

ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ АЛЬМАНАХ

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

НА 1964 РІК

Будеш, Батьку, панувати!

ЮВІЛЕЙНИЙ
КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

НА РІК

1964

У 150-РІЧЧЯ НАРОДЖЕННЯ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА”

Джерзі Ситі — Нью Йорк

ТАРАС ШЕВЧЕНКО. Автопортрет, 1845 року.

THE STAR-SPANGLED BANNER

*O say, can you see, by the dawn's early light,
What so proudly we hail'd at the twilight's last gleaming?
Whose broad stripes and bright stars, thro' the perilous fight,
O'er the ramparts we watch'd, were so gallantly streaming?
And the rockets' red glare, bombs bursting in air,
Gave proof thro' the night that our flag was still there.
O say, does that star-spangled banner yet wave
O'er the land of the free and the home of the brave?*

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ГИМН

*Ще не вмерла Україна і слава і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці, —
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.
Душу-тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, з козацького роду.*

ЗАПОВІТ

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу . . . отоді я
І лани і гори —
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися . . . А до того —
Я не знаю Бога.

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Не злим, тихим словом.

Переяслав, 25 грудня 1845

ПЕРЕДМОВА

Публікуючи свої щорічні календарі-альманахи, Український Народний Союз і „Свобода” багато років присвячують ці свої публікації якійсь одній головній події, переважно роковинам важливих подій з історії України. Тим то більшість календарів-альманахів УНСоюзу і „Свободи” за останні роки мають ювілейний характер і так називаються: ювілейні календарі та ювілейні альманахи. Наприклад, ювілейний альманах на 1953-ий рік, випущений у 60-різзя „Свободи”, був майже в цілості присвячений не тільки самій „Свободі”, але й усій українській пресі в минулому й сучасному. Рік пізніше, 1954-го року, у 60-різзя УНСоюзу, опубліковано велику ювілейну книгу: „Українці у вільному світі”, єдиний у своєму роді збірник праць та інформацій про українську діаспору, її історію і її стан. У 1959-му році, у 250-різзя виступу до бою за волю України її великого гетьмана Івана Мазепи, УНСоюз і „Свобода” опублікували ювілейний альманах, крім публікацій англомовної книжки проф. Кларенса Меннінга: „Іван Мазепа — Гетьман України”. У 1961-му році, в сторіззя безсмертя Тараса Шевченка, УНСоюз і „Свобода”, разом з Науковим Товариством ім. Шевченка, опублікували поважний збірник-альманах „Наш Шевченко”, крім двомовної збірки Шевченкових поезій: „Шевченкові думи і пісні”. У 1963-му році наш альманах був у великій мірі присвячений 70-різзю „Свободи”.

Перед окремою, дещо скомплікованою проблемою стояла наша редакція, підготовляючи традиційний календар-збірник УНСоюзу і „Свободи” на 1964-ий рік. У цьому бо році припадає подвійний ювілей: 150-різзя з дня народження нашого патрона, найбільшого сина України Тараса Шевченка, яку то різнити відзначить Американська Українка поставленням Кобзареві України пам’ятника у Вашингтоні, і ювілей 70-різзя Українського Народного Союзу, який своєю зергою має для нас велике значення і вартість. Проблемою було: як відзначити ці дві різнити в одній публікації?

Розв’язати цю проблему допомогла нам обставина, що вже від деякого часу була в редакційній підготові коротка історія: „Український Народний Союз в минулому і сучасному”. Отже, рішено публікацію тієї короткої історії УНСоюзу зв’язати з його 70-літнім ювілеєм, а календар-альманах присвятити головно Тарасові Шевченкові з нагоди 150-різзя його народження та будови йому пам’ятника у Вашингтоні. В результаті, у цей подвійно ювілейний 1964-ий рік появиться дві окремі публікації УНСоюзу: одна — це календар-альманах, що його віддається до друку вже в листопаді 1963 року, і друга — коротка історія УНСоюзу, що має бути надрукована місяць пізніше, себто в грудні 1963 року. Очевидно, що і в календарі тут і там нав’язується до 70-

різгя УНСоюзу, але це також під кутом роковин Тараса Шевченка та будови йому пам'ятника у Вашингтоні.

Коли ж мова про матеріяли в цьому календарі на шевченківські теми, то, пригтовляючи їх, редакція не могла не мати на увазі й тих матеріялів, що появилися в ювілейному збірнику „Наш Шевченко” на 1961-ий рік, і тому ці два календарі-альманахи: „Наш Шевченко” на 1961-ий рік і „Будеш, батьку, панувати” на 1964-ий рік можна вважати за одну цілість, тим більше, що між їх публікацією є порівняльно малий, бо тільки трирізний, проміжок часу.

Р е д а к ц і я

ІСАЇ, ГЛАВА 35

(Подражаніє)

Радуйся, ниво непопята!
Радуйся, земле, неповята
Квітчастим злаком! Розпустисть,
Рожевим криниом процвіти!
І процвітеши, позеленієши,
Мов Йорданові святій
Лузи зелені, береги!
І честь Кармилова і слава
Ливанова, а не лукава,
Тебе укрие дорогим
Золототканним, хитрошитим,
Добром та волею підбитим,
Святим омофором своїм.
І люди темній, незрячі
Дива Господній побачать.

І спочинуть невольничі
Утомлені руки,
І коліна одпочинуть,
Кайданами куті!
Радуйтеся, вбогодузі,
Не лякайтесь дива, —
Се Бог судить, визволяє
Довготерпеливих
Вас, убогих. І воздає
Злодіям за злая!

Тоді, як, Господи, святая
На землю правда прилетить
Хоч на годиночку спочить, —
Незрячі прозрять, а кривій,
Мов сарна з гаю, помайнують.
Німим отверзуться уста;
Прорветься слово, як вода,
І дебрь-пустиня непоплита,
Зцілюючою водою вмита,
Прокинеться; і потечуть
Веселі ріки, а озера
Кругом гаями поростуть,
Веселим птаством оживуть.

Оживуть степи, озера,
І не верстовій,
А вольній, широкій
Скрізь шляхи святій
Простеляться; і не найдуть
Шляхів тих владики,
А раби тими шляхами,
Без гвалту і крику,
Позіходяться докупти,
Раді та веселі.
І пустиню опанують
Веселій села.

25 березня 1859
(С.-Петербург)

КОБЗАРЕВИ

Написав М. Дербуш

Кобзарю!
Знов до тебе я приходжу,
бо ти для мене —
совість і закон.

ЛІНА КОСТЕНКО

Чи знав він —
хлопчик з Моренців,
як пас там гуси та ягнята,
що всі його пани —
мерці,
йому ж —
в віках живим стояти?!
Не з Енгельгардтом
ті лани,
село, гаї, степи широкі,
а їх історія пов'яже
з ним,
з Тарасом,
з Нації Пророком! . .

Чи знав він —
узеня, як в дяка
гитати вжився і писати,
що доля є його така —
тигач в безсмертя маєстаті!
Що в кожній школі,
в інститутах
вивчатимуть слова Тараса,
на пам'ять вчитимуть,
щоб не забути
і у Полтаві
й в Каракасі! . .

Чи знав
підліток-козака,
як йшов він пішки у Варшаву,
що той в кареті пан —
ніщо,
ніщо,
нікземне та миршаве?!
в світі! . .

... Але ж —
в історію ввійде,
бо гас зв'язав його
з Тарасом,
згий пам'ятний є
кожний день
тепер —
в добу страшних потрясень

Чи знав
поет,
як серця рухи
в поези перші перелив,
що земляків бере за руки —
веде
на Нації ваги?!
Що з „малоросів
словом створить
національний моноліт,
що в ті роки,
в гаси суворі
в серцях розтопить
словом лід?!
Чи знав

Пророк,
коли творив
свій „Заповіт”,
немов молитву,
що з тої сяйної пори
і він
і Нація —
в єдине злиті?!
Що кожний крок її
вперед
є крок Тараса —
„Заповіту”?!
І знов вона
свій меж бере,
Тарасів меж —
за Правду
в світі! . .

Міннеаполіс,
березень 1962

БУДЕШ, БАТЬКУ, ПАНУВАТИ

ДО ІСТОРІЇ ПАМ'ЯТНИКА ШЕВЧЕНКОВІ У ВАШИНГТОНІ

Написав А. Драган

У хвилині, як ця стаття йде до друку — половина листопада 1963 року — пам'ятник Тарасові Шевченкові у Вашингтоні можна б уважати вже за перерішений факт: переведено всі зв'язані з цим законні формальності, зібрано відповідні фонди, вибрано відповідну площу, переведено курс та вибрано проєкт пам'ятника і приготовано його до відливу в бронзі. Найбільш врочисте відкриття пам'ятника заплановано на кінець травня 1964-го року, в якому припадає 150-річчя народження Кобзаря України. Передвісником цього відкриття була врочиста дедикація площі, на якій цей пам'ятник має стояти, та яка відбулася в вересні 1963-го року. Вкоротці після того вашингтонський щоденник „Вашингтон Пост” почав справжній „хрестоносний похід” проти пам'ятника, вимагаючи скасування закону, аргументуючи свою вимогу тим, що — мовляв — Конгрес схвалив закон внаслідок незнання справи, бо — поперше — Шевченко не заслуговує на пам'ятник в столиці ЗДА, а подруге — справу цього пам'ятника намагається використати „маленька група” громадян українського роду як зброю в холодній війні проти Советського Союзу та для своїх „нездійснимих цілей” — української державности. Акція вашингтонської газети викликала могутній протестаційний рух американських українців, до яких прилучуються й громадяни не-українського походження. При цьому цікаво, що в своєму початковому виступі проти пам'ятника „Вашингтон Пост” повторив майже дослівно ті самі аргументи, що їх уже раніше видвигали боль-

шевики: „маленьку групу” та „зброю в холодній війні”.

Усе це — здійснюваний з великим ентузіазмом плян будови пам'ятника, як і започаткована вашингтонською газетою кампанія проти цього пам'ятника та протестаційна реакція, яку ця кампанія викликала, ставлять на порядок дня в Америці „справу Шевченка”, а за ним і все, що цей пам'ятник репрезентує: волелюбну й непокорену, хоч поневолену ще Україну.

Тим часом, вся Американська Україна пригтовляється до найбільшої в своїй історії події — відкриття пам'ятника у Вашингтоні, що буде рівночасно й частиною багатьох врочистостей, що ними весь український нарід, як в Україні, так і поза нею, відзначатиме в 1964-му році 150-річчя народження свого Найбільшого Сина.

Як Шевченко мріяв про „праведний закон Вашингтона” для України, так і українці в Америці уже в заранні свого поселення на Вашингтоновій землі мріяли про здвигнення Шевченкові пам'ятника в столиці тієї землі. Уже бо в січні 1898-го року, як це записано в „Свободі”, створено в Оліфанті, в Пенсильвенії, перше на американській землі Товариство ім. Шевченка, що поставило собі за мету побудову пам'ятника „найбільшому синові України-Руси, Тарасові Шевченкові”.

Ми не знаємо, що сталося з цим товариством і що воно зробило для здійснення своєї цілі. Але думка про побудову пам'ятника Шевченкові виникла ще багато разів і при різних нагодах опісля. Вона виринула знову у зв'язку із 100-річчям смерті Шевченка, що сповнилося в 1961-му ро-

ці. Як вона виринула і як вона розвивалася та оформлювалась?

Початком цієї нової, законно вже завершеної акції для побудови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні була стаття Івана Дубровського п. з.: „За пам'ятник Т. Г. Шевченкові у Вашингтоні”, надрукована в „Свободі” з 23-го червня 1956-го року. У цій статті м. і. написано: „Менше, як за п'ять років українці в усьому світі відзначатимуть 100-річчя смерті великого пробудителя Української Нації; і саме поставлення йому пам'ятника в ту річницю в світовій столиці було б не лише щирим пошануванням пам'яті Поета його земляками, але й виходом українства на широкий світовий шлях культурних зв'язків з вільним світом...”

Від цього й почалося. Правда, жадного відгому на ту статтю не було, але Редакція „Свободи” сама вже 13 липня того ж 1956-го року звернулася листом до свого вашингтонського кореспондента д-ра Юрія Старосольського, прохаючи його з'ясувати на місці технічні можливості побудови пам'ятника Шевченкові в столиці і забрати в тій справі голос. В результаті, в „Свободі” з 27-го вересня 1956-го року й появилася стаття д-ра Ю. Старосольського під красномовним заголовком: „Чи Вашингтон діждеться Шевченка”, що нав'язував до Шевченкових слів: „Коли ми діждемося Вашингтона з новим і праведним законом? А діждемося таки колись!” У цій статті автор, з властивою йому солідністю, вияснив тло для евентуальної акції, звертаючи увагу однаково, як на її труднощі, так і на перспективи.

Уже наступного дня після появи цієї статті д-ра Ю. Старосольського, 28-го вересня 1956 р. відбувались в Головній Канцелярії Українського Народного Союзу наради Культурної комісії. У повідомленні з тих нарад, надрукованому в „Свободі” з 2-го жовтня, записано, що на них „віддано деяку увагу обговорюваним тепер у „Свободі” можливостям здвигнення пам'ятника Т. Шевченкові в столиці країни, Вашингтоні”.

Від того часу Культурна комісія

Олександр Архипенко біля створеного ним пам'ятника Шевченкові на Союзівці

УНС, взявши цю справу на свій порядок, обговорювала її практично і конкретизувала на кожних своїх нарадах.

Великою заохотою і свосрідною „генеральною пробою” для продовження і конкретизації заходів щодо побудови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні було здвигнення і відкриття погруддя Шевченка, у виконанні Олександра Архипенка, на Союзівці, оселі УНСоюзу в Кетскільських горах, 16-го червня 1957-го року. На заклик Культурної комісії УНСоюзу в цій справі відгукнулось упродовж трьох тижнів кілька тисяч членів та понад 200 з усіх 500 Відділів УНС, склавши впродовж того часу тисячі доларів на будову пам'ятника, у відкритті якого взяло участь приблизно 10,000 народу, що в наших обставинах, та ще й зваживши на віддаленість Союзівки, було справді небувалою подією і більше ніж заохотою до акції в справі будови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні.

Не диво, що Культурна комісія УНС вже на своїх нарадах 30-го липня того ж, 1957-го року — як сказано в повідомленні в „Свободі” та в „Бюлетені Культурної комісії УНС” — „окремо обговорила евентуальність ініціативи УНСоюзу для здвигнення пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні в 1961-му році, в сторіччя смерти Поета, і рішила перевірити можливості цього і з'ясувати цю справу Конвенції УНСоюзу в травні 1958-го року”. Так і зроблено, наві'язавши в цій справі контакт із ньюйоркським сенатором ЗДА Джекобом К. Джевїтсом. 24-та Конвенція УНС, що відбулася в Клівленді в днях 26-31-го травня 1958-го року, вислухавши в цій справі звіт, схвалила однодушно резолюцію, в якій сказано:

„Тому, що в найближчому чотирирічному періоді припадає 100-річчя з дня смерти найбільшого Сина України Тараса Шевченка, і —

Тому, що Тарас Шевченко вважається патроном нашої організації, і —

Тому, що ця справа вже була предметом нарад і розгляду Культурної комісії УНСоюзу, 24-та Конвенція доручає Головному Урядові, зокрема Екзекутивному Комітетові і Культурній комісії УНСоюзу:

1. Продовжувати ініціативу в розгляді можливостей побудови пам'ятника Т. Шевченкові в столиці країни — Вашингтоні, та —

2. Увійти в цій справі в порозуміння з іншими організаціями, щоб спільно, всією громадою здійснити цей задум і цю ініціативу”.

Конвенції УНСоюзу схвалюють резолюції не для паради, але для акції і виконання. Не диво, що в „Свободі” з 6-го вересня 1958-го року на першій сторінці подана була велика вістка про наради нововибраної Екзекутиви УНСоюзу, в якій м. і. сказано: „... тому, що справа побудови пам'ятника в столиці країни зв'язана із скомплікованою процедурою, включно із окремим законопроектом в Конгресі ЗДА, Екзекутивний Комітет УНСоюзу, виконуючи резолюцію Конвенції, рішив у першу чергу перевірити всі легально-процедуральні формальності і опісля здійснити другу

Сл. п. Дмитро Галичин

частину резолюції, себто увійти в порозуміння з іншими організаціями...”

Після дальшої підготовки, телефонічних розмов і зустрічей, 8-го жовтня 1958 вислано до сенатора Джексона підписаний тодішнім головним передсідником УНС Д. Галичином лист з докладним з'ясуванням справи та з конкретним проханням почати відповідну акцію, яка вможливила б реалізацію задуму і побудову пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні.

Як стаття В. Дубровського в „Свободі” з 23-го червня 1956 р. започаткувала першу, сказати б, українську стадію розгляду і розвитку справи пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, так цим листом започатковано другу її стадію, конкретне полагоджування необхідних урядових формальностей.

На цього листа сенатор Джекоб Джевїтс у своєму листі з 15-го жовтня 1958-го року, скерованому до Д.

Сен. Дж. Джевіте

Галичина, пише: „Дякую Вам за Вашого листа з 8-го жовтня в справі побудови пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні. Беру цю справу до Управління Дистрикту Колумбії та до сенатської комісії для Дистрикту Колумбії, якої я є членом. Діставши їхні коментарі, напишу Вам знову. З найкращими побажаннями і в надії побачити Вас скоро... Джекоб К. Джевіте”.

Виміна листів і телефонічні розмови зі сенатором Джевітсом та екзекутивним секретарем його канцелярії п. Майленсоном продовжувалися, і вкінці, в лютому 1959-го року, сенатор Джевіте приготував, а 19-го лютого того ж року зголосив у Сенаті З'єдинених Держав формальну резолюцію, оригінальний текст якої видно на доданій до цього фотокопії. В українському перекладі вона звучить:

„СПІЛЬНА РЕЗОЛЮЦІЯ, що уповноважує побудову статуї Тараса Шевченка на публічній площі в Дистрикті Колумбія.

Постановлено Сенатом і Палатою Репрезентантів, зібраними в Конгресі З'єдинених Держав Америки, що:

а) будь-яке товариство або комітет, зорганізовані для такої мети впродовж двох років від дати схвалення цієї спільної резолюції, оцим уповноважується поставити на публічній

площі Дистрикту Колумбії статую українського поета і національного провідника, Тараса Шевченка.

б) Повноважність, наділена під розділом а) цієї частини, перестане існувати, якщо впродовж п'ятиох років після схвалення цієї спільної резолюції 1) побудова статуї не розпочнеться і 2) товариство або комітет не засвідчить секретареві внутрішніх справ наявної суми фондів на ціль виконання статуї, а секретар не вирішить, що такі фонди є вистачальні на таку ціль.

Частина 2. Секревар внутрішніх справ має повноважність і йому доручається вибрати відповідне місце, на якому побудувати статую, передбачену першою частиною. Вибір місця та проєкт і плян такої статуї мають бути предметом апробати Комісії мистецтва та Комісії планування національної столиці. Така статуя має бути побудована поза коштами З'єдинених Держав”.

87TH CONGRESS
1ST SESSION

S. J. RES. 54

IN THE SENATE OF THE UNITED STATES

FEBRUARY 19, 1959

Mr. JAVITS introduced the following joint resolution; which was read twice and referred to the Committee on Rules and Administration

JOINT RESOLUTION

Authorizing the erection of a statue of Taras Shevchenko on public grounds in the District of Columbia.

1 Resolved by the Senate and House of Representatives
2 of the United States of America in Congress assembled,
3 That (a) any association or committee organized for such
4 purpose within two years from the date of the enactment of
5 this joint resolution is hereby authorized to place on the
6 public grounds of the District of Columbia a statue of the
7 Ukrainian poet and national leader, Taras Shevchenko.

8 (b) The authority granted by subsection (a) of this
9 section shall cease to exist, unless within five years after
10 the date of enactment of this joint resolution (1) the erec-
11 tion of the statue is begun, and (2) the association or com-

**Резолюція Сенату в справі
побудовання пам'ятника Шевченкові
у Вашингтоні**

Внесення цієї резолюції в Сенаті сенатор Джеймс попередив відповідною заявою, взятою із згаданого листа Д. Галичина. Передаємо її в українському перекладі:

„Я зголошую для відповідного скерування законопроект, що уповноважував би здвигнення на публічній площі у Вашингтоні пам'ятника Тарасові Шевченкові, українському національному поетові, який, надхнений американською конституційною демократією, осмілював своєю народові волю і свободу. Пляни пам'ятника і його приміщення будуть предметом для апробати Департаменту внутрішніх справ, Комісії мистецтва і Комісії планування столиці країни.

„Фонди, потрібні для здвигнення

цього пам'ятника, будуть зібрані публічними збірками протягом п'ятих років від часу ухвалення цього закону. Я дістав запевнення, що не буде труднощів в здобутті цих грошей від понад одного мільйона американців українського походження. Швидке схвалення цього закону вможливило б посвячення цього пам'ятника, або місця під нього, в 1961 році, при нагоді 100-річчя з дня смерті Шевченка.

„Тарас Шевченко був співцем свободи. Замолоду він визнав Юрія Вашингтона за зразок народного провідника і осмівав його своїм землякам, як дійсного героя в їхніх власних вищих аспіраціях до волі.

Public Law 86-749
86th Congress, H. J. Res. 311
September 13, 1960

JOINT RESOLUTION

74 STAT. 884.

Authorizing the erection of a statue of Taras Shevchenko on public grounds in the District of Columbia.

Whereas throughout Eastern Europe, in the last century and this, the name and works of Taras Shevchenko brilliantly reflected the aspirations of man for personal liberty and national independence; and

Whereas Shevchenko, the poet laureate of Ukraine, was openly inspired by our great American tradition to fight against the imperialist and colonial occupation of his native land; and

Whereas in many parts of the free world observances of the Shevchenko centennial will be held during 1961 in honor of this immortal champion of liberty; and

Whereas in our moral capacity as free men in an independent Nation it behooves us to symbolize tangibly the inseparable spiritual ties bound in the writings of Shevchenko between our country and the forty million Ukrainian nation: Now, therefore, be it

Resolved by the Senate and House of Representatives of the United States of America in Congress assembled. That (a) any association or committee organized for such purpose within two years from the date of the enactment of this joint resolution is hereby authorized to place on land owned by the United States in the District of Columbia a statue of the Ukrainian poet and national leader, Taras Shevchenko.

Taras Shevchenko.
Statue in D. C.

(b) The authority granted by subsection (a) of this section shall cease to exist, unless within five years after the date of enactment of this joint resolution (1) the erection of the statue is begun, and (2) the association or committee certifies to the Secretary of the Interior the amount of funds available for the purpose of the completion of the statue and the Secretary determines that such funds are adequate for such purpose.

SEC. 2. The Secretary of the Interior is authorized and directed to select an appropriate site upon which to erect the statue authorized in the first section. The choice of the site and the design and plans for such statue shall be subject to the approval of the Commission on Fine Arts and the National Capital Planning Commission. Such statue shall be erected without expense to the United States.

Approval of Commission on Fine Arts and N.C.P.C.

Approved September 13, 1960.

Фотокопія публічного закону 86-749, що уповноважує будову пам'ятника Тарасові Шевченкові на публічній площі у Вашингтоні

„Прийшов Шевченко на світ, як кріпак у селі недалеко ріки Дніпра, в серці України, в 1814 році; мистецький талант його був швидко визнаний його власним паном, який взяв його з собою до Петербургу, де віддав його в науку до вчителя мистецтва. Шевченків талант швидко звернув на себе таку велику увагу, що культурні кола двору Миколи I зібрали гроші для викуплення його на волю.

„Він продовжував свої мистецькі студії і опісля, 1840 року, видав свою першу книжку „Кобзар”, що означає „Селянський співець”. Зібрані в цій книжці поезії викликали широкий відгомін в українському світі своєю гльорифікацією українського минулого і його контрастом з нестерпною сучасністю. Він висловив свої надії на кращу майбутність свого народу. Потім, у швидкій черзі, видано інші поезії, що висловлювали і поширювали значення Кобзаря.

„Шевченко відвідав знов Україну в році 1844, а в році 1845, після закінчення навчання в Академії Мистецтв у Петербурзі, вернувся до гурту молодих людей, які так само, як і він, захопилися ідеєю федерації вільних слов'янських республік, однією з яких мала бути Україна. За рік Шевченка ув'язнено за його поезії і засуджено на службу в російському дисциплінарному батальйоні в азійських степах із спеціальним наказом царя, щоб йому не дозволяли писати й малювати. Звільнено його щойно в 1857 році, коли він уже був зламаною людиною. Він помер в 1861 році у Петербурзі, напередодні звільнення кріпаків, але до самого кінця не захитався у своїй підтримці людської й української свободи й гідності.

„Шевченкова поезія, не зважаючи на всі намагання офіційної цензури, була широко відома в усій окупованій росіянами Україні і стала зразком для тих українців, що жили на західних українських землях, в границях Австро-Угорської імперії. Для українців у всьому світі його ім'я стало синонімом оборони національної незалежності і демократії, національної взаємозалежності та співпраці і

високим прообразом суспільного і національного думання.

„Це Шевченкова поезія в 1917 році одушевила український рух за незалежність і підбадьорювала Українську Народну Республіку в її розпачливій боротьбі без сторонньої допомоги в обороні проти агресії російських комуністів. Це Шевченкова поезія підбадьорювала українців, силою включених в СРСР, продовжувати свою боротьбу за волю, а під час другої світової війни збуджувала і скріплювала український рух спротиву однаково, як проти фашизму, так і проти комунізму.

„Сьогодні понад мільйон українців і американців українського походження живе у ЗДА. Деякі з них прибули сюди перед першою світовою війною. Інші приїхали після другої світової війни на основі закону про переселення переміщених осіб. Обидві групи стали американськими громадянами і грають свою конструктивну роль в ЗДА. Їхні молоді чоловіки і жінки займають щораз відповідальніші становища в американському житті. Вони є ошадні, працьовиті, слухняні законам люди, а кожний зокрема і всі разом розуміють ту роль, яку Шевченко відіграв в цьому розвитку, нав'язуючи давні демократичні ідеї українців та їхні традиції з часу Другої Української (Козацької) Держави, і навіть ще давніші, до американських ідеалів незалежності, волі і рівності, що їх висловили Юрій Вашингтон та засновники Американської Республіки.

„Це справді годиться, щоб пам'ятник такого національного героя, який навчав американських ідеалів патріотизму і служби людині, стояв у столиці З'єдинених Держав Америки, у Вашингтоні, Д. К.”

Це формально й практично завершувало ініціативу і перший етап заходів Екзекутиви і Культурної комісії УНСоюзу згідно з конвенційною резолюцією, що в другій своїй точці рекомендувала „увійти в цій справі в порозуміння з іншими організаціями, щоб спільно, всією громадою здійснити цей задум і цю ініціативу”.

Конгр. А. Бентлі

Проф. Лев Добрянський

Так і сталося. Саме в тому часі, наступного дня після зголошення сенатором Джевітсом резолюції в Сенаті, отже 20-го лютого 1959-го року, почався у Вашингтоні сьомий з черги Конгрес Американських Українців, який тривав до 22-го лютого і який, між іншим, схвалив резолюцію, щоб „посилити і підтримати морально і матеріально законопроекти, спрямовані на відкриття у Вашингтоні пам'ятника Тарасові Шевченкові, найбільшому українському Поетові, з приводу сотих роковин його смерті, як признання за його працю для ідеалів свободи”. Ця резолюція, разом із резолюцією Конвенції УНСоюзу з 29-го травня 1958-го року, записана в Конгресовому Протоколі (Рекорді) з 25-го березня 1959 року на пропозицію сенатора Джевітса.

Ще раніше, саме під час підготовки резолюції, запрошено до канцелярії сенатора Джевітса голову УККомітету проф. Л. Добрянського і ознайомлено його із справою. Проф. Добрянський з черги порозумівся з конгресменом Алвіном Бентлі в справі подібної резолюції у Палаті Репрезентантів, яку і вніс конгресмен Бентлі 17-го березня того року.

Текст резолюції конгресмена Бентлі, що має число H(ouse) J(oint) Res(olution) 311, ідентичний з резолюці-

єю сен. Джевітса, тільки до неї — замість не включених до самої резолюції вступних завваг сен. Джевітса — додано таке попередження:

„Тому, що в Східній Європі минулого і цього сторіччя ім'я і праці Тараса Шевченка блискучо віддзеркалюють аспірації людини на особисту волю і національну незалежність; і

Тому, що Тарас Шевченко, поет-лауреат України, був виразно надхнений нашою американською великою традицією боротись проти імперіалізму і колоніальної окупації свого рідного краю; і

Тому, що в багатьох частинах вільного світу відбудеться впродовж 1961-го року відзначування Шевченкового сторіччя в честь цього безсмертного чемпіона волі; і

Тому, що нам в нашій моральній спроможності, як вільним людям у незалежній державі (нації), припадає символізувати дійсно нерозривні духові зв'язки в писаннях Шевченка між нашою країною і 40-мільйонною українською нацією, тому постановлено . . .” — і далі як в резолюції сен. Джевітса.

А в суботу 16 травня 1959 р. справу будови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні мала на своїм порядку нарад новообрана Рада Директорів УККомітету, на який, на пропози-

цію автора цього звіту, оформлено Організаційний Комітет для справи пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні із голів чотирьох братсько-запомогових організацій, УККомітету, Наукового Т-ва ім. Шевченка і Української Вільної Академії Наук та „Самопомочі”, а проф. Л. Добрянському доручено припилювати справи схвалення запропонованих у цій справі резолюцій в Конгресі у Вашингтоні.

Від того часу у Вашингтоні й зосереджувалась головна акція, яку вів проф. Л. Добрянський при активній підтримці всього громадянства і зокрема Головного Уряду, Відділів і Членства УНСоюзу. Для прикладу тільки згадаємо, що за кожним разом, коли треба було піддержати резолюції у відповідних сенатській та палатній комісіях, куди ці резолюції скеровано для розгляду, з Головної Канцелярії УНС, як і з Канцелярії УКК та при допомозі „Свободи”, мобілізовано сотні й тисячі листів та телеграм на адреси цих комісій і поодиноких її членів.

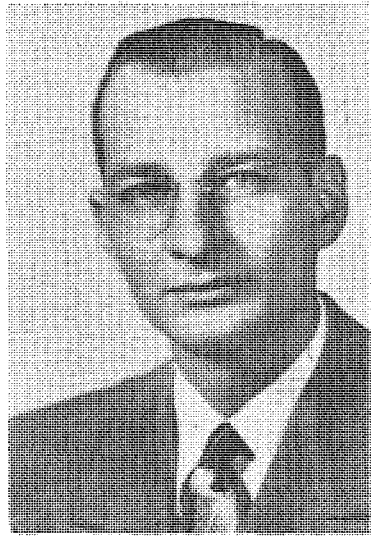
Розвиток акції у Вашингтоні та зв'язаної з цим активності громадянства подано коротко в такому порядку, як про це появилися вістки у „Свободі”:

19-го лютого 1959 р. сенатор Джевітс зголосив резолюцію в Сенаті.

17-го березня конгресмен Бентлі зголосив свою резолюцію в Палаті Репрезентантів. Обидві резолюції були негайно скеровані до відповідних комісій.

Щойно в квітні 1960 року почалася мобілізація листів від громадян і їх організацій для підтримки резолюцій. „Свобода” з 8-го квітня 1960 року надрукувала для прикладу англійський текст такого листа і подала адреси членів комісій, до яких треба писати.

Раніше, 31-го березня, конгресова підкомісія в справі внесених законопроектів в адміністраційній комісії (голова конгресмен Пол С. Джовне) відбула переслухання в справі пам'ятника Шевченкові. Свідчили: проф. Роман Смаль-Стоцький, Дмитро Галичин, проф. Лев Добрянський, адв.

Конгр. Джан Лесінски

Юрій Волинець і, зокрема, конгресмен Бентлі, як автор резолюції.

2-го квітня 1960 р. справа пам'ятника Шевченкові в столиці була предметом телевізійної програми у Вашингтоні.

1-го червня 1960 р. резолюція Бентлі була прийнята конгресовою комісією, а 24-го червня т. р. резолюція була однодушно схвалена Палатою Репрезентантів.

Сенат не мав уже свідчень в комісії, схваливши резолюцію однодушно в середу, 31-го серпня 1960 р., напередодні закінчення сесії Конгресу.

В середу, 2-го вересня 1960, резолюцію підписав президент Двайт Айзенгавер, і вона стала законом країни.

Окремо треба відзначити, що Палата Репрезентантів, схваливши резолюцію Бентлі, схвалила окремо в дні 7-го червня резолюцію ч. 524, запропоновану конгресменом Лесінским, яка постановила, щоб порядком публікації документів Палати Репрезентантів надрукувати урядову брошуру про життя і творчість Тараса Шевченка, як національного героя України. Ця резолюція була здійснена, і в Урядовому Друкарському Бюрі появилася ця брошура, як урядовий документ ч. 445, яка має, разом з індексом, 45 сторінок книжкового формату, портрет Поета в молодому віці,

Europe's Freedom Fighter

TARAS SHEVCHENKO
1814-1861

A DOCUMENTARY BIOGRAPHY OF UKRAINE'S
POET LAUREATE AND NATIONAL HERO

UNITED STATES
GOVERNMENT PRINTING OFFICE
WASHINGTON : 1969

58164

Публікація Конгресу ЗДА „Європейський борець за волю. Т. Шевченко 1814-1861”

передмову проф. Лева Добрянського і статті: Кларенса Меннінга — „Тарас Шевченко”; проф. Д. Дорошенка — „Кобзар України”, проф. Юрія Бойка — „Тарас Шевченко і західно-європейська література”, проф. В. К. Метюса — „Людина і символ”; проф. Романа Смаль-Стоцького — „Шевченко і жиди”, д-ра Луки Мишуги — „Шевченко і жінки” та проф. К. Меннінга — „Релігія Шевченка”. Брошуру доповнюють відповідні цитати з Конгресового Протоколу (Рекорду) та короткий бібліографічний покажчик, як і згаданий вже індекс. Заголовков брошури: “Europe's Freedom Fighter,” а далі — “Taras Shevchenko.”

На цьому закінчились повним успіхом складні і, без сумніву, трудні заходи для здобуття конгресового дозволу на здвигнення пам'ятника Шевченкові в столиці країни Вашинг-

тона і тим самим завершено другий важливий етап розвитку в цій справі.

Негайно після того почався третій і — можна б сказати — передостанній етап здійснювання великого пляну-задуму: оформлення відповідного Комітету, що зайнявся б здійсненням таких передбачених законом справ, як збірка фондів, розписання і переведення конкурсу та вибір проєкту пам'ятника кваліфікованим журі, вибір площі та здобуття урядового затвердження, як самої площі, так і проєкту пам'ятника і, вкінці, будовою та встановленням пам'ятника. Вже сам тільки загальний перелік цих завдань свідчить про їх засяг і велич. Всі вони, за виїмком самого поставлення пам'ятника та його врочишого відкриття, були здійснені в хвилині, як друкувався цей альманах в листопаді 1963-го року. Короткий огляд подій дасть нам загальний образ виконаного завдання.

ОФОРМЛЕННЯ КОМІТЕТУ ПАМ'ЯТНИКА ШЕВЧЕНКОВІ

Негайно після схвалення й підписання закону про будову пам'ятника Тарасові Шевченкові на публічній площі в Вашингтоні, Український Конгресовий Комітет Америки поробив необхідні заходи для оформлення окремого Комітету, що зайнявся б здійсненням закону. Основуючі збори Комітету відбулися з ініціативи УК-Комітету і в його приміщеннях в Нью Йорку в п'ятницю, 16-го вересня 1960-го року. В „Свободі” з 20-го вересня 1960, подано таке звідомлення з цих нарад:

П'ятницеві наради відкрив в імені УККомітету і ними проводив його президент Дмитро Галичин, інформуючи коротко про попередні рішення в цій справі Ради Директорів УКК та про різні проєкти створення і оформлення окремого Шевченківського Комітету чи Комітетів, що зайнялися б вшануванням пам'яті Шевченка і будовою його пам'ятника у Вашингтоні. Маршалок Василь Мудрий, що секретарював на цих нарадах, познайомив

учасників з текстом урядової резолюції в цій справі та її постановами і вимогами, які, між іншим, включають вимогу створення і заїнкорпорування окремого Комітету для будови того пам'ятника впродовж двох років після схвалення резолюції та пред'явлення секретареві внутрішніх справ зібраної приватно відповідної суми грошей, потрібної на будову пам'ятника, як і започаткування будови впродовж п'яти років після схвалення резолюції. Він також з'ясував загальну пропозицію щодо оформлення Комітету, включно із кандидатами на виконавчі пости в ньому. Після дискусії та загального обміну думками, збори прийняли однодушно (при одному здержаному голосі) такий запропонований ред. А. Драганом і піддержаний дир. Поритком, п. Т. Мінником, мгром В. Боровиком, п. Кметою та іншими загальний плян Комітету: Комітет для Вшанування Пам'яті Шевченка (Shevchenko Memorial Committee) складається з найвищих представників усіх американсько-українських центральних організацій, що будуть названі в поазбучному порядку без уваги на характер, величину, впливи чи ресурси і спроможності репрезентованої ними організації. Якщо б голова будь-якої з цих центральних національних організацій з будь-яких причин сам не міг своєї організації в цьому Комітеті репрезентувати, то він може запропонувати до нього свого уповноваженого заступника. На тлі цього Комітету діятиме Екзекутива, в склад якої входять: голова, два заступники голови, екзекутивний директор, секретар і скарбник та референти, що очолюватимуть комісії: мистецьку, будівельну, фінансову, пропагандивну, публікаційну, зовнішніх і внутрішніх зв'язків, імпрезові та такі, які ще в тягу праці виявилися би потрібними. Кожний з цих референтів добре собі та запропонує Екзекутиві на затвердження склад відповідної фахової комісії, до якої поодинокі організації можуть зголошувати своїх кваліфікованих кандидатів. Працю всього Комітету, зокрема його фінанси, провірятиме Контрольна Комісія з 9-ох осіб, між

ними скарбників чотирьох братських Союзів. Після затвердження такої організаційної схеми, обрано Екзекутиву Комітету і Контрольну Комісію в такому складі:

Президент — проф. д-р Р. Смаль-Стоцький, президент Ради Наукових Товариств ім. Шевченка;

Перший віце-президент — проф. д-р Юрій Шевельов, президент Української Вільної Академії Наук у ЗДА;

Другий віце-президент — проф. д-р Лев Добрянський, голова Українського Конгресового Комітету Америки;

Екзекутивний директор — Дмитро Галичин, головний предсідник Українського Народного Союзу і президент УККомітету;

Секретар — д-р Ярослав Падох, дійсний член НТШ, головний секретар УНСоюзу;

Скарбник — Платон Стасюк, сеньйор українських бізнесменів Америки.

Референти: мистецький — Святослав Гординський; будівельний архітект проф. Олекса Повстенко; фінансовий — Ігнат Білинський; пропагандивний — ред. Василь Мудрий; зовнішніх зв'язків — сотник американської армії Йосип Лисогір; внутрішніх зв'язків — проф. д-р Василь Стецюк, секретар НТШ в ЗДА; імпрезовий — проф. д-р Зиновій Лисько.

Контрольна Комісія: Роман Слободян, головний касир УНСоюзу, Едвард Попіль, головний скарбник УРСоюзу, Т. Кульчицький, фінансовий секретар „Провидіння”, М. Дуткевич, секретар „Народної Помочі”, п-ні Олена Лотоцька — голова Союзу Українок Америки, дир. Юліян Ревай — голова „Самопомочі”, проф. д-р Володимир Калина — НТШ, проф. д-р Роман Осінчук — професіоналісти, дир. Іван Поритко — ОбВУА.

Цілий ряд із названих осіб були обрані „позаочно”, бо самі не були приявні на зборах. Все ж таки висловлювано думку, що участь в цьому Комітеті належить не тільки до найбільшої почеси, але й дає нагоду активно засвідчити відданість своєму Національному Пророкові та його ідеям, і від тих завдань, що їх накладає функція в Комітеті, ніхто не відмовиться.

У цьому персональному складі Комітету з часом зайшли деякі зміни. І так, першим заступником голови, після вибору його на президента УВАН, став проф. Олександр Архімович, на пост ексекютивного директора, після смерті сл. п. Дмитра Галичина в 1961-му році, прийшов новообраний головний президент УНСОЮзу п. Йосип Лисогір, а пост касира, після резигнації п. Платона Стасюка, обняв п. Гнат Білинський.

ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ РІК

У 1961-му році сповнилося 100 років від дня смерти Тараса Шевченка. З цієї причини новостворений Комітет Пам'ятника Шевченкові проголосив той рік Шевченківським Роком. Це був, мабуть, перший виступ новоствореного Комітету й не від речі буде на цьому місці повторити його заклики в цій справі:

Заклик Комітету Пам'ятника Шевченкові

„І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Не злим, тихим словом!“

Т. Шевченко

Українці в З'єдинених Державах Америки!

Цього року Божого 1961-го, дня 10-го березня, сповняється СТО РОКІВ з того часу, як у далекому, чужому й холодному Петербурзі помер на 47-му році життя, замучений ворогом, найбільший Син Українського Народу, його Геній і Пророк, вселюдський Борець за Волю, ТАРАС ШЕВЧЕНКО.

„Немає з нас ні одного достойного проректи рідне українське слово над могилою Шевченка; вся сила і краса нашої мови тільки йому одному відкрилась!“ — говорив тоді над відкритою могилою Шевченка його сучасник і друг, Панько Куліш. Це можемо повторити ми ще з більшим переконанням сьогодні, сто років пізніше. Немає бо нікого, що міг би висловити всю велич Шевченкових

ідей, всю силу й красу Шевченкового слова, що живим, мертвим і ще ненародженим землякам його, на Україні і не на Україні сущим, розкувало душу, привернуло мову, перетворило з рабів у вольних людей, дало Велику Мету і вказало шлях до неї. Кожний черговий рік, що проходить від дня народження і смерті Шевченка, підкреслює цю істину, бо збільшує перспективу, з якої краще й повніше видно велич Шевченка, силу і красу його ідей і слова.

Сто років, які минають від часу смерті Тараса Шевченка, дають нам не тільки нагоду, але й накладають на нас обов'язок вшанувати пам'ять духовного Батька Української Нації якнайвеличавіше і якнайдостойніше. До цього приготується весь Український Нарід, але тільки ми, українці на вільній землі Вашингтона, праведний закон якого Шевченко ставив за вимірну ціль для України, масмо до цього найкращі можливості.

З цією метою з ініціативи нашої центральної репрезентації — Українського Конгресового Комітету Америки — створився крайовий КОМІТЕТ ПАМ'ЯТНИКА ШЕВЧЕНКОВІ з участю всіх наших центральних установ і організацій, який оцим проголосує рік 1961-ий

ШЕВЧЕНКОВИМ РОКОМ

і закликає всіх українців, громадян і мешканців цієї країни та їхні інституції й організації, докласти всіх зусиль, щоб у цьому Шевченківському Році вшанувати пам'ять нашого національного Генія і закріпити її навіки:

— кращим і повнішим усвідомленням його великих, волелюбних ідеалів та наполегливішим здійснюванням його заповітів;

— поширенням і популяризацією Шевченкової творчості, як серед нас самих, так і серед наших американських співгромадян;

— влаштуванням масових культурно-мистецьких імпрез, присвячених пам'яті Шевченка;

— масовою й найбільш щедрою, моральною й матеріальною підтрим-

кою перебраних і продовжуваних тепер Комітетом Пам'ятника Шевченкові заходів і зусиль для здвигнення достойного Шевченка пам'ятника в столиці країни, Вашингтоні.

Для кращого і повнішого виконання цих завдань закликаємо всі Українські Громади в ЗДА, щоб вони негайно zorganizували або завершили організацію місцевих Комітетів Пам'ятника Шевченкові, відділів Крайового Комітету, що здійснюватимуть ці завдання на місцях, у порозумінні з Крайовим Комітетом та у співпраці з ним.

Усе це є рішальне для гідного і достойного вшанування пам'яті Шевченка у сторіччя його смерті. Але при цьому пам'ятаймо, що це є другою частиною його заповіту, на першому місці якого поставлено заклик встати і порвати кайдани. Тож і ми, вшановуючи Шевченка у сторіччя його смерті, робимо це з головною метою: допомогти нашому Українському Народові порвати віковичні кайдани неволі та зажити на своїй прадідівській землі своїм вільним і ні від кого незалежним життям. Для цієї мети в Шевченківському році з ще більшою наполегливістю розбудуємо наше організаційне життя, збільшимо і збагачимо його новими моральними і матеріальними вартостями, даймо збільшену підтримку нашій центральній репрезентації — Українському Конгресовому Комітетові, даймо йому більші засоби на поширення правди про Україну та оборону прав Українського Народу, бо тільки поверненням Українському Народові його прав та відновленням його суверенної ні від кого незалежної Самостійної Соборної Української Держави ми можемо збудувати найтравивіший пам'ятник Тарасові Шевченкові та найдостойніше вшанувати і увіковічнити його пам'ять!

Комітет Пам'ятника Шевченкові в ЗДА

Екзекутива

Президія: д-р Роман Смаль-Стоцький, голова, д-р Юрій Шевельов і д-р Лев Добрянський, містоглови, Дмитро Га-

личин, екзек. директор, д-р Ярослав Падох, секретар, Платон Стасюк, касир.

Члени: Антін Батюк, Ігнат Білінський, Євген Зиблікевич, Антін Драган, Володимир Душник, Святослав Гординський, Йосип Лисогір, Олена Лотоцька, д-р Зиновій Лисько, Василь Мудрий, Олекса Повстенко, д-р Матвій Стахів, д-р Василь Стецюк, д-р Роман Сухий, Василь Шабатура.

Контрольна Комісія: Михайло Дуткевич, Теофіль Кульчицький, д-р Володимир Калина, д-р Роман Осінчук, Едвард Попіль, Іван Поритко, Юліян Ревай, Роман Слободян.

Члени Комітету — Центральні Громадські Установи

Братство кол. Вояків I-ої Української Дивізії УНА в ЗДА, Демократичне Об'єднання Бувших Репресованих Українців з-під Советів, Злучений Український Американський Допомоговий Комітет, Карпатський Союз, Католицьке Академічне Об'єднання „Обнова”, Ліга Української Молоді Північної Америки, Молоді Українські Націоналісти, Наукове Товариство ім. Шевченка, Об'єднання Американсько-Українських Ветеринарних Лікарів в Америці, Об'єднання бувших Українських Вояків в Америці, Об'єднання Демократичної Української Молоді, Об'єднання колишніх Вояків УПА, Об'єднання Мистців-Українців в Америці, Об'єднання Прихильників Визвольної Боротьби України, Об'єднання Прихильників Української Народної Республіки, Об'єднання Українських Академічних Товариств Національного Солідаризму „Зарево”, Об'єднання Українських Купців і Промисловців, Об'єднання Українців в Америці „Самопоміч”, Об'єднання Українців Револьюційно-Демократичних Переконань, Однодумці Організації Українських Націоналістів за Кордоном, Організація Державного Відродження України, Організація Оборони Лемківщини, Організація Оборони Чотирьох Свобід України, Організація Української Молоді Америки „Пласт”, „Провидіння” — Союз Українців Католиків в Америці, Спілка Визволення України, Спіл-

ка Української Молоді Америки, Союз Українок Америки, Союз Українських Національних Демократів в ЗДА, Союз Українських Студентських Товариств Америки, Союз Учасників Української Визвольної Боротьби, Товариство Американсько-Українських Професіоналістів, Товариство бувших Вояків УПА в ЗДА, Товариство Українсько-Американських Адвокатів, Товариство Українських Інженерів в Америці, Товариство Українських Кооператорів, Товариство Українських Правників в ЗДА, Українська Вільна Академія Наук, Українська Вільна Громада, Українська Гетьманська Організація, Українська Учительська Громада, Українська Народна Поміч, Українська Православна Ліга в ЗДА, Українське Євангелицьке Об'єднання Північної Америки, Українське Лікарське Товариство, Українське Національно-Демократичне Об'єднання, Український Золотий Хрест, Український Народний Союз, Український Національно-Державний Союз в ЗДА, Український Робітничий Союз, Український Союз Політичних В'язнів, Українсько-Американські Ветерани, Центральне Об'єднання Українців Буковинців в ЗДА.

ЗАКЛИК УНС

До цього заклику Комітету Пам'ятника Шевченкові долучилася окремим закликом до своїх членів Екзекутива та Культ. Комісія Українського Народного Союзу. В їх заклику, опублікованому в „Свободі” з 14-го січня 1961 року разом із Закликом Комітету Пам'ятника Шевченкові, сказано:

СОЮЗОВЦІ!

Американська Україна, разом з українськими поселенцями в багатьох інших вільних країнах світу, єднається в цьому році духово з усім великим Українським Народом у доземному поклоні своєму Генієві і Пророкові, Тарасові Шевченкові, у сторіччя його смерті. Проте, тільки ми, українці у вільних країнах світу, і зокрема в З'єдинених Державах Америки і в Канаді суціль, маємо всі і нічим не обмежені можливості

пом'янути Тараса Шевченка не злим, тихим словом у справді вольній сім'ї. І до цього ми наполегливо приготуємося під проводом Комітету Пам'ятника Шевченкові у ЗДА та Комітету Українців Канади.

У цих почесних всенародних зусиллях важливе місце і роля припадають нашій організації, Українському Народному Союзові, що зродився з Шевченківських ідей 67 років тому та який під знаком тих ідей записав сторінки історії Американської і Канадійської України, прийнявши Шевченка за свого Патрона та й давши відповідну ініціативу для теперішнього вшанування його пам'яті.

Тому закликаємо Вас:

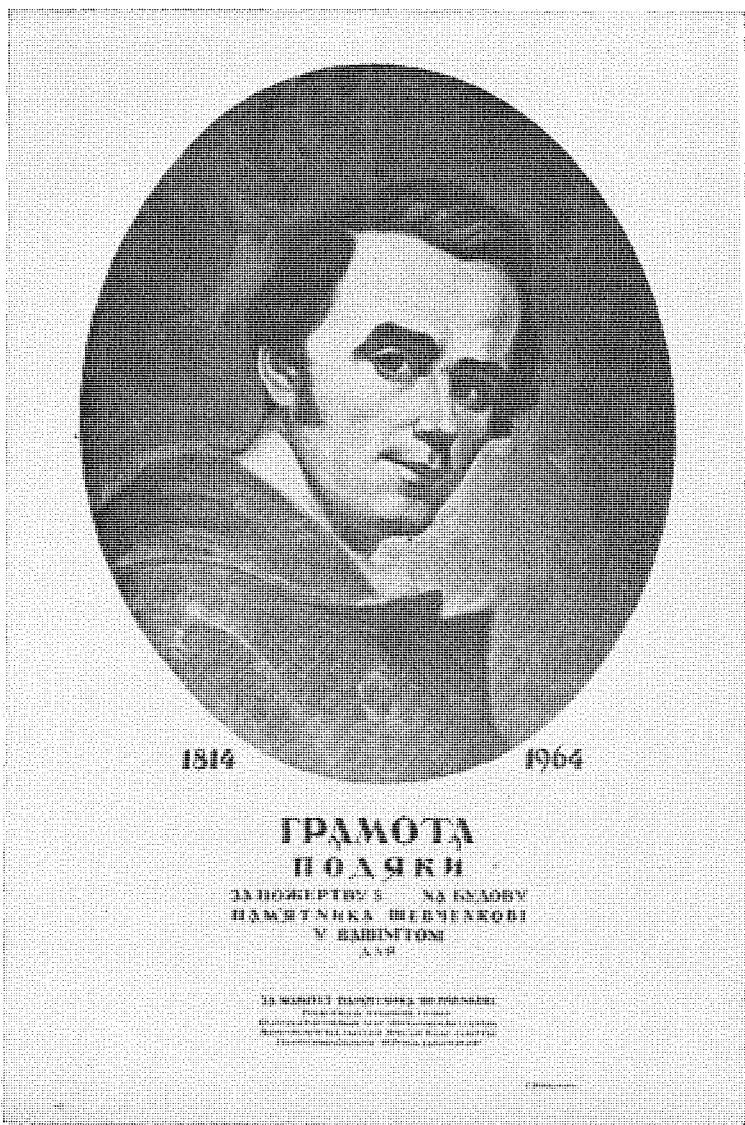
Включайтеся всеціло у виконання програми вшанування пам'яті Шевченка, наміченої і здійснюваної крайовими і місцевими Комітетами в ЗДА і Канаді! Дайте максимальну моральну і матеріальну підтримку акціям для здвигнення пам'ятників Шевченкові у Вашингтоні і Вінніпегу та активно і всеціло включайтеся у всенародні зусилля пом'янути нашого Пророка відповідними культурно-мистецькими імпрезами на місцях. Нехай 1961-ий рік буде справді і в кожному відношенні Шевченківським Роком, нехай пам'ять про Тараса Шевченка буде вічна і нехай вічно живуть між нами його волелюбні ідеали!

Екзекутива і Культурна Комісія УНС:

Дмитро Галичин, Йосип Лисогір, Анна Герман, Ярослав Падох, Роман Слободян, Володимир Галан, Антін Драган.

Шевченківський Рік, проголошений Комітетом Пам'ятника Шевченкові у сторіччя смерті Поета, відзначили Українські Громади в ЗДА, як і українців у всьому світі, врочистими імпрезами та — коли мова про українців в ЗДА — посиленою збіркою фондів на будову пам'ятника у Вашингтоні.

Український Народний Союз і „Свобода” зі свого боку опублікували в тому році двомовну, в українсь-

Грамота подяки за пожертви на побудову пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні.

кому оригіналі та англійському перекладі, збірку Шевченкових поезій: „Шевченкові думи і пісні” та — спільно з Науковим Т-вом ім. Шевченка більший збірник-альманах „Наш Шевченко”, всеціло присвячений пам'яті і творчості Поета. Збірник випущено у повному, 20-тисячному тиражі „Свободи” і він мав великий відгомін тут і за залізною заслоною.

В поодиноких містах Америки, ста-

ранням наших громадян, були названі іменем Шевченка вулиці та площі.

ЗБІРКОВА АКЦІЯ

Очевидно, що після схвалення закону про будову пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, головною проблемою була справа придбання відповідних фондів на ту ціль. Тим то Комітет Пам'ятника Шевченкові, негайно після його оформлення, най-

більш інтенсивно повів відповідну збіркову кампанію, в рамках якої створено — по день 31-го жовтня 1963-го року — всіх 266 місцевих Комітетів Пам'ятника Шевченкові, із основною метою зайнятися збіркою фондів на місцях. Далі, на кожну громаду призначено відповідну збіркову „квоту” та поведено найширшу акцію для популяризації збірки. Вислід цієї збірки по день 31-го жовтня 1963-го року був досить імпозантний: \$287,438.89 зібраних пожертв і \$15,698.89 відсотків від льокати цих фондів в банках і щадницях, разом зібрані фонди на пам'ятник Шевченка та відсотки від них вносили в дні 31-го жовтня 1963 суму: \$303,137.36. Це найбільша сума, яку в такому періоді часу пощастило українцям в Америці зібрати. На цю суму склалось кругло 22,000 жертводавців. Найбільшу суму (\$5,000.00) пожертвував зі своєї каси Український Народний Союз, як і пожертви від його відділів та членів становлять основну суму всієї збірки.

КОНКУРС ТА ВИБІР ПРОЄКТУ ПAM'ЯТНИКА

Рівночасно із започаткуванням збірки фондів, Комітет Пам'ятника Шевченкові обмірковував і 26-го червня 1960 р. проголосив конкурс на проєкт пам'ятника. Текст конкурсу говорить сам за себе:

КОНКУРС на проєкт пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні

У зв'язку із сторіччям смерті Тараса Шевченка і 150-ми роковинами його народження, що припадають у 1964 р., крайовий Комітет Пам'ятника Шевченкові проголошує конкурс на проєкт пам'ятника у столиці Америки, Вашингтоні. На рекомендацію Мистецької Комісії встановляється такі умови конкурсу:

1. Величина цілого пам'ятника: висота цілоти не повинна бути більша як 30 стіп (одна стопа — прибл. 30 сантиметрів). Пам'ятник має зображувати постать Поета в бронзі на постаменті. Можуть бути додані й інші фігури, тривимірні або

в плоскорізьбі, одначе треба мати на увазі, щоб кошти будови пам'ятника, разом з усіма влаштуваннями, не переходили суми чверть мільйона доларів.

2. Вигляд Поета: бажанням широких кіл громадянства є, щоб Поет був зображений у своїх молодих роках, до заслання 1847 р. Одначе, проєктодавці мають вільну руку робити так, як це вони уважатимуть за потрібне. Постать Поета повинна бути більша як оригінальної величини. Найважливіше завдання проєктодавців — знайти відповідну ідею пам'ятника, яка б по-мистецькому зобразила національне й вселюдське значення Шенченка.

3. Оточення пам'ятника: Департамент Парків у Вашингтоні, якому підлягають усі пам'ятники і який буде опікуватися також пам'ятником Шевченка, бажає, щоб пам'ятник мав також і ужитково-публічний характер. Для цього майбутній пам'ятник буде вкомпонований в окремому цілості, що може складатися з таких елементів, як тераса із сходами, водограї, кльомби, дерева, лавки тощо. Тому бажано, щоб проєктодавці обдумували свої проєкти в порозумінні з архітектами.

4. Величина площі: тому, що дільниця Вашингтону, де проєктується поставити пам'ятник, перебуває тепер у стані перебудови (нові бльоки урядових будинків, нові вулиці та скасування деяких існуючих), форма і величина площі під пам'ятник ще остаточно не вирішені. Проєктодавці повинні орієнтуватися на розмір площі, що має приблизно 150 стіп довжини з кожного боку, оточеної вулицями і обсадженої високими деревами. Вмонтування пам'ятника у площу буде завданням архітектів.

5. Величина проєктів: скульптурні проєкти мають бути виконані в скалі-мірилі 1 цаль-стопа, тобто 1/12 оригінальної величини. Проєкти мають бути виготовлені з тривкого матеріалу (гіпс, дерево, плястик тощо). Проєкт має бути попатентований на колір оригіналу (бронзи, каменю).

6. **Додаткові проєкти:** крім скульптурного проєкту, автори повинні прислати також шкіци, які показували б, як вони уявляють собі оточення пам'ятника. Для цієї мети мають бути долучені шкіци поземого плану пам'ятника і перспективний рисунок з довкіллям. Скаля рисуноків: 1 стопа площі — 1/8 цаля на рисунку.

7. **Доставка проєктів:** проєктодавці доставлять свої проєкти власним коштом. Усі забезпечення під час конкурсу і зворот творів — коштом Комітету. Побажано, щоб автори висилали свої проєкти з адреси інших осіб, на те, щоб зберегти анонімність проєктантів. Проєкти мають бути подані під гаслом, а прізвища й адреси авторів — у закритій конверті, позначеній тим самим гаслом.

8. **Час для виконання проєктів:** проєкти мають бути надіслані Комітетові до 28-го лютого 1962 р. Один автор може подати не більше як два проєкти.

9. **Жюрі:** Екзекутива Комітету покличе, в порозумінні з Мистецькою Комісією, жюрі для оцінки надісланих проєктів і вибору найкращого. Склад жюрі буде своєчасно оповіщений. Жюрі видасть оцінку не пізніше як за два тижні від часу передачі йому проєктів.

10. **Нагороди:** Комітет Будови Пам'ятника Т. Шевченкові визначив п'ять нагород за найкращі проєкти, а саме: одна перша нагорода в сумі 1,500 дол., дві другі нагороди по 1,000 дол. кожна і дві треті нагороди по 750 доларів. Поза нагородами передбачені почесні відзначення.

11. **Уповноваження жюрі:** жюрі матиме право не признати якоїсь із вище вичислених нагород, якщо для цього не буде відповідних творів. Завдання жюрі — відзначити найкращий з мистецького погляду проєкт, однак відзначення якогось проєкту першою нагородою ще не зобов'язує Комітет поставити пам'ятник саме за цим проєктом, бо Комітет мусить брати до уваги такі справи, як кошти будови, його пристосованість до даного місця, узгодження

з Мистецькою Комісією міста Вашингтону і ін.

12. **Виконання пам'ятника:** Комітет підпише окремий договір з автором пам'ятника, який буде остаточно схвалений до будови. Коли б, однак, виявилось, що пам'ятник є твором ще мало досвідченого в монументальній скульптурі мистця, Комітет матиме право поручити йому для помочі іншого скульптора з потрібним досвідом.

13. **Доля проєктів:** нагороджені проєкти стають власністю Комітету, інші будуть відіслані авторам.

14. **Адреса для надсилання проєктів:** Shevchenko Memorial Committee of America, Inc., 302-304 West 13th Street, New York 14, N.Y.

За Екзекутиву Комітету Пам'ятника Шевченкові:

Роман Смаль-Стоцький
голова

Йосип Лисогір
екз. директор

Ярослав Падох
секретар

Святослав Гординський
голова Мистецької Комісії

Який був вислід конкурсу? Це подав до відома Комітет Пам'ятника Шевченкові окремим повідомленням, надрукованим у „Свободі” та в інших українських публікаціях 3-го серпня 1962-го року. В цьому повідомленні сказано:

ПОВІДОМЛЕННЯ Комітету Пам'ятника Шевченкові

Комітет Пам'ятника Шевченкові повідомляє Жертводавців на пам'ятник Шевченкові у Вашингтоні та все Українське Громадянство про наступне:

1. Проєкти, надіслані на конкурс

На конкурс на проєкт пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні прислано 17 проєктів, які до 14 липня 1962 р. переховувалися в замкненому приміщенні Українського Інституту Америки в Нью Йорку, під опікою і доглядом окремого комітету в

складі: інж. арх. Орест Гладкий, проф. Григорій Костюк та адміністратор КПШ Юліян Ревай.

Коперти з іменами проктодавців переховувалися в сейфі Ферст Нешенел Ситі Бенк в Нью Йорку, до якого два різні ключі мали секретар Комітету Ярослав Падох та адміністратор Комітету Юліян Ревай.

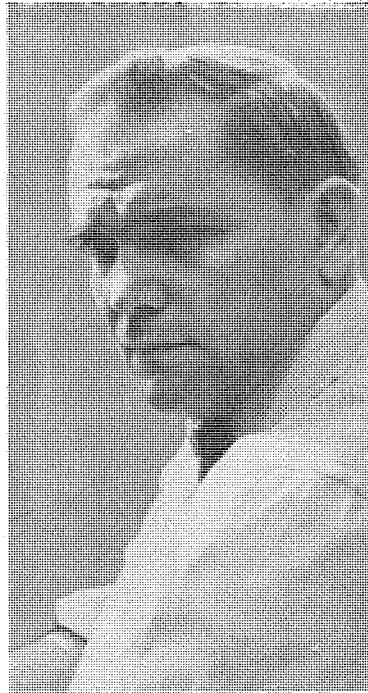
2. Жюрі

Згідно з умовами конкурсу Головна Управа Комітету Пам'ятника Шевченкові в порозумінні з Мистецькою Комісією Комітету поклала жюрі для оцінки надісланих на конкурс проєктів і вибору найкращого. Склад жюрі є наступний:

1. Петро Андрусів, артист-маляр,
2. проф. Володимир Міяковський шевченкознавець,
3. проф. Дам'ян Горняткевич — мистецтвознавець,
4. проф. Антін Малюца — мистецтвознавець,
5. Аполінарій Осадца — архітект,
6. Улас Самчук — літератор.
7. Gilmore D. Clarke, Engineer-Architect, former Chairman of Fine Arts Commission, Washington, D.C.;
8. Donald de Lue, Sculptor;
9. Robert B. Hale, Curator of American Paintings and Sculpture, Metropolitan Museum of Art, New York City;
10. E. Paul Jennewein, Sculptor, President of American Sculptor Society;
11. Dr. Erik Larsen, Chairman, Department of Fine Arts, Georgetown University, Washington, D.C.

3. Нагороджені проєкти

Дня 14-го липня 1962 р., о год. 11-ій перед полуднем, в приміщеннях Українського Інституту Америки зібралися всі вище згадані члени жюрі, крім проф. Володимира Міяковського, в числі десятих осіб, які, обравши на свого голову Аполінарія Осадцу, спільно оглянули всі 17 надісланих на конкурс проєктів пам'ятника і однодушно признали лише дві нагороди, а саме першу в

Лев Молодожанин

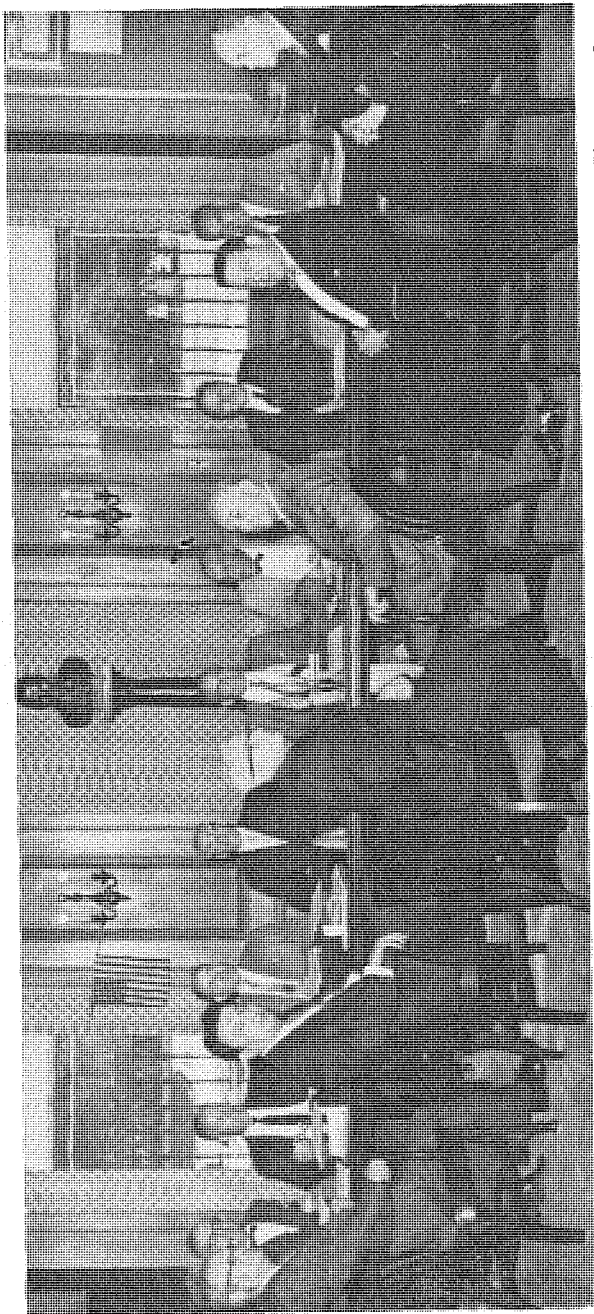
сумі \$1,500 за проєкт, позначений гаслом „Прометей”, і другу нагороду в сумі \$1,000 за проєкт, позначений гаслом „485”. Відкривши коперти з гаслом „Прометей”, стверджено, що автором проєкту, нагородженого першою нагородою, є Лев Мол-Молодожанин з Вінніпегу, а автором проєкту, нагородженого другою нагородою під гаслом „485”, є Андрій Дараган з Брукліну, автор проєкту пам'ятника Шевченкові, побудованого у Вінніпегу.

Схвалення проєкту, за яким буде поставлений пам'ятник у Вашингтоні, буде предметом обговорення найближчої наради Пленуму Головної Управи Комітету Пам'ятника Шевченкові.

4. Почесно відзначені проєкти

Згідно з умовами конкурсу, Головна Управа, на рекомендацію Мистецької Комісії Комітету, признала п'ять почесних відзначень таким проєктам, згідно з чергою їх надіслання на конкурс: 1. проєктові, позначеному гаслом „Поет”, авторами

**ЧЛЕНИ ЖЮРИ КОНКУРСУ НА ПРОЄКТ ПАМ'ЯТНИКА ТАРАСОВІ ШЕВЧЕНКОВІ У ВАШИНГТОНІ
ПІД ЧАС НАРАДИ З ПРЕДСТАВНИКАМИ КОМІТЕТУ**

Члени жюрі й комітету (від лівого до правого боку): Анґін Малоца, Юліан Ревай, Григорій Костюк, Антоніарій Осацка, Петро Андрусів, Орест Гладкий, Дам'ян Горнякевич, Улас Самчук, Е. Paul Jennewein, Йосип Лисогір, Gilmore D. Clark, Dr. Erik Larsen, Robert V. Hale, Donald D. Lue.

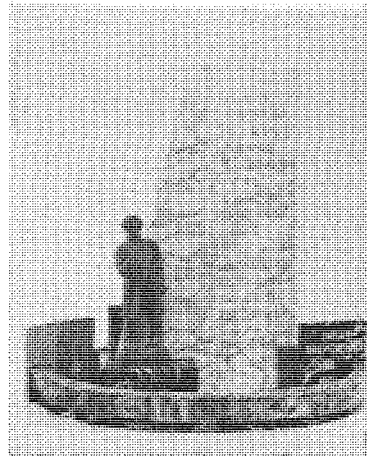
НАГОРОДЖЕНІ І ВІДЗНАЧЕНІ ПРОЄКТИ

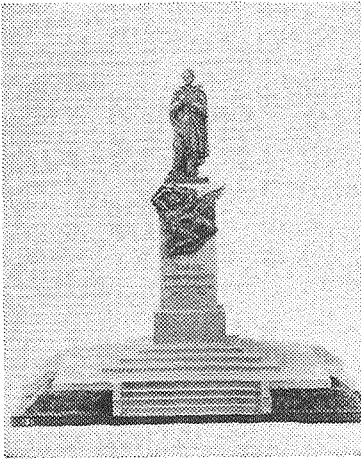
Проект Лева Молодожаніна

Проект „Поет”, авторства Сергія і Надії Макаренків

Проект „Мірко”, авторства М. Німцева і В. Сім'янцева

Проект „131”, авторства
Сергія Литвиненка

якого є Сергій Макаренко і Надія Сомко - Макаренко з Нью Йорку; 2. проєктові, позначеному гаслом „Мірко”, авторами якого є Мирослав Д. Німців та Валентин Сім'янець з Вашингтону; 3. проєктові, позначеному гаслом „131”, автором якого є Сергій Литвиненко з Нью Йорку; 4. проєктові, позначеному гаслом „М 2”, автором якого є Григорій Крук з Мюнхену та 5. проєктові, позначеному гаслом „Баш”, автором якого є Роман Коваль з Вінніпегу. Всі ці твори одержали грошеву премію по 500.00 доларів.

5. Виставка проєктів Пам'ятника

Надіслані на конкурс проєкти будуть виставлені в приміщенні Українського Інституту Америки. Автори проєктів, які не бажають, щоб їх праці були виставлені, або не бажають, щоб їхні прізвища були виявлені, повинні про це повідомити канцелярію Комітету не пізніше як 10-го серпня 1962 р.

6. Збірка пожертв на Пам'ятник Шевченкові — національний перепис в ЗДА

Комітет Пам'ятника Шевченкові при цій нагоді звертається з новим закликом до всіх українців та всіх українських центральних і місцевих

установ, світських і церковних, а зокрема до всіх українських шкіл в ЗДА, щоб усі без винятку склали свої пожертви на пам'ятник, який має стати іспитом національної зрілості нашої національної громади у вільнім світі і незаперечним свідочством її громадської солідарности. Наближаючись до закінчення нашої історичної акції побудови пам'ятника найбільшому з українців у столиці ЗДА та всьго вільного світу, закликаємо всіх добровільно й негайно взяти участь в цьому справжньому національному переписі нашої громади в цій країні.

Президія Головної Управи Комітету Пам'ятника Шевченкові

Мавши вже обраний кваліфікованим журі проєкт пам'ятника, Комітет негайно зв'язав з автором обраного і нагородженого проєкту, мистцем - скульптором Леонідом Молодожанином і відповідним контрактом заангажував його до виконання проєкту, що він і вчинив. З хвилиною, як ця стаття здається до друку, проєкт пам'ятника готовий до відливу в бронзі.

На цьому підготовка проєкту пам'ятника ще не закінчувалася, бо проєкт вимагав ще відповідного одобрення й прийняття Мистецькою Комісією столиці. Найбільш наполегливі заходи в цій справі робив уже на місці у Вашингтоні заступник голови Комітету Пам'ятника та голова УККомітету проф. Лев Добрянський, при тісній співпраці ексекутивного директора Йосипа Лисогора та інших членів Комітету, як і скульптора Л. Молодожанина. Всі ці великі зусилля і заходи дали вкінці бажаний результат, як в середу, 17-го квітня 1963-го року, Мистецька Комісія столиці на своєму пленарному засіданні прийняла і затвердила запропонований проєкт пам'ятника Шевченкові, як достойний того, щоб стояти в столиці Америки. Про цю важливу подію повідомила „Свобода” в числі з 19-го квітня 1963. В тому повідомленні сказано:

Вашингтон. — В середу 17 квітня 1963 тут відбулися наради урядової Мистецької Комісії, на яких остаточ-

но затверджено приготований скульптором Леонідом Молодожанином проєкт пам'ятника Тарасові Шевченкові в столиці країни, як також запроєктоване архітектором Родославом Жуком оформлення площі, на якій пам'ятник стоятиме. Цим завершено всі урядові формальності, зв'язані із здійсненням схваленого Конгресом і підписаного Президентом ЗДА закону про побудову пам'ятника Тарасові Шевченкові на публічній площі в столиці країни. На нарадах, на яких Мистецька Комісія винесла це кінцеве рішення, були привані заступник голови Комітету Пам'ятника Шевченкові проф. Лев Добрянський та ексекутивний директор Комітету п. Йосип Лисогір, як також скульптор Леонід Молодожанин і архітект Родослав Жук, обидва із Канади. Нарадами Комісії провадив її голова Чарлз Фінлі. Виніши це кінцеве рішення, Комісія заповіла також дальшу свою співпрацю, головню висловила готовість служити радою і порадою щодо прибрання (лендскейпінг) площі. Мистець Леонід Молодожанин, проєкт якого був прийнятий раніше окремим журі та відзначений першою нагородою, приступас негайно до виконання великого на 7 стіп моделю пам'ятника, з якого вже буде виконаний у відповідному побільшенні і сам пам'ятник. Мистець запевнив, що він докладе всіх сил і зусиль, щоб пам'ятник був своєчасно готовий та поставлений. Дедикація площі запланована на осінь ц. р. і негайно після того почнеться її оформлення та поставлення пам'ятника, найбільш величаве і врочисте відкриття якого заплановане на весну 1964-го року в 150-ту річницю народження найбільшого сина України Тараса Шевченка, до прославлення якого й має причинитися цей пам'ятник. Тим то здійснення задумешних мрій Американської України — побудова пам'ятника в столиці землі Вашингтона для Шевченка, який очікував та вірив, що й Україна діждеться свого Вашингтона з його праведним законом — вступає в свою останню фазу: вже в наступному році Вашингтон діждеться Шевченка, що скріплює надію, що вже не далекий той час, як і Україна діждеться

Йосип Лисогір,
головиий предсідник УНС

свого Вашингтона з його праведним законом. Подаючи цю радісну вістку до загального відома, Комітет Пам'ятника Шевченкові сподівається і очікує, що наша українська спільнота в Америці зустрине і прийме її новими зусиллями і новими збільшеними пожертвами на фонд будови пам'ятника та увіковічення його пам'яті також і постійним поширюванням та здійснюванням його ідеалів.

ВИБІР І АПРОБАТА ПЛОЩІ

Не меншої дбайливости та старань і зусиль вимагали насамперед вибір і опісля апробата відповідної публічної площі в столиці країни, на якій можна б було пам'ятник поставити. Також і в цьому випадку головні старання і зусилля робив проф. Лев Добрянський.

Насамперед треба було знайти і вибрати відповідну площу. Робив це проф. Добрянський при дуже доброзичливій співпраці Комісії парків у департаменті внутрішніх справ, зокрема її репрезентанта п. Джета. Було кілька площ до вибору. Члени Комітету відбули ряд поїздок до столиці й, оглянувши кілька площ та познайомившись із загальним дальшим плянуванням столиці, остаточно рішилися на площу між вулицями 22 і 23-ою та „Р” (Пі) в північно-західній частині столиці.

План північної частини столиці ЗДА Вашингтону, на якому чорним кільцем позначено площу, на якій буде стояти пам'ятник Т. Шевченкові

Вибір площі Комітетом був, можна б сказати, тільки вступом до її справжнього вибору, що вимагав апробати столичної плянувальної комісії. Після довгих і важких зусиль досягнуто й цю мету, як Комісія в дні 6-го грудня 1962-го року цей вибір апробувала. „Свобода” з 8-го грудня 1962 р., повідомляючи про цю подію, писала:

Комісія Плянунання Столиці на своєму засіданні в чеввер, 6-го грудня

1962, остаточно апробувала площу під будову пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, погодивши позитивно цю вже одну з останніх важливих формальностей у цій справі. Апробована площа, що знаходиться при вулиці „Р” (Пі) між 22-ою і 23-ою вулицями в безпосередньому віддаленні від Массачусетс евеню, при якій приміщені більшість амбасад, була обрана Комітетом Пам'ятника Шевченкові та опісля затверджена і

запропонована для тієї цілі секретарем внутрішніх справ. Тим часом, згадана Комісія Плянунвання Столиці на своєму засіданні 25-го жовтня ц. р. чомусь вагалася апробувати цей вибір та відложила справу, і були деякі побоювання, що вона могла б її відкликати аж до вигаснення закону 86-749, що його схвалив Конгрес і підписав Президент та який дозволяє на будову пам'ятника Шевченкові у столиці на публічній площі. Закон втрапить свою силу, якщо б у 1964-му році пам'ятник не був побудований або якщо б до того часу секретареві внутрішніх справ не були пред'явлені докази, що будова почалася та що на це є відповідні фонди. Негайно після того, як стало відомим, що Комісія Плянунвання вагається з апробатою площі, Комітет Пам'ятника Шевченкові, зокрема його заступник голови проф. Л. Добрянський та ексекутивний директор Йосип Лисогір вжили багато заходів, включно з посередньою інтерпеляцією в Білому Домі й добилися того, що площа остаточно була затверджена. Наради Комісії в четвер, 6-го грудня, були попереджені нарадами Екзекутиви тієї Комісії в середу, 5-го листопада, на яких справу з'ясували проф. Лев Добрянський, п. Й. Лисогір, адв. Степан Ярема та інж. А. Осадца. Після апробати площі, залишаються ще деякі менші формальності, в цьому й узгодження деяких рекомендацій, що їх висловила столична Мистецька Комісія, апробувавши в принципі обраний окремим журі проєкт пам'ятника у виконанні скульптора Молодожанина з Вінніпегу. Над узгодженням тих рекомендацій п. Молодожанин тепер працює і мав би закінчити цю свою працю до кінця цього місяця. Із принциповим прийняттям проєкту пам'ятника та тепер остаточною апробатою площі під його будову вже не передбачається жадних поважніших труднощів для здійснення закону та здвигнення пам'ятника Шевченкові в столиці Америки. На позитивні рішення багатьох урядів мав поважний вплив той ентузіазм, що його виявила американсько - українська спільнота, як і українці в цілому світі до

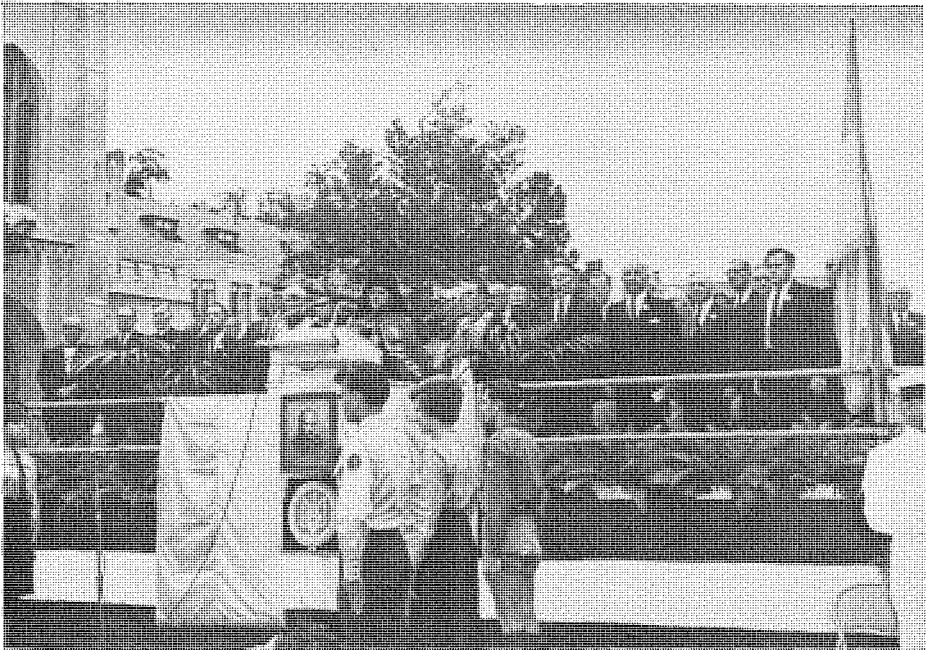
акції в справі побудови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, зокрема складені на ту ціль пожертви, що сумарично переступили вже чверть мільйона доларів.

Урочиста дедикація площі

Так то крок за кроком, при великих зусиллях Комітету і його керівників та при замітній жертвенності та в обставинах великого ентузіазму для цієї справи здійснювано великий задум побудови пам'ятника Тарасові Шевченкові в столиці Америки. Багатомовним передвісникам того, чого можна очікувати під час запланованого на кінець травня 1964-го року відкриття пам'ятника, була врочистість дедикації площі під будову пам'ятника, що відбулася в суботу, 21-го вересня 1963-го року. Опис цієї події поданий в „Свободі” з 24-го вересня 1963 р. і в ньому сказано:

Представники Уряду і Конгресу ЗДА та понад 2,000 осіб з багатьох міст і місцевостей ЗДА і Канади взяли участь у величавих врочистостях, що відбулися у столиці ЗДА, Вашингтоні, у зв'язку з дедикацією площі під будову пам'ятника Тарасові Шевченкові минулої суботи, 21-го вересня 1963, заповідаючи цим найбільшу маніфестацію - врочистість, якої можна очікувати під час відкриття пам'ятника, що має відбутися з кінцем травня 1964-го року в 150-річчя народження Шевченка.

Урочистість почалася о год. 2-ій по полудні на площі між вулицями 22 і 23-ою та при вулиці „P” (Пі). На місці, де має стояти пам'ятник, було підвищення-подіом, прикрашене американськими і українськими національними барвами та з американським і українським прапорами по боках. По середині підвищення стояла трибуна для промовців, покрита синьо-жовтим прапором. На трибуні лицем до людей, які заповнили площу, був портрет Шевченка, вбраний в живі квіти. Ліворуч трибуни стояла зодягнена в білі, ще літні однострої оркестра морської фльоти, та сама, що звичайно бере участь у всіх державних та урядових врочистостях, виконуючи американський та інші націо-

Урочистість дедикації площі під будову пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні 21 вересня 1963 р. Члени почесної президії і гості стоять під час відіграння українського й американського національних гимнів урядовою оркестрою.

нальні гимни, якщо імпреза має зв'язок з іншою державою. На площі багато крісел, але на них могла приміститись тільки мала частина приявних, інші стояли. Між приявними багато священиків обидвох віровизнань, як також Сестри Василіянки. Перед початком імпрези почали виходити на підвищення та займати місця провідники імпрези, гості і деякі з членів Комітету й інших репрезентантів.

Врочистість починається

Врочистість започаткував Йосип Лисогір, екзекутивний директор Комітету Пам'ятника Т. Шевченкові, головний предсідник Українського Народного Союзу та віце - президент Українського Конгресового Комітету, закликаючи приявних стоячи вислухати національних гимнів. Він і проводив цілою врочистістю на площі. Приявні були глибоко зворушені, як офіційна оркестра морської фльоти почала куртуазійно грати насамперед український національний гимн „Ще не вмерла Україна". Це мабуть вперше в історії цей гимн був виконаний

офіційною оркестрою в столиці країни у безпосередньому віддаленні від Білого Дому і Капітолю. Після українського гимну, ця сама оркестра виконала американський гимн, і тоді перед трибуну виступив ВПресо священніший Мстислав, Архiepіскоп Української Православної Церкви в ЗДА, та провів відповідну до нагоди молитву.

Виступи промовців

Першим із промовців забрав слово проф. д-р Роман Смаль-Стоцький, голова Комітету Пам'ятника Шевченкові та президент Головної Ради Наукових Товариств ім. Т. Шевченка. — „Ми зібралися тут, у столиці ЗДА, зблизька і здалека, щоб започаткувати будову пам'ятника Кобзареві України, Тарасові Шевченкові" — почав свою промову англійською мовою проф. Смаль-Стоцький, з'ясовуючи коротко постать Шевченка, добу, в якій він жив, та вселюдське значення його ідей та боротьби і терпіння за них. „Вірні заповітові Тараса Шевченка ми зібралися сьогодні тут, щоб почати його пам'ятник. Хай дух Бать-

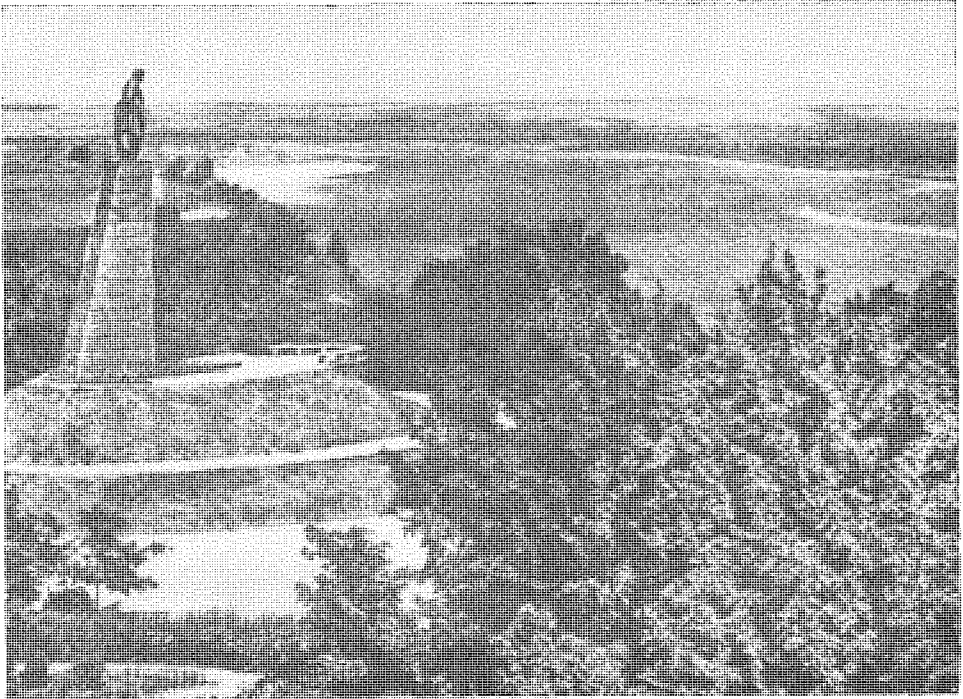

Пам'ятник Шевченкові в Києві (зимою)

ка Тараса поблагословить наш задум. Ми пам'ятаємо і ніколи не забудемо його слів: „Ворітеся — поборете, вам Бог помагає! За вас правда, за вас слава і воля святая!” — закінчив проф. Стоцький свій виступ українською мовою, зачитувавши слова Шевченка.

Черговим промовцем був проф. Лев Добрянський, президент УККомітету, заступник голови Комітету Пам'ятника і голова Крайового Комітету Тижня Поневолених Націй — який доклад найбільших зусиль для переведення відповідного законодавства про будову пам'ятника Шевченкові у столиці країни. Він згадав, що Джорджтавнський університет, в якому він є професором економіки, відзначає в

цьому році своє 175-річчя, а в наступному році тут, у безпосередньому віддаленні від того університету, буде відкритий пам'ятник Тарасові Шевченкові у 150-річчя його народження. Обидві річниці замітні тим, що як університет за весь час свого існування поглиблює і поширює світло правди і науки, так і Шевченко є символом тієї правди, що нею є воля і справедливість для всіх. Шевченко — це не тільки минуле, він — це теперішнє і майбутнє, це живий дух змагання до вічних правд волі і незалежності, він гарантія, що також Україна та всі ще сьогодні поневолені нації будуть вільні і незалежні — говорив професор Лев Добрянський.

Пам'ятник Шевченкові в Калеві (сучасний вигляд).

Привіт від Президента ЗДА

Привітання прийвим на святі та всім, що стараються про здвигнення пам'ятника Шевченкові у столиці країни, передав президент Джан Ф. Кеннеді через свого спеціального асистента і посланця з Білого Дому, п. Чарлза Горського. „Президент gratулює і дякує вам за пам'ятник, що усім нам пригадуватиме великого Поета, великого Патріота і великого Борця за волю”, — закінчив свій виступ промовець.

Український подарунок для американської нації

Репрезентантом уряду на врочистості був директор парків в департаменті внутрішніх справ, п. Сеттон Джет. Він в першу чергу висловив вдячність і gratуляції українцям за їх старання і наполегливість у заходах для побудови пам'ятника Шевченкові у столиці країни. Обрана площа під пам'ятник належить до кращих у столиці. Урядові дуже подобався про-

ект пам'ятника і він вважає, що це „чудовий подарунок для Нації”.

Прекрасно опрацьовану промову сенатора Томаса Дадда з Коннектикуту, із великим знанням Шевченка і його доби та Шевченкової вартости як для українців, так і для людства, прочитав — з уваги на те, що Сенатор був перешкоджений — його син, Томас Дадд, мол.

Виступ б. конгресмена Бентлі

До найзамітніших виступів під час врочистостей дедикації площі належала промова б. конгресмена Алвіна Бентлі, який в 1960-му році був проєктодавцем резолюції в Палаті Репрезентантів про дозвіл на будову пам'ятника Шевченкові на публічній площі. Свої завваги він попередив міркуваннями, що багато людей вважає, що закордонну політику плянує і виконує тільки ексекютивна влада. Справа пам'ятника Тарасові Шевченкові в столиці може послужити доказом, яку важливу ролю в тій політиці виконує й законодавча влада, Кон-

Директор столичних парків Сеттон Джет викопує першу лопату землі. Поруч нього (зліва) Йосип Лисогір та проф. Смаль-Стоцький. З правого боку — проф. Лев Добрянський.

грес. Ще недавно в Америці та в її уряді було багато навіть освічених людей, які могли не знати і про Шевченка і про Україну. Цілком інакше виглядає справа сьогодні, після схвалення закону про будову пам'ятника. Промовець вважає за історичний факт, що схваленням закону про будову пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні уряд ЗДА офіційно визнав існування України, як незалежної нації. Свій виступ закінчив конгресмен Бентлі закликом, щоб американці, зокрема українського роду, ніколи не припиняли своїх зусиль в користь визволення поневолених, щоб не зражувалися хвилими невдачми, але продовжували свої зусилля та допомагали поневоленим народам у їхніх змаганнях, які можуть закін-

читись тільки повним успіхом — здобуттям волі і незалежності.

Короткі привітання склали під час врочистостей сенатор Павло Юзик з Канади, голова Українського Національного Об'єднання в Канаді п. Гнат Поворозник та представник Комітету Українців Канади д-р Мартинюк. Приявні були репрезентанти українців з Аргентини, пп. Іван Григорацук і Мих. Мушинський. Представлено ряд гостей, між ними особистого репрезентанта д-ра Степана Витвицького, президента УНР в екзилі, кількох урядовців в департаменті внутрішніх справ, що найбільше причинилися до вибору площі та затвердження проєкту пам'ятника, як також членів столичного Комітету пам'ятника Шевченкові, що був господарем врочистостей.

Живе слово Шевченка

Живе слово Шевченка прогомонило під час урочистостей в його найкращому мистецькому уформленні та виконанні. Вірш „Мені однаково” в англійському перекладі віддеклямував артист Василь Шуст, а уривок із „Свята в Чигирині” з „Гайдамаків” продеклямував сеньйор української сцени, дир. Йосип Гірняк.

Історична лопата

Після промов і привітань та рецитаций, відбулася врочистість першої лопати землі, що нею й започатковано будову пам'ятника Шевченкові. Першу лопату землі викопав представник уряду, директор парків Сеттон Джет. Після нього те саме вчинили проф. д-р Роман Смаль-Стоцький і проф. д-р Лев Добрянський. Керівник програми п. Йосип Лисогір вияснив, що для цієї врочистості вживається та сама історична лопата, якою започатковано в столиці будову пам'ятників Вашингтонів і Лінкольнів.

Невмирущий „Заповіт”

На закінчення врочистостей на площі український хор „Кобзар” з Філядельфії під диригентурою д-ра Антона Рудницького відспівав Шевченків „Заповіт”, що його вислухали всі стоячи. В дальшому підходили до місця інші з багатьох приявних, продовжуючи церемонію копання землі.

Закінчив врочистість зворушливою молитвою всч. о. Теодор Данусяр, парох місцевої української католицької церкви.

Довго після закінчення врочистостей, яким приглядалося й багато прохочих мешканців столиці, люди стояли на площі, живо поділяючись враженням із тількищо пережитої історичної події — започаткування будови пам'ятника найбільшому Синові України в столиці Америки.

Концерт і бенкет

Ввечері цього ж пам'ятного дня 21-го вересня 1963, у великій балевій залі готелю Мейфловєр відбувся врочистий концерт і бенкет. Концерт роз-

почався співом американського гимну, у виконанні мішаного хору „Кобзар” з Філядельфії під орудою Антона Рудницького. Названий хор відспівав кантату Миколи Лисенка „Радуйся, ниво” та — у другому своєму виступі — кантату Лева Ревуцького „Хустину” й „Жартівливу пісню” Юлія Мейтуса, а „Наймичку” Олени Андрєєвої відспівала сольо Євгенія Василенко. Солістами хору були Марія Мурована, Євг. Василенко, Омелян Татунчак, Володимир Поліщук. Піяніст Роман Рудницький відіграв Бориса Лятошинського „Суїту” оп. 38, „Український танок” Антона Рудницького і на наддоток Ліста „Мадярську симфанію”. Артистка Ньюйоркської Миської Опери Марта Кобрин-Кольська відспівала „Минають дні, минають ночі” М. Лисенка і „Радуйся, ниво” А. Рудницького. Артист Йосип Гірняк віддеклямував передсмертний вірш Шевченка „Чи не покинуть нам, небого”, а Василь Шуст — англійською мовою — „Гамалію”. Обидва артисти - декляматори попередили свої деклямації коротким поясненням даних поем. Закінчено концерт відспіванням „Ще не вмерла”.

Бенкет був започаткований піднесло-поетичною молитвою, яку відчитав о. Теодор Данусяр. Коротким вступом відкрив бенкет проф. Роман Смаль-Стоцький, передавши дальший провід майстрові церемонії, ексекутивному директорові Українського Конгресового Комітету Америки адв. Степанові Яремі. На бенкеті промовляли конгресмени Майкел Фіген з Огайо, проф. Лев Добрянський, конгресмен Рей Дж. Мадден з Індіани, конгресмен Тадей Й. Дульскі з Боффало, полк. Вільям Рибак та по-українськи — голова Комітету Пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні Валентин Сім'янцив і головний секретар УНСоюзу, секретар Комітету Пам'ятника Шевченкові в Америці д-р Ярослав Падох. Бенкет закінчив короткою красномовною молитвою (українською мовою) о. прот. Юрій Гулей, парох української православної церкви у Вашингтоні.

Адв. Степан Ярема, проф. Лев Добрянський і проф. Р. Смаль-Стоцький передавали почесні Шевченкові Гра-

Прем'єр Канади Джан Діфенбейкер промовляє під час відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, що відбулося при масовій участі українців Канади і ЗДА 9 липня 1961 року

моти заслуженим для діла пам'ятника американським та українським громадянам. Адв. С. Ярема представив теж видатніших американських і українських приєднаних учасників бенкету. Велика зала не могла вмістити всіх приєднаних, яких було кругло 1,200 осіб, розміщених з кончності ще й на бальконі.

НАСТУПАЮТЬ НА ТРИ ШЛЯХИ . . .

Серед великого ентузіазму та з подивугідною наполегливістю і послідовністю здійснюваний американськими українцями задум здвигнення відповідного пам'ятника Тарасові Г. Шевченкові у сторіччя його смерті викликав, як можна було сподівати-

ся, страшну лють Москви, що й виявилась насамперед у статті якогось професора М. Пархоменка, надрукованої московській „Советській Культурі” з 24-го грудня вже в 1960-му році і, очевидно, опісля передрукованої в київській „Радянській Культурі” з 29-го грудня 1960 р. Стаття називалася: „Тарас Шевченко і поборники холодної війни” та була коментарем на повідомлення у вашингтонській газеті „Стар” з 28 вересня 1959-го року про одностайне схвалення Сенатом ЗДА резолюції, яка уповноважує до побудови пам'ятника Шевченкові на публічній площі в столиці Америки. Проте, відклик на „Стар” та плутанина в коментуванні подано-

го тією газетою повідомлення було тільки зачіпкою. Очевидно, що пропагандист, як і советська рабовласницька диктатура, здає собі справу з популярності Шевченка та його культури серед українського народу і не поважується виступити проти самої ідеї побудови пам'ятника у Вашингтоні. Навпаки, він мусить вдавати, що цей задум навіть нібито схвалює, пишучи: „Давно час спорудити якнайкращий пам'ятник Тарасові Шевченку в Сполучених Штатах Америки, де живе чимало українців. Будемо сподіватися, що він буде споруджений хоч би до сторіччя з дня смерті Великого Кобзаря...” Інакше бо цей пропагандист і не міг написати, бо здавав собі справу, що виступом проти задуму американських українців вшанувати Шевченка пам'ятником у Вашингтоні міг би причинитись до прискіплення провалу советського рабовласництва. Отже, нібито схваливши задум самого пам'ятника, він тим більше лютує на „українських буржуазних націоналістів”, що — виходило б — добре і в найбільш чітке місце Москви виміряти свій удар з пам'ятником Шевченка. Відкликаючись на заввагу газети „Стар”, що заплянований пам'ятник Шевченкові у Вашингтоні буде аргументом у теперішній холодній війні, московська „Советская Культура”, а за нею і її київський „філіял”, дослівно писали:

„У підготовці цієї війни просто-таки похмуру роль відіграв Лев Добрянський. Це він порадив міністерству внутрішніх справ і американському сенату діяти і цього разу „на зло Москві”.

Спритний пройдисвіт, він втягнув у цю негідну гру і сенат, і самого президента. Резолюція, підписана президентом 13 вересня, дозволяє спорудити пам'ятник Т. Шевченкові в штаті Колумбія, але „не коштом США”! Державний бюджет Сполучених Штатів так міцно орієнтований на воєнні цілі, що на будівництво пам'ятника поетові в ньому не знайшлося ні цента. І тепер Добрянський та іже з ним „вивчають шляхи збирання коштів на будівництво пам'ятника”!

Але, як завжди в таких випадках, чим злиденніше і мізерніше все це виглядатиме, тим більший галас по-старарося зняти добрянські і йому подібні. Вже й зараз надриваються від крику, брехливо обвинувачуючи радянське літературознавство в тому, що воно трактує Тараса Шевченка як „революціонера марксистської школи” і тлумачить його поезію „як творчість більшовика, що вмер до настання свого часу”.

Ще несамовитіше кричать ці покидьки української буржуазно-націоналістичної еміграції, силкуючись довести, що „він належить” їм, а не тому могутньому, вільному українському народові, який будуватиме тепер своє нове життя в братній сім'ї радянських народів”.

Безсилний у своїй люті советський пропагандист закінчив свою статтю заявою, мовляв: „не вам — добрянським та іншим відщепенцям і зрадникам України, безбачкам, що проміняли батьківщину на сочевичну юшку з чужого столу, — належить велика спадщина геніального Кобзаря України”, і, вкінці, висловив „віру”, що „всі ті, хто шанує його пам'ять, братимуть участь у цій справі (будові пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні — Ред.) зовсім з інших міркувань, аніж Лев Добрянський та американські сенатори”.

Це був початок атаки, яка опісля продовжувалася на всі лади, явно і скрито, але завжди по тій самій приблизно лінії. За Москвою відізнались і її підголоски в Києві, бо мусіли відізнатись, але з багатьох джерел, включно із безпосередніми листами від наших земляків в Україні, яких, мабуть, не доглянула московська цензура, бо в них були й залучені советські рублі, отже з цих листів та багатьох інших джерел знаємо, з яким великим ентузіазмом та з якими великими новими надіями прийняв акцію американських українців в справі пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні український народ.

Натомість добровільно, по-холоуйськи приєднались до московського за-каптуреного наступу на пам'ятник Шевченкові у Вашингтоні загибаючі

рештки так званих „прогресистів” з 4-ої вулиці в Нью Йорку.

Вже пізно, в жовтні 1963-го року, вони — невідомо нам: сподівано чи ні — здобули собі союзника в вашингтонській газеті „Вашингтон Пост”, про що була мова на початку цієї статті.

БУДЕШ, БАТЬКУ, ПАНУВАТИ...!

Так в загальних зарисах представляється справа пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні в половині листопада 1963-го року. Давні мрії американських українців, щоб в столиці землі Вашингтона стояв пам'ятник найбільшому Синові України, Та-

расові Шевченкові, поступово здійснюються. Це скріплює надію, що прийде час і здійсняться також мрії Шевченка й Україна діждеться свого Вашингтона з його праведним законом.

Нічого більше не могли б собі бажати й американські українці в 150-річчя народження Тараса Шевченка. Вшановуючи його з цієї нагоди достойним пам'ятником у Вашингтоні, єдиним серцем і єдиною мислею, разом з усім українським народом, вони скажуть:

Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люди;
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть.

Члени Головного Уряду Українського Народного Союзу біля пам'ятника Шевченкові на Союзівці, Кергонксон, Н. Й.

ШЕВЧЕНКО У ПУСТИНІ

(Із збірки „В Тарасові роковини”)

Написав Б. Лепкий

*Гей, пустине, ворожа пустине,
Та яка ж ти сумна і безплідна!
На безвіддю квіт в'яне і гине,
Жити навіть трава тут не годна.*

*Навіть птахи від тебе тікають,
І жалібно скиглять десь у змарах,
Як же люди тут вижити мають
В цих надлюдських, невиносних
карах?*

*Ні левад тут немає, ні лугу,
Ні вишневих садків світло-тіні,
Як же, як розжене свою тугу
Той, хто зник до степів України?*

*Чим він має потішити озі,
Чим розбиту розважити душу?...
В зорних змарах птах сумно
кигозе
І летить десь у далез, у глушу.*

НЕЗМІННИЙ ШЕВЧЕНКО

ПОЕЗІЯ „БУВАЛИ ВОЙНИ Й ВІЙСЬКОВІ СВАРИ” НА ТЛІ ШЕВЧЕНКОВОЇ ТВОРЧОСТІ

Написав д-р Л. Луців

(1)

Максим Рильський, пишучи в 1946-му році про поетику Т. Шевченка в II томі „Наукових Записок” Інституту мови і літератури при Академії Наук УССР, стверджував, що в літературі про Шевченка „мало сказано про поетику” великого українського поета, це значить „про ту суму стилевих ознак, що складають індивідуальність поета”. До того ж і серед того „мало сказаного”, на думку Рильського, „є чимало спірного, а то й зовсім неправдивого”.

М. Рильський виступив — уже не перший він це зробив! — і проти колись поширеного твердження, що „Шевченко — народний поет” в тому розумінні, що ця „народність українського поета — це простонародність, примітивізм”. Ці критики бачать у „великому нашому поетові якогось талановитого співця - самоука, приступного будь-якому читачеві, без усяких застережень, простого, як склянка води, щось на взірць українського Дрожжина”*.

Рильський, навівши уривок із Шевченкових „Неофітів” (8 рядків, починаючи від „І в термах оргія. Горять”), слушно ствердив, що для того, „щоб написати такі рядки, треба було мати не абияку обізнаність в античному світі, не абиякий культурний багаж, а щоб прочитати їх, розуміючи, треба, знов таки, стояти на певному освітньому рівні”.

Але не всі в Україні думають про це так само, як Рильський. Ось Теофіль Комаринець закінчує свою книжку „Шевченко і народна творчість” (Державне Видавництво Художньої Літератури, Київ, 1963, ст. 230) такими словами:

ТАРАС ШЕВЧЕНКО. Дереворит
Олени Кульчицької

„Поезія Шевченка проста і промовиста, зрозуміла і близька народові. Багато віршів поета перейшло в народнопісенний репертуар і співається нарівні з народними піснями. Пісні Шевченка, що виростили на народній основі, знову ж до народу повернулися. В цьому являється геніяльність великого Кобзаря, безсмертність його творинь”.

На цій самій сторінці автор твердить у противенстві до М. Рильського та до Б. Грінченка, що „Шевченко створив таку поезію, яка великою силою узагальнення і стилізації не менше народно, ніж кращі зразки фольклору”.

* Спирідон Дмитрівич Дрожжін (1848-1930), селянський поет, який почав писати під впливом Н. Некрасова; це був простонародний поет, твори якого без труднощів всі розуміють.

Твердження Комаринця не згідне з правдою, бо воно може відноситися тільки до деяких Шевченкових творів. Але так, як Комаринець, дивилися численні російські критики, уважаючи автора „Кобзаря” за простонародного поета, який, мовляв, „продовжував народну творчість”.

Поет Рильський пригадав, що в цій справі виступав уже давно Борис Грінченко, який твердив, що „не весь Шевченко загально приступний”. Грінченкові закидано тоді „несимпатичну тенденцію, але він говорив на підставі власних спостережень: він констатував факт”. (М. Рильського наводимо з „Повного видання творів Тараса Шевченка, Шикаго, 1963, ст. 190-191, Видавництво Миколи Денисюка. Том XIII, зредагував Богдан Кравців).

Ось ту згадку про Рильського навели ми на те, щоб дійти до початку нашої теми, що виписана в заголовку цієї статті. Рильський писав у своїй статті про поезику автора „Кобзаря”, що „серед поезій Шевченкових останнього періоду його творчості, коли все глибші проблеми ставив поет перед собою, коли доходив до синтезу своїх поглядів на історію України, на життя людське взагалі, — маємо таку поезію”, — і після того навіс в цілості „Бували війни й військовій сварі”:

Бували війни й військовій сварі:
Галагани, і Киселі, і Кочубі - Ногаї;
Було того добра чимало.
Минуло все, та не пропало,
Остались шашелі — гризуть,
Жеруть і тлять старого дуба...
А од коріння тихо, любо
Зелені парості ростуть.
І виростуть; і без сокири
Аж зареве та загуде,
Козак безверхий упаде,
Розтрощить трон, порве порфіру,
Роздавить вашого кумира,
Людській шашелі. Няньки,
Дядьки отчества чужого!
Не стане ідола святого,
І вас не стане, — будки
Та кропива — а більш нічого
Не виросте над вашим трупом.
І стане купою на купі
Смердячий гній, — і все те, все
Потроху вітер рознесе,
А ми помолимося Богу
І небагаті, небогі.

Поет і академік М. Рильський, який є й шевченкознавцем, бо його ім'я стоїть на академічних виданнях Шевченкових творів, після наведеної вище поезії українського поета написав таке: „Перед нами складний символ чи, коли хочете, алегорія, — і зовсім нелегка справа до кінця цю алегорію розшифрувати. Я, принаймні, не берусь” (ст. 191).

Коли таке написав М. Рильський, то це свідчить, що домагання згаданого вже Бориса Грінченка ще й досі не здійснилось і що його треба б таки зреалізувати та видати поетичні твори Т. Шевченка з такими поясненнями, які вможливили б розуміти твори нашого генія кожній грамотній людині. Гадасмо, що не зашкодить навести уривок із розвідки заслуженого письменника й культурного діяча — Бориса Грінченка, якого теперішні окупанти України, московські комуністи, не признають, а його творчість донедавна замовчували як творчість „буржуазного націоналіста”.

Борис Грінченко в голосній свого часу розвідці „Перед широким світом” писав: „Нема чого нам тішитися, що ось, мовляв, маємо великого поета, що його в кожній селянській хаті розуміють, і що на йому може виховуватися нарід. Ми, справді, маємо великого поета, але в селянській хаті його ще не знають або мало розуміють. Зробімо ж, щоб люди з тієї хати піднялися духово стільки, щоб, справді, могли його зрозуміти”.

Ці слова були мотом до популярного видання поетичних творів Т. Шевченка, яке під заголовком „Кобзар” вийшло в Ляйпцігу 1921-го року за редакцією д-ра Василя Сімовича, заходами Євгена Вирового. Але згадана Рильським поезія „Бували війни й військовій сварі” не знайшла правильного вяснення в цьому виданні, і помилкову її інтерпретацію передруковано також у „другому справленому й поширеному виданні” за редакцією д-ра Ярослава Рудницького, що вийшло в Клюбі Приятелів Української Книжки у Вінніпегу, 1960 р.

Поезія „Бували війни й військовій свари” — дуже важлива в творчості українського поета. Вона написана 26 листопада 1860-го року в Петербурзі, отже за три з половиною місяці перед смертю поета. Вона важлива ще й тим, що в ній порушено проблему української історії. Поет востаннє висловився тут про долю України, а вже давніше чути було голоси, які не втихають і тепер, що, мовляв, Шевченко змінив свою думку про українську історію, розчарувався в ній і вже не цинив так високо українського козацтва, як перед засланням. Тому, гадаємо, треба докладно розглянути цю поезію, що має тільки 24 рядки, але є межевою в поетичній творчості Шевченка.

Текст цієї поезії ми вже навели. Автор згадує про те, що в українській історії „бували війни й військовій свари”, і що були „Галагани, і Киселі, і Кочубей - Ногаї”. Це все, як слушно пояснив Сімович у згаданому „Кобзарі” — „зрадники України” — це „грязь Москви й варшавське сміття” в нашій історії”. Полковник Галаган зрадив 1709 року гетьмана Івана Мазепу й показав москалям дорогу на Січ, щоб її зруйнували. Адам Кисіль — київський воєвода, який не тільки не пристав до повстання Богдана Хмельницького, а ще й був послом від польського короля до Б. Хмельницького, намовляючи його до покорі в 1649 році. Про Киселя козаки казали, що в нього українські кістки обросли лятьким м'ясом. Василь Кочубей із татарського роду, і тому Шевченко зве його „Ногасм”. Кочубей був полтавським полковником і в 1708-му році подав донос на Мазепу Петрові І, повідомляючи царя, що український гетьман веде переговори зі шведським королем; він же переслав Петрові І вірш Мазепи „Всі покою щиро прагнуть”, з якого виходить, що гетьман турбується долею України. Це подали ми за В. Сімовичем, який до того ще додав, що Шевченко згадує тих зрадників у множині, бо їх було більше.

В „Кобзарі” 1939-го року у виданні Інституту Української Літератури

при Академії Наук УРСР на 733-ій сторінці є тенденційне пояснення. Нічого не згадується там про зраду Гната Галагана, а пишеться лише, що „Галагани — давній рід українських старшин поміщиків”. І додається непотрібно в цьому місці: „Галагана Г. П. (1819-1888) — сучасника Шевченка”. Зате про А. Киселя виразно зазначається, що „під час визвольної боротьби українського народу проти шляхетської Польщі Адам Кисіль був на службі у польської влади і зраджував український народ”. При поясненні до особи Кочубея редактор цього „Кобзаря” говорить про „зрадника гетьмана Івана Мазепу”, а не про зрадника Кочубея. Редактор видання Академії Наук „не добачив”, що „Кочубей - Ногаї” в поезії Шевченка — це одна особа, бо об'єднана рискою, і дав окреме пояснення: „Ногаї — це визначний полководець і хан Золотої Орди”.

Подібні пояснення є в інших виданнях, що появляються на українських землях і носять знак московської цензури — оте характеристичне „на украинском языке” — нібито в українській державі... (Порівняти „Кобзар” із 1960-го року, Київ, Державне Видавництво художньої літератури). Але немає в совєтських виданнях пояснення, як треба розуміти цю Шевченкову поему. Як ми бачили вище, не хотів цього зробити такий знавець Шевченка, як поет і літературознавець М. Рильський.

Та вертаймося до тексту поеми.

Шевченко іронічно стверджує, що „було добра того чимало” і „минуло все”, але „не пропало”, бо „остались шашелі”. „Шашелі” — це дрібний жучок, червоточка, тут „шашелі” — це зрадники України, змосковщені українці, які „гризуть, жеруть і тлять старого дуба...” А „старий дуб” — це Україна. Але Шевченко не був песимістом, він вірив, що „од коріння (того дуба) зелені парості ростуть”, це значить, наростає молоде покоління. І коли вони виростуть — Україна здобуде волю. „І без сокири аж зареве та загуде, козак безверхий упаде, розтрощить врано, порве порфіру, роздавить того кумира”.

Роздавить кумира людських шашелів, які є „няньками, дядьками отчества чужого”, це значить, які служать Московщині, а не Україні.

І тоді „не стане ідола чужого”, московського в розумінні Шевченка, бо він лише такої назви вживав у своїх творах, чи російського або навіть „союзного”, як пишуть сучасні „дядьки, няньки отчества чужого”, совєтські науковці, які мусять доказувати, що чорне є білим, і писати: „Шевченко визнавав прогресивність історичної необхідності акту возз'єднання України з Росією і розглядав цей акт як велику історичну подію, в якій виявлялася воля обох народів”. Так пише І. Пільгук в книжечці „Т. Шевченко — поборник дружби російського і українського народів”, Київ, 1961, на ст. 12.

Подібну брехню важко було зустрінути давніше у совєтських писаннях, в яких літературознавці старалися виправдувати навіть Шевченків „Великий лях”, тим, що, мовляв, в українського поета була „деяка суперечливість історичних поглядів, дещо суб'єктивна і позаісторична оцінка Хмельницького і Петра I тощо” (Ю. О. Івакін. Стиль політичної поезії Шевченка. Київ, 1961, ст. 239).

Інший український підсовєтський науковець, що старався зробити Шевченка сприйнятливим для окупантів України — В. І. Крєкотєнь, у статті „Сатирична стилізація в поемі Шевченка „Сон”, виправдує автора „Кобзаря” його „обмеженістю погляду на Петра I”. Крєкотєнь також оправдує панування Росії над Україною, але робить це делікатніше, як Пільгук у брошурі, що її видало Державне Видавництво політичної літератури УРСР. Крєкотєнь згадує, як то Петро I і Катєрина II „руйнували автономію України”, як Катєрина II „остаточно зруйнувала Запорозьку Січ”, а після того пише про те, що панування російських царів „зміцнювали політичну могутність Росії, унеможлилювали будь-які зазіхання на Україну збоку сусідніх держав”. (Збірник праць П'ятої Наукової Шевченківської Конференції, Київ, 1957, ст. 71-73).

Коли „козак безверхий” упаде, тоді зникне чужий ідол, і тоді не стане і українських зрадників, а над їх трупами виростуть кропива та будяки, „стане купою на купі смердячий гній” і, після закінчення боротьби за волю — „вітер все те потроху рознесе”, а українські люди „помоляться Богу і небагатії, небогі”.

(3)

Це — зміст Шевченкової поезії, але інакше пояснювали її давніше, ба ще й тепер помилково її розуміють, чим затемнюються думки автора „Кобзаря” про волю України.

У згаданому „Кобзарі” Сімовича з 1921-го року знаходимо таке пояснення:

„Старий козак безверхий (що верха над собою не має) упаде — то впаде та Україна, що не має своєї власної стріхи над головою, впаде поневолена Україна, а падучи, розтрощить трон... (і встане вольна, зі своєю стріхою, а ми помолимося „і небагатії, небогі”).

На жаль, це пояснення Сімовича без зміни передрукував в другому „справленому й поширеному виданні” д-р Ярослав Рудницький. Сімович вийшов зі школи академіка д-ра Степана Смаль-Стоцького і правильно пояснював Шевченкові твори, але в кількох місцях він поробив помилки, які треба було виправити після того, як у 1934-му році вийшли славні „Інтерпретації Т. Шевченка” у виданні Українського Наукового Інституту у Варшаві пера ак. Степана Смаль-Стоцького.

Акад. Ст. Смаль-Стоцький стверджував, що в нас люди кплять „собі з усяких причинків і їх не читають, бо чекають на великі синтетичні праці” (ст. 32 „Інтерпретацій”), але без докладних опрацювань окремих поезій не можна збудувати синтези про цілість Шевченкової творчости.

Ст. Смаль-Стоцький написав про вище згадане пояснення Сімовича таке:

„Хіба Сімовичевого пояснення лежить особливо в непорозумінні значення слова „безверхий” і „упаде”. Що „упаде” тут ніяким чином не мо-

же значить тільки, що „впасти до землі”, „звалитися”, це ясно з того, що у спільному присудку „упаде, розторощить, порве, роздавить” до підмету — козак — і „упаде” мусить виявляти якусь подібну активну чинність, як і ці інші присудки, а не якийсь пасивний стан падання, отже в такім оточенні мусить означати тільки, що влетить, вб'ється, очевидячки з найбільшою силою, „аж зареве та загуде!” Таке значення слова „упасти” ніщо незвичайне, як про це з Грінченка можемо переконатися (напр.: „тоді вдовиченки в чужий двір впадали”, або: „до світлиці хутко впала”, IV, ст. 852).

„А „козак безверхий” — це в зовсім звичайному, не — в натягнутому розумінні — такий козак, який не має, як то кажуть, свого власного кута, своєї власної хати”, а з огляду на політичний змісл думки (пор. особливо: „няньки, дядьки отечества чужого”, „Галагани, і Киселі, і Кочубей-Ногаї”) — це „зелений парость старого дуба”, який так само хоче мати свою власну хату, свій власний верх над головою, свою вольну Україну, своє власне, а не чуже, отечество, як той старий дід його мав, а не бути нянькою, дядьком чужого отечества, як всі названі Шевченком зрадники України, й ті нові зрадники - шашелі, що „гризуть, жеруть і тлять старого дуба”.

Отже, козак безверхий, — це той ідейний потомок, зелений парость старого дуба, що так само, як і той старий дуб, чужого отечества не визнає за своє отечество, й тому він упаде розторощити його, щоб, таким чином добути волю Україні, де буде інший лад, ніж у тім чужім отечестві, де не буде ні трону, ні порфіри, ні кумирів, де зникне різниця між багатими і вбогими, а люди стануть „і небагаті, невбогі”, і всі помоляться Богу, тобто житимуть *праведним етичним життям*” (ст. 123 „Інтерпретації”).

Академік Смаль-Стоцький після того наводить всі ті місця з Шевченкових творів, де виступає „козак”, бо звільнити Україну в цій поемі мали б козаки, що є „зеленими паростями старого дуба”, тобто нащадками тих

*Дівко суцру то не ковачаті
Може не ловили*

*Середь етету мизр. олого
на вдрешоті паймі.*

Водз ланки гво рого помп.

И Дампро и гучице

Було видно було чути.

Диво диво гребуні

И лісне во Селви вольна

Во Рамби вольна і в біа.

*Но забувте помирочити
~~забувте~~ тидно (словом)*

В. М.

Автограф „Заповіту” Шевченка

козаків, що визволяли Україну колись за гетьманів. Шевченко в „Посланії” згадує „живу славу дідів” та „діла незабуті дідів наших, тяжкі діла”. Він не насміхався над „славою української Козаччини”, як пишуть деякі наші критики, він не „втрапив віри в козацькі ідеали”, а ті ідеали, — це ті „діла незабуті, ці ідеї, яким служили, для яких працювали й за які боролися й голови свої клали діди і прадіди великі” (ст. 124).

Шевченко виступав проти тих „ясновельможних панів гетьманів”, що не діяли згідно з козацькими ідеалами, що служили Москві або Варшаві, що були „рабами, підніжками, гряззю Москви або варшавським сміттям”, проти тих „недоумів, що занাপастили Божий рай”, і тих, що „кров свою лили за Москву і Варшаву і нам, си нам, передали свої кайдани, свою славу”. Дехто не хоче бачити того подвійного ставлення до козацтва і гадає, що Шевченко в середині 1840-их років змінив свій погляд на Козаччину і негативно її оцінював.

Більшість шевченкознавців не завважує й того, що Шевченко вже в

перших своїх творах бачив і те зло, яке було в Козаччині.

Уже в поемах „Тарасова ніч”, „Іван Підкова”, „До Основ'яненка”, „Думи мої”, „Гайдамаки” Шевченко каже про Україну, що вона „зажурилась, заплакала, як мала дитина”, бо „ніхто її не рятує”; що „колись в Україні лихо танцювало”; що „од Конашевича і досі (тобто до Гайдамаччини) пожеар не гасне” . . . „розкувать козак сестру свою не хоче, сам не соромиться конать в ярмі у ляха” . . . Але тоді „обізвася Наливайко . . . обізвась козак Павлюга . . . , обізвась Тарас Трясило”. Тоді виступали і Залізник і Гонта, а тепер, це значить за часів Шевченка, „сидить ворон на могилі та з голоду криче”, а діти козацької „сидять у залічку”; ім „все байдуже”, вони „панам жито сіють”, і внук тих, що колись панували, „несе косу в росу”, не знаючи, хто лежить в тих могилах, рясно розкиданих по Україні.

У Шевченка „козак” — це оборонці волі. І так автор „Кобзаря” дивився на козаків у перших роках своєї творчости, і так само дивився наприкінці свого життя. Поема „Бували війни й військовії свари” написана в 1860-му році. В поемі „Буває, в неволі іноді згадаю”, що написана в Оренбургу 1850 року, старий козак каже:

Дивися, дитино, оце козакі.
 . . . На всій Україні
 Високі могили — усі отакі.
 Начинені нашим благородним трудом,
 Начинені туго. Оце воля спить!
 Лягла вона славно, лягла вона вкупі
 З нами, козаками! . . .

В поемі „Юродивий” із 1857-го року, в якій Шевченко бажає Україні „Вашингтона з новим і праведним законом”, героєм твору є той, що відважився „в морду затопити капрала-сатрапа”, і автор за те називає його „козаком”.

Найшовсь таки один козак
 Із мільйона свинопасів,
 Що царство все оголосив:
 Сатрапа в морду затопив.

Шевченко і перед смертю вірив, що український нарід здобуде собі волю своїми власними силами, бо ж слова „козак”, „козацький” в „Кобзарі” оз-

начають те саме, що „українці”, „український”.

Здобувши волю, українці „помоляться Богу, і небагатії, невбогії”. Шевченко змалював цю волю в поемі „Чернець” (Орська кріпость, 1847):

У Києві на Подолі
 Братерська наша воля
 Без холопа і без пана
 Сама собі у жупані
 Розвернулася весела,
 Оксамітом шляхи стеле,
 А єдвабом застилає
 І нікому не звертає.

(4)

Як бачимо, Шевченко і в 1847 і в 1860 роках бажав Україні такого ладу, де не буде різниці між багатими і вбогими, де всі будуть вдоволені, де — як інтерпретує акад. Ст. Смаль-Стоцький, — „житимуть праведним життям, або, як поет мріяв про це в поемі „Юродивий”, житимуть у державі „із новим і праведним законом”.

Український поет не згадає в цьому політично - історичному творі про Московщину й Україну, про будь-які соціалістичні чи комуністичні міжнародні програми, він тут говорить про „козака”, значить „українця”, який звільнить свою Україну. Так писав Шевченко 26 листопада 1860-го року, про „Дніпро й Україну” мріяв поет і в останньому своєму вірші, написаному 15-го лютого 1861-го року, за 23 дні перед своєю смертю.

Т. Шевченко замкнув свою поетичну книгу не думками про колгоспи та радгоспи, а ось такими „буржуазно - націоналістичними” і „приватно-власницькими” мріями про Україну і Дніпро.

Та як буду здужать,
 То над самим Флеготоном
 Або над Стиксом, у раю,
 Неначе над Дніпром широким,
 В гаю — предвічному гаю,
 Поставлю хаточку, садочок
 Кругом хатини насаджу;
 Прилинеш ти у холодочок,
 Тебе, мов кралю, посаджу,
 Дніпро, Україну згадаєм,
 Веселі селища в гаях,
 Могили — гори на степах —
 І веселенько заспіваєм . . .

Український поет у потойбічному житті бажає, щоб із ним була його

поезія („тебе мов кралою посаджу”), щоб із нею співав він про все те, що йому було найдорожче на цьому світі: про Дніпро, про Україну, про той час, коли Україна була вільна („веселі селища в гаях”), про минувшину України, свідками якої залишилися „могили - гори на степах”.

І тому дивно є читати в книзі згаданого вже Теофіля Комаринця „Шевченко і народна творчість” на ст. 227, що „Шевченко, як виходець з найбільш знедоленого селянства, ставши поетом, включився в гостру, непримиренну класову боротьбу”. Це все неправда, яку комуністичний московський режим на Україні наказує ширити між українським народом, щоб фальшувати той дійсний факт, що Тарас Шевченко все своє життя мав на думці Україну, Дніпро, її людей та українську історичну славу і волю.

Згадкою про Дніпро закінчив Шевченко свою поетичну творчість у 1861-му році. Описом того самого Дніпра він відкрив свою творчу книгу, пишучи в 1837-му році баладу „Причина”, що починається могутнім „Реве та стогне Дніпр широкий”.

Інший дослідник Шевченкової творчості, Леонід Хінкулов, у деяких місцях своєї праці „Тарас Шевченко і його сучасники”, Етюди до біографії (Державне Видавництво Художньої Літератури, Київ, 1962, ст. 304), де що об'єктивний, але й він на ст. 70-ій пише: „Шевченко в своєму вірші „Сон” („Гори мої високі”), писаному в перший рік перебування на засланні, — саме тоді, коли думи про долю України, про її славне історичне минуле, про боротьбу за її світле майбутнє з новою небувалою силою нахлинули на поета, — він гаряче згадує „батька Богдана”, який — з народної волі возз'єднав Україну з Росією”.

Читаючи це місце в книзі Хінкулова, тратимо довір'я до нього як до об'єктивного науковця, бо ж він вирвав цю згадку про „батька Богдана” з поеми Шевченка, але сам від себе додав, що Хмельницький „з народної волі возз'єднав Україну з Росією”. Хінкулов промовчує, що Шевченко

Гетьман Петро Дорошенко, що його діяльність Шевченко оцінює високо у вірші „Заступила чорна хмара”

так само „гаряче згадує” і гетьмана Мазепу, бо це місце в Шевченка виглядає так:

Вечірнє сонечко гай золотило,
Дніпро і поле золотом крило.
Собор Мазепин сяє, біліє
Батька Богдана могила мріє.

А чи Хінкулов не знає, як „гаряче згадує” Шевченко Б. Хмельницького в інших творах? Коли ж він так написав, то, очевидно, лише для того, щоб догодити московському режимові, який панує в Україні.

(5)

Советські вчені страшать своїх читачів „Інтерпретаціями” акад. Ст. Смаль-Стоцького, який нібито написав, що Шевченко любив тільки український нарід і ненавидів усі інші народи. Хінкулов називає працю академіка Смаль - Стоцького „хирлявою книжечкою”, і твердить, що Шевченко „любов до України тісно пов'язував з гарячою прихильністю до всіх національностей: в першу чергу — до братнього російського народу, до його передової культури, до його вільної (?) боротьби, до його демократичної інтелігенції; а також до всіх гноблених — білорусів і киргизів, казахів і кавказьких народів” (ст. 69).

Хінкулову можна було б пригадати, як „високо” оцінив Шевченко ро-

сійську культуру в поемі „Кавказ”, а щодо акад. Ст. Смаль-Стоцького, то наведемо слова цього нашого вченого, що був першим членом Української Академії Наук, яка тепер під наказом Москви друкує неправду про його твори. Бо що Хінкулов написав неправду, про це свідчать такі рядки в „Інтерпретаціях”:

„Ні крихітки в Шевченка того шовінізму, того месіанізму, яким саме визначаються передові тодішні люди між москалями, поляками й іншими. Усі народи обіймає Тарас своєю любов'ю. Його ідеал добре характеризує бажання,

Щоб усі слов'яни стали
Добрими братами
І синами сонця правди.

Та не тільки слов'яни, а геть усі люди!

А всім нам вкупі на землі
Єдинодуміє подай
І братолобіє пошли —

молиться Шевченко” (ст. 173 „Інтерпретацій”).

Академік Ст. Смаль-Стоцький у 1934 р. видав свої „Інтерпретації”, але після того появлялися мильні пояснення вірша „Бували війни й військовії свари”. Проф. Яр. Рудницький, який зредагував, як згадано вище, в 1960-му році „Кобзар”, що вийшов був під ред. В. Сімовича, — без змін повторив деякі його хибні пояснення.

У 1940 р. вийшов „Кобзар” в Празі під редакцією проф. Д. Дорошенка та Ст. Сірополка, в якому подано правильні пояснення до поезії „Бували війни . . .”. Цього „Кобзаря” перевидано в Нью Йорку 1953 року видавництвом „Дніпро”, з новим добром і розміщенням ілюстрацій ред. В. Давиденка. В цьому виданні пояснено, що „упаде — вбіжить, увалиться” (ст. 349-350).

Правильно пояснив цю поезію і проф. Л. Білецький в IV томі свого „Кобзаря” (Вінніпег, 1954, ст. 341-342). Проф. Л. Білецький писав, що поет у „цьому вірші б'є і український політичний провід”, а не тільки „злочинців царських”, як у віршах

„цієї самої концепції” — „Хоча лежачого й не б'ють” та „Якось то йдучи уночі”. Білецький вірно вияснив, що „Шевченко в пам'яті своїй розгортає українську історію і бачить там різних московських і польських прислужників і зрадників”. Нащадки цих зрадників — це ті шашелі, що гризуть „українську державницьку традицію й ідею і хочуть викоренити її дощенту”. Та молоде покоління, козацтво українське „впаде на царську Росію і зруйнує трон царату московського”.

Проф. Білецький закінчив свої міркування так:

„Оцим таким проречистим віршем і закінчує поет групу творів, що були скеровані проти московського царату і його прислужників, які український народ поневолювали. І пророчі слова поета в 1917 році здійснилися” (ст. 342).

На 497 ст. цей самий критик пише „про глибоку символіку Шевченкової поезії”, яка надає їй „якогось надземного містицизму, коли поет змалює „Долю”, „Музу”, сокиру „у Бога за дверми” або „козака безверхого”, що „впаде” (тут наводить Шевченкову поезію аж до „шашелі”, і додає: „Тут перед нами складний символ, якого й розгадати тяжко” (ст. 497). Але „найзагадковіша символічна мова поета в його містерії „Великий льох”, в яку поет вклав усю силу свого містичного духа, щоб можна змалювати найболючішу проблему — відродження України” (497).

Містичність у творах Шевченка підкреслював Д. Донцов, автор праці „Незримі скрижалі Кобзаря”. Містика лицарства запорозького, Торонто, 1961. (Наклад видавництва „Гомін України”, ст. 232).

Д. Донцов любить широкі узагальнення і пояснення. До „безверхого козака” шукає він пояснення у старозавітного пророка Даниїла, не знаючи пояснень акад. Ст. Смаль-Стоцького й Л. Білецького. Донцов пише про „безверхого козака”, що „впаде”, таке (наводимо в цілості, щоб видно було, до чого можна договоритися, коли пускати з рук віжки

фантазій і не слідкувати за тим, що інші написали):

„У сні бачив цар, як впаде п'ята імперія: „Камінь відорвався від гори без помочи рук, вдарив ідола, в залізні та глиняні ноги його і розбив їх. Тоді все разом подробилося: залізо, мідь, срібло і золото стали ніби порох на токах уліті, і вітер розвіяв їх так, що й сліду не зісталось”. А останнє те царство, що його зруйнує той камінь, що впаде — залізне й глиняне — буде почасти міцне, почасти крихке і не вдержиться...” Мабуть цей образ пророка Даниїла, — пише Донцов, — надхнув тут уяву Шевченка. У халдейського пророка „Камінь з гори”, у Шевченка — „аж зареве та загуде (вгорі?), „козак... упаде” (з гори). Там вдарив ідола в ноги, у Шевченка — „роздавить вашого кумира”... Там „все разом роздрибилося” у боввана, у Шевченка — „не стане ідола...” Там все з боввана обернулося в порох і вітер то все розвіяв, у Шевченка — все з ідола розбитого обернулося в „смердячий гній” і „все те потроху вітер рознесе”.

Донцов робить такий висновок:

„Вражаюча подібність задуму, вислову і образів, щоб то все було випадкове! А інспірація тим біблійним образом тим більше правдоподібна, що знаємо, як був наскрізь у своїх думках і світогляді перейнятий Шевченко Святим Письмом. Там камінь на боввана впав з гори — підкреслено! не людською рукою, і у Шевченка — невідомо звідкіля і як „козак упаде” на ідола, як знаряддя Божого Провидіння” (ст. 105-106).

Як бачимо, непорозуміння в поясненнях Донцова вийшло тому, що він не зрозумів слова „впаде”, про що вже говорили ми вище.

Та сама причина спонукала і проф. Юрія Шевельова невірно інтерпретувати це місце в розвідці англійською мовою „1860-ий рік у Шевченковій творчості”, надрукованій в книзі “Taras Ševčenko 1814-1861. A symposium”, Гаага, Голляндія, 1960, ст. 68-106).

Проф. Шевельов пише на 99 ст. таке (даємо в українському перекладі):

Акад. Сергій Сфремов, дослідник Шевченкової творчості і редактор першого академічного видання творів Шевченка

Безверхий козак (бо він втратив провідну верству), старий дуб, якого корону підгризли шашелі, але коріння якого (селянство і робітні руки із „Молитви”) все ще є живі і видають зелені парості. Своїм упадком дуб „розтрощить трон, порве порфіру, раздавить вашого кумира, людській шашелі” — розумус проф. Шевельов.

Але „дуб - козак” не „падає” сам, він силою вдирається до залі, де стоїть трон, тому невірні і висновки проф. Шевельова, які робить він про духовість Шевченка в 1860-му році, перед смертю.

Та проф. Шевельов має інший аргумент для підтримки свого твердження, який свідомо, мабуть, поминули інші інтерпретатори, бо він не підходив до їхніх висновків. Шевельов підкреслює, що „безверхий козак упаде без сокири”, і робить із того висновок, що „оце дійсно в цій поемі Шевченко стверджує, що кінець старої історії України станеться без сокири, не через революцію, а через триюмф справедливості”.

Ол. Горбач у рецензії на той збірник, в якому друкувалася розвідка проф. Шевельова, про оте „без соки-

ри” пише в „Сучасності”, ч. 5, ст. 122, Мюнхен, 1963:

„В роках після повороту з заслання думки Шевченка сповнені ненависти й соціально - національного бунту та кривавої помсти (мотив „сокири”) супроти кривдників (Осії глава 14, 1859), у кількох варіантах „Молитви” (1860) закладені, щоб перейти до проповіді „апостола правди й науки”, реалізованою підготовою „Букваря” й книжок для народу і зміни несправедливого ладу не революцією, але просвітою”.

(6)

Але ж нас така інтерпретація не вдовляє, бо ми не розуміємо, чому той „козак”, хоч і без сокири, „впаде” до якоїсь залі, щоб „розтрощити трон” і „подерти порфіру”, і то як буде вбігати до середини, то „аж зареве та загуде”. Чи так поведився б той, що мав би „зміняти несправедливий лад”, як пише Горбач, „не революцією, але просвітою?”

Цікаво, що досі майже всі інтерпретатори випускають ту фразу „без сокири”, бо вона виглядає як нонсенс і спричиняє труднощі і „революційним” і „освітнім” інтерпретаторам, бо одним непотрібне „без сокири”, а другі не мають що зробити з тим „упаде та загуде” і „порве порфіру”, бо ж автор „Кобзаря” не повинен так передбачати.

Академік Смаль - Стоцький старався вияснити це місце в своїх „Інтерпретацій” за допомогою подібної символіки з інших поетових творів. Він пише:

„Слово „без сокири” — ту саму думку висловлює Шевченко і в „Неофітах”: „і без огня і без меча стратеги божії воспрянуть, і тьми і тисячі поганих перед святими побіжать” — треба розуміти так, що сама незломна сила внутрішнього переконання, непохитна віра в пізнану правду, внутрішня вартість визнаваних засад, вселюдське їх значення, й мужність та відвага їх всенародного визнання — вистачать, щоб добути перевагу над противником. Дуже яскраво освітлюють таку засаду Шевченка також його слова: „Ой, вигострю товариша, засуну в холяву, та й

піду шукати правди і тієї слави...” Здавалося б, що коли він вигострив товариша, то на те, щоб різати, а тим часом він „людей повчас, щоб брат брата не різали та не окрадали, та в москалі вдовиченка, щоб не отдавали”, т. зн., удавав кривди не робили! І справді. Передумовою політичної і державної самостійності народу й запорукою її — а це мав Шевченко на умі — може бути не так „вигострений товариш”, як духовна й етична самостійність народу в цілості. Підняти народ до такого стану, розпалити в його душі вогонь великих ідей і насталити сили його духа — це найперше завдання, яке ставив собі сам Шевченко, завдання його козаків; це завдання й усіх тих, що хочуть сповнити геть дочиста заповіт Тараса Шевченка” (ст. 126).

Так розумів акад. Смаль-Стоцький „ідеали Шевченкові”, прочитуючи „знову й знову од слова до слова його поеми й усе якнайсумлінніше розбираючи”. Та сам академік, мабуть, бачив, що таке пояснення до цієї поезії не дуже то підходить, як це ми вже вище згадували. Тому автор „Інтерпретацій” ще так підтримує свою інтерпретацію слів „без сокири”:

„Це не треба вважати ніякою утопією Шевченка. Так ширилося й так перемогло християнство, відки черпав Шевченко і свою віру. Так, зрештою, зростають усякі рухи, які родяться з ідей усенародного і вселюдського значення і без страху і без боязні, з найглибшою вірою у внутрішню їх правду і справедливість невпинно ширяться і здобувають собі терен, пориваючи саме своєю правдою й етичною її вартістю маси за собою... Усі мусять кожної хвилини бути готові за свою ідею, в даному разі за Україну — як співається в народному гимні, душу й тіло положити. Перед такою моральною силою жадна сила не встоїться” (ст. 127).

Все це правда, і можна було б тут додати інші місця з Шевченкових творів, в яких висловлена подібна думка, яка є у словах „без сокири”. І так, в „Ісаїї, Глава 35” читаємо наприкінці:

Була б сестра і був би брат,
А то нема тепер нічого,
Ні Бога навіть, ні півбога.
Псарі з псарятами царять,
А ми, дотепні доїжджачі,
Хортів годуємо та плачем.

Випадало б ще раз згадати про останній рядок поеми, яку автор закінчує словами: „А ми помолимося Богу, і небагатіі, невбогі”. І тут треба шукати пояснення за допомогою подібних місць в інших творах Шевченка.

У поемі „Чернець” (Орська кріпость, 1847) автор „таки буде сподіватись, що братерська наша воля” розвернеться весела „без холопа і без пана”. В „Посланію” („І мертвим, і живим...”) поет закликає земляків своїх: „Обніміте ж, брати мої, найменшого брата, — нехай мати усміхнеться, заплакана мати”. У вгорі наведеної поезії „Якось то йдучи уночі” Шевченко вірить, що „якби не похилилися раби”, то не було б над Невою царських палат і „була б сестра, і був би брат”, значить, була б правда між людьми і братерська любов. Але це сталося б аж тоді, якби не було покірних рабів.

(8)

Підсумовуючи наші міркування, мусимо ствердити, що поезія „Бували воїни й військові свари” є важливою в оцінці всієї творчості Шевченка.

1. Слушно твердив проф. Леонід Білецький, що Шевченко „цим проречистим віршем закінчив групу творів, що були скеровані проти московського царату і його прислужників, які український нарід поневолювали”.

2. Той самий проф. Л. Білецький слушно вказав на те, що в цій поезії нашого поета є „глибока символіка”, яка надає „їй надземного містицизму”.

3. Деякі шевченкознавці хибно зрозуміли слово „впаде” і внаслідок цього невірно оцінили цілу поезію.

4. Про ключове значення поезії „Бували воїни” згадує П. Г. Приходько в праці „Шевченко й український романтизм 30-50 рр. (XIX ст.”, Київ, 1963, на ст. 243, 265 і 269), але він в загальному невірно змальовує оцінку козацтва в творах Шевченка.

5. Шевченко майже перед самою смертю висловив віру в те, що український нарід скине неволю, перемигши кумира тих українських зрадників („шашелів”), які допомагали розпинати Україну.

6. Український поет ніколи не був ідеологом різні, ненависти між народами, хоч усе своє життя закликав земляків „стать на ката знову”, щоб здобути волю. І в поемі „Гайдамаки” і в „Тарасовій ночі” описував він криваві сцени польсько - українських боїв на те, щоб показати, до чого може дійти, коли нарід хоче поневолювати свого сусіда. Український поет мав щирих приятелів і між поляками, і між росіянами, але це не означає, що він погоджувався на те, щоб над Україною „чужинці панували”.

І тому говорити про те, що Т. Шевченко бажав „воз’єднання” України з Москвою, що він був „поборником” такого, як тепер, відношення між Москвою й Києвом, — це значить повторювати комуністично - московську брехню. Т. Шевченко ясно заявив, що тільки

В своїй хаті, своя правда
І сила і воля.

І цього він ніколи не відрікався, як про це й свідчить поезія „Бували воїни й військові свари”, написана за три з половиною місяці перед смертю, немов останній заповіт на потвердження „Заповіту” з 25-го грудня 1845-го року.

Оживуть степи, озера,
І не верстові,
А вольнії, широкі,
Скрізь шляхи святі
Простеляться; і не найдуть
Шляхів тих владики,
А раби тими шляхами,
Без гвалту і крику,
Позіходяться до купи,
Раді та веселі.
І пустиню опанують
Веселії села.

Це „подражаніє” Ісаїї написав Шевченко 25 березня 1859-го року, а 24-го вересня 1860-го року в поезії „І Архімед і Галілей” він пише так:

Буде бите
Царями сіянеє жито!
А люди виростуть. Умруть
Ще не зачаті царята...
І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі.

(7)

Все це свідчить про те, що Шевченко не був кровожадною людиною. Він і в інших своїх творах, як от в „Гайдамаках” (1841), в яких описані криваві сцени, висловлював жаль, що так воно діялось і що волю треба здобувати такими жорстокими засобами. А проте, в „Заповіті” з 25-го грудня 1845-го року він кликав своїх земляків:

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте!

Поет тоді обіцяв „все покинути і полинати до самого Бога молитися”. І того свого становища не змінив. Його гуманність бачимо і у вірші „Бували війни” (отже „без сокири”), але в цій же поезії є і оте давніше „вставайте, кайдани порвіте” і клич із „Кавказу” („борітеся, поборете, вам Бог помагає”. В поезії „Бували війни” є й бойовий тон, оте „аж зареве та загуде, козак безверхий упаде, розтрощить трон, порве порфіру, роздавить вашого кумира, людські шапелі” (зрадники).

Сам академік Смаль-Стоцький, який на 127 сторінці своїх „Інтерпретацій” пише про „моральну силу, пе-

ред якою ніщо не встоїться” на 125-ій сторінці написав, що „всі свої надії Шевченко покладає на ті „зелені парості, що любо, тихо виростають од коріння старого дуба”, на того Івана, що в тьмну ніч родиться й „буде як той Гонта, катів катувати... і розпустить правду й волю по всій Україні”, який не дасть собі ані золотом розтоплення залити очей, ані царськими чинами скрутити рук, ані не злякається всіх лих і всіх мук зі всього світа („Великий льох”). Такі зелені парості, таких Іванів уже навіть бачив Шевченко серед молодих земляків у Петербурзі, бо в листі до Кухаренка 1844 р. пише „Отамане, якби ти знав, що тут робиться!.. Козацтво ожило!” (ст. 125).

Шевченко не відкидав думки про те, що за волю для українського народу треба буде таки збройно боротися. В поезії „Бували війни” з 26-го листопада 1860 р. він висловлює віру, що ця боротьба переведуть „козаки”, що в нього ідентичне з „українцями”.

Поет вірив у конечність боротьби, як це видно з поезії „О люди, люди небораки!” Поет питається 3-го листопада 1860-го року:

Нащо здалися вам царі?
Нащо здалися вам псарі?
Ви ж такі люди, не собаки!

Ця поезія кінчається рішучим ствердженням:

Чи буде суд? Чи буде кара
Царям, царятам на землі?
Чи буде правда між людьми?
Повинна бути, бо сонце стане
І осквернену землю спалить.

Через 10 днів після того, значить 13-го листопада 1860-го року, в поезії „Якось то йдучи уночі” він також не виявляв пляннів про те, щоб за допомогою освіти та букварів змінювати тодішній кріпосницький лад та повертати національну волю. Ось початок цієї поезії:

Якось то йдучи уночі
Понад Невою... Та йдучи,
Міркую сам такі з собою,
— Якби то, думаю, якби
Якби не похилилися раби...
То не стояло б над Невою
Оцих осквернених палат!

АКТУАЛЬНИЙ ШЕВЧЕНКО

Написав Ів. Кедрин

„Уже кілька поколінь Шевченкові думи читає, перечитує, наслухує все з одним результатом: щира, дружня теплота його так нам усім рідного слова все однаково гріє нашу душу, зболіле наше серце на ту хвилину відпочиває, втихомирується, думка наша прояснюється, під чарами живої поезії виривають прегарні образи кращого, радісного, повного любови життя, огортає нас непереможна туга за волею, щезає всяке вагання, будиться найщиріша любов до України й до людей, будиться охота „за правду статъ, за правду згинуть”, — будиться відвага стати тим Іваном, що „розпустить правду й волю по всій Україні” („Великий Льох”), будиться козацьке завзяття розвалити церкву - домовину, „де Богдан мовився, щоб москаль добром і лихом з козаком ділився” („Суботів”), розірвати злуку України з Московщиною, порвати кайдани і вражою злою кров'ю волю окропити, обновити занепалений Божий рай на Україні. В усім тим, як він це зробив, виявляється вся його геніяльність, виявляється і повна оригінальність усіх мистецьких засобів їх переведення. А поетична його мова, та незрівнянна, всім зрозуміла, легка, ясна, прозора поетичними образами така блискуча мова, а щиронародний, такий різнородний ритм його поетичного слова — це таке велике мистецтво, що йому зовсім пари нема, що рідним щироукраїнським кольоритом усіх очаровує. Шевченко в повному слова значенні національний поет. Тим то пояснюється й той ніде інде у світі нечуваний, загальний культ Шевченка серед українського народу, як національного пророка...¹.

Шевченко: Автопортрет 1860 р.

Рівно 30 років тому, коли проф. Степан Смаль-Стоцький писав зацитовані слова, стосував він їх не тільки до минулого, але й до майбутнього: Шевченко вже за свого життя користувався величезною популярністю серед всього тодішнього українства, особливо його інтелігентської верхівки, що підкреслив у своєму звідомленні навіть шеф жандармерії кн. Олексій Орлов. Адже це він звернув увагу, що „Шевченко здобув собі між своїми приятелями славу знаменитого українського письменника й через те його вірші подвійно шкідливі й не-

¹ Степан Смаль - Стоцький: „Тарас Шевченко” — Інтерпретації. Варшава, 1934.

безпечні... З огляду на ту надзвичайну пошану, з котрою відносилися й особисто до Шевченка та його віршів усі українські слов'янофіли..."². А два, мабуть, найвидатніші українські сучасники Шевченка так характеризували його: Пантелеймон Куліш писав про враження, що його Шевченкова Муза зробила на українську, як він казав, „благодатно молодь“: „Українська пісня і неписана словесність народу українського надхнули молоді уми в Києві спасенною думкою — видвигнути свою націю з темряви, котра не давала духовним силам її піднятися із занепаду, а тим самим нівечила і її добробут. Серед сієї благодатної молоді з'явився Шевченко з голосним плачем своїм по нещасливій долі земляцькій і заспівав перед небожатами: „Світе тихий, краю милий, — моя Україно! — За що тебе сплюндровано, за що, мамо, гинеш?“ Спів сей був для неї воістину гуком воскресної труби архангела. Коли говорено колинебудь по-правді, що серце ожило, що очі загорілись, що над чолом у чоловіка засвітився полум'яний язик, то се було тоді в Києві... На Шевченка взирало незв'язане нічим, опріч дружби братії, як на якийсь небесний світильник, і се був погляд справедливий...”³. А другий його великий сучасник Микола Костомарів писав: „Тарас Григорієвич прочитав мені свої недруковані вірші. Страх перейняв мене... Я побачив, що Шевченкова Муза роздирала заслону народнього життя. І страшно, і солодко, і боляче, й захоплююче було глянути туди!.. Тарасова Муза прорвала якусь підземельну загату, вже кілька віків замкнену багатьма замками, припечатану багатьма печатями, засипану землею, навмисне поораною і засіяною, щоб сховати для потомства навіть пам'ять про місце, де знаходиться підземна порожнеча: Тарасова Муза сміливо ввійшла в ту порожнечу з своїм невгасливим світильником і відкрила за собою шлях і свіжому повітрю і людській цікавості...”⁴.

Вийнятка популярність Шевченка та атракційність „Кобзаря” зберег-

лись і після його смерті, проявившись відразу на його похороні, а після того на здвигненні його могили над Дніпром, на паломництвах до Канева, на щорічних концертах - академіях, особливо в роковини з дня його народження і смерті. Могутніми маніфестаціями проявився культ Шевченка в 100-річчя його народження у 1914 році, а заборона широкого відзначення тих роковин царською владою потрясло українською громадською опінією. Три роки тому український нарід виявив свою пошану і любов до Тараса Шевченка з нагоди 100-их роковин з дня його смерті, а в 1964 році маніфестуватиме ті самі свої почування з нагоди 150-річчя з дня його народження.

Джерела того культу були вже предметом розгляду численних коментарів. Проф. Степан Смаль-Стоцький, один із найглибших і найкращих шевченкознавців, схоплює таємницю того всеактуального культу Шевченка в ядерній характеристиці Шевченка, як „в повному слова значенні національного поета”. Але ж національними поетами, великими мистцями слова, що здобули собі тривке місце в скарбниці світової літератури, були також Байрон в англійців, Віктор Гюго у французів, Петефі у мадяр, Вазов у болгар, Міцкевіч, Словацький і Красінський у поляків, Пушкін у москалів — щоб назвати лише кількох з-посеред багатьох різнонаціональних поетів і письменників. Коли ж ніхто з них навіть приблизно не користується у своїх народів таким просто мистичним культом, то — здається — є на це багато більше причин, як тільки та, що Шевченко був „у повному слова значенні національним поетом”. Є ще теж особливі причини, чому Тарас Шевченко такий „актуальний” якраз тепер, коли

² Михайло Возняк: Кирило - Методієвське Братство. Львів, 1921, з покликанням на „Матеріали по политическому делу Т. Г. Шевченко”.

³ Пантелеймон Куліш: Історичне оповідання. Твори, т. VI. Львів, 1910.

⁴ Н. Костомаров: Воспоминание о двух малярах, Основа. Петербург, 1861. Цитовано за Михайла Возняка „Кирило-Методієвське Братство”, як вище.

лагідніше покарані, як Шевченко, дармащо автором „Уставу Слов'янського Товариства св. Кирила і Методія” був Микола Костомаров, переписав його Василь Білозерський, а знайшла його царська поліція у Миколи Гулака. Треба царській адміністрації признати, що вона правильно зрозуміла і вичула, що найнебезпечнішими для російської імперії були не згаданий „Устав” з його утопічними програмами і не „Книга биття українського народу” чи дві проклямації пера Костомарова до українців та поляків, а Шевченкові вірші. Тому в засуді з 12 червня 1847 року Шевченка єдиного з-посеред усіх кирило-методіївських братчиків засуджено на безтермінову в'язницю з заборонаю не тільки друкувати, але й писати та малювати.

**

Українські національно - політичні ідеали — це друге найголовніше джерело захоплення, що його викликав „Кобзар” зараз після своєї появи і що триває по нинішній день. Українська політична думка тоді була ще дуже квола. Вона спиралася на сантименти до козацького минулого, і на ґрунті порівняння між отим козацьким минулим, між Запорізькою Січчю та Гетьманщиною, з одного боку, і царсько - російською дійсністю після скасування Гетьманщини, включення України в губерніяльно-адміністраційний устрій російської імперії та застосування у відношенні до України суворой русифікаційної системи, з другого. І на ґрунті того порівняння мусіли зроджуватися жаль, туга і бажання зміни. Але це були почування дуже неясні і нескристалізовані, такі, які, поруч із сантиментом до українського етносу, допускали і той російсько - державний патріотизм, що його мали перші класики української літератури полтавської та навіть харківської шкіл. Про одвертий виступ проти царату, про таврування Хмельницького за Переяславський договір, про заклик до революційної боротьби проти Росії, як держави, і її реакційної системи — ніхто й не думав. Тому такі твори як „Сон”, „Кавказ”, „Великий Льох”, „Посланіє”,

„Холодний Яр”, „Заповіт”, „Юродивий”, „Розрита могила”, „Чернець”, „Тарасова ніч”, „Суботів”, „Во Іудеї” і інші мусіли справити потрясаюче враження. Вони мусіли зробити революцію в українських думках і мусіли налякати російську адміністрацію, як вияв несподіваного бунту, тим в її очах обурливішого, що виходив він від кріпацького сина, вчорашнього панського козачка, визволеного з кріпацтва завдяки гуртові російських ліберальних інтелігентів. Революційний характер творчости Шевченка поклав свою печатку на дальший розвиток української політичної думки. Публіцистичні твори, що формували політичну плятформу самостійництва, як „Україна ірредента” Юліана Бачинського чи „Самостійна Україна” Миколи Міхновського, появились шойно на переломі 19 і 20 сторіч і приблизно на той самий час припадає постання перших українських політичних партій. Кирило-Методіївське Брацтво з 1846 р. у Києві не вийшло — як згадано — поза рямці слов'янофільства, а Головна Руська Рада з 1848 р. у Львові не вийшла поза декларацію єдності української нації. За політичну програму всієї другої половини минулого сторіччя правив „Кобзар” — феномен, що його не знали інші народи.

Ця політична програма Шевченка актуальна по нинішній день. Ми були свідками побожного відношення до нього українських мас на Наддніпрянщині під час революції 1917-18 рр., коли на великих політичних маніфестаціях обов'язково співано „Заповіт”. Можливо, що коли б закріпилась українська народоправна держава, настав спокій, лад, почався нормальний розвиток молодої держави з усіма невідхильними турботами, то культ Шевченка прийняв би інші форми. Коли ж після короткого періоду волі в часі війни й революції прийшла нова ворожа окупація — Шевченкова програма залишилась нездійсненою. І тому він для українців „пророк” не в минулому, а й в теперішньому. Коли Шевченко проповідував, що „церква-домовина, де Богдан молився, щоб москаль добром

понад 100 років минуло від його смерті і 150 років від його народження, і коли всі позначки вказують, що збережеться той культ також і при зміні політичних умовин — міжнародних і в самій Україні, коли минеться час тієї трагічної деконьюнктури, що її створюють російсько - большевицька окупація України і розпорошення українців по світі з усіма для них сумними наслідками — перебування в чужомовному оточенні.

***

Вселюдські ідеали — це той найперший момент, що поставив Шевченка нарівні з усіма тими великими світочами духа інших народів, які стали безсмертними завдяки безсмертності ідей, що ними вони захоплювались. Данте в своїй „Божественній комедії” вглиблюється в отакі вселюдські проблеми життя і смерті, зважившись уперше включити в тематику своєї творчості — чистилище, пекло і небо. Вільям Шекспір не мав би того місяця, що його займає у всесвітній літературі, якби поруч із революціонізуванням будови драми та вигляду сцени не вкладав в уста своїх героїв відвічних філософських питань „бути чи не бути”, якби не займався найглибшими, незалежними від часу, нації і країни проблемами — любови й ненависти, ревності і помсти, геройства і боягузтва, щедрості і скупарства. Те саме стосується Вольфганга Гете, як національного поета німців з його безсмертним пошукувачем життєвої мудрости Фавстом, або Генрика Ібзена, як національного поета норвежців, що створив тип фантаста - мрійника Пеер Гінта, та еспанського Сервантеса з Дон Кіхотом чи названого вже французького Віктора Гюго, автора безсмертних „Нуждарів” або великої польської трійці. Велич Шевченка полягає передусім у тому, що він зміг сполучити українське з вселюдським. Він був великим ідеалістом у своєму житті й творчості, і коли навіть визбувся романтизму, то залишився вірним ідеалізові по кінець свого життєвого і творчого шляху. Правда і правдивість, право і спра-

ведливість, воля і рівність, любов і толеранція, — це ті підставові принципи, що ними пронизана поетична творчість Шевченка. „Етичні категорії — це основні категорії всього думання Шевченка. „Ми просто йшли — у нас нема зерна неправди за собою” — міг з повним правом сказати про себе Шевченко. І він людей не відрізняв на мастковій кляси. Матеріалістичний світогляд був йому зовсім чужий. У нього всі є тільки земляки, а між ними дві категорії: люди, цебто правдиві, наскрізь етичні люди, і недолюдки, звіри, а не люди, з яких він все таки рад і має надію зробити людей”.⁵

Але Шевченко не думає тільки про Україну й українців, коли він декларує: „Ми віруєм Твоїй силі і слову живому: встане правда, встане воля, і Тобі одному поклоняться всі язики во віки і віки”. Всі язики — всі народи. І коли Шевченко молився „А всім нам вкупі на землі — єдиномишлі подай — і братолюбіе пошли”, то це теж стосувалось не самих тільки українців, а всіх людей на всій землі. Ідеалізм Шевченка сполучений з глибокою вірою в перемогу правди — української і вселюдської. Шевченко жив у часах куди гірших для України, як нинішній: адже він сам був ще кріпаком і не дожив до скасування кріпацтва, а тодішня українська політична думка не вийшла ще поза революційні на той час межі слов'янофільства Кирило - Методіївського Братства. А все ж Шевченко запевняв: „А я, брате, — таки буду сподіватись, таки буду виглядати, жалю серцю завдавати!” Ця Шевченкова віра не була доказом його наївности ані нереального мрійництва. Ці прикмети чи хиби можна було закинути радше членам Кирило - Методіївського Братства, яке виникло, як каже його дослідник Михайло Возняк, „на ґрунті слов'янського романтизму та мрій людей більше з добрим серцем, ніж з ясним політичним розумом”. Тому й усі інші члени Кирило-Методіївського Братства були куди-куди

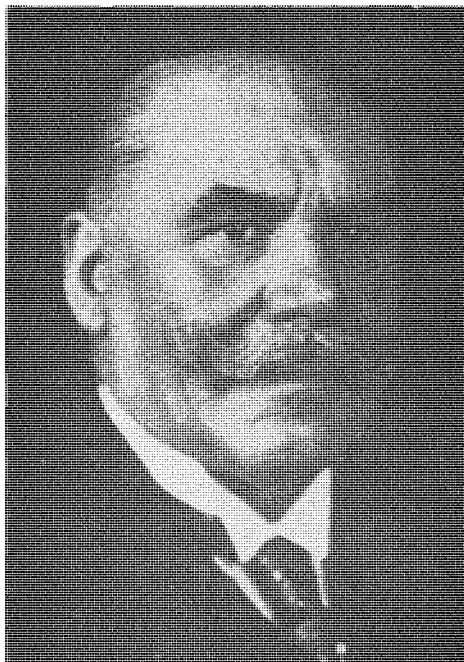
⁵ Степан Смаль - Стоцький. Т. Шевченко, співець самостійної України. В-во „Самостійна Україна”, 1930.

і лихом з козаком ділився, розвалиться, а з-під неї встане Україна і розвітму неволі, світ правди засвітить і помоляться на волі невольничі діти”, — то це пророцтво ще не здійснилось і актуальне на нинішній і завтрашній день. Актуальним є „Заповіт” з його полум’яним закликком „вражою злою кров’ю волю окропите”, тим паче, що цей революційний заклик позбавлений романтичного сентименталізму, і ніхто не може почепити йому знецінюючої печатки „просвітанщини” чи „хуторянства”.

Увесь перший розділ своєї книжки „Інтерпретації” присвячує Степан Смаль - Стоцький доказам, що Шевченко — це „співець самостійної України”. „У Шевченка, — слушно твердить цей дослідник, — ніхто ніде не знайде ні одного слова якихнебудь федераційних чи союзних міркувань. Навпаки, він усяку злуку України з Московщиною уважав за найбільшу недолу, за найбільше нещастя України, за джерело її фізичного, духового, матеріального, культурного і морального занепаду, уважав за кару Божу”. Можна б переписати половину „Кобзаря” на доказ правильності цього твердження. „Вкраїно, мій любий краю неповинний! За що Тебе Господь кара, карає тяжко? За Богдана та за скаженого Петра”... — і тому своєму віруванню Шевченко залишився вірний в усій своїй творчості. Вже тут, на еміграції в Америці, можна було почути від одного професора, який охоче виявляє себе оригінальним, що Шевченко, мовляв, після повороту з заслання змінив своє відношення до Росії. Куди більше рації має цитований Степан Смаль-Стоцький: „Захоплення ідеєю вольної України вже від самого початку Шевченкової творчості все більше в нього росте й могутніє”.

Цією чистотою свого державницького прогросійського принципіалізму Шевченко тлі актуальніший сьогодні, що на тлі прикметної кожній затьняній політичній еміграції духової розхитаності і серед нашої спільноти на американському континенті зроджуються дуже небезпечні концепції — ревізії політичної думки

Акад. Степан Смаль-Стоцький, видатний дослідник Шевченкової творчості, автор „Інтерпретацій”

у відношенні до УССР, щоб вважати її не за тактичну вивіску ворожої окупації, а за наступницю УНР, погану державу з належним від Москви урядом, проте таки українську державу, — появляється концепція „включення в західній духовий світ” з одночасним зневажливим підходом до традиціоналізму, як до анахронічного пережитку, — появляється мода на оригінальність, яка чомусь вдаряє, наприклад, в українську тематику в мистецтві, начебто взагалі українство в усіх його формах і проявах було чимось нижчим від „західнього” і „поступового”. Це дивне баламутство понять, може, минеться власне як скороминуща мода людей, що хворіють на новаторство, але воно може й засіяти грізні зерна духового розкладу в ті ширші кола громади, які приймають усяке голосне слово за істину і не грішать критичизмом. В такій нашій дійсності Шевченкова творчість особливо актуальна, і культ Шевченка може грати спасенну роллю зберігання українства за межами України у вірності „анахронічним”

ідеалам, що їх проповідував Шевченко. В березні 1963 року один професор (не той, що його вище згадано) таврував „абсурдні зусилля, як ставлення пам'ятників Шевченкові”. Навіщо, мовляв, пам'ятники Шевченкові далеко поза межами України, коли все одно еміграційні громади розпливуться в чужомовних морях за два-три покоління! Нам здається, що ставлення пам'ятників Шевченкові у Вінніпегу чи Вашингтоні це є тільки природний і найактуальніший вияв вдячності пробудникові нації, і не тільки політична демонстрація проти існуючого в Україні ворожого окупаційного режиму, але власне й пригадка існуючим та майбутнім поколінням українського роду — „хто ми і чий ми діти”. І тому саме Шевченко актуальний не тільки для всієї української нації, як співець неіснуючої української волі, але спеціально для української громади в діаспорі, як найтривкіша духовна ланка, що зв'язує з Україною і українством.

**

Релігійність і високі етичні засади — це той третій характеристичний елемент у творчості Шевченка, який робить цю творчість найактуальнішою на нинішній день — для нас, української громади поза Україною. Церква була тим чинником, який зберіг український етнос в часах найбільшого лихоліття. Коли царський режим зробив з Православної Церкви знаряддя русифікації України, нарід український залишився глибоко релігійним і чітко відрізняв зло й облуду каззонної Церкви, підлеглої призначуваному царем прокуророві Святішого Синоду, від Божої правди, схопленої в християнській релігії. Червоною ниткою крізь увесь „Кобзар” просвічує релігійність Шевченка, яка стоїть понад усе: „Моліться Богові одному, моліться правді на землі, а більше на землі нікому не поклоніться!” — кликав він і запевняв, що „все од Бога, од Бога все! А сам нічого дурний не вдіє чоловік”... І правильно твердить Степан Смаль - Стоцький, що „могутні етичні ідеї і наука Ісуса Христа стали

Шевченковою релігією”. І тому той дослідник духовних первнів Шевченкової творчости гостро таврував тих „наших інтерпретів”, які оклики розпачу поета „а до того я не знаю Бога” або „немає Господа на небі” чи картання тієї російської урядової Церкви, що „рай у найми оддас” — пояснювали нібито безбожництвом Шевченка. Той підхід „наших „інтерпретів”, що його Степан Смаль-Стоцький пояснював „сліпою поверховністю і повним незрозумінням Шевченкових думок”, є в сучасному советському шевченкознавстві — та й не в усьому, а тільки в його партійно - пропагандивній частині — свідомим і пляновим фальшуванням правди, щоб баламутити людей і підривати культ такого Шевченка, яким він був насправді.

Релігійність і етичність йдуть у Шевченка впарі, і вони нероздільні. Християнська етика це у Шевченка не пусте слово, а мірило політичних і соціальних проблем. Християнська етика — це підстава Шевченкового світогляду, нею пронизана вся його духовність і вона видніє з усієї його творчости. „Кругом неправда і неволя, народ замучений мовчить” — „розбійники, людоїди, правду поборолі...” — „встане правда, встане воля...” — „... світ правди засвітить...” — правда, дійсна, непофальшована, християнська правда є канонном Шевченкової віри. Ця віра наскрізь ідеалістична: „І на оновленій землі врага не буде, супостата, а буде син і буде мати і будуть люди на землі”. Це не є романтичне найвне мрійництво, це — месіаністична віра і пророка візія.

До здійснення цієї візії ми все ще далеко. Але саме тому ця Шевченкова глибока національно - політична віра, заснована на його релігійності і на етичних засадах, потрібна нині землякам, в Україні сущим, як і поза нею, у чужих країнах розсіяних. Ця Церква, яка відіграла спасенну роллю в минулому лихолітті України, залишається найсильнішою і найтривкішою підвалиною збереження українства серед чужомовного моря. Коли нині в американсько - україн-

ській громаді ведуться дискусії на тему її майбутности, то завжди підкреслюється значення Церкви, як установи, яка збережеться тут найдовше. І коли нарікається на розкладовий вплив матеріалізму, який завжди йде в парі з великим добробутом і якому сприяє відірвання від рідного ґрунту, то віра в етичні засади християнізму є чи не найтвердішим щитом проти розкладових бациль. Культ Шевченка актуалізує всі ці правди просто тому, що пригадує Шевченкові поеми. Коли Шевченко промовляв до своїх сучасників „тоном старозавітного Мойсея” і був для них „світільником небесним” — як читаємо в працях його дослідників, — то він таким самим пророком і світільником залишився донині. І тому цей момент Шевченкової релігійности, етичності, ідеалізму — робить його особливо актуальним для нас, американських українців, у 150-річчя з дня його народження.

**

Погляди на устрій в Україні і відносини в народі — це той дальший момент, що робить Шевченка гостро актуальним. Хто цікавиться інформаційно - пропагандивною роботою про Україну в не-українському світі, той знає, що сьогодні вже замало казати „хочемо української держави” і „протестуємо проти колоніального режиму Москви”. Треба уточнювати свої вимоги і свою державно-політичну програму. Не політик, а поет Шевченко робив це вже більше як сто років тому. Тавруючи вузький партійницький підхід до проблеми майбутнього державного устрою України, схоплений у мітичній фразі „коли не буде України соціалістичної, то хай не буде ніякої”, багато сучасних нам земляків схильні проповідувати протилежну формулу: „хай буде будь-яка держава, аби була”. Таке становище є вихідною точкою однаково для новітнього радянофілства, для націонал-комунізму, що схильне приймати й комуністичний устрій в Україні, аби тільки очолювали його „дійсні українці”, „незалежні від Москви”, — як і для концепції право-

Проф. Дмитро Дорошенко, автор праць про Шевченка і редактор видань „Кобзаря

провідницької системи в Україні. Одні й другі, послідовно, погоджуються на диктатуру партії з невіджильними її сумними наслідками для свободи людини й громадянина, аби тільки ту диктатуру переводили „свої”. В часах Шевченка не було теорій націонал - комунізму, ані однопартійного провідництва. Але був той самий режим поліційного гніту, який прикметний як для абсолютизму середньовічних монархій, що пережили й 19-те сторіччя, так і для всіх новітніх однопартійних диктатур. І Шевченко звертається на адресу творців поліційного режиму в абсолютистичній державі з такими словами: „... Безбожний царю, творче зла, правди гнобителю жорстокий! Чого накоїв на землі...” І Шевченкова позитивна програма у славетній його строфі з „Юродивого”: „... Коли ми діждемося Вашингтона з новим і праведним законом? А діждемося таки колись...”

Це не був вислів під впливом перелетного настрою, бо демократичний, народоправний світогляд Шев-

ченка слідний в усій його творчості. Рівність людей перед Богом і правом, рівність політична і соціальна, воля всім людям, панування правди і справедливості, мрія, щоб були „тільки люди на землі”, боротьба проти п'явок, катів і нелюдів, численні вислови у Шевченковому „Кобзарі”, в його листах і словах до приятелів свідчать про визнання ним тільки тієї єдиної форми правління, яку встановлював закон Вашингтона. Може зле діється, що нинішня українська політична еміграція не наслідуює російського соціалістичного табору, який на еміграції за царських часів докладно підготовляв програму державно - політичного і соціально-економічного устрою майбутньої Росії. Викувану на еміграції теорію большевизму по нинішній день реалізують послідовники тих емігрантів, що прибули до Росії в запльомбованому німецькому вагоні. Може зле діється, що наша політична еміграція замало думас про майбутність, замало плянує, замало значення прикладає до планування. Але напевно на цю байдужність вирішно впливає свідоме або й підсвідоме переконання, що після періоду російсько - комуністичної диктатури не може в Україні постати ніяка інша система, як тільки демократична.

Ще гірше, що українська громада за межами України не тримається Шевченкової науки: „щоб збудить хиренну волю, треба миром, громадую обух сталити”. І це також не був пустий поетичний вислів, бо у Шевченка послідовно повторюється мотив: „треба одностайно, односердне стати”. Немає й нині через 150 років після народження Шевченка, гострішої, актуальнішої, важливішої проблеми, як проблема одностайності української громади. Правда, у переломових історичних хвилинах новітньої української історії виявляється той здоровий інстинкт нації, що наказував створювати за першої світової війни у Львові й Відні Головну Українську Раду, а в перших днях революції в Києві Українську Центральну Раду з широким вахлярем політичних партій, верств і станів,

як і в Кракові постав за 2-ої світової війни „Український Національний Комітет”. Проте, внутрішня распря таки вибухала і в кам'янецькому періоді революції, і у віденському - тарнівському періоді першої нашої еміграції, і під час другої світової війни в безпощадних міжпартійних розрахунках, і за останньої еміграції в Європі та в Америці. Цей жалюгідний стан триває досі. Адже все ще немає єдиного авторитетного і всіма визнаного політичного центру, який згуртував би довкола себе всі ті творчі уми, що допомогли б йому стати дійсно керівним осередком — в ділянці політичної думки і дії. Шевченків заклик до єдності так само не виконаний ще, як заклик до всенародного повстання, яке вражою злою кров'ю окропило б здобуту волю.

**

Мистецька вартість Шевченкової поезики — це той дальший момент, який робить Шевченка актуальним для нас по нинішній день. І ця сторінка була вже досліджувана і має в літературі шевченкознавства вичерпні твори. Найбільш негативним критиком форми Шевченкової творчости був академік Х. Корш, який у своїй статті „Шевченко серед поетів слов'янства”⁶ легковажно оцінював форму Шевченкових поем. Він твердив, що Шевченко виявляв „недбайливість щодо рими, до строфічної будови та інших елементів складної віршової техніки”. Борис Якубський у статті „Форма поезій Т. Шевченка”⁷, як і Степан Смаль-Стоцький у цитованих нами „Інтерпретаціях” та в „Ритміці Шевченкової поезії”⁸ основно розправляються з цим твердженням. Тепер немає вже найменших сумнівів, що Шевченко був не тільки великим у своїх ідеях, у своїй відвазі революціонера, але й великим, як майстер мистецького сло-

⁶ Москва 1912, — передрук у „Повному виданні творів Тараса Шевченка”, Українська Накладня, Київ-Ляйпціг, т. I.

⁷ Тарас Шевченко, Збірник, Київ, 1921.

⁸ Прага 1925, праця використана в „Інтерпретаціях”.

ва. Микола Лисенко перший звернув увагу на надзвичайну мелодійність Шевченкового вірша, що так знаменито надається для музичної ілюстрації. Після нього всі кращі українські композитори використовували й використовують „Кобзар” для своєї музичної творчості. Шевченко зробив революцію не тільки в ділянці тематики та ідейного змісту української літератури, але й форми української поезії. Він вихопився з графарету тієї однозвучної рими й тієї рівноскладової ритми, що були законом для українських поетів першої половини 19 сторіччя. Він доказав, що ритміка полягає не в однаковій кількості складів кожного рядка строфи, а в пливкості й гармонійності цілої строфи, цілого вірша. І тому дійсно Шевченків вірш „пливе” і так знаменито годиться для деклямації. Те саме зробив Шевченко в ділянці рими. Його асонансові рими є наймодернішими і Якубський слушно твердить, що завдяки майстерності віршування Шевченка можна „поставити поруч з усіма світовими поетами як великого художника слова”. Саме тому, що Шевченків вірш не є простий і примітивний, повторювано спершу фразу, що Шевченка нібито не можна перекладати на чужі мови. Тепер ця думка цілком анахронічна. Шевченкові вірші знаменито підходять під переклади, з умовою, щоб їх перекладали талановиті чужомовні поети, із глибоким відчуттям духа оригінального твору та з великою майстерністю віршування. Народи, які не знали або легковажили Шевченка, відразу звернули увагу як на могутнього поета, коли появились добрі і правильні переклади. На жаль багато чужинців, які захоплюються Шевченком, не маючи дару поетичного слова, облегшують собі перекладання його білим віршем, відкидаючи зовсім риму. Очевидно, що такий переклад не може дати повного уявлення про чар Шевченкового поетичного слова.

Сучасна українська література не може нарікати на брак поетичних творів. Навпаки, з усіх родів літератури найбагатша поезія, а в ній лірика, і найбільш драматична та проза. А

втім, на тлі численних і прегарних творів українських поетів цього сторіччя Шевченко займає і займає вийняток місце. Він не тільки клясик, він — поет, вірші якого є завжди надхненням для читачів.

**

Особиста відвага Тараса Шевченка, його незламний характер, як борця за волю, робить його особливо актуальним для українців в Україні під російсько - большевицькою окупацією і поза нею. Треба було шаленої відваги, щоб у відносинах царського поліційного самодержавства писати „... це той перший, що розпинав нашу Україну, а вторая доконала вдову сиротину. Каті, каті, людюди! Найлись обоє, накралися...” І, відомо, таких зворотів на адресу царів та ввесь державно - адміністративний апарат, на всю тодішню соціально - політичну систему, на державну російсько - православну Церкву — в „Кобзарі” повно. Треба було немало завзяття, щоб уже після засуду, в якому заборонено йому писати, таки написати: „... Бодай каті їх постинали, отих царів, катів людських!...” Але Шевченкова відвага не обмежувалась писанням. Свій гарт духа і надзвичайну гідність виявив він на процесі кирило-методіївських братчиків.

Про поставу членів Кирило - Методіївського Братства під час поліційного слідства читаємо у цитованій вже книжці Михайла Возняка: „Найкращі зізнання дали Шевченко і Гулак... Запитано Шевченка, чим він був доведений до такого шалу, що, забувши про особисту вдячність, писав зухвалі вірші проти царя. На це відповів Шевченко: „Бувши ще в Петербурзі, я все чув нечестності й догани на царя й уряд. Вернувшись на Україну, я почув ще більше і ще гірше між молодими й між поважними людьми. Я побачив злидні і страшний угніт селян збоку поміщиків, пососорів і економів - шляхтичів, і все те робилося й робиться в імені царя й уряду”. — „Коли стоїчні, шляхетно здержливі, немов з сталі вирізані відповіді Шевченка й Гулака виклика-

ють у нас радість і подив, серце сти-скається тяжко, читаючи заплутані випростування, котрі розводив Косто-марів...” — так схарактеризував зі-знання братчиків проф. М. Грушев-ський...”

„О, думи мої! О, славо злая! За те-бе марно я в чужому краю караюсь, мучусь... але не каюсь!” — писав Шевченко, сидячи в Орській кріпості у 1847 році. Які актуальні ці слова по нинішній день, коли земляки Та-раса Шевченка, в Україні і поза нею, все ще примушені вести боротьбу проти поневолювачів, які перейняли від Романових російсько - імперську політику і русифікагорську політику у відношенні до всіх народів, підсту-пом і силою включених у кордони ім-перії. Збереження сили духа, прямо-го хребта й чистого характеру — це найперша передумова успіху в тій затяжній боротьбі українства проти зведення його до малоросійщини, як перехідної стадії до повного „злит-тя” в один „совєтський нарід” — до-кладна паралеля старорежимного гасла, що всі слов’янські ріки повин-ні зіллятись в одному російському морі.

Сила характеру, видержливість та віра в перемогу ідеалів волі всупереч

усім доказам великодержавницької потуги Росії та безоглядності її ни-нішніх правителів потрібні особливо українській громаді, розсіяній в дія-порі. Відірвані від рідного ґрунту, стоячи під асиміляційним тиском чу-жомовного оточення, американські українці мають — може — ще трудні-шу місію, як їхні земляки в Україні. Бо вони мусять і ширити українську правду, за яку боровся й терпів Шев-ченко, серед не-українців, і водночас дбати, щоб самим не втратити духово-го зв’язку з Україною, щоб защепити своїм дітям-внукам, виховуваним в чужомовних школах, якнайглибший сантимент до того всього, символом чого став Тарас Шевченко. Вірую Шевченка „караюсь, мучусь, але не каюсь” є актом обвинувачення проти всіх малодухів і всіх тих суперреаліс-тів, які готові кепкувати з проявів ге-ройства, як з романтичного анахро-нізму. Більше як 100 років минуло з дня смерти Шевченка, а він все ще актуальний для нас не тільки як по-ет, не тільки як речник української державно - політичної програми, але і як людина кришталевої вдачі та відважного характеру, яка в найстра-хитливіших життьових моментах — не калялась.

Кобзар під час козацького походу

ШЕВЧЕНКО У СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ

Написав В. Давиденко

Мемуаристика — дуже вбога ділянка української літератури, хоч спогади сучасників визначних історичних подій або особистих знайомих видатних постатей літератури, мистецтва чи громадсько - політичного життя є надзвичайно важливим засобом пізнавати історію країни та її народу. В цьому можемо переконатися хоча б з Шевченкового „Щоденника”, з деяких його повістей, що мають біографічний характер, з талановито написаних мемуарів Євгена Чикаленка та Олександра Кошиця. А скільки ненаписаних спогадів забрали з собою в могилу люди, які могли б залишити їх для потомства! Дуже багато прислужилися б нашій історії ще живі ветерани наших визвольних змагань, старі громадські та політичні діячі, якби дали собі труду об'єктивно викласти на папері все те, що могло б цікавити їхніх нащадків.

Мемуари — суб'єктивний літературний жанр. Автори спогадів, здебільша старі люди, на жаль, часто несамохіть ідеалізують моменти, які найбільше лежать їм на серці, поминають події, що їх об'єктивний історик ставив би в центрі своєї уваги, а маловажні деталі представляють у перекрашеному вигляді. До того ж пам'ять на старості часто зраджує або обманює авторів мемуарних творів. І тому так мало в світовій літературі мемуарів, які мають значення історичних документів.

Поза численними, сказати б, апокрифічними переказами та легендами, піснями та приказками, друкованих вірогідних спогадів про Тараса Шевченка дійшло до наших днів яких вісімдесят. Автори їх чи зроблені іншими способами записи спогадів охоплюють деякі фрагменти з дитя-

чих літ Шевченка, з його життя, коли відбував він солдатську службу на засланні, з так званого петербурзького періоду після звільнення, з його відвідин в Україні і його урочистого похорону в Петербурзі, а опісля над Дніпром у Каневі. Манускрипти цих спогадів зберігаються здебільша в Шевченківському музеї в Києві.

**

Етнограф і поет А. Чужбинський, який захоплювався творчістю Тараса Шевченка, у своїх сумлінно опрацьованих спогадах¹ зазначає, що поезії Шевченка буквально вчинили переворот в культурному житті України, і слава його поширилася аж до найдальших її закутків. А перший „Кобзар”, що вийшов у 1840 році, приніс йому нечуваний розголос. Молодь, передусім студентська, вивчала напам'ять його вірші, переписувала їх у свої зошити, а не один студент і не одна міська панночка вивчали українську мову лише задля того, щоб мати можливість в оригіналі читати „Кобзаря”. Маленька сіра книжечка пробивала шлях Шевченкові до серця рідного поневолоного народу. Такої слави, пише Чужбинський, не заживав на Україні ніхто з письменників.

І з часом слава Шевченкова не то не згасала, а чимраз ясніше розгорялася, виходячи далеко поза межі його батьківщини. У 1856 році відомий російський письменник О. Пісемський, з яким Шевченко познайомився на засланні в Новопетровську, писав поетові: „Я бачив на одному вечорі чоловіка з 20 ваших земляків,

¹ А. Чужбинский, Воспоминания о Т. Г. Шевченко, СПб., 1861, ст. 9-12.

які, читаючи ваші вірші, плакали від захоплення і вимовляли ваше ім'я з побожністю. Я сам письменник і більшої, як така заочна честь, не бажав би слави і популярності...”

Незабаром після смерті Тараса Шевченка редакція петербурзького журналу „Основа” звернулась до читачів із закликом: „Ми дорожили за життя кожним словом поета; тепер — це святий обов'язок кожного. Хай же кожен пригадає щонебудь — все тепер дороге. Хай кожний послужить листком для його вінка. Тепер час збирати його багатий життєпис. Від нього ми не почуємо нічого. Він із собою забрав багато, на що не вистачало в нього сили розповідати”.

Але спогади про Великого Кобзаря появлялися в друку дуже нерівномірно. Від 1861 до 1900 року вийшло їх друком лише з десятків, а від 1863 до 1874 року не появилось ні одного. Аж у роках 1875-76 вийшли спогади цілого ряду осіб, що знали особисто Шевченка чи навіть були його друзями.

Збирання біографічних матеріалів про Т. Шевченка закривали в 80-их і 90-их роках книжка М. Чалого „Життя і творчість Т. Г. Шевченка”, а також журнал „Киевская Старина”. Але багатьох сучасників Шевченка, які могли б про нього щось написати чи розповісти, не було вже тоді в живих.

Спогади про Тараса Шевченка писали люди, які любили поета і його творчість, але писали також його вороги особисті і противники ідеї відродження України, зокрема її літератури. Ці люди не гребували й оплюгавлюванням світлої пам'яті Кобзаря, ширячи про нього брудні вигадки, як ніби свідчення свої чи інших сучасників „Шевченко, і як поет і як чоловік, — писав Іван Франко, — поява така незвичайна, що мусіла звертати на себе увагу сучасників, і то не тільки тих, що були прихильні його думкам, але також і в належній мірі тих, що були противні тій діяльності з політичних і соціальних причин”.

Ось так уже через два роки після смерті Шевченка розпочалася в

пресі гостра полеміка у зв'язку з виступом В. Аскоченського, чорносотенного російського журналіста, якому Шевченко в Петербурзі відмовився був подати руку. А в останніх десятиліттях 19-го стол. дискусія навколо оцінки творчості і особи поета прибрала характеру завзятої боротьби за Шевченка українців проти російських шовіністів - реакціонерів і своїх же таки земляків з „циновими гудзиками”. Навіть у змалюванні самого Шевченкового образу виявлялись відразу симпатії чи антипатії авторів спогадів. Наприклад, грузин Момбеллі, що належав до революційного гуртка петрашевців, про Шевченка писав: „Він був середній на зріст, широкоплечий і взагалі міцної будови, в стану широкий, але ніяк не товстий. Обличчя мав кругле, волосся вистрижене по - козацьки, але зачісане назад; манери й загальний вираз обличчя виявляли відвагу, невеликі очі виблискували енергією...” А в описі київського вице - губернатора Селецького мав Шевченко такий вигляд: „Середній на зріст, широкоплечий, кремезної будови, рябий, з каламутними карими, не дурними очима, незграбний, нечесаний, немитий, неохайно вдягнений...”

**

Перша докладна біографія Тараса Шевченка вийшла з-під пера згаданого вице інспектора київської гімназії М. Чалого, який особисто добре знав поета² і навіть супроводив його останки з Петербургу до Києва. Двотомову біографію написав дещо пізніше український письменник О. Кониський³. Є також біографічні праці Осипова, Марієтти Шагінян, Косарика, Оксани Іваненко та інших, що вийшли вже під Советами. Остання біографія Т. Шевченка, чи не найкращий вицвіт шевченкознавства, належить перу Павла Зайцева. Вийшла вона на еміграції як відтворення варшавського видання, під фірмою НТ-

² М. Чалый, Жизнь и произведения Т. Шевченко, 1882.

³ О. Кониський, Тарас Шевченко— Грушівський, 1901.

Ш. Усі ці біографії написані на різному літературно - науковому рівні і в різних часах. Найбільшою тенденційністю позначається советська шевченкіяна, в якій постать і творчість великого поета систематично фальшується на догоду партійної експозитури.

У цій статті подається вибір уривків із біографій Т. Шевченка і спогадів Шевченкових знайомих, яких він мав дуже багато — від старців - бандуристів, сільських наймитів, статечних селян, поміщиків, дрібних і великих чиновників, учителів, студентів, професорів, артистів, письменників аж до князів і графів. В окремих публікаціях спогади про Т. Шевченка, зібрані з журналів, газет, книжок, альманахів, рукописних збірок та архівів, появилися у 1958 році в Києві спершу в Державному Видавництві Художньої Літератури — „Спогади про Шевченка”, а після того у видавництві Академії Наук УРСР — „Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників”. Це — найповніші з дотепер виданих збірок мемуарних матеріялів про найбільшого українського поета, хоч упорядники останньої із згаданих публікацій признаються, що „окремі матеріяли П. Мартоса, В. Аскоченського, Д. Селецького, П. Куліша та ін. сучасників Т. Шевченка не могли бути повністю використані, бо в них автори, виходячи з своїх класових позицій, викривляють характер і діяльність народного поета”. Признання, яке повністю характеризує советське так зване шевченкознавство!

* *

Варфоломій Шевченко, названий брат Тараса Григоровича, з яким учився він разом у кирилівській школі, пригадує епізод⁴, коли малий Тарас, „по-вуличному” Грушівський, висік свого п'яного вчителя. „Він, — каже Варфоломій Шевченко, — зв'язав його і висік різками, а сам покинув школу... Після від'їзду Тараса з Кирилівки я довго не мав про нього ніякої вістки, а вже не скоро почув, що Тараса і декого з його знайомих позасилали кудись далеко, але куди, завщо і як? — про це ніхто не міг

Марко Вовчок

довідатися... Наїздила до нас „буркова” шляхта і молола всячину, але все те, що говорилося, зводилося до того, що Тарас хотів гетьманувати і за те його завдали кудись в Азію. Були й такі шляхтичі, що говорили: „Коли б Шевченкові вдалося зробитися гетьманом, то певно тоді і Польща воскресла б...” Так то вони знали Шевченка...”

У червні 1859 р., відбувши десятирічне заслання, ще раз відвідав Шевченко Україну. В Корсуні загостив він до свого названого брата. Про ці відвідини Варфоломій Шевченко згадує так: „Сиджу я в своїй хаті, дивлюся — щось приїхало простим візком, парокінь: на возі сидить хтось з великими сивими вусами, в парусиновому сірому пальті й у літньому брилі. Бачу, минув він двері в мою хату з вулиці та прямо до воріт... Відчиняє двері в хату й каже до мене: „Ну, пізнавай же чи що!” Я й не стямився. „Батьку ти мій рідний!” — скрикнув я й прожогом кинувся до

⁴ Вперше опубліковано в Галичині, в журналі „Правда” за 1876 р.

нього на груди. То був Тарас. Ми мовчали, та тільки обнявшись ридали, наче діти . . .”

„Пишучи оце спомини через 16 літ, — пригадає далі Варфоломій Шевченко — я наче телер чую, як Тарас увечері при місяці у мене в садочку співає, як у голосі його виливається почуття, як його пісня говорить . . . Заслання й солдатчина не загрубилі, не зачерствили ніжного, доброго й люблячого серця Тарасового . . . Тарас любив жити сім'янином. Бачачи мое життя, він не раз говорив: „Чи сподобить мене Господь завести своє кишло, хатину, жіночку й діточок?“ Часто ми розмовляли про це діло, і завжди Тарас просив моєї ради й допоміжати знайти йому місце для оселі і „дівчину“, але дівчина щоб доконче була українка, проста, не панського роду, сирота і наймичка . . .”

М. Чалий, за словами Шевченкової сестри Ірини, пише про його дитинство: „В кущах калини малий Тарас улаштував собі калабудку, поробив довкола неї доріжки і посипав їх піском. Влаштувавши на дереві щось ніби мету, поціляв її з бузинової пукавки. На п'ятий день мачушині діти відкрили Тарасову схованку. Його взяли на допит, зв'язали по руках і ногах, і різки щедро посипалися на безвинного хлопчика. Головним слідчим у цій справі був рідний дядько Тарасів, Павло, „великий катюга“, за словами оповідачки”.

Український етнограф і публіцист М. Білозерський з гіркого Тарасового дитинства занотував такий неоднаково описаний в його біографіях момент: „У 40-их роках Шевченко розповідав українському поетові Вікторові Забілі, що коли його, як дворового кріпака, вели взимку етапом з Варшави в Петербург, то в нього подерся один чобіт так, що відпадала підощва, і Шевченко, щоб не відморозити ноги, мусів міняти чобіт, назуваючи на деякий час пілий чобіт на замерзлу в драному чоботі ногу. Ці зупинки набридли етапним солдатам, і один з них ударив Шевченка”.

Надзвичайно цінні й цікаві спогади маляра І. Сошенка („Киевская Старина”, 1882), який перший звер-

нув у Петербурзі увагу на талант молодого Шевченка і за допомогою Григоровича познайомив з ним видатних діячів української і російської культури Є. Гребінксю, К. Брюлло-вим, В. Щуковським та ін. „Тарас, — розповідає Сошенко, — на другий же таки день розшукав мою квартиру і прибув до мене в такому вигляді: босий, розхристаний і без шапки, вдягнений у засмальцьований халат, сорочка і штани з грубого полотна були замазані фарбами. Він був похмурий і сором'язливий . . .” Управитель будинку Шевченкового хазяїна Ширяєва, Прехтель, — пригадає далі Сошенко, — зненавидів Тараса за вільнолюбні розмови з дворовими людьми. Розлютований, вирішив він повчити кріпака і наказав кучерові наготувати у стайні все, що треба. Другого дня Шевченка арештували. Знаючи, що Прехтель жартів не любить, я виступив у ролі заступника. Але як я не просив того варвара — нічого не помогло. На щастя, я малював у той час портрет його дружини. Я до неї. Насилу вона вблагала свого розгніваного чоловіка, з яким почався нервовий припадок. Цей казус коштував мені чимало. Я падав у ноги, „сціскал раціці” і всякі інші шляхетські штучки виробляв . . . Багатьох кріпаків - живописців спіткала нещаслива доля: повертаючись після закінчення Академії Мистецтв до поміщиків, вони не зносили їхньої поведінки і кінчали життя самогубством — різалися, вішалися, топилися . . .”

Про те, як сприйняв Тарас першу вістку про звільнення з кріпацтва, Сошенко переказує так: „Раптом до моєї кімнати через вікно вскакує Тарас, мало з ніг не збив мене, кидається на шию і кричить: „Воля! воля!” — „Чи не здурів ти, Тарасе?” А він стрибає і кричить: „Воля! воля!” Зрозумівши, в чому справа, я почав душити його в обіймах і цілувати . . .”

„За якийсь час, — закінчує Сошенко свої спогади, — Тарас зовсім змінився. Завівши знайомство через Брюлло-ва з кращими петербурзькими домами, він часто роз'їжджав на вечори, гарно вдягався, навіть з пре-

тенсією а-ля ком іль фо. Словом на деякий час у нього втілювався світський біс...”

„У той час (1830), — пише Сава Чалий в „Основі” 1862 р. — він зазнався з гарненькою швалею і глибоко відчув свою людську гідність. Любов до цієї польки, що належала до іншого середовища — з незалежним способом думання, мала великий вплив на його глибоко вразливу натуру. „Я вперше прийшов тоді до думки, — розповідав він Сошенкові, — чому й нам, нещасним кріпакам, не бути такими ж людьми, як і інші вільні стани?” Тарасова коханка вимагала, щоб говорив він з нею виключно по-польськи...”

У біографічному нарисі І. Сошенка М. Чалий наводить такі його слова: „У Марії Іванівни... жила племінниця, сирота, дочка виборзького бурмистра, Марія Яковівна, гарненька німочка. Нашому братові маляреві не штука закохатися, і я щиро її полюбив, і навіть думав з нею одружитися. Але Тарас розладнав усі мої пляни. Він швидко повів атаку проти Маші і відбив її у мене...”

Варфоломій Шевченко у своїх пізніших „Споминках” пригадує: „Пам'ятаю ще, що раз Тарас, пишучи до мене (з Петербургу — В. Д.), додав: „Скажи братові Микиті, що як писатиме до мене, то нехай пише по-нашому, бо як ні, то й читати не буду...” Тоді я зрозумів, що Тарас бажає мінятися хоч і зрідка рідним словом”.

Д. Григорович у „Літературних спогадах” (1896) зазначає: „Т. Г. Шевченко мав тоді років із 30, може більше; він жив в одній з ліній Василівського острова і займав з якимсь офіцером малесеньку квартиру. Я відвідував його досить часто і раз-у-раз заставав за роботою над якоюнебудь акварелею — єдиним його засобом до існування”.

Дуже цінні спогади залишив переяславський лікар А. Козачковський⁵, який у 1841 р. уперше познайомився і запропонував з Т. Шевченком. Подорожуючи по Україні, Т. Шевченко в Переяславі у хаті А. Козачковського написав свій „Заповіт”. „Товариств-

Пантелеймон Куліш

во, переважно з молоді, — пише Козачковський, — гучно бенкетувало. Шевченко був у надхненні. Навпроти нього стояв, не спускаючи очей з поета, пан поважного віку, з походження німець. „Оце — батько! Йй-богу, хлопці, батько! Будь здоров, батьку!” — високо підіймаючи келих, проголосив німець, і потім ми всі називали Тараса „батьком”...

„Пісні українського народу, — писав цей лікар, — симпатичні тому, що сповнені глибокого змісту. В їх витончених звукових формах відлилася вся Україна з її побутом, сповненим простоти і героїзму, з її славною і разом сумною історією, з її чарівною природою. Ось чому українська пісня служить для українців підсвідомим джерелом самоповаги і створює ту моральну силу, яка завжди охороняла їх серед чужоплемінного середовища. Ось чому німець, що постарівся на Україні, побачивши народного поета, в особі якого у його уяві втілювалося все прекрасне другої його вітчизни, проголосив його „батьком”.

„Наскільки Шевченко міг захоплювати навіть незнайоме товариство, — пригадує Козачковський, — може свідчити такий випадок. На самому початку першого приїзду його в Україну один з приятелів завів його до

⁵ А. Козачковський, Из воспоминаний о Т. Шевченко, 1875.

генеральші Волховської, поміщиці Пирятинського повіту. Здається, це був день її ім'янин, на які, крім місцевого товариства з кількох повітів, з'їжджалися до неї знайомі навіть з Петербургу — близько 200 осіб. У це блискуче товариство Шевченко прийшов майже нікому невідомий. Не минуло й години після його приїзду, як серед російської та французької мов залунала вже й українська. А коли припинилися танці, господиня, поважна, стара, за 60 років, захоплена загальним настроєм гостей, виконала з Шевченком українську „Метелицю”...

Згаданий вище Олександр Чужбинський, український письменник і етнограф, ще до особистого знайомства присвятив Шевченкові вірша „Гарно твоя кобза грає”. Спогади його написані на основі нотаток, на свіжу пам'ять, у травні 1861 року, коли Шевченко помер.

„На той час, — пише Чужбинський, — крім „Енеїди” Котляревського, яку дівчатам читати не давали, в українській мові були вже повісті Квітки „Полтава” та „Приказки” Гребінки, поширювано рукописні твори Гулака-Артемовського. Але все це читалося якось мляво. Поява „Кобзаря” миттю розворушила апатію і викликала любов до рідного слова, вигнаного з ужитку не лише в колах вищого стану, але й у розмовах з селянами, які намагались і, звичайно, кумедно, висловлювались по-російськи...”

Про відносини Шевченка з місцевими поміщиками Чужбинський згадує так: „Тоді Шевченко вже розчарувався в деяких наших панах і відвідував лише небагатьох. Не відсутність гостинності або уваги, не якась там зарозумілість відштовхували його, а сумна влада кріпацтва, що виявлялася в тій або іншій неприємній формі, приводила цю благородну душу в найпохмуріший настрій. Запамятався мені такий випадок. У Лубнах один пан запросив Шевченка пообідати. Ми прийшли досить рано. В передпокої служник дрімав на ослоні. Як на лихо, господар визирнув у двері і, побачивши це, збудив служника власноручно, по-своєму, не зважаючи

на нашу присутність. Тарас почервонів, надів шапку і мовчки пішов додому. Ніякі прохання не могли примусити його повернутись...”

М. Маркевич, історик і поет, у листі з с. Мосівки на Київщині, де перебував тоді в гостині Т. Шевченко, писав до дружини в жартівливому тоні: „... Шевченко був дуже милий із своїми піснями. Але найцікавішою таки була мадам Шосьтаке. (Олександра Шостка — небагата дворянка, її намальований Шевченком портрет загинув під час пожежі — В. Д.). Вона спроневірила церковні гроші і почала просити допомоги у Закревських. Вони подали ідею розіграти в Мосівці її портрет у лотерію. Шевченко намалював портрет надзвичайно схожий, розписали 10 білетів по півтора карбованця сріблом. Це забрало годин зо дві. Потім розіграли, і Марія Давидівна Корсун виграла. Ти уявляєш, скільки сміху, скільки шуму викликало це в залі”.

„У Прилуках перепрягли ми коні, — згадує Чужбинський. — Це було вночі — на сусідній вулиці вибухла пожежа. Горіла вбога халула. Народ збігався, але гасили й допомагали здебільша жиди, бо в халупі жив їхній одновірець. Тарас Григорович кинувся рятувати майно погорільців. Він нарівні з іншими виносив різний мотлох і, коли все закінчилось, виголосив промову до християнського населення. Шевченко гарячим словом докоряв присутнім у байдужості, доводячи, що людина у скрутні й біді, якої б не була нації чи віросповідання, стає для нас найближчим братом...”

„Шевченко не любив грошей, а гроші не любили його. Знайомі поета, — каже Чужбинський, — із співчуття до нього радили йому не розкидатися позичками та милостинею, берегти свої фінанси. „Я й сам знаю, — відповідав він, — та нехай краще тричі одурять мене, а все таки учетьверте подам тому, хто справді не бачив, може, шматка хліба”... Зате любив він простоту родинного побуту, і де приймали його не пишню, але щиро, там він був надзвичайно балакучий, любив розповідати смішні пригоди —

Тарас Шевченко — посередині в шапці — в колі своїх приятелів і знайомих у Петербурзі

не анекдоти, як покійний Основ'яненко, а неодмінно щонебудь з бувальщини, у чому він помічав комічну сторону... Під час прогулянок казав мені, що хотілося б написати йому велику картину. За його словами, і думка в нього ворухилась і план мелькав в уяві. Але Шевченко розумів сам, що народився більше поетом, ніж маляром, бо „обдумуючи картину, хто його зна — казав він — звідкіль несеться, несеться пісня, складаються вірші, дивись, уже й забув, про що думав, а мерщій напишеш те, що навіялось”...

„Щодо любови у вузькому розумінні цього слова, то за весь час мого знайомства з Шевченком — пише Чужбинський — я не помітив у нього жадного захоплення, яке можна було б назвати поважним. Він любив жіноче товариство і захоплювався іноді, але ніколи це не тривало довго. Досить було нагадати йому якесь його захоплення, він звичайно

казав: „Ет! дурниця! Поки з нею балакаю, то буцімто щось і ворухиться в серці, а там байдуже”... Гуманність його виявлялась в кожній дії, в кожному русі, до тварин навіть ставився він з ласкавою ніжністю. Не раз захищав він котенят і цуценят від злих намірів вуличних хлопчаків, а пташок, прив'язаних на мотузку, купував іноді в дітей і випускав на волю. Ми жили поблизу базару, і я пам'ятаю, як тішиться було він і кличе мене до вікна, коли яканебудь собачина, вкравши кусень м'яса, боязко скрадається попід тиню. Наприкінці нашого перебування в Києві Шевченко надумався був учитися французької мови — з чужих мов знав він тільки російську та польську — і, певно, мавши величезні здібності, незабаром мав би успіхи в цій справі, але потім збайдужнів — і про це не було вже згадки...”

В. Шенрок з біографічного нарису П. Куліша наводять у „Києвск'ій Ста-

рині” (1901) такий спогад цього останнього: „... Переді мною з'явилась невідома ще мені постать Шевченка в полотняному балахоні і в такому ж картузі, що спадає йому на потилицю, неначе козацький шлик. — А вгадайте хто? — це були перші слова Тараса, вимовлені тим чарівно-веселим і безтурботним голосом, який приваблював до нього і жінок, і дітей. Я відповів: — Шевченко. — Він! — сказав Тарас, засміявшись так, як сміються наші молодичі. Тоді він не носив ще вусів, і на обличчі було в нього багато жінотного”.

Спогади Пантелеймона Куліша про Шевченка тенденційні, а проте є в них чимало описів тогочасних подій з громадського та літературного життя, фактів з життя самого поета. Вони показують титаничну силу Шевченкових слова, впливи Шевченка на оточення, ставлення його до різних діячів і груп.

„Саме того часу, — пише Куліш⁶, — деякі пановиті земляки вистарали у міністра для Шевченка місце професора при університеті св. Володимира. Нічого так не хотілося тімасі, як зачепитись на життя в Києві, і вже мріяв він про живописну академію на Україні, про якесь царство пластики української. Бо він тоді більше дбав про пластику, ніж про саму поезію. Ще й сам не знав, куди і як далеко потягне його ієреміївське пророкування. Більше знали це або чули душею ми, ніж великий кобзар наш... Обох нас не прийнято в таємне політичне об'єднання задля того, що ми й самі по собі працювали мемо для слов'янської і української свободи, а тим часом, на случай ієромонського гонення, до нас ніхто не причепиться...”

У зв'язку з ідеологом Кирило-Методіївського товариства і спільним приятелем, професором Костомаровим, Куліш згадує, що „під верхньою одежею, в якій красувався перед людьми Тарас, носив він іншу — чорного кольору. Подібно до Байрона, український кобзар часами бував суворим мучеником, що „терпів, любив і проклинав”. З цього боку його мова впливала на нас обох, як зараза, на юнаць-

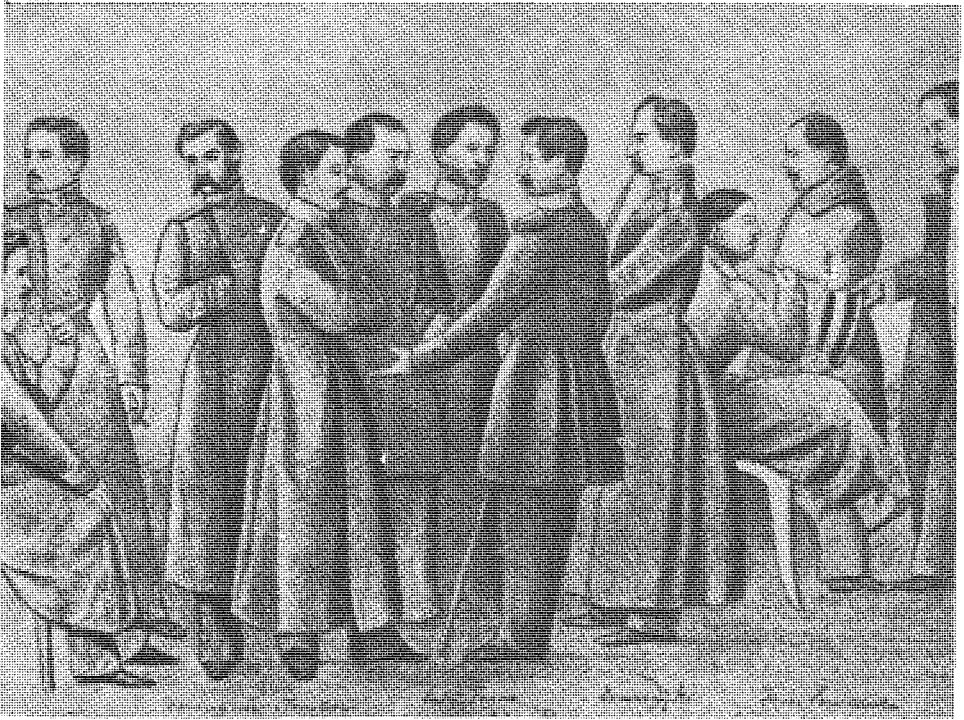
кому серці нашому, спокійно блаженному під впливом спільної російської науки і поезії, зробили рану невідомі складальники таких парадоксів, як літопис Кониського, знаменита щодо цього „Історія Русів”. Шевченко, вихований на читанні „Історії Русів”, роз'ятрив цю рану...”

У своїй автобіографії Микола Костомаров пригадує: „В 1846 році приїхала матуся, і я поселився з нею на Хрещатику. На цей час припадає мого знайомство з Шевченком. На другий же день ми говорили один одному „ти”. Коли я розповів Шевченкові про існування товариства, він зразу ж виявив готовість пристати до нього, але поставився до його ідей з великою задиркуватістю і крайньою нетерпимістю. Він прочитав мені деякі з невиданих своїх творів, які цілком захопили мене. Особливо сильне враження справив на мене „Сон”, антицензурна поема. Довгі вечори просиджували ми в саду за чаєм. Нескінченні велися між нами розмови й суперечки. Шевченко випивав шклянку за шклянкою з словами: „А всипте, будьте ласкаві, ще чаю!”

Закінчує М. Костомаров свій спогад такою сумною сценою, що відбулася вже пізніше, в Петербурзі: „... Після цього допитів більше не було. 30-го травня ми, ув'язнені, бачили з вікон, як вивели на подвір'я Шевченка в солдатській шинелі. Він посміхався, прощаючись з друзями. Я заплакав, дивлячись на нього, а він, не перестаючи посміхатись, скинув капелюха, сідаючи на воза, а обличчя була таке ж спокійне, тверде...”

На очних зводинах Шевченка з Андрузьким, у зв'язку з Кирило-Методіївським братством, цей останній заявив 15 травня 1847 року: „...Шевченко був крайнім представником української партії в слов'янському товаристві... він усіх монархістів називав негідниками; спонукав до більшої діяльності слов'янське товариство; плян слов'яністів видавати журнал слов'янськими або, принаймні, російською і українською мовами, з

⁶ П. Куліш, Воспоминание о Шевченко, газ. „Труд”, 1881.

Шевченко в колі польських засланих в Оренбурзі 1850 р.

від'їздами Шевченка із Києва припинявся, а з поворотом його відроджувався...”

В „Записках з 1847 року” М. Момбеллі, згаданий вже вище учасник гуртка петрашевців, подає згадки, що відтворюють події, часом легендарні, і передають настрої та відгуки, зв'язані з арештуванням Шевченка. Ось що він пише: „Про саме розкриття змови (Кирило - Методіївського братства) розповідається різними особами по-різному. Кажуть, ніби Шевченко дав один примірник своєї відозви за своїм підписом якомусь чужинцеві Лесажу, щоб той надрукував його великою кількістю в Ляйпцігу для поширення серед народу. На митниці цю відозву знайшли, і Лесаж заявив, що він не знав її змісту. Зрозуміло, зараз же послали схопити Шевченка. Але Лесаж був зв'язаний з Шевченком, повідомив його, і Шевченко втік у Галичину. Вже в Галичині поліція його арештувала і привезла в Петербург...” Свої спогади Момбеллі закінчує такими словами: „... сини

України кажуть, що досить тільки розворушити ледачих, як уже важко буде втихомирити їх, поки не досягнуть свого. А з повстанням України заворушився б і Дон... Поляки теж скористалися б з нагоди...”

Полковник Карл Герн, який старався облегшити життя Шевченка на засланні і навіть запросив його у себе мешкати, в листі до М. Лазаревського писав: „Тарас прибув до Оренбургу влітку 1847 р. з наказом призначити його до одної з найдаліших фортець. Перший сповістив мене про це наш напівбожевільний начальник штабу Прибитков: „Уявіть собі, Карле Івановичу, якого пана до нас сьогодні прислали: йому заборонили і співати, і розмовляти, і ще щось таке! Ну, як же йому в таких умовах можна жити?” Далі Герн згадує: „... В глибині душі Тарас був проїнятий великим релігійним почуттям. Йому прислали з України, не пам'ятаю — Репніна чи Лизогуб, переклад Сперанського „Про переслідування Христа”. Безсмертний твір цей ми

з ним прочитали і в хвилини смутку часто до нього зверталися, але хтось його, на велике горе наше, украв чи зачитав...”

Того ж року М. Лазаревський у своїх спогадах занотував: „...Рознеслася чутка про приїзд Шевченка. Земляки його зразу ж пішли в казарми і випросили його до себе на квартиру. Зустріч з Шевченком була надзвичайна: і він, і всі навколо нього плакали, не знаю чи з горя, чи з радості, що побачили свого рідного поета. Цілий день він пробув серед своїх земляків, співав, читав дещо з своїх віршів, був, мабуть, не дуже сумний, але помітно було, що він багато приховував у душі і хотів, наперекір долі, бути вищим за неї...”

Орський сторожитель М. Бажанов розповів журналістові Матову, що Шевченко намалював був на засланні прекрасну картину - алегорію. „Вона являла собою українське село з усіма аксесуарами південної природи. На першому пляні виділяється поганенька хатка. Синє небо де-не-де вкрите хмаринками, з-за яких виринається сонячне проміння і крізь щілину тину золотить хатку. Обличчям до тину і плечима до хатки стоїть тодішній міністер освіти; в розставлених руках тримає він розіпнену солдатську шинелю і намагається заслонити нею сонячне проміння, щоб лишити в тіні убогу хатину. Де ця картина — Бажанов не знає...”

Письменник 80-их рр. Монтвід-Клеменсов записав зі слів поручника Нудатова такий цікавий епізод з життя Шевченка на засланні: „Полювання Тарас Григорович не любив і ніколи не ходив з рушницею, але пан Нудатов згадує один випадок, коли Шевченко брав діяльну участь в полюванні на тигра. Ось як воно було. Якось четверо козаків - мисливців застрелили величезного кабана. Тушу спільними зусиллями витягли з комишів і кинули на березі з тим, щоб наступного ранку прислати по неї воза, але вранці виявилось, що тією тушею хтось уже ласував. На нараді вирішили тушу залишити на місці, але впрост до неї насторожити кілька рушниць. На спеціальних підставках

укріпили рушниці, від кабана до курків - цинглів провели шнурки, в чому Тарас Григорович брав діяльну участь. Наступного ранку знайшли рушниці вистріляними, кабанячу тушу цілою, а довкола нічого, окрім слідів крові, що простяглися до піскуватих горбів вглиб степу. Справа ясна: когось сильно поранено. Але чар недавнього киргизького полювання був ще такий сильний, що тільки надвечір компанія сміливців відважилася піти по слідах крові. Тигра знайшли мертвим за верству від місця засідки. В ньому засіло шість куль...”

А. Ускова, дружина команданта Новопетровського форту, в своїй „Розповіді” згадує: „Помітивши, що Тарас Григорович любить природу й сумує без діла, Іраклій Олександрович (муж авторки — В. Д.) дав йому кращу частину на своєму городі. Тарас Григорович захопився своєю роботою й цілими днями, встаючи разом із сонцем, шпортався по грядках. Наталя (донька авторки — ред.), звісно, була його першою помічницею. Вона робить ямки паличкою, а він кладе в них горошинки. Далі беруться поливати. Він з великою лішкою, Наталя з маленькою. Поливають до того, що дівчинка вся вимаститься й біжить додому мокра. Городину садили так серйозно й обос так сопли носами, що я йшла собі геть, щоб не розміятися... А як він любив квіти! Прості, польові маки, ромен, волошки, дзвіночки. Вінки, букети й цілі кошики забудьок, що їх приносили йому Наталя й нянька, радісно захоплювали його. Коло своєї улюбленої альтанки він насадив багато соняшників. Їхні яскравожовті віночки нагадували йому хутірці на Україні... Він мав Бога в душі, і бачив Бога в усьому вищому й прекрасному — в людині, музиці, в малярстві, а головнo в природі... Тарас Григорович пристрасно любив Україну і не міг спокійно слухати її пісень, її мови. Усе обличчя йому змінювалось, він готовий був зараз же, як брата, обняти й притиснути українця до своїх грудей...”

З-поміж мемуарів, у яких занотова-

но новопетровський період життя Шевченка, найцікавіші належать Агаті Усковій, яка зблизька знала засланця протягом чотирьох років, братам Лазаревським і Савичеву. Спогади цього останнього передруковані в альманаху „Свободи” за 1961 рік п. з. „Розповідь офіцера Уральського козацького війська”.

М. Білозерський у „Т. Шевченко в спогадах різних осіб” (1882) пише: „У 1852 р. в Чернігові кружляли чутки про смерть Шевченка. Місцеві поети уклали кілька поганих віршів, присвячених його пам’яті. Зошити з його поезіями ходили по руках між гімназистами і особливо між панночками”.

**

Чимало дуже цінних спогадів про Шевченка знаходимо також з часів пізнішого його заслання, подорожі через Астрахань і Нижній Новгород, з його побуту в Петербурзі.

М. Шмітгоф, зі слів К. Піунової, розповідає, як Т. Шевченко підготував у Нижньому Новгороді її доньку до участі у виставі „Москаля чарівника”: „Тарас Григорович — казала молода акторка — спокійно прочитував кожне слово і терпеливо чекав, коли я правильно вимовлю його. Він працював зі мною довго, свічка нагоряла, коптіла, приходилося часто зрізати гніт. Похилившись над п’есою, Тарас Григорович з-під лоба поглядав на мене і схвально кивав головою, коли я поволі починала правильно вимовляти українські слова”.

В. Маслов, один із перших біографів Т. Шевченка, писав (1900): „... Випробування життя не змусили Т. Г. Шевченка виректиса своїх почувань і переконань, він сміливо продовжував висловлювати їх, не розбираючи, наскільки вони узгіднювалися з громадською думкою і чи подобались вони кому, чи ні. Він мав право сказати своїй музі:

Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли, у нас нема
Зерна неправди за собою”.

Б. Суханов - Подколзін, гусарський офіцер, учень Т. Шевченка, в своїх мемуарах пише: „До Шевченка, в

Княжна Варвара Рєпїна

його робітню (в Академію Мистецтв — В. Д.) часто приходили відвідувачі, здебільша його ж земляки. Зрозуміло, що в таких випадках розмови провадилися виключно по-українськи. Частіше за всіх бував п. Куліш. Траплялось іноді бувати свідком зворушливих зустрічей з палкими обіймами, цілуваннями, навіть проливанням сліз... Мені трапилось бути присутнім при тому, як покійна матуся, півжартома, півсерйозно, вчитувала Шевченкові і Н. Старову, великому приятелеві й шанувальникові Шевченка, за те, що вони, будучи запрошені нею в льожи Маріїнського театру, де виступав Олдрідж, в якусь особливо патетичну хвилину, в надмірі захоплення, зчинили такий галас і метушню, що не тільки звернули на себе загальну увагу та протести публіки, але й змусили матусю втекти і поїхати додому перед закінченням вистави...”

Відомий російський письменник, перекладач творів М. Вовчка на українську мову, І. Тургенєв писав про

Ликера Полусмаківна

Шевченка: „При всьому гонорі в ньому була непідроблена скромність. Якось на мій запит, якого автора мені слід читати, щоб скорше навчитися української мови, зін відразу відповів: „Марка Вовчка! Він один володіє нашою мовою!” — Взагалі це була натура пристрасна, незагнуждана, здавлена, але не зламана долею, простолюдин, поет і патріот...”

Е. Штакеншнейдер у своїх записках (1901) пригадує про виступ Т. Шевченка на літературному вечорі в петербурзькому Пасажі: „... Читали Бенедіктов, Полонський, Майков, Пісемський, Достоевський і Шевченко. Отак, вік вивчай і все не зрозумієш те, що звать публікос. Шевченка вона так прийняла, ніби він геній, що зійшов у залю Пасажу прямо з неба. Ледве встиг він вийти, як почали плескати, тупогіти, кричати... З Шевченком сталося щось дивне. Він похилив голову і не міг вимовити слова. Стояв, стояв і враз обернувся і вийшов. Запала тиша. З дверей, через які виходили на естраду читці, хтось вискочив і схопив карафу з водою і шклянку, що стягли на кафедру. Виявилось, що Шевченкові недобре. Однак, за кілька хвилин він вийшов

знову. І йому знов почали плескати...”

Письменник Данило Мордовець у статті „Кобзар” Тараса Шевченка” (1860) писав: „Тон, яким заговорив Шевченко, був новий для нас і незвичайний. В тоні цьому ніби вчувалось, що поет заговорив не від свого імени, а від імени тих, що послали його, і не про свої болі та сподівання, а про те, що діялося в душі тої вічно мовчазливої маси мислячих поєсвосму індивідуумів, того вічно працюючого сірого люду, який давав світові знати про своє існування кількістю десятин зораної землі і четвертей вимолоченого хліба, та інколи тужливою піснею...”

Із спогадів А. Чужбинського: „Доля закинула мене на Кавказ і Закавказзя, де велична природа і зовсім незнайомий край з його дикую людністю захопили всю мою увагу. Я не мав вісток про Шевченка, але всюди, де знаходив кількох українців чи то в колі урядовців, чи в якомусь полку, всюди зустрічав я потріпані примірки „Кобзаря” та „Гайдамаків” і повне, щире співчуття до їх автора”.

Сава Чалий у матеріалах до біографії Т. Шевченка (1862) подає розповідь Ярини Бойко, сестри Т. Шевченка, про її зустріч з братом після довголітньої розлуки, коли він другий і останній раз відвідував Україну: „Була я на городі — полола. Дивлюсь — біжить моя дівчина: „Мамо, мамо, вас якийсь Тарас гукає! Скажи, каже, матері, що до неї Тарас прийшов. — Який Тарас? — питаю, а сама з місця не зоступлю. Аж ось і сам він іде. — Здрастуй, сестро! — Я вже й не пам’ятаю, що зо мною було. От ми сіли гарнецько на призьбі; він, сердешний, положив голову на мої коліна, та все просить, щоб я йому розказувала про своє життя гірке. От я йому й розказую, а він слухав та все додає: „Еге ж, сестро, так!” Наплакалась я доволі, аж покіль не доказала до кінця — як мій чоловік помер. Він сердешний встав, подивився на небо, перехрестивсь та й сказав: „Молись, сестро, молись!”

Маловідома письменниця С. Лобода (1827-1887, псевдонім С. Крапіві-

на) пригадує про побут Т. Шевченка в Києві: „... Розбираючи купу Шевченкової білизни, вона (Оришка — служниця господині квартири — В. Д.) завважила два вузлики на хустках до носа. Розв'язавши їх, вона знайшла в одному банкнот на 25 карбованців, а в другому — на три. Замість привласнити собі такий скарб, який був більший за її річну платню, вона заявила господині про свою знахідку. Тарас Григорович не так зрадив тій знахідці, як здивувався надзвичайній чесності „дурної Оришки“... Із знайдених таким способом грошей Шевченко не захотів заплатити господині за квартиру ані копійки: „бо то, — казав він, — якісь дурні гроші, коли я зовсім забув за них!“ На ці гроші, діждавши неділі, він задумав улаштувати частування. Дітей набігло з півсотні. Тарас Григорович тим часом пішов на базар і накупив стільки ласощів, що ледве доніс додому”...

„Улюбленою його стравою — пише С. Лобода, — був борщ, затовчений салом і заправлений пшоном, гречані вареники та галушки. Після обіду він ішов у садок, лягав під яблунею і голосно скликав дітей на розмову. „Кого люблять діти, — казав він, — той значить ще не зовсім поганий чоловік“. Як тільки Тараса Григоровича починав змагати сон, діти, згідно з умовою, мали тихенько відійти. „Тікаймо, бо дядько вже хропе, наче коняка!“ — казали вони, розбігаючись”.

А. Козачковський пригадує (1875): „... Увечері влаштували ми на Дніпрі рибну ловлю. Вона вийшла не зовсім вдалою, зате тиха, українська ніч з міріядами зірок на чистому склепінні неба, наче навмисне, в усій чаруючій його величі, вітала так давно знаного їй поета. Дивлячись на рідні йому картини природи, Шевченко сказав: „Як хороше бути поетом, якби він міг бути тільки поетом і не громадянином”.

В. Чаговець у київській „Літературній Газеті“ (1939) в ст. „Великий поет у пам'яті киян“ наводить такий спомин П. Юскевича - Красковського: „Шевченко вражав усіх своїми знаннями, особливо з історії України. А

Катерина Шіунова

тут без знання латинської мови, якою було написано багато документів з історії України і Польщі, обійтись було дуже важко. Можна гадати, що за цими документами він вивчав і латинську мову, що при його величезних природних здібностях було неважко”.

**
**

У 1859 р. київський гімназист Маслій, палкий прихильник і пізніший збирач та дослідник творчості Шевченка, вислав у Петербург уже хворому поетові листа, в якому між іншим писав: „... Не дивіться на цей лист, як на щось дивне, не дивіться на мене як на підлесника, але подивіться на мене з висоти свого генія, як на українця рідного вам мовою, звичаями, любов'ю до України. Я відкриваю вам свою душу, може ще дитячу, ще не зовсім сталу, і певний, що не буду об'єктом глузувань ваших. Ви забули, мабуть, ті хвилини, які провели (в Києві — В. Д.) з невідомим гімназистом, але я не забуду їх, поки буде гриміти на світі Шевченкова слава. Оці три побачення, як три провідні зірки, як віра, надія і любов, будуть моїми дороговказами в житті...”

Приятель Шевченка, письменник Лесков так пригадує останню зустріч з ним у лютому 1861 року в Петербурзі: „... Біля дверей я зустрів солдата, який звичайно йому прислужував. „Вдома Тарас Григорович?“ — запитав я його. „Немає“, — відповів служака, — він нині рано ще пішов з дому”. Я підійшов ближче до дверей з наміром лишити свою картку, коли почув згори: „Хто там?“ Я впізнав голос Шевченка і назвав своє прізвище. „А! ходіть же, голубчику, сюди”. Зайшовши, я побачив поета: він був одягнений в сіру українську свитку на червоній підшивці і сидів за столом. Перед ним стояв аптечний флакон з ліками. „Ось, пропадаю, — сказав він, — бачите, яка ледащиця з мене зробилась”. Він скаржився на біль в грудях і на жакливу ядуху. „Пропаду!” — закінчив Шевченко і кинув на стіл ложку. „Розкажіть краще, що доброго на Україні”. Говорячи про Україну, поет видимо оживав. На

столі перед ним лежали два стоси написаного ним українського букваря, а під рукою українська граматка, яку він кілька разів розгортав. „Чи знаєте ви оце книжку? — показав він мені граматку. — Ану, коли знаєте, то скажіть мені, для кого вона писана?” — „Як для кого?” — відповів я на запитання іншим запитанням. „А так, для кого? — бо я не знаю, для кого, тільки не для тих, кого треба навчити розуму... От якби до весни дотягти! — сказав він після тривалого роздуму, — та на Україну... Там може б і полегшало”. Я не міг далі стримуватись, я відчував, як у мене виступили сльози. Більше я не бачив його в живих...”

Маляр А. Мокрицький (1811-1871) у листі до Марка Вовчка з 25 червня 1861 р. писав: „Боже мій, де той Тарас дівся! Він як заїздив до мене позпрошлий год у Пирятин, то тільки й розмови було у нас, що про Вас — наша радість! Співав мені Ваших пі-

ТАРАС ШЕВЧЕНКО. Портрет роботи М. Божія.

сень, та „ні”, казав, „далеко кудому до зайця” — не заспівав б то так. Тепер же як я приїхав у Петербург — того часу до його, а він спав, голубчик, — не пустили, кажуть — трудно йому дуже. На другий день ми приходимо з Опанасом (О. Марковичем—В. Д.), а він — на столі. Що будеш робити — смерти не одперти, як Ви кажете”.

У Петербурзі під час похорону Т. Шевченка Пантелеймон Куліш сказав: „Немає з нас ні одного достойного проректи рідне слово над домовиною Шевченка: уся сила і вся краса нашої мови тільки йому одному відкрилася. А все ж ми через нього масмо велике і дороге нам право — оглашати рідним українським словом його цю далеку землю... Ні в кого з українців не було такої сім'ї, як у тебе; нікого так, як тебе, на той світ не проводжали. Були в нас на Україні великі воїни, великі правителі, а ти став вище за всіх їх, і сім'я рідна в тебе найбільша. Ти бо, Тарасе, вчив нас не людей з цього світу зганяти, не города й села опановувати: ти вчив нас правди животворящої...”

Звертаючись до Шевченка в домовині, промовив В. Білозерський: „Чи ж справді замовк ти навіки? Замовк — і сумно стало округи нас. Здавалось нам, що найкраща, найголосніша струна нашого серця порвалася в грудях — що не стало батька у дітей, нема крила широко прикрити і зогріти сиріт... Так нам здавалось, а тепер ми вже не ймемо тому віри: бо не замовкне навіки твій голос між нашим народом, лунатиме він і нам і нащадкам нашим, поки нам миле рідне слово... „Ми не лукавили з тобою”, мовляв ти своїй долі: „ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою”. Оце ж і твій завіт для нас, для твоїх синів - українців. Як доживемо ми до того, що й про нас скажуть: „У вас нема зерна неправди за собою”, тоді настане тобі наша пра-

ведна дяка, і з чистих діл наших спорядити тобі віковичний пам'ятник. А покищо відпочивай, батьку...”

М. Костомаров сказав: „Біля смертного одра поетового не було ні рідні, ні дружини, ні дітей. Самотня була його смерть, що нагадує пісню:

Ой, загинула козацька головонька,
Без роду-родини,
Без вірної дружини.

Попрощаймося ж з дорогим поетом словами української думи:

Слава твоя не вмере, не поляже!”

Славний кобзар Вересай так говорив про Т. Шевченка: „... Була голова — оцей Тарас, та, мабуть, вже такої не буде. Бог зародив... може вона й мала була, я не бачив, але ж розумна! У нас, мабуть, і не буде вже такої; може Бог кому другому дасть, а нам уже ні!...”

Спогади про перевезення Шевченкових останків з Петербургу на Україну, про урочисту зустріч поета в Києві і про похорон його на Чернечій горі творять окремішій цикл мемуарів, зворушливих і надзвичайно щирих.

Література:

Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників, Видавництво Академії Наук Української РСР, Київ, 1958, ст. 437.

Спогади про Шевченка, Державне Видавництво Художньої Літератури, Київ, 1958, ст. 658.

Тарас Шевченко, Кобзар, АН УРСР, Інститут Української Літератури ім. Т. Шевченка, Київ, 1939, ст. 750.

В. Анісов, Є. Середа, Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка, Державне В-во Художньої Літератури, Київ, 1959, ст. 458.

Великий Кобзар в пам'яті народній, Збірник висловлювань про Т. Г. Шевченка, Держ. В-во Політичної Літератури УРСР, Київ, 1961, ст. 178.

Енциклопедія Українознавства (гаслова), Париж.

П. Зайцев, Життя Тараса Шевченка, Нью Йорк — Париж — Мюнхен, 1955.

Я ПІВ ЗЕМЛІ ПРОЙШОВ

*Я пів землі пройшов від Заходу до Сходу
І базив я і трави і ліси.
Та тільки в сонці, як і в темі негоди
Я кращої над нашу не стрігав краси.*

*Багато знав квіток я в пуццях уссурійських.
Цвітіння їх барвисте, золоте,
Але волошок наших, українських,
Таких блакитних не стрігав ніде.*

*Я базив синь далекої країни
Та кращого нема, я присягаюсь в тім,
Як наше небо — небо України
У зорях, назе дівчина в намисті дорогім.*

*Я чув морів і рік зудесно-ніжні співи,
Та кращого нема — такі мої слова —
Як наш Дніпро — кобзар Вкраїни сивий
У кругах, назе кобза, співно виграва.*

*Не чув я пісні, де б журба горіла
Пекузішим жалем, як в співах і словах,
Де наш народ складає душу й тіло,
Де наш народ кона і знову ожива.*

*І більшої любови не збагнув ніколи,
І поцілунка кращого знайти вік не вдалось,
Як з уст дівозих, де пахуже поле
З Дніпром-Славутою в задумі обнялось.*

*Знесилений поругою, розпукою і горем
Я пів землі пройшов крізь марево густе.
Краю багатшого не стрів я і за морем,
Але й біднішого не базив я ніде.*

*І душу змугену не тамував, не гоїв,
А йшов і йшов з одгаєм у огах.
Ніде я більше не стрігав героїв,
Але й рабів я більших не стрігав.*

*І де шаліла звірем завірюха,
Повіки мерзли, я ж дививсь і знав:
Ніхто не мав такої волі духа,
Та і оков таких ніхто не мав.*

*І хоз у серці біль жалив змією,
Не скарживсь, ні, що важко так іти.
Пів світу я пройшов, а тугою своєю,
Журбою нашою залив би два світи!*

* Цей вірш був друкований в 1943 році в часописі для українців-полонених „Нова Доба”. На жаль, не довелося встановити, хто був його автором.

СВІТОВА СЛАВА ШЕВЧЕНКА

ПЕРЕКЛАДИ З ШЕВЧЕНКА НА МОВИ НАРОДІВ СВІТУ

Написав Б. Кравців

Найбільший поет українського народу, основоположник української літератури Тарас Шевченко (1814-1861), хоч і з походження селянин, син українського кріпака початку XIX сторіччя, не був малоосвіченим чи й „геніальним мужиком” і згодом „трагічним солдатом-засланцем”, в яких то постатях він відомий із своїх портретів і деяких популярних статей і розвідок. Важкою безупинною працею, навчанням і читанням він здобув широку і ґрунтовну освіту не тільки, як маляр, але також як літератор, і був основно і широко ознайомлений і з античною літературою, і з найвидатнішими західноєвропейськими літературними посталями минулих і сучасного йому сторіччя і з їх творчістю. Питанням зв'язків Т. Шевченка з світовою літературою і мистецтвом присвячували востаннє увагу найвидатніші теперішні літературознавці акад. Олександр Білецький (1884-1961) у своїй студії „Шевченко і західно-європейські літератури” (в збірнику праць „Від давнини до сучасности”, Київ, 1960) та Микола Глобенко в не закінченому, на жаль, дослідженні „Живий Шевченко” (надруковане в кн. „З літературної спадщини”, Париж 1961). Вони висвітлили з усією переконаливістю незвичайно широкий засяг мистецьких і літературних Шевченкових зацікавлень в різних ділянках людської думки і довели, що Шевченко своїм знанням дорівнював, а то й перевищував сучасне йому українське і російське інтелігентське й мистецьке оточення.

Стверджуючи безперечність тісних зв'язків Шевченка із світовою літера-

Заголовні сторінки першого видання „Кобзаря” 1840 р.

турою і мистецтвом, треба ствердити, що й творчість Шевченка, зокрема його поезія своїми ідеями, образами і сюжетами знайшла широке сприйняття також у світових літературах. Здійснювалося це сприйняття не тільки в засвоєванні — з допомогою перекладів — Шевченкових поетичних і прозових творів для літератур окремих народів світу, але також й у впливі, що його мало Шевченкове слово на розвиток інших, особливо ж деяких слов'янських літератур. Засяг і силу цього впливу й історію започаткованих чи поживлених цим впливом літературних взаємин між українською й іншими світовими літературами в другій половині XIX і в перших 35 роках XX сторіччя висвітлено всебічно в супровідних статтях до перекладів з Шевченка на чужі мови, зібраних у XV томі Повного видання творів Шевченка варшавського Українського Наукового Інституту, що був опублікований 1938 р.

за редакцією Романа Смаль-Стоцького, як також у статтях, вміщених у XIV томі того ж видання, що охоплював переклади з Шевченка на польську мову, і був опублікований 1936 р. за редакцією Богдана Лепкого й окремим виданням цього ж року у Варшаві за редакцією Павла Зайцева. В обидвох цих томах були зібрані зразки перекладів з Шевченка на двадцять і дві мови світу, і подані дані про такі переклади на вісім інших мов.

Після виходу цих томів, в 1936 і в 1938 рр., зацікавлення поетичною творчістю Шевченка видатно поширилося. З'явилися не тільки переклади з Шевченка тими мовами, на які він до того часу не був перекладений, але в деяких країнах опубліковано вже повні видання усіх його поетичних творів або й книжкові видання із виборами з цих творів в перекладі на мову народу даної країни. Сьогодні практично немає вже літератури, в якій не було б перекладів з Шевченка, немає країни, в якій ім'я українського поета не було б відоме, чи то з перекладів, чи із писань про нього. З'явився довгий ряд нових перекладачів Шевченка, між якими є письменники світового формату і значення.

Якщо чверть століття тому можна було говорити про переклади на тридцять мов, то сьогодні є вже конкретні дані про переклади з Шевченка в 52 різних літературах. Зразки цих перекладів і статті про нові переклади з Шевченка на різні мови світу подані в антології „Поезія Шевченка чужими мовами”, що появилася за редакцією автора цієї статті як XII-ий том Повного видання творів Т. Шевченка у видавництві Миколи Денисюка в 1963-му році. Для ілюстрації, де, як і коли розвивалося зацікавлення Шевченком і його творчістю поданий нижче короткий хронологічний огляд важливіших появ і видань різними мовами світу.

Часово найскоріше почали перекладати Шевченка в Росії, що було зумовлене не тільки територіяльною близькістю України з Росією, але й тим фактом, що в столиці останньої,

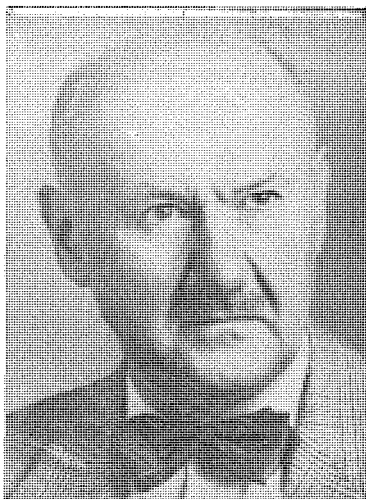
Петербурзі, Шевченко прожив головну частину свого творчого життя. Перший переклад з Шевченка російською мовою (М. Гербеля) з'явився ще за життя поета, під час його перебування на засланні, 1856 р. і з того часу по кінець 1860 р. по російських часописах і журналах опубліковано за даними П. Зайцева яких 35 перекладів з Шевченка. Першим книжковим виданням була зібрана, зредегована й опублікована М. Гербелем 1860 р. антологія перекладів з Шевченка своїм розміром і кількістю вміщених у ній поезій більша за Шевченків „Кобзар” 1860 р. (там було 16 поезій, в антології 27). За 75 років, від 1860 до 1836 р. видано в Росії, як подас П. Зайцев, коло 30 більших і менших збірок із перекладами з Шевченка на російську мову і то в понад 40 виданнях. Крім Гербеля перекладали твори Шевченка в тому часі ще й видатні російські поети Микола Курочкін, Микола Берг, Л. Мей, Іван Суріков, українець Максим Славінський, й особливо ж Федір Сологуб. За час від 1936 по 1962 рік нами зареєстровано 19 видань, не враховуючи окремо виданих перекладів Шевченкових поем чи прозових творів. Між цими виданнями треба відзначити перше повне видання всіх віршів і поем Шевченка, що появилася 1939 р. за редакцією М. Рильського й Н. Ушакова й було покладене потім в основу 5-томових видань Шевченкових творів в перекладі на російську мову 1948-1949 рр. та 1955 р. Між російськими перекладачами Шевченка в останньому чвертьстолітті були поети й перекладачі з відомим іменем: Іван Бунін, Сергій Єсенін, Борис Пастернак, Н. Ушаков, А. Твардовський, М. Ісаковський, Б. Турганов, Н. Тихонов, А. Сурков, В. Державін, І. Сельвінський, Н. Бравн та ін., з українців Максим Рильський.

Перші переклади з Шевченка на польську мову з'явилися за життя поета 1860 р. і вони належали перу польського поета - романтика Леонарда Совінського (1831-1887). Після нього перекладали Шевченка В. Сирокомля, українець Сидір Твердохліб, Е. Виломовський. Видатним по-

чином був виданий 1936 р. XIV том Повного видання творів Т. Шевченка у Варшаві п. н. „Переклади поезій на польську мову” за ред. Б. Лепкого і П. Зайцева, до якого увійшло 106 перекладів, в тому 46 опублікованих уперше. Крім праць давніших перекладачів у цьому виданні були надруковані переклади з Шевченка таких видатних польських поетів, як К. Вєжинський, Я. Івашкевіч, Й. Лободовський, В. Слободнік, Ч. Ятжембец-Козловський та українського поета й перекладача Богдана Лепкого. Згідно з опублікованим у цьому томі реєстром, від 1860 р. під кінець 1935 на польську мову було перекладених 95 творів Шевченка у 167 перекладах. Після другої світової війни, 1955 р. у Варшаві за редакцією В. Слободніка опубліковано збірку перекладів з Шевченка, до якої увійшло 86 перекладів, здебільша давніших перекладачів, за винятком „буржуазно-націоналістичних” — Й. Лободовського, Б. Лепкого та ін.

Того ж самого року, що і в Польщі, опубліковано перші переклади з Шевченка в Чехії. Почав перекладати Шевченка славіст Йосиф Первольф і після нього перекладали Шевченка Е. Вавра, Й. Коллярж, К. Худоба, Ян Гудец, Ф. Халюпа, Р. Покорни та інші. Першим книжковим виданням був вибір поезій Шевченка в перекладі Ружени Єсенської (Прага, 1900). Трьома окремими виданнями був опублікований 1918-1922 рр. Шевченків „Іван Гус” в перекладі Фр. Тіхого. Збільшилося зацікавлення Шевченком в ЧСР після другої світової війни: крім численних окремих прозових та драматичних творів Шевченка видано в ЧСР в часі від 1946 до 1961 р. п'ять окремих книжок із перекладами поетичних творів Шевченка, в яких із своїми працями виступили Ян Туречек-Ізерскі, Марія Марчанова, Зденка Нілусова, Марія Бебльова, Марія Вовсова. За найкраще між цими виданнями треба визнати виданий 1953 р. „Кобзар” у Празі, до якого увійшло 85 поезій в перекладі Зденки Бергрової-Вовсової у співпраці з Рудольфом Гульковим та українським літературознавцем Орестом

Проф. Роман Смаль-Стоцький, редактор XV-го тому Повного видання творів Т. Шевченка п. н. „Поезія Шевченка чужими мовами”, Варшава, 1938 р.

Зілинським. Згідно із даними бібл. покажчика „Тарас Шевченко в чеській культурі” (Прага, 1962) в Чехії від 1860 р. по кінець 1961 р. появилася 654 переклади з Шевченка чеською мовою. З усіх 225 Шевченкових поетичних творів на чеську мову перекладено в цілості або частинно 178, деякі з них кільканадцять разів. Усіх перекладачів було 43.

На болгарську мову почав перекладати Шевченка поет і славіст Райко Жінзіф (1839-1877), македонець з походження, який студював на університетах в Україні і в Росії і з 1859 р. жив, учителюючи у гімназіях у Москві. Перші його переклади з Шевченка з'явилися 1863 р. разом із його оригінальними поезіями в книзі „Новобългарска сбирка”. Згодом перекладали Шевченка Любен Каравелов, Петро Рачов Славейков, С. Дрінов, Стіліян Чілінгіров та ін. Першим книжковим виданням переклади з Шевченка на болгарську мову опубліковано 1939 р. не в Болгарії, а в Києві п. н. „Избрани прозведения”. Їх автором був болгарський письменник емігрант Крум Кюлявков, який дав у цій збірці 23 переклади. Згодом, вернувшись після війни до Болгарії, Крум Кюлявков опублікував

1949 р. в Софії нову збірку вибраних творів Шевченка, до якої увійшло 33 переклади. Після Кюлявкова вирізнявся своїми добрими перекладами з Шевченка болгарський поет, комуніст Дімітр Методієв, 50 перекладів якого появилось 1956 р. в Софії окремою книжкою п. н. „Избрани произведения“ Т. Г. Шевченка, і який, доповнивши ці переклади 58 цілком новими, видав їх у Софії двома томами 1960 р.

Перший переклад з Шевченка хорватською мовою був опублікований уже 1863 року в журналі „Наше горе лист“ (Но. 32). Це був надрукований під псевдонімом Велько Рубачевич переклад Шевченкового віршу „Розрита могила“ і його автором був відомий хорватський письменник Август Шеноа. Проте, перші основи для ознайомлення з Шевченком і його творчістю у Хорватії поклав видатний хорватський поет Август Харамбашіч, який з датою 1887 р. видав окремою книжкою п. н. „Тарас Шевченко. Песнічке приповесті“ переклади 8 ранніх поем Шевченка. Згодом в сарасвській „Наді“ Харамбашіч надрукував ще 10 перекладів дрібніших віршів Шевченка. Творчість Шевченка мала також видатний вплив на оригінальні писання Харамбашіча.

Праця над перекладами з Шевченка на німецьку мову була започаткована 1870 р. не в Німеччині, але на Буковині, де в Чернівцях 1870 р. вийшла книжка про Шевченка тиroleського письменника і чернівецького гімназійного вчителя Георга Йогана Обріста (1843-1901) з перекладами ранніх Шевченкових поем. Крім ряду перекладних спроб різних буковинських і галицьких перекладачів після Обріста, виступив також у Чернівцях із досить слабкими перекладами з Шевченка ще гімназійний вчитель Сергій Шпойнарівський, який видав в 1904 і 1906 р. два зошити вибраних Шевченкових дрібних віршів. У видаваних українцями у Відні журналах друкували в 1904-1914 рр. свої переклади з Шевченка ще українець Олександр Попович та німець Артур Бош, обидва теж із Чер-

новець. Першим книжковим виданням на терені самої Німеччини була видана в Ляйпцігу 1911 р. книжка Юлії Віргінії „Вибрані твори Тараса Шевченка“ із 30 перекладами його поезій, що їх вона дала у співпраці з українським емігрантом Артуром Зелібом і які знайшли прихильний відгомін у німецькій пресі. Під час першої світової війни з понад 30 перекладами з Шевченка виступив український критик і перекладач Остап Грицай і після війни до 1935 р. публікували свої переклади з Шевченка Анна Шарльота Вуцька, д-р Густав Шпехт, Бруно Гергард Орлік та інші. Збірка вибраних поезій Шевченка в перекладі на німецьку мову була опублікована 1939 р. в Києві, у зв'язку із 125-літтям Поета. Глибше зацікавлення творчістю Шевченка проявилось після другої світової війни вже в поділеній Німеччині, де в східньому Берліні 1951 р. була видана книжка „Тарас Шевченко: Гайдамаки й інші поезії“, до якої увійшло 59 творів Шевченка в перекладі відомого німецького поета Еріха Вайнерта. В західнонімецькому Вісбадені 1955 р. 25 перекладів з Шевченка надрукував у своїй антології „Українська лірика“ Ганс Кох. Поза Німеччиною у Москві 1951 р. опубліковано два томи вибраних поезій Шевченка п. н. „Дер Кобзар“ у перекладах німецького письменника і літературознавця Альфреда Курелли, Еріха Вайнерта та ін. Цю збірку перевидано 1962 р. одним томом у Москві (без дати) із 56 перекладами з Шевченка. Із цікавими спробами модерного перекладу Шевченкових творів виступила 1962 р. у журналі „Україна і світ“ німецька поетеса Елізабет Котмаср.

На початки 70-их рр. мин. сторіччя припадають перші спроби перекладів з Шевченка на с е р б с ь к у м о в у, що з ними виступили Андра Ніколіч та Стоян Новаковіч у часописі „Віла“. 1877 р. в час „Јавор“ появилася переклад „Причинної“ Мілована Юрая Глішчіча. Про якісь нові переклади сербською мовою відомостей немає. Не було в Сербії досі ні одного книжкового видання перекладів з Шевченка.

З першою спробою ознайомити французьких читачів з творчістю Шевченка виступив 1876 р. Французький дипломат барон Адольф Д'Авріль (1822-1904), який у своїй „Сентиментальній подорожі по слов'янських країнах” надрукував переклади уривків з Шевченкових поем „Тарасова ніч” і „Гамалія”. Після нього перекладали Шевченка французький учений і письменник Еміль Дюран, Віктор Тиссо, Е. Енс, барон Д. Бей і російський дипломат, нащадок старої української священичої родини Яків Екземплярський, який переклав французькою мовою Шевченкове послання „І мертвим, і живим” і опублікував 1918 р. Найкращі французькі переклади з Шевченка належать поетові Фернандові Мазадові, опубліковані 1920 р., та перекладачеві, що були надруковані в „Антології української літератури”, виданій мовознавцем А. Меє 1921 р. У 30-их рр. перекладали Шевченка у Франції ще Софія Борщак і Рене Мартель, Оксана Токаржевська і Шарль Тіак. В 125-ліття поета з перекладами Шевченкових творів виступив у Парижі Г. Морджуліс, а в Москві Шарль Стебер. Окремого книжкового видання перекладів з Шевченка французькою мовою досі немає.

Перші спроби перекладів з Шевченка на вірменську мову були опубліковані в журналі „Базмавеп” 1879 року і належать перу Керовбе Кушнеряна. Після 1917 року перекладали Шевченка на вірменську мову Г. Сар'ян, Н. Зар'ян, А. Граши, С. Таронци та ін. З кінцем 1950 рр. був виданий окремий том перекладів з Шевченка вірменською мовою п. н. „Кобзар”, здебільша із перекладами Г. Сар'яна.

Перша стаття про Шевченка та перші переклади його творів словацькою мовою були опубліковані 1881 р. в „Народних новінках”. Нові переклади з Шевченка появилися щойно в ХХ сторіччі і з ними виступили на сторінках часописів поет Гораль (Петр Белля), словацький письменник і дипломат Нересніцький (спр. прізвище Юрай Славік), Сомоліць-

Богдан Лепкий, редактор XIV тому Повного видання творів Т. Шевченка, видання УНІ з перекладами Шевченка на польську мову

кий та інші. Книжковим виданням вийшли вибрані поезії Шевченка в перекладі Юлія Кокавця у Братиславі 1959 р. п. н. „Думи моє”.

На 1881 рік припадає також поява перших перекладів з Шевченка грузинською мовою. Тоді в журналі „Іверія” появилася переклад поеми „Наймичка”, зроблений ще 1877 р. письменником Н. Ламоурі. Дехто називає першим перекладачем творів Шевченка на грузинську мову видатного грузинського поета Акакія Церетелі (1840-1914), але достатніх даних на те немає. Згодом, уже в ХХ ст., перекладали Шевченка розстріляний 1938 р. Тиціян Табідзе, С. Чіковані, Іраклій Абашідзе та інші. Окремими виданнями вийшли 1937 р. Шевченкові поеми „Кавказ” і „Сон” — перша в перекладі Н. Міцішвілі і друга в перекладі С. Чіковані, і того ж року шкільним виданням книжечка вибраних творів Шевченка. В 1939 р. опубліковано більшу збірку Шевченкових творів у перекладі колективу грузинських поетів і перекладачів, приготовлювану ще з 1935 року.

З першими перекладами з Шевченка на литовську мову виступив литовський поет Ю. Андзюлайтіс-Кальненас в журналі „Аушра” 1885

р., а після нього перекладали Шевченка Ю. Білонас і К. Вайрас-Рачкаускас. Найвидатнішим перекладачем творів Шевченка на Литві був відомий литовський поет, а в останні роки життя академік АН Литовської ССР Людас Гіра (1886-1946), який опублікував 1912 р. „Вінок віршів Т. Шевченка” із 22 перекладами його творів. Велику збірку перекладів з Шевченка видано щойно останнім часом у Вільні п. н. „Кобзаріус”, до якої увійшло 90 творів поета в перекладах Л. Гіри, А. Венцлови, А. Межелайтиса та ін.

В англо мовному світі перша стаття про Шевченка, авторство якої приписують Чарлзові Діккенсові, з’явилася ще 1877 р. в тижневику “All The Year Round”. Із першими, хоч і прозовими перекладами з Шевченка виступив 1886 р. видатний англійський славіст Річард Морфілл (1834-1909), автор ряду статей про Шевченка, друкованих по різних журналах. Першою окремою книжкою перекладів з Шевченка була збірка відомої англійської письменниці Етель Ліліян Войніч п. н. „Шість лірик з рутенської мови Тараса Шевченка”, видана в Лондоні 1911 р. Після Войніч перекладали Шевченка на англійську мову ще Персі Пол Селвер, в Америці Флоренс Рендел Ляйвсей, в Канаді пастор д-р Александер Джардін Гантер, який опублікував 1922 р. у Вінніпегу книжку „Кобзар України”. Добрим інформатором про творчість Шевченка і перекладачем його творів на англійську мову є колишній професор Колумбійського університету Кларенс А. Меннінг, книжка перекладів якого була видана Українським Народним Союзом 1945 р. в Джерзі Сіті, Н. Дж. Крім названих досі перекладали Шевченка в Англії ще Ц. К. Гіффі, С. Гардінер та українець Н. Д. Процик, у ЗДА проф. Артур Колмен і його дружина Маріон Мур Колмен, Една Вортлі Андервуд, А. Загарійчук, в Канаді Гонорій Івах, „прогресивний” публіцист Джан Вір (спр. прізви. Іван Вивюрський) та інші. Найвидатнішою покищо працею в ділянці перекладів з Шевченка на англійську мову є опублікована 1961

р. в Лондоні п. н. „Спів з темряви” книжка вибраних творів з Шевченка в перекладі молодого англійської поетеси Віри Річ, до якої увійшло 35 Шевченкових віршів і поем. Появилася ця книжка, як перший том запланованого 3-томового видання творів Шевченка в англійському перекладі за редакцією відомого славіста В. Свободи. За новими відомостями, переклад повного „Кобваря” Т. Шевченка приготували президент Академічного університету проф. Ватсон Кіркенелл і проф. Саскачеванського університету-д-р Кость Андрусишин. Має з’явитися цей переклад найдалі до 1964 р.

На румунську мову почав перший перекладати Шевченка літературний критик і суспільний діяч Константин Доброджану - Гера (народжений 1855 р.), виходець з України, що володів також українською мовою. Він опублікував кілька прозових перекладів Шевченкових віршів в „Соціал-демократичному альманасу” 1894 р. разом із статтею про Шевченка і видав їх потім окремою книжечкою. Після нього перекладали Шевченка на румунську мову приятель М. Драгоманова, басарабський революціонер Замфір Арбуре, басарабський поет Іон Буздуган і на молдавську мову С. Думітрешті та А. Е. Кафтонакі. Добрі переклади опублікував в останні роки перед другою світовою війною відомий румунський поет Михайло Садовяну. Першим книжковим виданням появилися вибрані твори Т. Шевченка 1952 р. в Букарешті п. н. „Кобзаруль” з передмовою М. Садовяну та в перекладі Віктора Тульбуре і Валя Курдуна. Перевіреною і доповненою виданням вийшла ця збірка 1957 р. уже тільки із 36 перекладами Віктора Тульбуре. Цю збірку перевидає 1960 р. у видавництві для молоді в серії Найкращі поезії і п. н. „Тарас Шевченко”.

На переломі XIX і XX віку, 1900 року ознайомив латиську читацьку публіку із Шевченковою „Катериною” в перекладі на латиську мову відомий поет і пізніший історик літератури Яків Лігонтіс, який публікував свої переклади з Шевченка також і в пізніші роки 1911 і 1914. Крім ньо-

в інших скандинавських мовах — данській, норвезькій ближчих відомостей немає. З фінських перекладів є переклад „Як умру, то поховайте”, що його зробив Н. Лайне.

Із першим перекладом на угорську мову виступив 1914 р. у тижневику „Васарнап Уйшаг” Гіядор Стрипський, українець з походження, урядовець будапештського Національного музею, пізніший радник міністерства. Згодом у часописі „Українія”, що виходив 1916 р., друковано переклади з Шевченка роблені Г. Стрипським у співпраці з гімн. професором Валентином Варгою. Найкращі переклади з Шевченка належать перу відомого угорського поета Арпада Земпліні (1865-1919), збірка яких не появилася через передчасну смерть перекладача. Окремим книжковим виданням видано на Угорщині твори Шевченка 1953 р. п. н. „Кобзос” із 121 перекладом Вереша Шандора.

Італійською мовою почала знайомити італійців із творчістю Т. Шевченка Млада Липовецька, українська співачка і письменниця (справ. прізвище Таїс Бельман), публікуючи 1919 р. у видаванні українцями часописі “La voce dell’Ucraina” свої переклади разом із статтями про Т. Шевченка. Разом з італійським письменником Чезаре Меано вона приготувляла окрему збірку цих перекладів, але змогла опублікувати тільки частину їх у журналі „Українія”. Згідно з повідомленнями преси, переклад вибраних творів Шевченка на італійську мову приготувляє професор Римського університету Еttore Ло Гатто, автор статті про творчість Т. Шевченка в „Італійській Енциклопедії”.

У флямандській, як і в скандинавських мовах, перекладів з Шевченка майже немає. Прозовий переклад Шевченкового „Як умру, то поховайте” дав тільки флямандський публіцист Г. Схамельговт у своїй статті п. н. „Українська і російська мова — дві мови і два народи” надрукованої у брссельському щоденнику „Онс Фадерлянд” 1920 р.

Перші переклади з Шевченка на турецьку мову з’явилися не в Ту-

реччині, а на Україні, де два Шевченкові вірші переклав і опублікував 1923 р. відомий український орієталіст і поет Агатангел Кримський. До турецьких перекладів зараховують теж азербайджанські, що появилася окремою книжкою „Кобзар” в Баку 1934 р. із 10 поезіями Шевченка в перекладі азербайджанських письменників Е. Джаваада і М. Мюшвіка. В казахській мові, що її дехто вважає за турецьке наріччя, була видана в Алма-Аті 1935 р. збірка перекладів Абдільда і Мажіт п. н. „Кобзар”. Про якісь переклади з Шевченка в самій Туреччині даних немає.

Перші нечисленні вірші з Шевченка естонською мовою з’явилися 1924, а згодом 1936 р. на сторінках часописів у перекладі Ю. Шумакова.

В португальській мові до недавнього часу єдиними перекладами з Шевченка були перекладні спроби українського емігранта поета Сильвестра Калинця, вміщені в книжечці „Тарас Шевченко — його життя і творчість”, виданій 1936 р. в Куритібі. Недавно з добрими перекладами на португальську мову виступила португальська письменниця українського походження Олена Колодій, яка надрукувала 7 перекладів з Шевченка у виданій Вірою Селянською в Ріо де Жанейро „Антології української літератури”.

На жидівську мову почали перекладати Шевченка ще в 20-их роках цього сторіччя і, за повідомленням харківського щоденника „Штерн”, вже в 1929 р. було заплановане видання вибору Шевченкових творів у перекладах Л. Квітка, П. Маркіша, Д. Гофштейна, Л. Резніка та Е. Фіннберга, але цього пляну не зреалізовано, і 1937 р. появилася тільки невеликий том вибраних поезій Шевченка у перекладі Д. Гофштейна. Поширеними виданнями появилася переклади Д. Гофштейна 1939 р. в Києві п. н. „Тарас Шевченко. Вибрані твори” і цього ж року двома меншими книжечками в Одесі та в Москві.

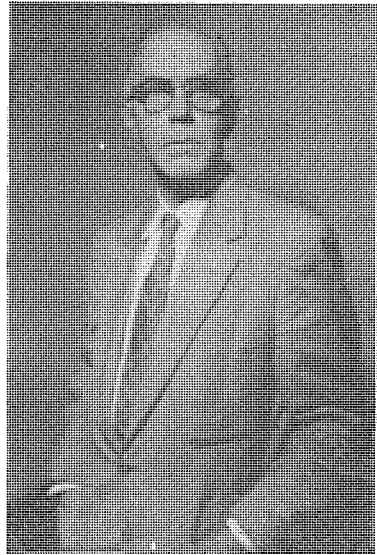
В 1939 р. у зв’язку із 125-річчям з дня народження Т. Шевченка були видані вибрані твори Шевченка в перекладі на різні мови народів Совет-

го перекладали Шевченкові твори Фрідріх Адамовіч, К. Дзілья та ін.

Цього ж 1900 року почали появлятися переклади з Шевченка також на міжнародну мову есперанто. Перші такі переклади були надруковані 1900 р. в угорському часописі „Есперанто” і згодом появлялися вони також в есперантських часописах Женеви, Парижу, Варшави, Коломиї, Будапешту і Кельну. Мав вийти есперантською мовою окремим виданням вибір віршів Шевченка п. н. „Кобзар”.

У словінській літературі єдиним перекладачем творів Шевченка був майже до останнього часу католицький священик Йосип Абрам. Накладом „Католицької Книгарні” в Любляні він видав 1907 р. „Кобзар” у двох томах, вмістивши в першому томі 41 поезію Шевченка і в другому переклад „Гайдамаків” і „Холодного Яру”, із окремими статтями про українську історію і про життя Т. Шевченка. З новими перекладами з Шевченка виступив щойно 1939 року Франс Безлай у журналі „Люблянські Дзвон”.

Не зважаючи на географічну близькість Білоруси з Україною і на спорідненість обох мов, твори Шевченка привернули увагу білоруських перекладачів щойно після революції 1905 р. Проте, уже до того часу творчість Шевченка мала великий вплив на розвиток нової білоруської поезії. Першим перекладачем творів Шевченка на білоруську мову був найвідатніший з білоруських поетів нової доби Янка Купала (1882-1942), який 1908 р. у своїй збірці поезій „Жалейка” надрукував два переклади з Шевченка. Дальшими перекладачами були поети Олександр Гурло, Макар Кравцов та інші. Пожвавилася зацікавленість Шевченковою творчістю щойно у зв'язку із 125-літтям з дня його народження, до якої то дати білоруські поети і перекладачі приготували повний переклад усіх поетичних творів Шевченка. Появилася ця збірка п. н. „Кабзар” 1939 р. й до неї увійшло 224 твори Шевченка в перекладі Янки Купала, Якуба Коласа, З. Крапиви. На основі цього „Кабзаря”

Кларенс А. Меннінг, перекладач творів Шевченка на англійську мову

були видані 1948 р. в Мінську „Вибрани верши и поеми” Т. Шевченка і в 1952 р. його перевидано другим виданням.

Перший переклад з Шевченка — віш „Садок вишневий” я понською мовою у віршовій формі „ута” був надрукований в одному з японських журналів уже 1907 року. Переклад Шевченкового „Як умру, то поховайте...”, з’явився ще 1911 р. Згодом перекладав Шевченка японський поет Мацуба. В антології російської поезії, виданій мабуть 1957 р. в Токіо, були надруковані також переклади з Шевченка, але ближчих даних про це немає.

Із скандинавських мов перекладено Шевченка найперше на шведську мову. Появилися ці переклади 1909 р. у „Фінському часописі для літератури, науки, мистецтва й політики”, що виходив шведською мовою у Фінляндії, і належали вони перу відомого шведського славіста Альфреда Єнсена (1859-1921), автора виданої згодом 1916 р. німецькою мовою книжки про Шевченка. Крім Єнсена, перекладав твори Шевченка шведською мовою ще фінсько-шведський поет Ярль Геммер. Про переклади з Шевченка

УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА
1732 ВАШИНГТОН 1932

**Т. Шевченко * * * коли
ми Діж Демоса Вашингтона
зновим і праведним законом
а Діж Демось та чи колись!**

Проект Шевченкової марки, приготований
заходом уряду УНР 1932 року.

ського Союзу. Татарською мовою мало вийти в цьому році повне видання „Кобзаря” за редакцією Муси Джаліля, до якого разом із його перекладами увійшли переклади інших татарських перекладачів. Окремим книжковим виданням „Кобзар” був опублікованим цього ж року також чуваською мовою, і в 1954 р. він вийшов другим доповненим виданням із перекладами 17 чуваських

поетів. В 1939 році вибрані твори Т. Шевченка вийшли, згідно з совєтськими даними, у перекладах на мови молдавську, таджицьку, бурятсько-монгольську, абхазьку і інші.

В Китаї 1951 і 1954 рр. мали вийти дві книжки Т. Шевченка в перекладах китайських поетів Емі Сяо і Джань Те-сюань. Існує, як подавали совєтські газети, також видання „Коб-

заря” монгольською мовою в перекладах монгольських поетів С. Ердене та Ц. Хасбаатрома, але немає даних про рік його появи. Були вістки також про видання поезій Шевченка в перекладі на корейську мову.

Досить пізно, бо щойно 1954 р., появилися переклади з Шевченка на еспанську мову, до того ж зроблені українцем д-ром Дмитром Бучинським і надруковані в мадридському журналі „Поезія еспаньйола”.

У 1961 р. в опублікованій еспанською мовою в Буенос Айресі брошури надруковано Шевченкову поезію „Як умру, то поховайте...” в перекладі Ангеля Х. Баттістесси, і 1962 р. з’явився Шевченків вірш „Сонце заходить...” в перекладі Мануеля Фабейро Гомеза на стару еспанську мову „Галего”.

До виданого 1960 р. в Києві в-вом АН УРСР „Заповіту народами світу” із перекладами цього Шевченкового віршу на 43 мови різних народів влучені, крім згаданих в цьому огляді мов, ще переклади Шевченкового „Як умру, то поховайте...” на мови: кабардинську, ненецьку, осетинську, південно- і північно-осетинську, удмуртську та якутську.

Як показує зроблений нами перегляд перекладів поетичних творів Т.

Шевченка на мови світу, вже майже немає народів, у літературі яких не знайшло б свого місця Шевченкове слово, те слово, що його поставив він колись на сторожі своєї нації, своїх земляків, і їх великого майбутнього. Найперший та найсильніший вплив мала Шевченкова творчість на ті народи, що, як український, змагали й змагають до свого національного і державного самовизначення. І ще треба ствердити, що зацікавлення творчістю великого українського поета і перекладання його поетичних творів на різні мови світу йшло тим шляхом, що ним відбувався ріст Т. Шевченка, як поета. В другу половину XIX сторіччя і ще з початком цього сторіччя були перекладані найрадше і найчастіше його ранні, навіяні романтичними спрямуваннями і глорифікацією минулого, поеми й вірші. Згодом почала знаходити сприйняття у читачів не-українського світу невольницька поезія Шевченка. Сьогодні ж, зокрема в західних літературах, привертають увагу поетичні образи й роздуми творчості останніх років поета, сповнені життєвим досвідом, глибокою людською мудрістю і філософічним спокоєм, висловлені чи не найкраще в його триптику „Доля” — „Муза” — „Слава”, в „Молитвах” і в „Чи не покинуть нам, небого...” із кінцевою візією Дніпра, України, веселих селищ у галях.

ЧУЖОМОВНІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ПРО ШЕВЧЕНКА

Написав Ів. Світ

Перед тим, як розглянути нашу тему, треба згадати, як в минулому по-ставали та розвивалися енциклопедії.

Одна з перших енциклопедій була складена в 5 столітті в латинській мові, та була присвячена семи музам. Ця праця була досить поширена в 9 столітті, коли її замінила більш розроблена збірка у 22 книгах Ісидора з Севільї.

Наступною була велика праця французького домініканця Вінсента Бова — т. зв. „Бібліотека мунді” (всесвіту) у 80 книгах. Вона стала зразковою для свого часу (Середньовіччя). Вона вперше була видрукована повністю у 1863 р., адо того була поширена у рукописах.

Справжня енциклопедія в сучаснім вигляді, гаслова, була зложена П'єром Лярусом, але джерелом для неї була праця французького енциклопедиста Люї Мерері, видана в 1674 р., та перевидана багато разів. Була вона переложена на англійську, німецьку та еспанську й італійську мови.

З цієї енциклопедії зродилася в 1704 р. праця Гарріса, яка стала основою для Енциклопедії Британіка, перший і єдиний том якої вийшов в 1768 р. Сучасні видання мають ок. 30 томів. Німецька енциклопедія Брокгавза появилася 1808 р., а енциклопедія Американа — в 1829 р. у 13 томах. Після другої світової війни Енциклопедія Британіка друкується в Америці.

Російська енциклопедія типу Брокгавза була в основному перекладом з німецької мови із значними доповненнями з московських джерел. Останнє її видання у 80 томах вийшло перед першою світовою війною. Со-

Т. Шевченко. Автопортрет 1860 р.

ветські енциклопедії являють собою перероблення Енциклопедії Брокгавза. Було там ще видання Граната, Просвещение та інші.

В Енциклопедії Українознавства, т. 2, стор. 638-640, є неповний перегляд україніки в чужих енциклопедіях й обмежений він виданнями до 1950 р. Зовсім не згадана там велика еспанська енциклопедія, яка має багату україніку.

Поданий тут перегляд гасла „Т. Шевченко” в чужих енциклопедіях не може розглядатися, як повний, бо зібраний він був на протязі довшого часу в процесі перевірки інших питань. Оформлення було переведене спеціально для альманаху „Свободи”.

Були використані зовсім поверхово колекції в Ньюйоркській бібліотеці, але систематично тільки тепер в обширній бібліотеці університету Вашингтона в Сіетлі, яка має понад 1 мільйон томів.

Треба занотувати, що коли до першої світової війни було дуже обмежене трактування України та її питань в чужомовних енциклопедіях, від 1820 р. наступас значна зміна та з кожним роком набирає вона все більше точного змісту, а зокрема це помітне на гаслі Т. Шевченка.

Видання Енциклопедії Британіка з часу до першої світової війни не має великих статей про Україну, є тільки пояснення терміну схожого до гасла в Енциклопедії Американа, про яке буде мова пізніше. В II. виданні „Британіка” т. 23., на стор. 919 в підрозділі статті Московська література, під наголовком „Діалект Малої Росії або Малоросійський” є згадка про Т. Шевченка.

В останніх виданнях, зокрема в 14., яке друкувалося також в Америці, знаходимо на стор. 669-670 велику статтю про Україну, зокрема її літературу. Вона написана досить об'єктивно та подає головні напрямні її розвитку. Там є такі рядки про Т. Ш.: „поезії Л. Боровиковського, А. Метлинського, М. Костомарова та в Західній Україні М. Устияновича, але це геній Тараса Шевченка (1814-1861) вдихнув новий національний дух в романтизм й у всю українську літературу”.

У „Розмовнім Лексиконі Масра”, липень 1890 року, в томі 9, на стор. 829-831 велика стаття, присвячена „малоруській” мові та літературі, в якій пишеться, що поезія Тараса Шевченка була спрямована проти тиранії та деспотизму кріпацтва (системи), а в окремім гаслі, що є в томі 14 на стор. 440 подана коротка нотатка про біографію поета та згадані його важливі твори, як „Кавказ”. Згаданий є його поворот на волю зі заслання, яке він перебув у Ново-Петровському форті.

Зарєєстровані також видання „Кобзаря” 1840 року та повторне видання в Петербурзі в 1889 році й біографіч-

на праця Обріста, Чернівці 1870 року. Ці згадки у Масра, здається, одні з перших, що з'явилися в західно-європейських енциклопедіях.

В 1929 р. появилося нове видання енциклопедії „Лярус ХХ століття” у шести томах, в якій подається, що Т. Шевченко народився в.. Полтавській губернії в 1814 р., а помер у Петербурзі в 1861 р. Як кріпак був викуплений з неволі і закінчив академію мистецтв. В 1840 р. видав в українській мові збірку поезій — „Кобзар”, яку критика зустріла стримано.

„Повернувшись на Україну та звернувшись до Університету в 1845 р. (за посадою?), але з огляду на свій радикалізм не дістав призначення. В 1846 р. було засновано Кирило-Методіївське братство з метою звільнення кріпаків та заснування федеративної демократичної республіки. Але московська влада розкрила та арештувала членів й заслала Шевченка до Оренбургу. Амністією царя Олександра II в 1857 р. був він звільнений. Крім „Кобзаря” є видатні його поеми — „Катерина”, „Наймичка”, „Марія”, „Гайдамаки”. Його твори були великим поштовхом в розвитку української літератури. В 1873 р. засновано у Львові, в Галичині, Наукове Товариство ім. Т. Шевченка”.

В новому виданні цієї „Гранд Лярус Енциклопедії” 1960 р. на стор. 13 ця стаття повторена, але виправлено місце народження на Моринці, Київщина. Є портрет поета в шапці.

Шведська енциклопедія „Північна родинна книга” в т. 25 з видання 1917 р. на шпальтах 698-699 подає окрему статтю про Т. Шевченка з його портретом Єнсена. Подано там три транскрипції імени поета. Згадана праця Єнсена про Т. Шевченка: „Т. Шевченко — український поет” з 1916 р. Цьому ж авторові належить велика стаття про українську літературу в 30 томі, де є велика стаття про Україну Вєстріна. Цей останній автор, між іншим, пригадає українські поселення в Сибіру, ЗДА, Канаді та Бразилії.

Єнсен пише, що „могила Шевченка стала центром для прочан. Його поезія відбиває ідеальну природу, коза-

чі часи, про потребу соціальної справедливості для народу; епічна праця „Гайдамаки”, з козачої боротьби в 1768 р., була написана в 1841 р. „Катерина” та „Наймичка” розповідають про долю селянських жінок. Перша збірка була названа „Кобзар” й вийшла у 1840 р. Критичне видання творів Т. Шевченка вийшло під редакцією І. Франка в 1908 р. Біографію написав Кониський.

Велика еспанська енциклопедія, т. зв. Європейсько - Американська, яка виходила в Мадриді та Більбао, має в перших 70 томах чимало українських гасел, а серед них й присвячене Т. Шевченкові у т. 54, з 1927 р. на стор. 982, в гарнім змісті, з портретом поета та фото одного з пам'ятників.

Зміст цієї статті приблизно такий: „Шевченко (Тарас Григоревич), поет руський (русо), нар. в Моринцях (Київ) в 1814 р., помер у Петербурзі в 1861 р. Був з родини кріпаків, служив у аристократа, коли почав писати свої поезії та вчитися в Академії Мистецтв у Петербурзі. В 1838 р. зібрано 10.000 карбованців, щоб викупити його з неволі. Видав першу збірку своїх поезій з висловами протесту під назвою „Кобзар”, що означає народний співак. Вплив цих поезій був надзвичайний — вони стали народними піснями, як старі думи. В 1844 р. він залишив академію, діставши золоту медалю та титул вільного художника. Скоро після того вступив до організації, яка мріяла про відродження України, як республіки, та про ліквідацію кріпацтва. Був арештований і засланий в Киргизію, з заборонаю писати та малювати.

Все ж написав тоді безсмертні свої пісні. Коли дістав амнестію, по 10 літах вернувся й незабаром помер. Був похований на березі Дніпра... став народним пророком та борцем за свободу України. Твори його поділяються на три періоди: перший — поезії, інспіровані народними піснями, потім був він захоплений Козаччиною, що дало патріотичні поеми меланхолійного характеру, і третій період — загально гуманітарної поезії. Повне видання поезій вийшло у Києві в 1888 р.”

Інша еспанська енциклопедія „скорочений словник енциклопедичний”, Мадрид, 1955 р. у т. 7 присвячує кілька рядків Шевченкові, зазначаючи, що його книга „Кобзар” зайняла надзвичайне місце в долі України. А його поема „Кавказ” є винятковою в його творчості.

Визначне місце в чужомовних енциклопедіях займає стаття Д. Дорошенка, вміщена в т. XIV „Енциклопедії соціальних наук”, вид. Мекміллен, Нью Йорк, 1935 р. Автор подає загальновідомі факти з життя поета, з зазначенням, що поява першої книги „Кобзар” привела його відразу до слави. Був він арештований та засланий за участь в політичній організації Брацтва св.св. Кирила і Методія.

„Поетичні твори Шевченка мала велике значення для українського національного руху в Росії та Австрії. Він був не тільки співцем героїчного минулого, але й надхненним пророком нового соціального й політичного порядку. Під впливом французького соціалістичного утопізму та польського революційного руху, і як прихильник Герцена, Шевченко ненавидів політичне гноблення й неволу та в своїх поемах виступив завзято проти них. Братство св. Кирила і Методія у своїй програмі мало в першу чергу пропаганду про скасування кріпацтва й Т. Шевченко своєю поетичною працею завдав остаточний удар цій системі. Коли в початку своєї поетичної кар'єри головними ворогами української свободи в Польщі були землевласники на Україні з їх соціальними та національними й релігійними переслідуваннями, то пізніше він направив силу свого поетичного слова проти російського царизму, що поглинув і Польщу й Україну. В абсолютизмі російських царів, зокрема Петра I, Катерини II, та Миколи I Шевченко знайшов головну причину страждань своєї країни. „Кобзар” став ще за його життя певного роду віршованою біблією для всіх українців. Його пам'ять є предметом спеціального культу серед українців у всьому світі, а його могила стала національною святинею”.

Велика італійська енциклопедія в т. 31, видання 1936 р., у Римі, надрукувала гарну статтю про Т. Шевченка. Подані там головні біографічні дані та згадані щонайважливіші поеми — „Гайдамаки” та „Гамалія”, надруковані вперше в 1841 та 1842 рр. „В цей же час були написані його ліричні поезії, які викликають великий сентимент. Нові пісні були присвячені землі українській, написані вони є з великим пієтизмом до Батьківщини”.

Далі оповідається про арешт за участь в Кирило-Методіївським Братстві, та що під час перебування на засланні в творчості Т. Шевченка брали верх соціальні мотиви, а після повороту його вірші набрали більш революційного тону.

Автор статті Е. Л. Г. в окремій наступі дає характеристику розвитку української літератури (Котляревський, Квітка), яка була в той час загальною - християнського напрямку для морального прогресу. В творах Т. Шевченка є інший момент — заклик до народу — його поезія кличе до звільнення, до остаточної свободи від невільництва, як то є в поемі „Гайдамаки”, що в ній розповідає про повстання проти поляків в 1768 р.

Це є поезія революції поневолених соціально та політично. Автор порівнює нібито схожі поезії Кольцова та Шевченка, але підкреслює їх головну різницю в тім, що в першого вона є описом його народу в різних ситуаціях, а в нашого поета є не тільки обороною українського народу, але й народу взагалі у сенсі універсальнім.

Подана також бібліографія: В. Коряд, Шаблійовський, Багрій, М. Плевако, А. Річицький та Л. Леже... також головні видання творів поета, під редакцією Б. Лепкого та УАН. Є там портрет Шевченка в шапці роботи І. Крамського.

Велика Польська Ілюстрована Енциклопедія, яка вийшла в Кракові у видавництві Гутенберга перед другою світовою війною, в томі XVI на стор. 313 має окреме гасло, присвячене Т. Шевченкові. Там зазначається, що за участь в патріотичній організації Шевченко в 1847 році був арештований

і відданий у солдати. В 1857 році був амнестований. „Шевченко — найбільший поет України. Його ліричні твори присвячені убогим селянам („Катерина”, 1838 р.) або героїчний боротьбі минулого („Гайдамаки”, 1842 р.). В своїх творах він кличе народ до визволення („Великий льох”, „Сон”). Перша збірка поезій „Кобзар” вийшла у 1840 році. Після звільнення Шевченко писав також прозаїчні твори. На польську мову є переклади Л. Совінського та С. Твердохліба.

Велика чеська енциклопедія „Отгув словник научні” має чимало добрих статей, присвячених Україні та українцям. В 1940 р. вийшли її додаткові томи під назвою „Нове доби”. В 2-му томі цього видання на стор. 715-716 вміщена велика стаття Юрія Горака — „Шевченко Тарас Григорович (1814-1861)”. Автор пише, що Т. Шевченко є „найвизначнішим українським письменником” і подає досить повний перегляд видань його творів, його біографію. Свою статтю написав він на основі праць таких дослідників творчості Шевченка, як С. Смаль-Стоцький, С. Єфремов, Б. Лепкий, Є. Айзеншток, О. Лотоцький, Р. Смаль-Стоцький та П. Зайцев.

В гаслі згадано, що література про Т. Шевченка є дуже обширна, та в 1922 р. нараховувала яких 4.000 назв статей, розвідок та книжок. Над його біографією працювала окрема рада вчених у складі П. Филиповича, С. Єфремова, А. Лободи та В. Міяковського. Найліпше видання його творів є варшавське, яке багате на детальні коментарі. Багато статей про Шевченка надруковані в двомісячнику „Україна”, що його редагував М. Грушевський. В чеській літературі є праці І. Махалы з 1919 та 1925 р., Прага.

Подається також обширна бібліографія, наприкінці якої є згадані праці: Д. Дорошенка „Шевченко, співець України” з передмовою К. Меннінга, 1936 р.; „Т. Шевченко, український поет”, Берлін, 1937 р. ред. К. Маєра, Г. Шпехта та З. Кузелі; Є. Маланюк „Т. Шевченко та чехи”, в „Словенським Прегледі”, 1934 р.; Варшавське видання т. 15, 1838 р. та ін.

„Швайцер Лексікон”, енциклопедія у 7 томах на стор. 915, 1948 р., подає статтю про Т. Шевченка з окремими датами з його біографії, із згадкою, що він був викуплений із кріпацтва завдяки продажу портрета поета Жуковського. „За гострі поезії та політичну діяльність був засланий у Сибір (1848-1958)”. Подасться детальна характеристика його творчості. В бібліографії є головні видання творів та література про поета, серед якої вказані М. Комаров, А. Ензен, Л. Леже — „Поет національний Малої Росії” (Париж, 1914), А. Лютер, О. Багрій та К. Меннінг, „Тарас Шевченко, поет України” Шикаго, 1945р.

Треба тут занотувати, що Швайцарія має гарну традицію доброго знання про Україну. Нам довелося переглядати „Енциклопедію та Діоксенір” під редакцією М. Дідро, Льозана - Берн з 1780 року, в 29 томі якої на стор. 541 оповідається про Україну, її землі біля Бористеніса - Дніпра. Ціла шпальта говорить про різницю мови козаків, її мелодійність, яка відрізняє її від грубості півночі, про красу її схожу з грецькою.

Нова фляманська енциклопедія — „Вінклер Принц Енциклопедія”, що видається в Амстердамі - Брюсселі, в томі 14, з 1953-го року має обширну статтю про Україну, з окремим розділом про її літературу, якої початок автор зазначає як „українську літературу малої Росії” (ст. 675). Згадано, що видатний поет її Т. Шевченко видав першу збірку поезій „Кобзар” в 1840 році, а потім названі „Гайдамаки”, „Сон”, „Кавказ”, „Заповіт”, який став національною піснею. Заснування К. М. Братства привело до арешту Шевченка та заслання в Сибір на 10 літ. Разом з ним були арештовані М. Костомаров, історик, поет, драматург та П. Куліш, публіцист, стиліст та повістяр. В покажчику літератури згаданий Степан Смаль-Стоцький та багато інших, а наприкінці Є. Пеленський, Мюнхен, 1948 р.

В т. 16 є окреме гасло „Шевченко Т. Г.” із загальними датами про нього та із зазначенням, що був кріпа-

ком та викуплений коштом продажу портрету, намальованого Брюловим, в 1838 р. Подана теж бібліографія.

Переходячи до огляду енциклопедії Брокгауза в німецькій мові мусимо ствердити, що старі її видання не зовсім задовільні. Вони подають багато матеріалів взагалі про Росію, як імперію. Кращі новіші видання, зокрема з 1956-го року. Так в томі 10 стор. 354, подається добре написана біографія поета. Найважливіші рядки цього гасла присвячені етапам творчості поета, із детальною характеристикою окремих творів, їх ідей та вказівками, як поет переходив від романтизму, фантастичних балад народного епосу (Катерина, Наймичка) до історичних поем (Гайдамаки, Гамалія, Невольник, Іван Гус) як також до псалмів й поем з козацького минулого (Розрита могила, Сон, Кавказ, Послання). Згадані також твори написані в московській мові. Подана дуже обширна бібліографія. Вміщений також портрет Шевченка в шапці.

„Кнаурс Лексікон”, Берлін, 1936 р., на стор. 1451 подає три рядки про „національного українського поета” Т. Шевченка та згадує його найкращі твори „Гайдамаки” та „Кобзар”.

Норвезька енциклопедія „Норск Алкунебук”, Осльо, 1959 року, в томі 9 на шпальті 1082 має гасло присвячене Шевченкові, в яким зазначається його великий вплив на національне та соціальне життя українського народу. Там вказується видання „Кобзаря” з 1840 року та як джерело посилається на праці А. Енсена, 1916 р.

В цій енциклопедії чимало українських гасел, серед яких, зокрема, важливе є зазначення назв міст, як, наприклад, Київ, із зазначенням української вимови назви, Львів з поданням української та польської вимов. Історія Києва подається від Аскольда 864 року, заснування митрополічної катедри в 988 році. Є гасла: Котляревський, Мазепа, С. Петлюра та ін.

Португальською мовою „Велика Енциклопедія Португальсько - Бразильська”, Лісбон - Ріо де Жанейро, в томі 33 з 1945 року на стор. 304-305 подає велику статтю про Україну та

окремо про українську літературу. В цій останній згадано Шевченка (1814-1861) та в бібліографії названі праці „Україна та українці” 1919 р., В. Чемберлена 1945 р. та інших. Енциклопедія не має окремого гасла для Шевченка, очевидно, наші люди в Бразилії мусять про те подбати.

В статті про літературу стверджено — „дуже вирізняється поет Т. Шевченко”. Згадуються Котляревський, Квітка, Г. Сковорода (філософ) та М. Гоголь. „Гоголь та Шевченко мали великий вплив на піднесення українського національного духу”.

Окремо треба розглянути американські енциклопедії. В нашій розпорядженні були видання, починаючи від 1879 року, які дають дуже цікаву еволюцію поглядів в трактуванні України та її питань. Ми вже вказували раніш на знамениту статтю Д. Дорошенка, а тепер можна ствердити, що вона та інші, а головне книжки про Україну в англійській та інших мовах спричинилися до повної зміни в трактуванні нашої історії, країни та видатних її людей.

Так, наприклад, „Нова Американська Енциклопедія”, Нью Йорк, з 1871 року, в т. XIV на стор. 239 в розділі присвяченим Росії (мова та література) говориться, що „ідилічне життя козаків було представлене з великою свіжістю й талантом в працях Гоголя, Гребінки та Квітки, деякі з них вживали мови Малої Росії (Рутенської мови)”.

А в томі XV в гаслі „Україна” поданий географічний опис нашої країни, про її населення говориться, що воно належить „до хоробрих козаків Запоріжжя”, про яке й окрема стаття в томі V на стор. 743-744.

В той час видно автори енциклопедії ще не мали точніших даних про поезію Шевченка. В деякій мірі стаття про козаків є скороченим переповідженням статті з іншої „Енциклопедії або Універсального Словника” у 39 томах Абрагема Ріса, Лондон, 1819 р. Це видання малого формату з дуже густим, дрібним друком має дві повні сторінки присвячених історії та тодішньому станові козаків, головне За-

порозьких козаків та їх Січі. Україна згадана та подані про неї деякі географічні відомості.

Трапилося нам випадково кілька літ тому в мало поширеному „енциклопедичним словнику” з минулого століття надібати на окреме гасло про Т. Шевченка. На жаль загубилась та картка у нас.

В першу чергу занотовуємо далі з новіших видань „Нову Інтернаціональну Енциклопедію”, яка з’явилась в 1906 р. у 30 томах. Вона має окремі українські гасла та в статті про українців говориться, що „рання історія Росії в минулому зосереджується біля Київської держави, а в дійсності то є історія України... стара література Київської Росії є у більшості українською літературою. Модерна українська література різна від московської, була започаткована в 1789 р. Котляревським та розвинута такими письменниками, як поет Шевченко.”

Видання з цього року ще не мало окремого гасла, присвяченого Шевченкові, але в 1916 р. вийшло її нове друге видання, в томі XX якого, на сторінці 823, знаходимо досить обширну статтю про нашого поета. Це гасло, як і інші українські гасла, повторюються у виданні з 1926 року без значних змін, але порядок окремих томів є інший.

Згадана стаття про Т. Шевченка зазначає, що „найбільший поет Малої Росії (України) народився в родині кріпаків на Київщині. Він був призначений до маляра в науку, бо сам наполегливо про те прохав, З цим малярем (?! — Ред.) він виїхав до С. Петербургу в 1833 році. Кілька молодих мистців і письменників дуже зацікавились ним та помогли йому здобути освіту. Він став учнем та товаришем Блюлова в Академії Мистецтв, яку закінчив в 1843 році. В 1840 році видав він збірку поезій під назвою „Кобзар”. За нею прийшли поеми „Наймичка”, „Невольник”, „Іван Гус” та історична поема „Гайдамаки”. В 1847 році він був арештований з політичних причин та засланий до Оренбургу, як звичайний солдат. Амнестія прийшла через десять літ, і тоді

йому дозволено повернутися до столиці в 1858-му році.

Повне видання його праць вийшло в Празі (2 томи, 1876 р.) з біографією, що її написав Тургенєв. Потім вийшло нове видання у Львові (1893 р.)."

В бібліографії згадані праці : Обріста, Чернівці, 1870 р.; у „Вестмінстер Рев'ю", Лондон, липень 1880 р.; німецькі переклади вибраних його творів Шпойнаровського в Чернівцях (1904-1906 р.) та шість поезій в перекладі Л. Войнич у Лондоні в 1911 році англійською мовою. Подана обширна бібліографія праць про Тараса Шевченка.

На жаль статті не є підписані й ми не знаємо їх авторів. Ця енциклопедія була можливо першою в Америці, що присвятила Україні та Т. Шевченкові більшу увагу. Друге її видання з'явилося під час 1-ої світової війни.

Поруч з цією енциклопедією вийшла „Велика Універсальна Енциклопедія" видавництва Апплетон в Нью Йорку, 1900 р., в т. X якої є стаття про Російську літературу А. С. Куліджа, проф. Гарвардського університету, наприкінці якої, стор. 223, автор присвячує трохи уваги „літературі Малої Росії — спільній в першій періоді з літературою Великої Росії, але з відокремленням існування після того, як вона (Мала Росія) була анектована до Литви та Польщі. . . Третій період її не сягає поза 19 століття та був започаткований І. Котляревським . . . Квітка, Вовчок, Куліш та численні інші продовжували працю, але найбільший за всіх був поет Тарас Шевченко (1814 - 1861). В 1876-му році імперський уряд заборонив друкування книжок у Малій Росії, але він (друк) продовжувався в Галичині (Австрія), східна частина якої населена тією ж національністю . . . Народна поезія Малоросії найбагатша та найбільш цікава у світі".

У томі X на ст. 476 є окреме гасло — Т. Шевченко, але всюди в тексті пишеться Малоросія замість Україна. Стаття говорить, що глибока симпатія до життя народу в цих (поезіях) зробила „автора їх ідолом серед його народу, коли безнадійний сум та песимізм його творів був натураль-

ним вислідом його власних переживань". В 1841 р. видав „Гайдамаки", козачий епос, — „досить було б цього одного, щоб бути йому великим, але за ними прийшли ще „Гамалія" та інші".

Ми не маємо можливості через нестачу місця навести тут хоч би поверховний огляд змін в загальних наших справах, як то є зафіксоване в енциклопедіях, наприклад, „Американа", перше видання якої вийшло в 1829-му році.

Але у виданні з 1903-1906 рр в статті про слов'янську літературу, стор. 88-а, том 25, говорить, що „Рутенський діалект є один з російських діалектів, він був літературно вироблений Котляревським і на ньому виріс великий поет Шевченко, прозаїк Г. Квітка. В 19 столітті центр рутенської літератури пересунувся з України, де вона почалася, до Галичини, де в університеті Львова та в Чернівцях одержала змогу свobodного розвитку". Але „там вона підпала під німецький та польський впливи та стала майже окремою мовою недоступною для українців, які розпочали всебільш вживати російського словника для своїх потреб".

В томі 25 з 1951-го року ця велика стаття була троха перероблена. Наприкінці є дивовижна нотатка про Рутенські часописи в ЗДА та їх мову.

Та поруч з тим є гасла, як, наприклад: Мазепа (російський ватажок-начальник), Хмельницький, козацький лідер, Шевченко український поет, є також „Рутени" та їх українська мова.

Але повна зміна наступила тільки в останніх виданнях, зокрема в 1963 році (30 томів). В томі 24 на 707 сторінці є гарна стаття Е. Реймонда про Т. Шевченка, із датами з його життєпису та згадками про його малярські праці, зокрема із заслання. „Лисання Т. Шевченка, — говорить автор, — піддержують справу свободи для кріпаків та українського націоналізму. Він є відомий, як батько української літератури".

В новій енциклопедії С. Кольєра (20 томів) вміщені в томі 18 на 6-7 сторінках три статті, які вносять певну

зміну у трактування українських питань. В першій з них про українців сказано, що українська мова є досить близька до російської й її можна признати як діялект в аналогії до ситуації в Італії, Іспанії та Німеччині. Вона має важливий незалежний розвиток, без огляду на опозицію російських царів і праця Тараса Шевченка, українського поета, дістала велике признання в усьому світі.

Стаття про українську літературу є написана К. Т. Андрусиним. В ній згадується поезія Шевченка, в „якій зосереджена сама суть генія українського народу”.

В третій статті пишеться про УССР, і там сказано, що в „час розквіту Святої Римської Імперії Україна була відома, як Українська Держава Києва, але в XIII столітті була ослаблена повторними монгольськими нападами”... Згадується там далі короткотривалий період української незалежності та інші факти.

Гарне окреме гасло про Шевченка вміщене в томі 17 на стор. 533-534, автором якого є К. Меннінг. Воно повторюється з тексту вміщеного у попередньому виданні з 1957-го року. У виданні з 1950 року цього гасла зовсім не було.

Проф. Меннінг вказує, що Шевченко повернувся із заслання розбитою фізично людиною, але його останні поеми мають силу старозавітніх пророків. Він є найбільший поет, визнаний як голос страждаючої України й борець за її незалежність.

„Колумбія Енциклопедія” у другім своїм виданні 1950-го року та пізніших нових виданнях на сторінці 2031 в розділі про українську літературу зазначає, що в ній (літературі) великою особою є Тарас Шевченко, переслідуваний російським урядом на протязі свого життя, але шанований його власним народом.

На сторінці 1812 подані окремо головні дані з біографії поета. Згадано

там, що його поезії були написані простою народною мовою й були дуже популярні в його країні. Переклади на англійську мову з’явилися в 1845-му році (?! — Ред.). Перу його належить також проза та автобіографічна новела — „Художник” (1887 р.).

В інших відомих американських енциклопедіях, як, наприклад, Чеймберса, деякі менші видання не мають згадок про Т. Шевченка, хоч мають загальні географічні або історичні гасла про Україну, та зокрема остання зв’язує М. Гоголя з традиціями української літератури та історії. Нам здається, що тепер є можливість дістатися до цих енциклопедій, коли в таких виданнях, як „Американа” та „Британніка” й зокрема Кольера є вже гарні статті. В цім може допомогти „Українська Енциклопедія” англійською мовою, яка вийшла з друку та „Анали УВАН” в англійській мові, які здобувають все більше авторитету в наукових колах Америки й Європи.

Маємо цікаві інформації, що в зовсім новій енциклопедії, яка має повитися у видавництві Грольєра, будуть важливі українські гасла, написані нашими науковцями.

Треба також звернути увагу, що в 1962-му році велике видавництво Кравса в Нью Йорку перевидало фотографічним способом многотомовий „Російський біографічний словник”, що вийшов в 1911 році в Петербурзі. В томі 23 на стор. 9-19 є вміщена стаття про українського великого поета Тараса Шевченка за підписом Н. К-а.

Цей словник тепер є поширений по бібліотеках різних університетів та наукових інституцій. Чи не було б доброю ідеєю перевидати так „Київську старину”, та інші джерельні матеріали про Україну, які є в Америці в дуже обмеженій кількості та часто майже недоступні для ширших дослідів.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО — НАЦІОНАЛЬНИЙ ГЕРОЙ УКРАЇНИ

Написав Я. Ш.

Стаття під таким заголовком появилася у всесвітньознавчому філіятелістичному часописі Лінн'с Віклі Стемп Ньюз, в числі з 10-го грудня 1962 року. Автор статті — український філіятеліст, Андрій Фесенко, який написав її на базі своєї колекції марок, до якої „Шевченко” входить як одна з складових частин. Пропагандивне використання постаті Шевченка на марках Советського Союзу викликало в американському філіятелістичному світі значне зацікавлення особою нашого поета. Це й привело до написання цієї статті. Звичайно, текст був розрахований на читача-чужинця, не обізнаного з українською культурою. Числа, подані у статті, — це нумери стандартного каталогу Скотта. Стаття у перекладі читається ось так:

Важко знайти будь-якого героя чи генія, який міг би символізувати свою націю так, як Тарас Григорович Шевченко, український національний поет і мистець. Він був вірним і відданим сином свого народу, доказом чого є його й життя й мистецько - поетична творчість.

Народжений кріпаком у малому селі Кирилівці (нині Шевченкове) у 1814 р., він помер як славнозвісний поет і визначний мистець у столиці тодішньої російської імперії — Санкт Петербурзі в 1861 році, якраз після оголошення реформи про звільнення селян з кріпацтва, що було чи не основною темою його поезій.

Село, де народився Тарас Шевченко, показане на 2 коп. марці, виданий в СРСР у 1961 році (ном. 2450) на відзначення століття з дня його смерті. (Всі подані нижче марки ви-

дано в СРСР, окрім спеціально зазначених).

Мистецтво було визволителем Шевченка. Молодий Шевченко був служкою поміщика Енгельгардта, який провадив безжурне життя у столиці, експлуатуючи талант свого кріпака. Проте, деякі впливові особи, на цей раз до того й добрі, звернули увагу на незвичайний хист Шевченка й вирішили допомогти йому.

У 1837 році художник Карло Брюлов (ном. 1636) зробив портрет поета Василя Жуковського (ном. 1635), який розіграно в льотерії, а одержані гроші використано на викуп Шевченка з кріпацтва.

Шевченко дістав змогу скінчити студії в Академії Мистецтв і став одним з найкращих граверів та ілюстраторів тодішньої Росії. Одночасно він писав вірші рідною мовою, що вперше були вміщені в збірці „Кобзар”.

Кобзарями в старій Україні звали народних співців, що грали на кобзі, або бандурі, показаній на марці ном. 2418 з серії „Національні вбрання народів СРСР”.

Пізніше Шевченко переїхав на Україну, де почав виклад художнього рисунку в Київському університеті, одночасно приєднавшись до національного руху.

Тут, як член Кирило - Методіївського Братства, він був заарештований і засуджений на заслання до одної із закаспійських фортець, яка носить тепер ім'я Шевченка. Одночасно заслання було десятилітньою військовою службою із заборонаю писати українською мовою.

За цей час здоров'я Шевченка настільки було зруйноване, що він після повернення до Петербургу в скорому

часі помер. Перенесення тіла Шевченка на Україну перетворилось на національну подію для українського народу.

Шевченка поховано в околиці Канева (під Києвом), на горі Чернечій — високому горбі понад Дніпром. Над могилою встановлено високий хрест, що його після революції 1917 року замінили на скульптурне погруддя. Пізніше поставлено на тому місці пам'ятник, створений скульптором Манізером (нар. у 1891 році). Це відбулося у 1939 році (ном. 1707), а того самого року ідентичний монумент (з іншим постаментом) споруджено в Києві перед університетом, названим на честь великого поета і мистця.

Манізер був автором і другого пам'ятника Шевченкові, що його відкрито у 1935-му році в Харкові — тоді столиці України — випереджаючи 75-ліття смерті Шевченка. Цей пам'ятник є динамічніший у фігурі, вдягненій у селянську свитку й оточений шевченківськими персонажами: кріпаками, козаками, гайдамаками. Він показаний на марці ном. 1704, а також в деталях на ном. 723 і 2451.

Шевченко залишив наступним поколінням кілька автопортретів. Один з них (1840, музей ім. Шевченка, Київ) був використаний для ном. 721, а його ліва частина для ном. 2450.

Ілля Рєпін, 1844-1930, (ном. 952, 955, 1866, 2018; Румунія ном. В362) є автором посмертного портрету Шевченка, намальованого в 1888-му році за фотографією 1860-го року. Він відображений на ном. 722 і лівій половині ном. 1961. Права половина ном. 1961 складається з репродукції картини мальованої самим Шевченком; ця картина ілюструє його поему „Катерина” (1842 рік). Це полотно також знаходиться у згаданому вище музеї. Рєпінський портрет Шевченка був використаний для марки Болгарії ном. 1156, виданої з приводу століття з дня смерті поета.

Інший посмертний портрет, зроблений у 1871 році (знаходиться в Третьяковській галерії), належить пензлеві Івана Крамського і 1837-87 (ном. 2619) був, очевидно, писаний з шевченківського автопортрета - офорта, 1860. Цей портрет виявився най-

популярнішим, бо Шевченко поданий на ньому у свитці й хутряній шапці — типовому вбранні українського селянина. Репродукцію з нього знаходимо на марках України В2 та Советського Союзу ном. 2452. Остання марка злучена з наліпкою, на якій вміщено рядки із вірша Шевченка „Заповіт”, що став національною пісню - гимном:

Шевченко у цій поезії міг сподіватися емансипації своєї нації, або цілого світу, об'єднаного в одній родині народів. Його духові й особисті зв'язки можуть бути знайдені в сфері прогресивних і творчих сил людства, особливо з англосаксонського світу, таких як Роберт Бернс, Джемс Ватт та близький друг Шевченка, американський актор Айра Олдрідж.

Знаходимо в Шевченка й рядки про першого президента З'єдинених Держав:

..... Коли
Ми діждемося Вашингтона
З новим і праведним законом?
А діждемося таки колись!

З приводу першого століття з дня смерті Шевченка американські громадяни українського походження запропонували генерал - поштмайстрові включити Шевченка до серії „чемпіонів свободи”. Цю пропозицію відкинено, очевидно, на базі того, що совести багато разів пропагандивно використовували Шевченка для поштових серій марок.

Тоді багато американців, а також канадійців (наскільки нам відомо) почали штемплювати поштові коверти із шевченківськими ювілейними гаслами — серед них вживаючи маркоподібної печатки із зображенням вищезгаданого автопортрету з 1840 року. Коментарі щодо цієї ситуації були подані відомим американським журналістом Белмонтом Ферісом у місячнику фірми Скотт за вересень 1961 року.

У 1964-му році, в півторастолітні роковини народження Шевченка, буде відкрито пам'ятник у Вашингтоні цьому борцеві за волю свого народу. Це буде перший пам'ятник не військового характеру чужинцеві - слов'янинові встановлений у столиці З'єдинених Держав Америки”.

ТВЕРДИНЯ ЗАМОР'Я

Написав Остап Грицай

Ген, ген океаном,
Під рев бурунів,
На спінених хвилях
Бездням у слід,
Хоз душі нам шарнав
Тривожний сумнів,
Ми плили колись-то
За долею в світ.

За нами наш край мрів
Розп'ятим Христом;
Хати, повні смутку,
У горю рідні,
Покинута церква,
Дзвіниця з хрестом,
Ограблене поле
І ліс в далині...

А горді палати,
Чужацьких катів
Прощали нас блеском
Претинних вікон...
Та хоз і глумливо
Їх блеск нам мигтів,
Ми в серці здушили
І скаргу і стон.

„О Рідная Земле! —
Так туск наш ридав —
Ми й ген зужиною
Будемо Твої!
Дало й розін'ятись
За міць Твоїх прав,
Щоб знали про Тебе
Й найдальші краї!

„Нам компасом — вага,
Керманізем — гарт,
Вітрилами — порив
Горюгих душ!
І з пеклом боротись
З нас кожен ще варт,
А Ти нас, о Земле,
До гину воруи!”

І морем і морем,
Під рев бурунів,
На спінених хвилях
Бездням у слід,
Стоптавши у серці
Тривогу й сумнів,
Ми плили здобути
Незнаний нам світ.

Світ, де не темнили б
Нам весь небосхил
Насилою жужі
Подвижники тьми...
Й де знову боротись
Набрали б ми сил
По програнім бою —
В те вірили ми.

Світ вольного духом,
Нового життя,
Світ замислів смілих
Героїв діла!
І в гас, де не було
Нам вже вороття —
Земля Вашингтона
Нам захист дала.

За морем, за морем
Там наш новий світ,
За морем нову ми
Вітгизну знайшли...
Край Волі післав нам
Назустріч привіт,
Й мов сонце нам блисло
Крізь темні імлі.

І враз ми твердиню
Взялись видвигать:
Твердиню замор'я,
Твердиню навік,
Твердиню сильнішу
І сто й тисягкрать,
Ніж вражій сили
По кожен їх бік.

„О Рідная Земле! —
Так груд в нас гримів —
Тобі видивгаєм
Твердиню твердинь!
Щоб була страшна Ти
Для всіх ворогів
І там ген, де праліс
І морська синь”.

Гей! Сорок років так
Трудились ми тут,
Мойсеєвих сорок
Років жертвувань...
Аж подвигом - гином
Звершився наш груд,
Й возстала твердиня
Незламних змагань.

У БІЛІ НОЧІ

(Із циклу „Шевченко в Петербурзі”)

Написав А. Кацнельсон

У білі ночі йшов у Літній сад,
Спішив сюди із трепотом у серці,
Ніс довгі пензлі й фарби у цеберці,
Щоб вранці, не вертаючись назад,
Іти і домальовувать плафон...

Він стомлений. Та де подівся сон,
І ночі, ночі ніби теж нема...
Можливо, це йому винагорода
За лиха всі:

зробила ж так природа,
Що не приходить і вночі п'ятьма,
Щоб міг він тут,
невільник-малярчук,
Після роботи аркуш брать до рук
І малювати і писать...

У тінь

Ведуть коханих парубки...

В алею

І він спішить...

До кам'яних богинь,
Зустрінутися з музою своєю...

От він змальовує хисткий хитон,
А юне серце прагне теж кохати.
Йому б туди —

до тих живих мадонн,
Що над Дніпром, в садочку,
коло хати...

Та передчасно в'яне їх краса,
І рано в наймах сивіє коса.
О, любі сестри, горе, горе вам!..

І вже немає впину почуттям,
Що з серця рвуться.

Спорожніли лави
А він сидить... Так думи Кобзаря
В рядки складались...

Зайнялась зоря,
Що згодом стала
Сонцем його слави...

ТАРАС ШЕВЧЕНКО — ПАТРОН УКРАЇНСЬКОГО НАРДОНОГО СОЮЗУ

Написав Яр. Падок

Тарас Шевченко уважається від довгих десятиліть патроном Українського Народного Союзу. Це й не дивно, бо ця організація є найстаршою громадською установою українців в Новому Світі. Коли зважити, що УН-Союз відзначає своє 70-річчя, а від дня смерті Тараса Шевченка минуло вже сто років, стає ясным, що ця велика національна організація мусіла прийти на світ з виразною печаттю духа того, хто став батьком і духовим провідником нових українських поколінь.

Незвичайний вплив Тараса Шевченка на своїх земляків в цілому світі розпочався майже видночас з появою його перших, зокрема історичних, творів. Культ Поета постав з його засланням, а дійшов до зеніту з його смертю в 1861 році. З того часу ледве чи сталося щось помітне в національному житті України, що не мало б виразного сліду Шевченка. Усе наше останнє сторіччя було сторіччям Шевченка. З духа Шевченка народився також, тридцять три роки після його смерті, Український Народний Союз.

З ШЕВЧЕНКОМ ЗА МОРЕ

Українська еміграція до Нового Світу розпочалася в шістдесятих роках минулого сторіччя, тобто зараз після смерті Шевченка. Вже найраніші емігранти привезли до цього краю культ Тараса Шевченка. Одним з перших був о. Агапій Гончаренко, який прибув до ЗДА в 1865 році і три роки згодом почав на далекій Алясці видавати газету "Alaska Herald". Вже в першому числі цієї газети вмістив він статтю „Інтересні ідеї Тараса Шевченка” і надрукував перші Шев-

ченкові вірші. Було це, мабуть, перше слово про Тараса Шевченка на американській землі. Було воно надруковане лише через сім років після смерті Шевченка, і то в Шевченковім місяці березні 1868 року.

Рівно через 25 років після того в Джерзі Сіті появилася „Свобода”, а за декілька місяців, у лютому 1894 року, постав Український Народний Союз. За те чвертьстоліття культ Шевченка скріпився у рідному краю, і зміцнів тут за морем. Тому ці два великі громадські почини — поява найстаршого українського заморського часопису (який, до речі, внаслідок большевицької руйни, є під цю пору найстаршим органом української преси взагалі) — та постанови найстаршої нашої заморської громадської установи — мусіли також стояти під знаком Шевченка.

Про це свідчить перше число „Свободи”. У ньому вміщені, як мотто, відомі слова Шевченка:

*„Учітеся, брати мої,
Думайте, читайте
І чужому научайтесь,
Свого не цурайтесь”* та

*„В своїй хаті своя правда
І сила і воля”.*

Також проголошення утворення УНСоюзу відбулося під прапором Шевченкового слова. Засновник „Свободи” і УНСоюзу, о. Григорій Грушка, з неприхованою радістю звіщає словами Шевченка:

*„І о диво, трути встали
І очі розкрили,
І брат з братом обнялися
І проговорили слово тижой
любови”.*

Чи можна сумніватися в тому, що як „Свобода”, так і УНСоюз, від дня свого народження уважали за свого патрона найбільшого українця, Тараса Шевченка. Того, хто з усіх коротких 47 років свого життя, крім перших 15 хлоп'ячих, тільки два з половиною роки прожив на Україні! Факт, що Шевченко виконав неоціненну національну місію майже цілістю на засланні, мусів надхнути українських патріотичних емігрантів особливою прихильністю і відданістю до Тараса Шевченка. З цього погляду можна зрозуміти безприкладну силу Шевченкового культу поза межами України, всюди, де тільки опинилися його земляки. Може майбутній історик вимірить всю глибину Шевченкового культу серед української еміграції і доведе, що він був і є глибший і свіжіший поза межами України, ніж в рідному краю.

ПАТРОН ВІДДІЛІВ УНСОЮЗУ

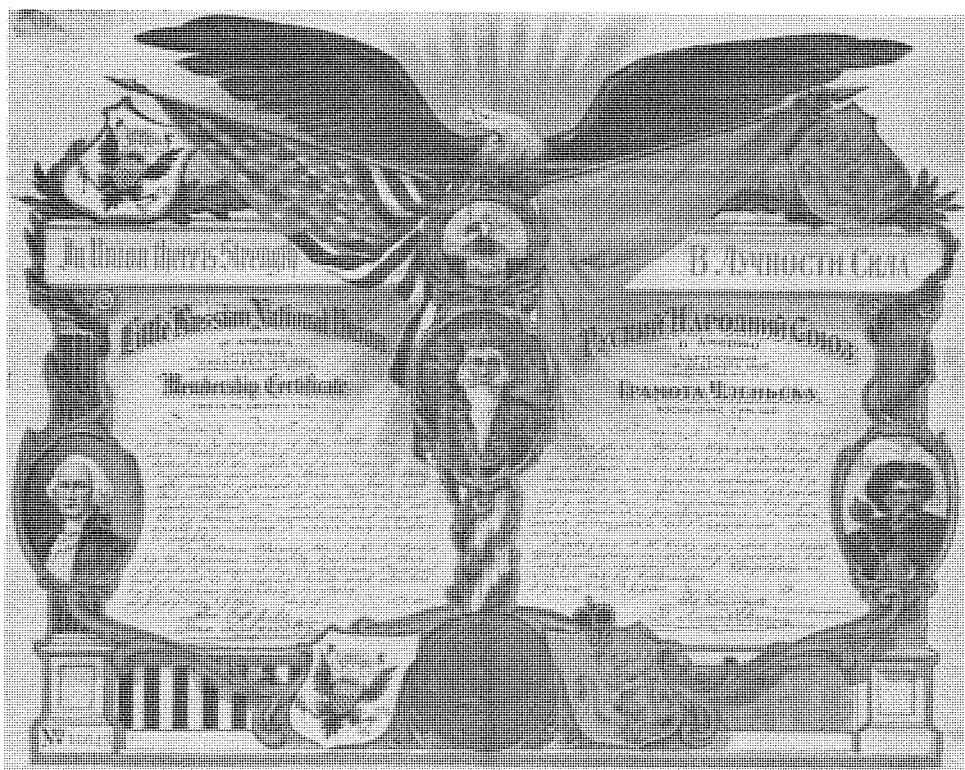
На цьому тлі було б цікаво дослідити, чи також формально, не тільки духово, став Шевченко патроном Українського Народного Союзу. Щоб встановити це, треба було б перевірити найраніші протоколи і архіви УНСоюзу. Це залишається вдячним завданням для майбутнього дослідника нашої найстаршої заморської організації. Але й без цього є познати, що так мусіло бути. Від ранніх союзових часів Відділи УНСоюзу залюбки брали Шевченка за свого патрона. Під цю пору на 483 Відділи УНСоюзу 31 мають його ім'я. Пару десятків Відділів у межичасі були розв'язані або сполучилися з іншими. В такий спосіб бодай 50 Відділів носило ім'я Шевченка. Найраніший з існуючих Відділів прийняв це ім'я в 1903 році, тобто рівно 60 років тому. Є це 73-ий Відділ УНСоюзу в Провіденсі, стеїту Ровд Айленд. Останнім Відділом, що прийняв це ім'я, є 402-ий Відділ в Етобікоку, в межах великого Торонта, який там заснувався восени 1963 року. Найбільше Відділів прибрало ім'я Шевченкове впродовж років 1903-1918. Згодом, після визвольних змагань, знову збільшилося число новозаснованих Відділів, які своїм патроном обрали Шевченка.

Описуючи поширення культу Тараса Шевченка в альманаху „Наш Шевченко”, ред Василь Мудрий згадує про те, що початок культу Шевченка в Галичині проявився оригінально: ношенням козацьких історичних стрів із шараварами та жупанами, що було прямим наслідком популярности Шевченкових історичних віршів. Це цікаве явище знаходимо також тут, за океаном. 45 Відділів УНСоюзу прибрало ім'я „Січей”, „Запорозької”, „Чорноморської”, а то й „Української”. Напевно в цьому також мала вплив Шевченкова поетична творчість.

Ці шевченківські і „січові” Відділи широко розтягнулися на дванадцять американських стейтів і дві канадійські провінції. Простір цей напевно куди більший від простору соборної України.

ШЕВЧЕНКО НА СОЮЗОВИХ ГРАМОТАХ

Повертаючись до питання, чи Шевченко, безсумнівний надхненник УНСоюзу, був його офіційним патроном, варто дослідити давні членські грамоти-поліси, що їх УНСоюз видає членам впродовж своєї 70-річної історії. Зразу ці грамоти були прості, сухо речеві. Згодом їх вигляд оживлюється. З початком цього сторіччя грамоти були надруковані на великій плахті паперу, посередині якої яскравими кольорами розмальовано портрет князя Володимира Великого з портретами президента Юрія Вашингтона і гетьмана Богдана Хмельницького з боків. Над цими великими мужами розпростер широкі крила могутній орел, який своїми кігтями сперся на американський зоряний та український жовто-блакитний прапори. Є ще на грамоті лев з книжою короною на голові — символ краю, звідки вийшла більшість емігрантів. Посередині, під орлом, емблема УНСоюзу: дружньо стиснені руки, а над ними жінка з трираменним хрестом у правій та книжкою в лівій руці. На самому долі грамоти, довкруги союзової печатки, ще раз вміщено американського орла і галицького лева, мабуть для того, щоб не було сумніву, кому належала лояльність союзовців.

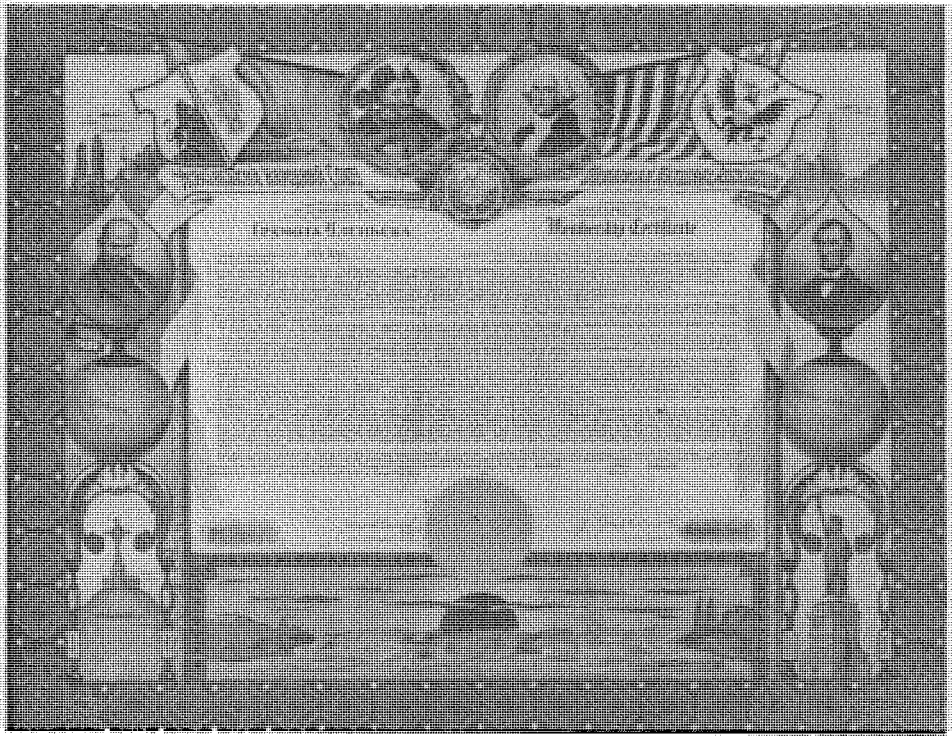
Членська грамота УНСоюзу після 1914 року

Такими були грамоти до ювілейного Шевченківського 1914 року. В століття з дня народин Шевченка, коли у Львові відбувався історичний Шевченківський здвиг, передвісник нових визвольних змагань, Український Народний Союз заманіфестував свою солідарність з рідним краєм і його ідейними змінами відкиненням запізненої назви „Руський”, змінивши її на „Український Народний Союз”.

В тому році змінено також членську грамоту УНСоюзу. Надруковано її на ще більшому аркуші паперу, завбільшки як розмір сьогоднішньої „Свободи”. Обгорнена довкруги вишивкою, вона була сповнена до верхків символічними постатями та не менш символічними образами. На самій горі по берегах щити з галицьким левом та Архангелом Михаїлом, та американським орлом. Поміж ними гетьман Богдан Хмельницький і президент Юрій Вашингтон. По лівому боці грамоти земна куля синього кольору з великим на жовто розмальованим кон-

тинентом, з написом „Україна”, а на верхку тієї кулі погруддя Т. Шевченка. Дальше тло творить хата Шевченка, його канівська могила, тополі і вітряк. По другому правому боці така сама земна куля з широким краєм з написом „Юнайтед Стейтс”, а на ній президент Абрагам Лінкольн на тлі статуї Свободи і мангетенських хмародерів. На самому долі море з двома віддаленими континентами, європейським та американським, сходяче з моря багрове сонце, а над ним декст грамоти — і вперше назва: Український Народний Союз.

Можна думати, що у сторіччя з дня народження Шевченка УНСоюз віддано офіційно під патронат Шевченка. Те, що його приміщено не побіч президента Вашингтона, але навпроти президента Лінкольна, треба вважати не як деградацію Шевченка в порівнянні з гетьманом Хмельницьким, але, можливо, як данину, зложену історично-хронологічній вірності. Адже жили й діяли в тій самій добі

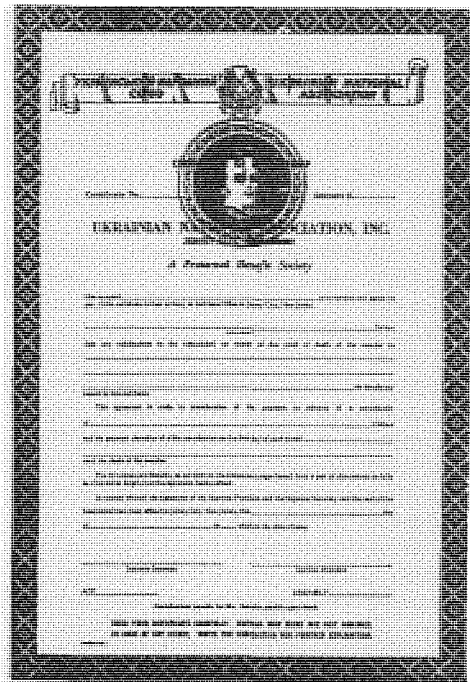
Членська грамота УНСоюзу до 1914 року

обидва великі мужі своїх країв, Шевченко і Лінкольн. Обидва й померли у близькому один від одного часі.

З того часу ім'я Шевченка не сходило зі сторінок союзних видань і всього життя УНСоюзу та його Відділів. УНСоюз з особливою послідовністю поширював культ Шевченка та знання його творів. Коли в 1914 році „Просвітня Комісія УНСоюзу” видала серію просвітніх книжок, на них на обкладинці був надрукований напис: „В честь столітніх уродин Тараса Шевченка”. Старанням УНСоюзу появилася ряд книжок про Шевченка, його вірші, драма „Невольник” і чимало статей, присвячених йому, його творчості і значенню.

Коли в 1934 році, в Шевченковім місяці дня 9-го березня, вийшло перше число англомовного „Українського Тижневика”, у ньому вміщено портрет Шевченка і переклад двох віршів поета.

Дослідник українсько-американської бібліографії, проф. Леонід Бачинський, у статті „Друковане слово Т. Шевченка в Америці” авторитетно

Членська грамота УНСоюзу від 1961 року

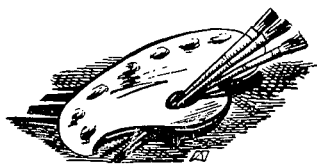
стверджує, що Український Народний Союз перший в Америці почав видавати твори Шевченка.

З ШЕВЧЕНКОМ У МАЙБУТНЄ

Культ союзового патрона Тараса Шевченка залишився живим в УНСоюзі до сьогоднішніх днів. Видними ознаками його є побудова на „Союзівці” в 1957 році пам’ятника Шевченкові, роботи славного мистця Олександра Архипенка, збірник-альманах „Наш Шевченко” та чепурний томик англійських перекладів творів Шевченка, надруковані УНСоюзом в 1961 році, в сторіччя смерті Поета, та введений в тому самому році „водний знак” на нових членських грамотах УНСоюзу з головою Т. Шевченка в молодому віці, роботи покійного мистця Миколи Бутовича. Той самий ми-

стець виготовив проєкт франкотипу, що його УНСоюз уживав в 1961 і вживатиме впродовж цього Шевченківського 1964-го року.

Вершком культу Тараса Шевченка буде побудова пам’ятника Шевченкові у Вашингтоні та його відкриття в травні 1964-го року. Ідея здвигнення цього пам’ятника народилася в УНСоюзі. В цьому є своя закономірність. Наша найстарша і найбільша заморська організація завжди жила і далі бажає жити життям всього народу. За пам’ятником Шевченкові на „Союзівці” невідмінно мусів прийти пам’ятник у Вашингтоні. При його відкритті УНСоюз і вся українська заморська громада наново врочисто складуть заяву своєї відданости патронів УНСоюзу і всієї України, Тарасові Шевченкові та своїй присвяти його заповітам.

ЛІТО

Написав М. І. Мандрика

*Все в ярій зелені — береза, в’язь і трави,
Державний клен і гордий рід дубів,
І вся діброва й сад у святозній відправі
Блакитних літургій і соняшних псалмів.*

*Шепозуть трав лани зеленими устами,
А квіти, як свіжки, горять у їх руках
І десь невидимий маєстро в синім храмі
Керує хорами многоязигних птах.*

*Це ж той Едем, що Садівник Одвізний
Садив, і дав мені, тобі, усім, усім —
І тим, що відійшли і що прийдуть в сторігзях —
Наслідникам землі, великим і малим.*

*Подув ласкавий вітер — Дух Святий з престолу
Шовками крил обняв, торкнувся всього, всіх:
Благословив сади, ліси і гори й доли,
І нас — для подвигів життя і райських втіх.*

22. VII. 1963

Г И М Н АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

Написав В. Щурат

*Далека Ти, а близька нам,
Кохана вітзино!
Як сонце з неба Твоїм ланам,
Ти світиш нам водно.*

*Світи нам, вітзино, світи,
Кохана Україно,
Щоб знали ми, куди нам іти
У слухную годину —*

*У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!*

*Як птахи ті, що їх пожар
Прогнав з-під рідних стріх,
На перший поклик, хожа б з-під змар,
Ми злетимо до них.*

*Поклиж нас, вітзино, поклиж,
Кохана Україно!
Ми злетимо, як козацтво у Січ,
У слухную годину —*

*У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!*

*Не даром ми тепер живем
У вітзині свобод;
Ми знати будем, як без ярем
Живе й росте народ.*

*Вставай лий, вітзино, вставай
І клиж нас, Україно!
Ми здобудем заморський наш край
У слухную годину —*

*Як бій, то бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!*

ЧОГО НЕ ДІЛИТЬ ОКЕАН...

У 70-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

Написав А. Драган

Далека Ти, а близька нам,
Кохана вітчизно!
Як сонце з неба Твоїм ланам,
Ти світиш нам водно.

(Василь Щурат: „Гімн американських українців“)

Рік 1964-ий має багато виглядів на те, щоб увійти в українську історію, як один з тих років, що про них завжди пам'ятають, про них пишуть у книжках і навчають дітей у школах, бо вони — характеризують добу. Це, зокрема, відноситься до історії українців в Америці, чи — як ми вже звикли називати — Американської України. У цьому бо році „Вашингтон дїждеться Шевченка“, коли на публічній площі в столиці Америки рішенням Конгресу і Уряду ЗДА та волею й жертвами американських українців буде поставлений пам'ятник найбільшому Синові України, Тарасові Шевченкові, у 150-річчя його народження.

Історія, власне передісторія цього пам'ятника, документально з'ясована в статті цього ж автора на іншому місці в цьому збірнику. На цьому місці вважаємо за відповідне тільки коротко повторити, що думку про побудову пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні видвинула „Свобода“, а ініціативу і початкові заходи в цій справі поробив Український Народний Союз, увійшовши опісля — згідно з рішенням його 24-ої конвенції у Клівленді в 1958-му році — в цій справі „у порозуміння з іншими організаціями, щоб спільно, всією громадою здійснити цей задум і цю ініціативу“. Обставини склалися так, що цей задум і ця ініціатива будуть здійснені в 150-річчя народження Шевченка і в 70-річчя створення Україн-

ського Народного Союзу. Але чи справді тільки обставини так склались? Історія і факти доказують, що в цих „обставинах“ є глибока логіка і сенс, своєрідна закономірність розвитку, бо пам'ятник народженому 150 років тому Тарасові Шевченкові у Вашингтоні буде рівночасно й пам'ятником народженої 70 років тому в формі Українського Народного Союзу „Американської України“, що сама по собі є живим пам'ятником Тарасові Шевченкові та його безсмертним ідеалом, доказом необмеженої в просторі й часі, неподіленої ані горами, ані ріками, ані океанами єдиної Української Душі.

Всі дані вказують на те, що один з перших свідомих українських емігрантів в Америці, козак-священик Агапій-Андрій Гончаренко, причалив до її гостинних берегів у 60-их роках минулого сторіччя з біблією та „Кобзарем“, якщо не в своїх руках, то в своєму серці й голові. На це вказує факт, що вже в першому числі редактованої ним і видаваної американським урядом для населення тількищо купленої у Росії Аляски газеті „Аляска Гералд“, яке появилoся з датою 1-го березня 1868-го року, надрукована стаття: „Інтересні ідеї поета Тараса Шевченка“, що є переказом поеми „Кавказ“, і початком Шевченкового „Послання“ і „Думи мої“.

Коли ж у 1893-му році о. Григорій Грушка почав видавати „Свободу“, оце „слово в началі“ Американської України, то й її перше число, яке появилoся з датою 15-го вересня 1893 року, має печать Шевченкового духа, виявленого вміщеним під заголовком газети цитатами: „В своїй хаті своя правда, і сила, і воля“ та „Учітєся,

брати мої, думайте, читайте, і чужому научайтесь, свого не цурайтесь". А коли з ініціативи „Свободи” кілька місяців пізніше, 22-го лютого 1894-го року, був заснований Український Народний Союз, то і його створення відбулося — як це сказано в звітній доповіді „Свободи” з 1-го березня того ж року — під тріумфальним відкликом на Шевченкові слова: „І, о диво, трупи встали і очі розкрили! І брат з братом обнялися і проговорили — слово тихої любови!” Шевченко став патроном Українського Народного Союзу й Американської України від самого зарання їхнього розвитку, тож не диво, що акція в справі будови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні викликала тут найбільший відгомін.

Шевченко і його культ серед українців в Америці може послужити найкращим доказом неподільності української душі, того нерозривного духового зв'язку, що завжди існував і існує між українцями на рідній землі та їхніми братами й сестрами, розкиданими бурями історичної неволі по багатьох країнах і континентах світу. Промовистим прикладом того духового зв'язку може послужити опубліковане з нагоди 10-річчя Українського Народного Союзу перше „ювілейне” число „Свободи”, якому й бажаємо віддати окрему увагу в цей Шевченківський рік і з нагоди 70-річчя Українського Народного Союзу.

Це перше „ювілейне число”, тоді ще тижневика „Свобода” появилося з датою 26-го травня 1904-го року „На пам'ятку десятилітньої річниці заложення Руско-Народного Союзу і часопису „Свобода””. Має воно 18 сторінок і надруковане на кращому книжковому папері. „Свобода” появилася тоді в Скrentоні, в Пенсильванії, а її видавцем і редактором був у той час о. Іван Ардан. Тоді, як і від самого початку заснування Українського Народного Союзу, „Свобода” вважалася й фактично була його органом, хоч шойно в 1907 році перейшла на його власність.

„Ювілейне число”, про яке мова, може послужити клясичним прикладом того помосту, що його завжди становила „Свобода” через океан між

українцями на рідній землі і в Америці. Воно складається з двох головних частин, що становлять одну цілість. Перша частина — це „Краєві Русини заморським Братам”, як відмічено великими літерами в заголовку цієї частини, і друга частина, яка вже так виразно не вирізнена, але яку сміливо можна, вживаючи тодішньої термінології, назвати: „Заморські Русини своїм Братам у Краю”.

Ситуацію, обставини й нагоду вияснює надрукована в тому ж числі редакційна стаття, яку передруковуємо в цілості, бо вона говорить сама за себе. В цій статті, що має заголовок „СВЯТО СОЮЗА І СВОБОДИ”, написано:

Нинішнє число „Свободи” видали ми на пам'ятку 10-літнього ювілею нашої часописи і одинокої народної організації взаємної помочі в Америці, Руского Народного Союзу. Одинокої, кажемо, бо хотяй в Америці існують другі організації, але вони не суть чисто народно-руські. Вони зовуть себе не рускими, але „русскими”, се є московськими, та роблять ріжницю між русинами за для їх віри... Такі організації жаден свідомий русин-українець народно-русскими назвати не може.

До участі в нашій святі запросили ми через Вп. В. Гнатюка у Львові також наших сестер і братів, що живуть у старім краю: у вільній колісї, а тепер поневоленій віроломними царями України, у „конституційній”, але обкраданій польськими шляхтичами Галичині та зеленій Буковині.

І вони обізвалися на наш голос — дяка їм за те і д. Гнатюкові. Обізвалися і надіслали на наше свято хто свій портрет, хто коротке писання, а хто бодай кілька щирих слів заохоти. А сим, що відізвалися на наш голос, дали доказ, що їм не байдужа доля русинів в Америці, що вони інтересуються нашим життям і тим, що ми робимо. Нехай же се буде наукою для нас, американських русинів, щоби й ми цікавились життям нашого рідного краю. Нехай буде заохотою до праці для рідного народу.

Того народу, котрий нині розшма-тований та неволений: котрого дітей ділять від себе високі гори, широкі ріки, а то й глибоке море, але котрий помимо зусилля всіх своїх ворогів не завмер, а живе, почуває свою єдність, свою силу.

Тепер він рухається, пробує, чи моцні ще окупи. І недалеко вже той час, коли він почує в собі таку силу, що зломить важкі кайдани і ворогів своїх у порох розіб'є.

І вийде на волю свободний, веселий.

І збудує свою власну Хату.

А в тій хаті не царі, не пани будуть панувати, а — Рівність, Братство і Воля.

Тоді мем святкувати ще більше свято: величне, всенародне свято.

А щоби се свято чим скорше настало, мусимо і ми, американські русини, приложити до загальної праці нашу руку.

Тож, позір Родимці!

В дні нашого американського руско-народного свята складім обіт: працювати безупину для добра нашої славної нації, щоб чим скоріше святкувати свято незалежної, вільної, рівноправної Руси-України!

Це було 26-го травня 1904-го року! Українці на рідній землі і в Америці, хоч були розділені — як сказано в цитованій редакційній статті „Свободи” — „високими горами, широкими ріками і глибоким морем”, але були єдині своїм духом і бажанням причинитися до визволення рідної країни.

На скероване за посередництвом Володимира Гнатюка прохання „Свободи” відгукнулись такі сьогодні вже історичні постаті, як Іван Франко, Панас Мирний, Іван Нечуй-Левицький, Михайло Коцюбинський, Борис Грінченко, Микола Лисенко, Модест Левицький, Олена Пчілка, Ганна Барвінок, Михайло Старицький, Наталія Кобринська, Іван Стешенко, Василь Нагірний, Гр. Коваленко, Михайло Павлик, Микола Вороний, Євгенія Ярошинська, Михайло Лозинський.

На жаль, „Свобода” не зберегла свого архіву з тих часів і всі інформації про цю своєрідну „кампанію”

духової єдності з нагоди 10-річчя УНСоюзу черпаємо виключно із збережених, на щастя, річників самої „Свободи”. Сьогодні було б цікаво по-знайомитися з напевно широкою перепискою „Свободи” в цій справі. Де-що з цього подав у своїй статті „Коцюбинський і „Свобода”” М. Л-а, зачитувавши зокрема листа Гнатюка до Коцюбинського, в якому Гнатюк писав:

„Американські русини обходять з кінцем сього року 10-літній ювілей заснування газети „Свобода”. З тої нагоди хочять вони видати ювілейне число, значно побільшене, в яким бажають подати статті, поезії, золоті гадки і т.і. різних наших людей (не лише письменників) з їхніми портретами і автографами. Вони бажають, щоб у їх святі взяли участь і галичани, і буковинці, і українці для задокументування національної єдності та для більшої моральної піддержки наших заморських переселенців”.

Цитований М. Л-а далі подає, що Гнатюк, звернувшись до Коцюбинського, щоб він щось написав для „Свободи”, рівночасно просив його передати таке саме прохання Панасові Мирному, бо він сам, Гнатюк, не мав його адреси, що Коцюбинський і зробив.

Уся ця кореспонденція відбувалася головню впродовж 1903-го року, а результат тих заходів „для задокументування національної єдності” — як писав Гнатюк — між українцями на рідній землі та в Америці, бачимо у ювілейному числі „Свободи” з 26-го травня 1904-го року, що зберігається в архіві „Свободи” в дуже доброму стані. Докладніший огляд того ювілейного числа „Свободи” буде — думасмо — цікавий для читачів і може мати вартість для дослідників нашої історії, саме під кутом того, чого не ділять океани: нашої духової єдності.

Перша сторінка того ювілейного числа має тільки напис і велику символічну ілюстрацію якогось автора. На ній зображений світлий дух України, під яким простягають один до одного руки козак з України та ук-

раїнський поселенець з Америки. Тексти починаються на другій сторінці під великим заголовком: „КРАЄВІ РУСИНИ ЗАМОРСЬКИМ БРАТАМ”. Там по порядку надруковані:

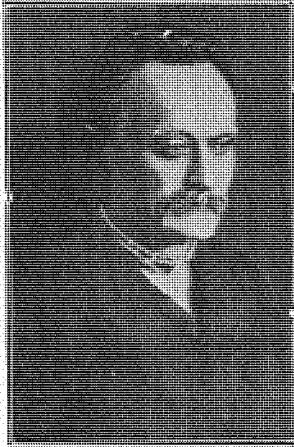
ПАНАС МИРНИЙ

Насамперед, без додаткових вяснень, надрукований вірш Панаса Мирного:

Не літа нам такі страшні,
Як те, що старіє сі літа:
Пригоди всякі навесні,
Життя без ясного просвіту
І без надій, і без добра, —
Лихії, тяжкії години!..
Ох, старість не була б страшна,
Якби добра більш в Україні!

П. МИРНИЙ

ІВАН ФРАНКО

Іван Франко

Дальше вміщено велику фотографію Івана Франка з таким редакційним вясненням: „Ім'я сего славного нашого письменника звісне майже кожному русинові-українцеві. Навіть селяни та малі діти знають і залюбки читають його твори. Іван Франко — хлопський син. Родився 1856-го року в дрогобицьким повіті, в Галичині. Кінчив університет у Львові. Задля любови свого народу та любови „меншого брата”, потерпів багато на своїм віку від чужих і від своїх, але не подався духом. Своїми незвичайними здібностями, непохитною, самостійною вдачею та своєю муравлиною

працею виробив собі не лише перше місце між своїми, але також зискав повагу чужих так для свого імени, як і для руского слова та всієї руско-української нації. Його дуже численні та різнородного змісту твори перекладають на різні європейські мови. Іван Франко є справді гордістю руско-української нації”.

Після цих вступних завваг про Франка, надруковано пересланий ним для „Свободи” віршований переклад з німецького балади Августа Біргера „Цісар і ігумен”. Під твором, що займає повних дві подвійні шпальти „Свободи”, подано дату: Львів, дня 15 листопада 1903.

ІВАН СТЕШЕНКО

Після цього подано фотографію Івана Стешенка, коротке редакційне вяснення про нього та його власне „писання”, переслане для „Свободи”. Треба завважити, що, як це виразно видно з оформлення цього „Ювілейного числа”, в секвенції приміщення і друку надісланих портретів і творів видатних „краєвих русинів” редакція керувалася головно „технічними міркуваннями”, себто величиною твору та наявним місцем на сторінці.

Під фотографією Івана Стешенка подано таке пояснення, мабуть, написане на підставі автобіографічних даних з листа самого Стешенка, на що вказує — подібно, як і при поясненнях до інших наддніпрянських авторів — подання імени, прізвища і по батькові: „Іван Матвієвич Стешенко, род. 1873 р. в Полтаві на Україні. Вчився на Київським університеті. Написав драму „Мазепа”. 1899 року видано збірку його поезій п. з. „Хуторні сонети”. Також переклав „Метаморфози” Овідія”.

І надруковано допис Стешенка:

Спостерігаючи рух всесвітньої історії, ми бачимо, що має міцну підставу для невмирання той нарід, який вступає в ХХ в. з ясними ознаками інтелігенції: з письменством, штукою, наукою і т.д.

Але ще більший ґрунт для неумирання має той нарід, якого члени самі стають інтелігенцією, вступають

у всесвітнє коло борців за людські ідеали.

Наша вітчизна має в ХХ віці і свою інтелігенцію, що особливо в Галичині виросла в певну духову силу, має і нарід, що поволи стає інтелігенцією і нічим уже не може бути спинений у своєму розвитку.

Отже, думаю, що можемо з повним правом сказати, що як „ще не вмерла Україна”, то при таких даних і не вмере ніколи!

Київ, 9 вересня 1903.

Іван Стешенко

МИХАЙЛО СТАРИЦЬКИЙ

Переслані „Свободі” вірш і фотознімка Михайла Старицького належать, мабуть, до останніх в його житті, бо помер він 27-го квітня 1904-го року, отже за місяць перед появою „Ювілейного Числа”. До його світлиці „Свобода” подала таке пояснення: „Михайло Петрович Старицький, дідич, род. 1840 р. в Клішинцях, в Полтавщині, на Україні. Вчився в Київським університеті. Писав поезії, драматичні твори, оповідання, повісті і романи. Він оснував першу українську театральну трупу. Помер 27 квітня 1904 року в Києві. Похорон був величавий. Над могилою промовляли А. Коваленко, Ів. Стешенко, Гр. Коваленко, Мик. Лисенко, студент Ільшенко та інші. Зі смертю Старицького втратила Україна одного з найлучших своїх синів, котрий закріпив братів до праці словами: „Най кат жене, а ви любіть свою окрадену родину й за неї сили до загину і навіть душу положіть!” Рівночасно надруковано вірш Старицького:

На про! Без ляку і зневіри —
За правду, волю й рідний край!
Во завзялися бузувіри
Народ наш винищити вкрай.

Повсюди чад, а ворог лютий
Пекольні бенкети справля.
Гнігить наш мозок неокутий
І точить сили, наче гля...

Хоч мало нас, та наша сила
Росте у правді наших дум —
Понесемо ж ми гордо, сміло
На вражий регіт і на глум

Новий псалом живого слова,
В йому не пагуба стара,
А світло лагоди, любови,
Братерства, волі та добра...

М. СТАРИЦЬКИЙ

ІВАН НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ

Іван Нечуй Левицький надіслав своїм „заморським братам” фотознімку, яку вміщено з коротким поясненням, що це — „ветеран українського письменства і його гарні твори відомі кожному інтелігентному українцеві”, та уривок свого твору „Хмари” з 1874-го року, який і надруковано.

ВАСИЛЬ НАГІРНИЙ

Під його фотознімкою подано, що це — „організатор многих руских товариств, пр. товариств „Народна Торговля”, „Дністер”, „Руський Кредитовий Союз”, „Народна Гостинниця”, „Сокіл”, робітничого товариства „Зоря” і других. В. Н. дуже діяльний чоловік. Більшість економічних руських інституцій постала за його почином або радою. Крім сего В. Н. займає різні уряди в усіх руських товариствах у Львові та бере у них живу участь, а свого часу видавав часопис для народа „Батьківщина”.

Від себе Василь Нагірний „Свободі” написав:

Василь Нагірний

„Не ждїм на чужу помїч, хотяї би і найсильнїших сего свїта; — віруймо в свою власну силу, працюймо самї, а Бог нам поможе”.

Лист датований: Львів, 22. IX. 1903.

ЯРОСЛАВ ВЕСОЛОВСЬКИЙ

Без фотографії і без будь-яких пояснень надруковано тільки його вірш „М'ясниці”, під яким, крім підпису автора, подано дату: Коломия, 30 січня 1904.

НАТАЛІЯ КОБРИНСЬКА

Під її фотознімкою подано пояснення: „Наталія Кобринська, галицька письменниця. Вона перша відїздалась в Галичині до руського жіноцтва з покликом до просвіти та організувала жіночі товариства. Враз з Оленою Пчілкою видала жіночий альманах п. з. „Перший Вінок”. Внизу надруковано її заклик до „заморських сестер”, який передруковуємо:

Посестри!

„Будїться, Сестри, ставайте до праці задля своєї і народної свободи!” — Се мій поклик від 1884 р. до руського жіноцтва.

Той поклик не переходив безслідно. Ради него заснувалося в Станиславові перше жіноче товариство для просвіти і дало почин до зас-

новку таких же товариств у цілій Галичині.

Пішли петиції до державної ради о вступ жінкам до університету. Зачали засновуватися захоронки для дітей, аби дати полекшу зарібним жінкам і не допускати до винародовлення русинів у самім корени.

Крім того, інтелігентне руске жіноцтво зачало займатися промислом нашого сільського жіноцтва. Але, на жаль, він як скрізь не міг видержати конкуренції з виробами фабричними. Тому то гарні і артистичні ручні вироби нашого жіноцтва не розходилися і не покривали накладу праці.

Ось чому відзиваюся до Вас, Сестри, що покинулисьте рідну батьківщину задля кусника хліба і поплили за широке море.

Не забувайте на свій рідний край, на свої полишені сестри! Не зривайте з ними зносин і помагайте їм оскільки Вас на те стане. — Зав'язуйте жіночі товариства „Промислової Помочи”, аби створити ринок збуту для ручних виробів нашого жіноцтва. Сим піднеслибсьте дійсно дрібний промисл наших жінок і оригінальні, нові мотиви руської стосованої штуки вивели на широкий світ попиту і збуту.

Помагайте і тим жінкам, що так само, як і Ви, були примушені лишати свій край і шукати заробітку за морем.

Ви певно і самі відчуваєте далекосяглість таких організацій, як взагалі потребу підмоги Вашим Сестрам в Америці і ріднім краю, бо Ви все таки діти Матері Руси-України.

Наталія Кобринська

ГР. КОВАЛЕНКО

Надіслав для „Свободи” свою автографовану фотознімку та патріотичний вірш „Ніч”, датований: Чернівці, 1903, надрукований у тому ювілейному числі „Свободи”.

МИХАЙЛО ПАВЛИК

надіслав „Свободі” свою фотознімку, яку надруковано та під якою подано такі вияснення:

Грицько Коваленко

Михайло Павлик, ветеран руського письменства, один з тих, що за проводом пок. М. Драгоманова пішли новим шляхом і, як звичайно в таких випадках буває, мусли немало перенести від своєї таки суспільности. Сего року минає 30 літ відколи М. П. став працювати на літературнім і політичнім полі. М. П. також інтересувався життям американських русинів. Написав для них „Народний рух австроугорських русинів”, свого часу писав дописи до „Свободи”, переписувався з деякими тутешніми русинами, а в „Товаришу” помістив досить широку розвідку про тутешніх русинів в перших роках нашої імїграції. . .

МИКОЛА ЛИСЕНКО

До найпопулярніших фотосвітлин українського композитора Миколи Лисенка належить його фотознімка із власноручним написом на ній: „З цілим світом братаймося, катам в руки не даймося. М. Лисенко”. Але мало хто знає, що саме цю свою фотографію переслав Лисенко „Свободі” з нагоди її і УНСоюзу 10-річчя. Згадана фотознімка надрукована в обговорюваному ювілейному числі „Свободи” з таким підписом:

Микола Лисенко, найбільший і найплодовитий наш композитор,

Микола Лисенко

надіслав своє фото з повисшим двостихом:

„З цілим світом братаймося,
Катам в руки не даймося”.

Се справді дуже гарні і глибокі слова. Як звісно, вся Русь-Україна святкувала минувшого року величаво 35-літній ювілей його діяльности. Під час концерту, який відбудеться в часі конвенції „Союза”, будуть між іншими співати також і деякі його пісні.

МИКОЛА ВОРОНИЙ

Між багатьома найвидатнішими творцями української культури того часу, які з нагоди 10-ліття „Свободи” й УНСоюзу переслали їм свої побажання, здибасмо й Миколу Вороного. В ювілейній „Свободі” поміщена його фотознімка з таким підписом: „Микола Вороний, родився 1871 року на Україні. Вчився у Львівськїм університеті в Галичині. Се артист українського театру”.

Рівночасно надруковано пересланий „Свободі” його вірш, написаний в Чернігові 9-го листопада 1903-го року:

ЛЯХІВКА

(Застольна пісня)

Вип'ємо, вип'ємо
Та всіх ляхів випремо
Геть за Сян;

Зборемо, зборемо
Та землицю зоремо —
Власний лан!

Чарочки дзінь-дзінь,
Вип'єм — та й амінь,
Потім буки в руки —
Згинь, ляше, згинь!

Годі нам, годі нам
Потурати злодіям —
Тим ляхам;

Бідоньки, бідоньки
Чинять сі сусідоньки, —
Кривда нам!

Чарочки дзінь-дзінь,
Вип'єм — та й амінь,
Потім буки в руки —
Згинь; ляше, згинь!

Сонечко, сонечко,
Виглянь у віконечко,
Привітай
З волею, з волею,

З таланом та долею
Рідний Край!

Чарочки дзінь-дзінь,
Вип'єм тай амінь,
Берім буки в руки —
Згинь, ляше, згинь!

МОДЕСТ ЛЕВИЦЬКИЙ

У ювілейній „Свободі” поміщена його фотознімка із виясненням, що це „молодий український писатель”, який переслав „Свободі”, крім фотознімки, ще таку, надруковану в тому ж числі, сентенцію:

Не цураймося, люди, ніякого громадського діла: чи соцьким виберуть, чи дорого гатить чи на варті стояти — все для громадського добра потрібне. І билюнок жменька займеться — дасть тепло, може й багатте розпалить. . . Натє ж і мою билюнку. Може здасться. . .

БОРИС ГРІНЧЕНКО

Великий український письменник і вчений, Борис Грінченко, переслав „Свободі” свою фотознімку із завжди актуальним віршем-сентенцією:

Вільна мова — то основа
Дужого життя;
Де німіють, — недугують,
Гинуть без чутя.

У підписі під фотознімкою „Свобода” пише: „Борис Дмитрович Грінченко (Василь Гайченко, Іван Перекотиполе) родився 1863 р. на хуторі Вільховий Яр, Харківського повіту на Україні. За 10 років був народним учителем. Пише поезії, оповідання, романи і драматичні твори. Деякі його писання були надруковані в „Свободі” давнішими роками”.

МИХАЙЛО КОЦЮБІНСЬКИЙ

Подібно, як Микола Лисенко, Михайло Коцюбинський переслав „Свободі” свою автографовану фотознімку та короткий нарис „Хмари”, написаний в Чернігові 18-го жовтня 1903 року. У підписі під фотознімкою „Свобода” вясняє, що „М. Коцюбинський — один з молодших талановитих українських писателів”. Нарис, надрукований в тому ж ювілейному числі „Свободи”, передруковуємо:

Х М А Р И

Коли я дивлюсь на хмари, ті діти землі і сонця, що знявшись високо, все вище й вище, мандрують блакитним шляхом, — мені здається, що бачу душу поета.

Я впізнаю її. Он пливе чиста й біла, спрагла неземних розкошів, прозора й легка, з золотим усміхом на рожевих устах, тремтяча бажанням пієні.

Я бачу її. Велика і важка, повна туги і невиплаканих сліз, вагітна всіми скорботами світу, темна од жалю до нещасної землі, вона клубочиться чорними хвилями, важко дишає переповненими грудьми, ховає лице од сонця і гірко плаче теплими слюзами, аж поки не стане їй легше.

Я знаю її. Вона . . . неспокойна, вся насичена вогнем, вся палаюча великим і праведним гнівом. Мчитьесь шалено по небу і підганяє ліниву землю золотою зіркою . . . Вперед . . . вперед — швидше разом із нею . . . в мільйон разів швидше в повітрі . . . І гукає так, щоб усі почули, щоб ніхто не спав, щоб усі прокинулись.

Я розумію її. Вічно невдоволена, вічно шукаюча, з вічним питанням

— нащо? до чого? — вона спустила сірі крила над землею, щоб не було видно сонця, щоб потопала в тінях земля, і сіє дрібну мряку суму...

Поете, я не дивуюсь, що любиш хмари. Але я співчуваю тобі, коли з тужливою задрістою стежиш за хмаркою, що тоне, розпливається і гине в блакитній пустелі...

ОЛЕНА ПЧІЛКА

Олена Пчїлка, мати Лесі Українки

Переславши „Свободі” і УНСоюзові, з нагоди їхнього 10-річчя, свою автографовану фотосвітлину, Олена Пчїлка переслала рівночасно — як це сказано в дописці під надрукованою фотосвітлиною — „збірку українських взорів”, із словами:

В редакцію „Свободи” для заокеанських Братів-Українців посилає Олена Пчїлка українські взори, що вона збрала на Волині, близько Галичини, Київ, 1903 р. Олена Пчїлка.

ЄВГЕНІЯ ЯРОШИНСЬКА

З довшим привітом-закликом „До Руських Жінок в Америці” звернулася через ювілейну „Свободу” Євгенія Ярошинська, „молода буковинська письменниця”, як це сказано в підписі під фотознімком. Привіт-заклик не втрачає своєї великої актуальності й сьогодні, після 60 років:

ДО РУСЬКИХ ЖІНОК В АМЕРИЦІ

Дорогі Сестри! Насамперед прийміть мій щирий, сердечний привіт з рідного краю. Тяжка доля спонукала вас лишити все миле, дороге, покинути вітчизну та шукати добра за морем. З пекучим горем, з болем серця прощали ви рідний край, в надії, що на чужині заблисне вам звізда щастя, скінчиться ваше тутешнє безталання. Покидаючи рідний край, робили ви се не для себе, а для ваших дітей, бо виділись, що їм не буде вже як пробувати тут, де розсілися чужинці, а для своїх місця нема. І для тих дітей переносили ви тяжку розлуку з сьояками, весь жаль розстання з рідною країною, бо хотілись зладити їм кращу долю, ліпшу будучність, як ту, котра чекала їх на власній землі. А як ви понесли за ті діти такі великі жертви, що зреклись всего, до чого привикли змалку, з чим зрослося ваше серце, ваша душа, то мусите пам'ятати, що і в новім світі тяжить на вас велика місія, святий обов'язок вплинути на розвій тих дітей, щоби вони принесли славу своєму народові. Матері мають на дітей великий вплив, від добрих матерів залежить добро цілих народів, бо як матері навчать своїх дітей в маленкості, такими вони остануться назавше. Перше мусите старатися, щоби ваші діти просвіщалися. Просвіта є то велика сила, перед котрою никнуть темнота, недостаток, злі звичаї й обичаї. Просвітою осягнуть вони собі незалежність, заберуть належне їм місце серед других народів, бо через просвіту стануть культурними людьми, а культурні люди мають значення в світі.

Але, крім просвіти, маєте ви чувати також над найдорожчим скарбом кожної людини, а то над народністю ваших дітей. Ви маєте уважати, щоби ваші діти не винародовилися, а остали вірними Матері-Русі. Ви мусите вчити їх рідного слова, ви мусите зацепити їм гарячу любов до тої бесіди, котра була їх першим виразом, ви мусите наставати на те, щоби вони вживали її, шанували її, дорожили нею. Ви мусите говорити

ім, що там за морем в старім краю є цілий народ, котрий розмовляє тою самою бесідою, що то є честю належати до того народу, бо він був колись великим, славним, а не власна провина, лиш вороги спорядили йому теперішню залежність. Ви мусите розбудити в них сильну віру, що той народ двигнеться, що добуде собі власною силою волю, бо се народ сильний, витривалий, перебув уже не одне лихоліття, не одні злидні, а не упав таки. Ви мусите навчати тих своїх дітей рідної історії, звертати їх увагу на те, що Русини мали колись своїх власних князів і королів, мусите показувати їм на славних козаків, що боролись хоробро за вітчину, котра була їх найвищим добром, за котру вони проливали радо свою кров. До такої любови до рідного мусите заохочувати своїх дітей, бо й вони ж кров від крові і кість від кости тих завзятців, що радше давалися на муки і смерть, як спроневірилися своїй вірі, свому народові. Загривайте серця тих своїх дітей такими світлими прикладами, як був наш незабутній Тарас, що ціле життя служив свому народові, розказував про його недолю, вставлявся за нього, терпів за нього, а робив се все лиш з превеликої любови до своєї вітчизни, до свого рідного слова, котрим виспівував так чудово про славі дії наших батьків. Він каже:

Учітеся, брати мої,
Думайте, читайте...

А також:

Бо хто свого ся цурає,
Того Бог карає...

Отже і він цінить високо просвіту, але каже, щоб не відчужуватися від свого, але все держатися його...

Мої дорогі Сестри! Від вас залежить так багато, можна сказати, що будучність нашого народу за морем. Бо коли ваші мужі підуть на заробітки, щоби придбати до хати добра, лишитесь ви з тою дрібною дома і будете її научати. Пам'ятайте про те, що ви маєте берегти наш найдорожчий скарб — нашу руську народність. Бережіть її щиро, не дайтеся нікому на підмову, не зважай-

те на нічиї лесні слова, не дивіться на те, якби хто сміявся з вас, що ви бороните своєї народности, а тримайтеся її, гордіться нею. Так вчіть і своїх дітей, а заслужите собі на вдячність як у них, так і цілого народу. Найкращим вашим пам'ятником буде те, що ваші діти будуть щирими Русинами, вірними всім традиціям свого народу, як здвигнуть стяг волі і скажуть: Ми сильний, вільний Руський народ, а що ми сталися ним, це завдячуєм нашим матерям!

ГАННА БАРВІНОК

Ганна Барвінок (О. Кулішева)

Довше своє „оповідання з народних уст” під заголовком: „Так як умерти” переслала „Свободі” й УНСоюзіві в їх 10-річчя, разом із своєю фотосвітлиною, О. Кулішева — Ганна Барвінок. Оповідання, написане „на хуторі Кулішівка” 20-го червня 1903 року та займає в „Свободі” майже дві сторінки.

МИХАЙЛО ЛОЗИНСЬКИЙ

Серію привітань та побажань і матеріалів, пересланих „Свободі” й УНСоюзіві в їх десятиріччя найвидатнішими письменниками й діячами „Старого Краю”, замкає Михайло Лозинський, „молодий руський письменник, автор „Листів зі Старого Краю” та

деяких віршів і розвідок, які були друковані в „Свободі” — сказано в підписі і виясненнях під його фотознімкою. Разом з привітом і побажаннями та фотознімкою, переслав М. Лозинський і свою оригінальну статтю: „Старий Край і американські Русини”. Статтю попереджено, як мотом, цитатою з Івана Франка: „Гей, розіллялось ти, руське море, геть по Європі і геть поза море”, відзеркалює тодішню оцінку української заморської еміграції радикальнішими українськими колами із сильним підкресленням соціального елементу.

На цій статті вичерпується частина: „Краві Русини Заморським Братам”. При цьому цікаво, що хоч в тому часі українську еміграційну спільноту в Америці становили майже виключно українці із західних земель: Галичини і Лемківщини, Карпатської України і частинно Буковини, то голоси й привітання з нагоди 10-річчя їхнього зорганізованого життя надіслали, крім Івана Франка зі Львова, переважно найвидатніші творці і представники української культури з наддніпрянської України, що з черги підкреслює соборність українського духа.

Другу частину цієї ювілейної „Свободи” становлять головні повідомлення про ювілейну, восьму з черги конвенцію УНСоюзу, що мала відбутися і відбулася в днях від 30-го травня до 2-го червня того ж 1904-го року в містечку Шамокін у Пенсильванії та про ювілейні святкування з цієї нагоди, що були включені в програму конвенції. Це був у першу чергу похід вулицями міста та ювілейний концерт з програмою, якої не посоромилися б і сьогодні. Концерт закінчено співом гімну „Ще не вмерла Україна”, у виконанні трьох хорів та оркестри.

І ювілейне число „Свободи”, і конвенція УНСоюзу стояли всецільно під знаком тієї духової єдності американських українців із своїм материком — Україною та українським народом, якої справді не ділять жадні кордони. Характеристикою цього можуть по-

служити гасла, що ними попереджено конвенційні повідомлення: „Слава Ювілейній Восьмій Конвенції Руського Народного Союзу! Радьте розумно над добром Руського Народного Союзу та русько-американськими справами взагалі! Нехай Ваші збори стануть епохою в розвитку Американської Руси! Нехай живуть Головні Урядники і Поважані Делегати! Нехай живуть всі Члени Руського Народного Союзу і весь Руський Народ! Найпропаде незгоди проклята мара... Ще не вмерла Україна!”

**

Зрефероване в цій статті перше ювілейне число „Свободи” приготоване в її 10-річчя та надруковане в 10-річчя УНСоюзу в 1904-му році є замітним, але тільки одним із безчисленних доказів духової єдності між українською еміграцією та українським народом. Під знаком цієї єдності стоїть уся історія Українського Народного Союзу та Американської України від самого початку їхнього існування по сьогоднішній день. Очевидно, в процесі розвитку заходили всілякі зміни й переміни, але вони ніколи не відносилися до послаблення духового зв'язку, а навпаки, до його закріплення. Тим то й історію Американської України, від появи першого числа „Свободи” під знаком Шевченкового „І чужому навчається, свого не цурайтесь!” в 1893-му році до запланованого на 1964-ий рік здвигнення пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, можна оправдано вважати частиною історії України. Впродовж історії цієї бурхливої доби український народ переживав найсвітліші моменти відродження своєї державности в 1918-19 рр., як і найчорнішу добу народобивства в большевицькій неволі. Усі його радощі і смутки цієї доби переживала разом з ним і Американська Україна, найживіше на них реагуючи. Бо можуть цей народ ділити насильно встановлювані кордони і залізні заслони, але ніщо, жадні кордони, ані ріки, гори й навіть океани не можуть розділити української душі!

УКРАЇНСЬКА ТВЕРДИНЯ — НАРОДНИЙ СОЮЗ!

Написав Остап Грищай

*Твердиня заморя,
Граніт бастион . . .
Де раніше безпуття,
Пустиня і груз —
Сьогодні Союз там.
Не зміг нас демон!*

*Рости ж нам, Союзе,
І стовпом нам стань,
Як стовп, що Мойсею
Обітом горів!
Щоб в хвилину грядущих*

*Визвольних змагань
Ти вказував путь нам
До збройних рядів.*

*До збройних, залізних,
Незломних рядів
За волю Вкраїни,
За волю краю!
Хай бухне по жаром
Наш порив і гнів,
І стане весь наряд
З долею на прю.*

**Гурток молодих бандуристів під пам'ятником Шевченкові
на Союзівці**

ПРИЙШЛА ОСІНЬ

СОЮЗОВИМ ПІОНЕРАМ — ПРИСВЯТА

Написав Ів. Керницький

Настрій такий, ніби живцем узятий із Стефаникової „Давнини” чи „Озимини”. Отак мені здається, що це в неділю по відправі вийшли з хати та й посідали собі на призьбі дід Митро і баба Митриха. І важко звісили на коліна поморщені, спрацьовані руки. Та й задивились на свіжозорані покутські нивки, заслухались в журливу мелодію осени, що снуєдопрядає останню нитку „бабиного літа” . . .

А це не рідна, золота осінь, а тутешнє „індіянське літо” догоряє у видолінку полум'ям червоних кленів. І не рідні Карпати голубіють на обрії, а гори Андіронтак. Та й не господарство це діда Митра, а фарма містера Шостака. А сидять вони обоє з жінкою, звичайно, не на призьбі, а на ганочку, на розгойдані крісла посідали, вернувшись з церкви та побідавши.

Довкола, як оком засягнеш — усе їхні „прапорти”: ліс, поля, сіножаті. Поля управного мало, бо запустило, нікому на ньому робити. Ліс миршавий, хаці, виверти та й суха осичина, але за такий платиш менший податок. На вигоні худоба, расова, чорно-краса, штук зо тридцять; стоять стайні, шопи з машинерією, майстерня, гаражі . . .

Обоє господарі прощаються з своєю фармою, на якій важко гарували багато років, шестеро дітей виховали, вивели в люди. Тепер вони інженери, урядовці, вчительки, пороз'їздились по стейтах, а їм, старим, гірко приходиться господарювати. Продають землю, фарму, худобу і статок, а самі, як ті птахи на зиму, відлітають у затишні, теплі сторони, відай до Каліфорнії.

Господар, як і дід Митро у Стефаника: мовчазливий чолов'яга. Заложив окуляри, читас „Свободу”. За те ж місис, як баба Митриха, говорити любить:

— Ой, тяжко буде мойому старому покидати се місце . . . Тут усе росло, розвивалося на його очах, кожна яблінка, кожна черешенька. Він же сам і церкву ставив, парафіяльний д'м будував, а під церквою — ви ж бачили, яка красна зала?.. Се теж його робота, бо він у мене майстер був! Щоб колись добрі люди змовили за нього стільки „Отченашів”, скільки він у тій залі відіграв представлень, скільки зробив бенкетів на добродійні цілі! Наша громада була колись мала, всього купка фармерів, а щодо колекти, то ми стояли на другому місці, зараз за Нью Йорком!

Господар зняв із носа окуляри:

— А пригадаєш собі, Мері, як у 1912-му році приїхали збирати на „Рідну Школу” пан доктор Демидчук зі Львова?.. А тоді така бідося була, таке страшне безробіття, що й кводер рахувався за великі гроші! Вийшли пан доктор на сцену та й деклямують вершик „За море”:

„. . . Чи чуєте, тату, наші мама вже продали хату!

Продали хату, продали поле, а самі їдуть у світ, за море”.

— Він плаче, і ми плачемо . . . А потім я пішов з капелюхом між люди і зібрав п'ятдесят долярів! Ви знаєте, що то були за гроші на тії часи?

— А тих грошей він не посилав до Нью Йорку, — перебила господиня. — Він, бувало, казав: як підуть гроші по комітетах, то так буде, як з

тою грудкою снігу... Передаєш її з рук до рук, то вона все менша і менша. То він сам носив їх на пошту і з власної кишені платив пересилку, щоб і центика не зронити!

Господар махнув рукою:

— Тепер таких дурних уже нема. От, минулої неділі, давали в нас концерт за Тараса Шевченка. Зібрали гарний гріш, коло чотири сотки, але що з того? Диригент і співаки взяли 380, а до Комітету, на сміх, вислано десятку!

— Ей, старий, чого ти кричеш? Що ти там знаєш! Ці нові емігранти, то люди професійні, фахові, вони того артизму вчилися в школах, то хай собі зароблять по пару талярів. І так не годен вислати того до Краю, поки ці чорти лабати там сидять.

Господар піднімається з розколісаного крісла.

— Я знаю, — каже мені, — що ви пишете всякі історійки та представлення, але за такі підручники, як я маю, напевно не чували, бо вони старої дати. Дам вам на пам'ятку, а може кому придадуться... Тільки не знаю, куди то я їх встромив.

Після того, як містер пішов шукати театральних підручників і довго не вертався, місис шепнула мені довірочно:

— Мій то так говорить, але не дасть вам сих книжечок, бо то його скарб... Перев'язав їх синьо-жовтою ниткою і переховує з місця на місце, мов собака кістку... Йому, стариганові, здається, що він сам ще колись виступить в представленні і заграє „Гриця”...

ТУТ ХОДИВ ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

... Околиця міста Іванівка в Харкові під Лісогирським узгір'ям, ще зберігає сліди давнини. На диво, досі існує хатка, де в родині пасічника довгий час жив викладач Харківського колегіуму Григорій Сковорода. Стоїть вона в дворі на Чистоклітівській вулиці, глибоко вгрузнувши в землю. Неподалік — історична криничка біля якої, за легендою, Сковорода відмовився стати придворним філософом і на запрошення Катерини II. відповів: „Мені моя сопілка і вівця дорожчі від царського вінця”. Ще й тепер напуває вона джерельною водою мешканців навколишніх осель. Пам'ять про поета зберігається і в назві Сковородинівського провулку та Сковородинівської вулиці.

Обіч автомобільного шляху, що з'єднує Харків із столицею України, є невелике селище Бабаї. Тут, у садібі свого приятеля й учня Якова Правицького, часто бував Григорій Савич. У будинку Правицького він на-

писав славнозвісні „Байки харківські”. Нині на цьому будинку висить меморіальна таблиця.

Мальовничі бабаївські ліси, були улюбленим місцем роздумів письменника. Про це розповідає напис на мармуровому постаменті. А трохи далі в лісі нуртує джерельце; це так звана холодна сквородинівська криниця.

Велике село Іванівка в Золочівському районі на Харківщині. Тут провів свої останні дні Сковорода, тут його і поховано недалеко двохсотлітнього дуба, що й сьогодні шелестить листям. Ось уже понад сорок років старенький селянин Юхим Семенович Деряга розповідає людям про те, що дійшло до нього від дідів і прадідів про щедру душу й талант свого знаменитого земляка.

У Харкові нема тепер музею Григорія Сковороди, будинок згорів в роки останньої війни.

ОБРАЗКИ З УКРАЇНИ

Написав Ст. Куропась

При вході до готелю „Інтуриста”, колишнього „Жоржа”, маси народу товпляться на широкому хіднику. Деякі з них чекають там два дні. Чекають, бо мають там зустріти рідних з Америки. При вході стоїть широкоплечей москаль в уніформі швайцара, вважає, щоб товпа не входила. Спокійним кроком підійшов до готелю селянин із ціпком та й став щось швайцара питати. „Пашол вон!” — крикнув москаль, і селянин з ціпком позадкував на хідник.

— Чого вам, батьку, треба? — спитав я застрашеного колгоспника. Дядько видивився на мене, вагаючись, і промовив:

— Ви може з Америки? Вже два дні я у Львові. Хочу довідатися, чи вже приїхала моя синова.

За десять мінут я відшукав його синову, і 72-літній дід опинився в обіймах дружини свого сина і заллявся сльозами.

**

Одного гарного вечора, 3-го серпня, сидів я в парку у Львові в товаристві шкільного товариша. Майже всі лавки в парку зайняті були людьми переважно старшого віку. Мій приятель любить красу парку, квітниками, кущами й деревами. Кілька жінок у довгих зимових спідницях виконують і зливають квітники, замітають доріжки.

— Чи у вас в Америці є такі гарні парки і чи ти ходиш коли до парку, щоб провести час, ось як ми, на розмові?

— Ні, я в парках не буваю і, признаюся тобі, за 35 років, що прожив в Америці, я ще в парку не сидів, бо не мав часу. Вдень працюю, а вечо-

Львівський Ринок

рами зайнятий різними справами, от як зборами, бенкетами чи звичайними сходами.

— Скільки тих сходин чи зборів буває у тебе на місяць?

— Майже щодня, бо у нас в Америці багато українських організацій, ми сходимося і радимо, а часом навіть сваримося.

— То добре, — озивається мій співрозмовник, — що ви радите, але що ви вважали, бо ми тут, на Україні, про те нічого не знаємо.

— Ми радимо, як Україні допомогти добути волю, ми — я не докінчив, бо не міг вичислити йому конкретних наших успіхів за останніх 35 років, відколи я в Америці.

Хрещатик у Києві

Запросили мене на вечерю до одної української хати у Львові. Там маленька кухня, в ній господині ніде обернутися. В покої, що служив за їдальню, під стіною ліжко, посередині стіл, а впоперек отомана. Були там також радіо, шафа на вбрання і друга шафа з українською керамікою та вишивками. Господиня має двоє дітей, які були тоді в дідуна на вакаціях. Вона накриває столи, і нас 13 сідаємо на крісла, пачки, лавки, на ліжко.

По вечері співали, пробували послухати „Голос Америки” на короткій хвилі, але, крім гуркоту, нічого не вийшло. Тим часом під хатою проходжувався член служби безпеки. Господар виходив три рази просити його, щоб вступився, не допомгло. Ми перейшли попри нього, і він шов за нами аж до тролейбуса.

Автобус „Інтуриста” став на вулиці Максима Кривоноса. Провідник розповів нам, туристам, як під час облоги Львова військами Хмельницького козацький полковник Максим Кривоніс вдерся до Львова і здобув Високий Замок. „Українські фашисти, — казав провідник, — теж облягали Львів у 1918 р., але не було між ними відважних, що повторили б вчинок козацького полковника. Фашисти втратили Львів, бо не мали підтримки трудящих України. Вчинок Кривоноса повторив командир червоних партизанів Кузнєцов, який шляхом Кривоноса вдерся до міста і виволовив його”.

**

Між Жмеринкою і Козятином тисячі акрів тичного гороху. З лівого боку залізниці куди оком глянути працюють жінки, встромляючи тики і направляючи рослини. Уживати тракторів між лісом дерев'яних тичок неможливо. Треба культивувати рядки гороху ручно. Культивація полягає в тому, що жінки виполнують руками бурян і несуть його до дому своїм власним коровам. Так було на Україні 50 літ тому, так є й досі в „країні робітників і селян”. А в „капіталістичній Америці” нема вже горохових тичок, ніхто його не виполнює, а проте Америка збирає 30% світового врожаю „лайма бін”.

**

У Києві на Хрещатику широкі хідники по обох боках вулиці заставлені кіосками. У тих кіосках крізь віконця можна купити гарячих пиріжків, соди, поштових карток; є там також газети російські, німецькі й українські. Я крутився біля кіосків, придивлявся, що народ купує, ходив уздовж Хрещатика.

Кіоск з газетами мав сталих покупців. Люди купували найбільше „Ізвестія”, а купа українських газет не зменшувалася. Щойно по 5-ій год. вечора українські газети розібрали покупці. Значить, є в Києві українці.

Я пробував нав'язувати розмову з читачами українських газет, але без

успіху. Міряли мене очима і мовчки відходили. Лише один з них відізвася: — „Що ж тут дивного, купую і читаю українську газету, бо я українець, але вся правда у „Правді“, то му її також читаю”!

***

На Україні нема офіційно жебраків, бо за жебрання карають дуже гостро. Проте в церквах і під церквами їх не чіпляються. Ленін проголосив засаду: „Хто не працює, той не їсть”, і жебраки мусять працювати, а праці в Советському Союзі „хватит”. Однак, у Львові на Галицькому ринку я бачив стару жебрачку, що, підпершися палицею, мовчки стояла при брамі.

А в Києві на річковому вокзалі бачив п'яного мужчину, якого жінка тягнула за рукав додому. Він ще мав охоту випити за „родину” і голосно про це кричав. Щастя його, що не було там міліціонера.

***

— Чому у вас на Україні бракує кави, помаранч, цитрини, овочів, помідорів? Чому ваші кавуни і дині малі? Адже Україна багатий край, земля урожайна.

Такі питання ставили наші туристи людям.

— Україна знищена війною, — відповідали їм, — щойно відбудувалася, а вже кормить навіть Кубу, бо американські капіталісти голодом хочуть добути послуху від кубинців. Вони не хочуть продавати нам інсектосидів для боротьби зі шкідниками. Вони відмовились продати нам навіть машин, що мішають цемент. Але у нас все це буде!

***

В одеському порті мало чужоземних кораблів. У серпні кинули там якір два кораблі з африканської Гани, один з Єгипту і два з Куби. Бачили ми один військовий советський корабель. Порт не виявляє життя і, якби не туристичні кораблі, що курсують між кримським і кавказьким берегами, порт виглядав би мертвим.

— Чому будете новий порт далі на захід, в Іллічовці? — запитав я одного моряка.

— Порт в Одесі замалий, і тому нема тут руху, а новий порт пожвавить торговельний рух і збільшить експорт України.

Біля Харкова пили ми джерельну воду, що струмом біла із землі. Пили ту воду сотні людей, що не знати звідки приходили в долину, де та вода рурами стікала до збірника.

— А у вас в Америці є така цілюща вода, — питали нас люди, — і чи можете ви її даром пити чи, може, капіталісти наповняють нею пляшки і продають?

Один з них, 80-літній дідусь, був колись в Америці, знав кілька слів поанглійськи і ствердив, що американці платять за мінеральну воду.

Ми заявили, що американські капіталісти купують таку воду і дають її пити своїм робітникам задурно. Великі 20-літрові бутлі з такою водою можна бачити також майже в усіх будинках.

— Це американська пропаганда і фантазія, в яку ніхто не повірить! — сказав рішуче якийсь молодий чоловік в обшарпаній шапці.

***

Український павільйон в Москві малий, але дуже гарний з архітектурного боку. Водограї перед ним і великі квітники заманюють людей до середини. Але всередині більше діяграм і картограм, як експонатів. Бачили ми там плякат з таким віршем:

Живи, Україно, прекрасна і сильна,
В Радянським Союзі ти щастя знайшла,
Між рівними рівна,
Між вільними вільна,
Під сонцем Свободи
Як цвіт розцвіла.

У павільйоні є ще книга, до якої вписуються відвідувачі. Я переглянув з цікавості кілька сторінок книги і зауважив там два такі записки: „Ох, як хотів би я жити на Україні — Полтавець”, „Ти ще воскреснеш, Україно! — Кубанець.”

Яка різниця між тим, що пишуть і твердять москалі — між тим, що твердять і чого бажають українці!

УКРАЇНСЬКІ МІСТА І ЇХ НАЗВИ

Житомир — одне із старовинних міст України. В літописах про Житомир вперше згадується під 1240 роком в зв'язку із зруйнуванням його монголо-татарами.

За легендою Житомир був заснований в другій половині IX століття дорадником київських князів Аскольда і Діра — Житомиром, який після їх смерті відмовився служити новому князеві Олегові, залишив Київ і на високій скелі на березі р. Тетерів побудував замок. Пізніше навколо нього постало селище, яке дістало назву Житомир.

Є й інші здогади щодо походження назви міста. Відомий чеський дослідник-славіст Шафарик вважав, що слово „Житомир” походить від назви одного з південних племен — житичів.

Засновниками **Кривого Рогу** були запорожці. У XVII столітті на його території, де зливаються річки Саксагань та Інгулець, розташувався зимівник Інгульської паланки (адміністративно - територіяльна одиниця — округа — в Запорозькій Січі).

Точна дата заснування селища та його перша назва невідомі. Назва **Кривий Ріг** виникла у другій половині XIX століття, коли виявлено родовища залізної руди, що на мапі мали форму кривого рога.

Сучасний **Кривий Ріг** — місто Дніпропетровської області, центр Криворізького залізорудного басейну.

Місто **Нікопіль** знаходиться на території так званого Микитинового Рогу, де в 1636-1652 роках розташовувалася була Запорозька (Микитинська) Січ. У той час тут було невелике селище Микитине, яке в 1765 році перейменоване на Слов'янське.

У Микитині в 1648 році запорозькі козки обрали Богдана Хмельницького на гетьмана. В 1871 році його стали називати Нікопіль, що в перекладі з грецької мови означає „місто перемоги”.

Тепер місто Нікопіль — центр Нікопільського району Дніпропетровської області, один з портів „Кахівського моря”.

Місто **Дніпропетровське** засновано у 80-х рр. XVIII століття. У 1635 р. поблизу сучасного міста поляки збудували замок Кодак (проти Кодацького порогу на Дніпрі), щоб ізолювати Запорозьку Січ від України. Пізніше замок був зруйнований і на його місці постали села — Старі та Нові Кайдаки і Половиця.

Спочатку місто називалося Катеринослав. Будівництво його розпочалося у 1778 році на лівому березі Дніпра, де річка Кильчень впадає в Самару — притоку Дніпра. Оскільки територія, призначена під місто, часто затоплялася водою, у 1783 році будівництво перенесено на правий берег Дніпра, на територію сіл Старі і Нові Кайдаки, які разом з селом Половицею увійшли в межі Катеринослава.

У 1789 році Катеринослав перейменовано на Новоросійськ, а в 1802 році місто знов дістало стару назву.

За часів української державности у рр. 1917-20, Катеринослав переіменовано на Січеслав — у пам'ять Запорозької Січі.

Большевики привернули назву Катеринослав, але в 1926 році перейменували його у Дніпропетровське. В цій назві міста штучно поєднано ім'я ріки Дніпро з прізвищем большевика Г. Петровського.

Сучасне місто Дніпропетровське — одне з найбільших міст України.

У СТАРОМУ КИЄВІ

(Уривок із спогадів)

Написав Л. Васильківський

Революційні події 1905 року сильно оживили політичне українське життя, що проявилось постанням нових політичних партій. Так, у 1905 році РУП (Революційна Українська Партія), що постала ще в 1900 році і була першою активною політичною партією, перетворилась у Соціал-Демократичну Партію. Крім того зорганізувалась Українська Радикально-Демократична Партія і поширила свою діяльність Українська Народна Партія, яка постала ще в 1902 році. Пізніше, бо аж в 1907 році, постали окремі групи Української Партії Соціалістів-Революціонерів, яка як самостійна партія зорганізувалась в 1917 році.

За прикладом Галичини почали після 1905 року засновуватись освітні товариства „Прогресу” по цілій Україні. Київська „Прогресу” була заснована в кінці 1905 року, а розв'язана владою в 1910 році. Однак, реакція не могла придушити всіх проявів культурного та наукового життя, яке успішно розвивалось в Українському Науковому Товаристві у Києві від 1908 року і мало свій вираз на сторінках „Літературно-Наукового Вісника”, перенесеного у 1907 році зі Львова. „ЛНВ” замінив журнал „Україна”, який виходив один рік як еманція журналу „Киевская Старина”. Український театр від 1907 року під проводом М. Садовського постійно грав у Києві.

В 1909 році у Києві сталася певна визначна подія політично-суспільного характеру: з'їзд польської інтелігенції з Правобережжя, прихильної до українського національного руху. Цей нелегальний з'їзд, який відбувся

в помешканні панства Вольських, зібрав кільканадцять учасників спольшованої української шляхти та польських дідичів Правобережної України, таких, як: Е. Пашковський, Леон Радзівський (редактор „Киевской Мысли”), Антоній й Францішек Васютинські, Т. Міхальський, Ясенецький, Володимир й Люїдгар Грохольські, Б. Ярошевський, А. Рокицький, Л. Сідлецький та інші. Душею з'їзду був В. Липинський.

Свої наради з'їзд проводив українською і польською мовами. Дискутовано про польсько-українські відносини і про становище, яке треба зайняти щодо українського руху, про справу національної автономії для польського елементу в Україні. Після дискусій ухвалено підтримку українським домаганням щодо заведення науки українською мовою в народних школах, заснування читалень та видавництва часописів і книжок українською мовою. В. Липинський намагався, щоб усі представники колись спольщеної шляхти на Україні перейшли до українського національного табору. Однак, тільки меншість присутніх на з'їзді визнала себе українцями. Були це Липинський, Вольська, Ярошевський, Сідлецький, Тишкевич та ще кілька інших. Більшість залишилася симпатиками українського руху. З'їзд заснував фонд для видання у Києві двотижневика польською мовою „Przegląd Krajowy”, який почав виходити у половині 1909 року. Фактичним редактором цього часопису був В. Липинський, який редагував його дуже талановито. Відгуком з'їзду був теж виданий у 1909 році дуже гарний альманах „Rocznik Pol-

sko-Ukrainski” під редакцією Е. Лігоцького й Т. Міхальського, а в 1912 році історичний збірник “Z dziejow Ukrainy”, виданий при активній співучасті Ю. Юркевича, Ф. Вольської, Л. Сідлецького й В. Липинського, як до певної міри теж “Klosy Ukrainskie”.

З'їзд 1909-го року і його пізніші відгуки був цікавий, як рідке явище бажання співпраці частини польських землевласників на Україні та їх домагання щодо витворення духового културного життя для українського селянства, а не тільки піднесення економічного добробуту. Такий бо добробут, побудований тільки на економічній основі, створює лише твердню темноти й опору найстрашнішої реакції. Такі думки були провідними на самому з'їзді та в його пізніших відгуках.

Рік 1912 як у Києві, так і по всій Україні, позначився сумною подією, яка перетворилась у величезну маніфестацію української національної свідомости. Була це несподівана смерть Миколи Лисенка. До революції 1905-го року великі маніфестаційні виступи були єдиноможливим, хоч теж забороненим, проявом назовні українського життя. Такою то величавою маніфестацією був похорон М. Лисенка.

Умер М. Лисенко нагло в перших днях листопада 1912-го року. Ще напередодні смерті був М. Лисенко присутній в українському театрі М. Садовського на виставі п'єси Черкасенка „Жарт життя”. Був він, як завжди, повний енергії та плянів, і тільки змучений вигляд свідчив про незадовільний стан його здоров'я. Звістка про смерть славного українського музики рознеслася, як блискавка, не тільки у Києві, але й по всій Україні. Знову українська культура зазнала величезної втрати по недавній смерті (1910) Бориса Грінченка.

Ховали М. Лисенка в сумну й непривітливую листопадову неділю десятки тисяч українського громадянства. Участь громадянства на похороні обрахували на більше як п'ятдесят тисяч — на місце вічного спочинку прийшли проводжати великого громадянина всі, хто почував себе, на-

віть напівсвідомо, частиною-молекулою українського народу.

Напередодні похорону, при перенесенні тіла покійного з його помешкання до Володимирського собору, надзвичайний здвиг народу, що заповнив Благівщенську вулицю, занепокіїв російську владу, яка не знала, що почати, щоб перешкодити стихійній українській маніфестації. Отож, як перший відрух, поліція не дозволила священикам затримуватись для читання євангелії, не дозволила нести галицько - українській делегації срібного вінця на червоній оксамитній подушці, а студентському хорові робилося всякі перешкоди. Попереду йшли учні школи М. Лисенка, несучи віко труни, далі делегати Галичини: депутат галицького сейму о. О. Нижанківський, представник львівського „Бояна” проф. Ф. Колеса, від „Сокола - Батька” д-р Волошин та проф. Шухевич і інші. А далі представники Наддніпрянщини, хор, духівництво, труна з тілом небіжчика, рідня, а за ними три колісниці з вінцями серед яких був вінець з трави, зібраної на могилі Т. Шевченка, та вінець з рідного села Лисенка, зроблений із степової трави.

Жалобна процесія, помалу посуваючись, ледве встигла дійти до Бібіковського бульвару, як стало темніти. Запалили смолоскипи, що надавало надзвичайно могутнього вигляду процесії. Після внесення труни до Володимирського собору, поліція не впустила всередину нікого, крім родини та священиків, і зачинила собор, а кінна поліція очистила площу від народу.

У неділю вранці вже весь майдан навкруги Володимирського собору був заповнений народом, так що поліція не могла крізь нього пробратися у собор і весь розпорядок опинився в руках громадянства. Здається, це був єдиний український похорон, коли поліція залишилась поза громадським ланцюгом та приглядалась збоку.

Після Служби Божої похоронна процесія рушила Володимирською, Караваївською й Васильківською вулицями на Байкове кладовище. На

цьому українському Пантеоні, що все ще чекає на своїх геніяльних будівничих, котрі нададуть йому такого вигляду, на який він заслуговує, був похований теж М. Лисенко, як і багато інших славних наших громадян.

Порядок під час походу процесії тримали студенти, які, взявшись за руки, довгим ланцюгом огорнули навколо чола походу. Перед труною йшли делегати з нечисленними вінцями, а за ними йшов об'єднаний хор університету, вищих жіночих курсів та духовної семінарії під диригуванням О. Кошиця. Хор був так численний, що О. Кошиць ледве міг диригувати настромленою на палицю шапкою.

Перед українським театром М. Садовського, що містився в домі „Общества грамотности” похід затримався. Двері театру були зачинені, а на поверсі крізь відчинені вікна виднів у театральному фойє портрет Миколи Лисенка, вкритий чорним крепом. Заборонений грати на похороні жалобний марш з опери „Гетьман Дорошенко” був виконаний оркестром театру М. Садовського при зачинених дверях, але відчинених вікнах, крізь які, неначе з підземелля, неслися тихі, сумні згуки маршу. Поліція кинулась до дверей, щоб перешкодити виконанню маршу, але двері були зачинені. Доки поліція дісталася до будинку, марш був виконаний і тисячі учасників похорону, вислухавши прощальну музику, рушили далі на кладовище.

Ще напередодні М. Садовський звернувся до головних чинників київської поліції з проханням дозволити проводити небіжчика на кладовище з театральною оркестрою, на що була ляконічна відмова: „Нікаких деманстрацій!”... Не вільно було грати на вулиці, але чейже вільно було грати у власному будинку театру, та ще й при зачинених дверях! Так хитро обійшов заборону київської поліції М. Садовський, виконавши, однак, прекрасний марш, що його написав небіжчик для опери „Гетьман Дорошенко”.

На кладовищі із-за пізнього часу лише дехто міг попрощатися з М. Лисенком. Промови в конспекті напере-

додні похорону були цензуровані київським губернатором.

Промовляли О. Русов, І. Стещенко, проф. Шухевич і О. Нижанківський. Пам'ятаю надзвичайно цікаву промову І. Стещенка, який говорив про зв'язок М. Лисенка й Т. Шевченка. Один взяв у народу слово, другий пісню і обидва возвели народне слово й пісню в пердлину творчості. Ці два ім'я є фундаментом національної української самостійності й самобуття. Та коли скінчиться будівля цього храму, прийде нарід й поклониться своїм пророкам, а їх імена возведе в храмі безсмертя.

О. Нижанківський у своїй промові намітив три моменти в житті М. Лисенка. Перший, — коли М. Лисенко прислав свій перший збірник до Галичини й замінив галицькому українцеві сурогат української пісні дійсною українською мелодією; другий — признання цього факту устами галицької делегації на ювілей М. Лисенка, і третій — сумний момент: „Ми перед свіжою могилою. Вмер батько наш, але від цієї могили вічно буде розходитися дихання невмирущої краси народної української душі, виявленої М. Лисенком у народній пісні”.

Під час похорону не обійшлося без інцидентів з поліцією. Отож, коли труну знесли з катафалку, поздіймавши з неї вінці, поліція заглядела, що її вкрито червоною китайкою, а до деяких вінців причеплено червоні стьожки. Негайно поліція зажадала познімати червоні стьожки та червону китайку з труни, вважаючи в цьому прояви революціонізму. Дехто з громадян почав пояснювати, що вкрито домовину червоною китайкою тому, що так велить старий козацький звичай, та й, опріч того, жалобна українська барва не чорна, а червона. „Начальство” не хотіло нічого знати й вимагало віддати всі червоні стьожки й китайку. Так і забрали все це, як трофеї.

Всі ці інциденти не порушили сумної урочистости величного похорону, але другого дня про те, що трапилось на похороні, говорив увесь Київ, і чорносотенні російські газети розне-

сли відомості про демонстрацію „мазепинців” по всій Росії.

Рік 1913 позначився ще одною величною маніфестацією — похороном Лесі Українки в Києві. Цей похорон не мав, однак, такого великого розголосу між широкими масами, як похорон М. Лисенка.

Березень 1914 року приніс 100-ліття з дня народження Т. Шевченка. Російська влада заборонила святкувати народини Великого Кобзаря, що, зрозуміло, викликало огірчення та обурення, яке вилилось у формі вуличних демонстрацій. В день народження Т. Шевченка увесь український Київ вийшов на вулиці з співами та прапорами. Весна того року була вийняtkово рання, день був теплий та погідний. Всі вулиці були повні народу. Демонстрації були бурхливі і тривали майже два дні, а їх відгук знайшов собі місце у дебатах в Державній Думі, у Петербурзі.

Передбачаючи демонстрації, поліційна влада стягла багато повітової поліції, яка аж вельми старанно розганяла демонстрантів, а розганяти було кого, бо на вулицю вийшли тисячі киян, серед яких більшість складалася з молоді, головню студентства.

Фінал — багато арештованих і через кілька місяців судовий процес, який кийські жандарми намагались перетворити в політичний монстр-процес.

Як головний обвинувачений на тому процесі був мій дядько, якому приписувалось роллю провідника демонстрацій та інкримінувалось державний злочин за вигукання гасел проти російської державности, головне за гасло: „Геть з Росією, хай живе Австрія!” Для більшої театральности жандарми закидали йому, що він викрикував це антидержавне гасло, ідучи в чолі демонстрації на білому коні. Другий закид обвинувачення — намагання задушити стражника повітової поліції при виконанні службових обов’язків.

Всі, хто був на тих березневих демонстраціях у Києві, знають добре, що ніяких театральних виступів не було, ніхто не їхав на коні, ніхто не викрикував гасла, прихильного Австрії. Київський жандармський відділ без-

глуздим способом хотів надати цій демонстрації протидержавного характеру і вибрав собі за жертву одного з-поміж арештованих. Приписуванням йому гасел, прихильних Австрії, напередодні війни, коли напруження вже відчувалося в повітрі, надало б цілій маніфестації пронимецького характеру, що так любили твердити росіяни: „Українці — це німецька видумка”.

Вибір впав на мого дядька ще й тому, що він дійсно вхопив стражника повітової поліції (який „старанно бив” рушницею в плечі якусь дівчину студентку) за портуленою револьвера та старався затягнути її на його шиї, довкола котрої вона висіла. Маючи в руках рушницю, яку не міг чи пак боявся випустити, стражник був унерухомлений й виставлений на глум товпи, яка зібралась навколо цієї двійки й голосно підбадьорювала дядька, аж поки не вхопили його інші поліцаї, що прибігли на поміч.

Під час слідства дядько досить витерпів катувань поліції, яка намагалась примусити його признатися до інкримінованих вчинків. Однак, він не заломився і не підписав акту обвинувачення. Дякуючи обороні одного з найліпших адвокатів, що коштувало великих грошей, нашій родині, вдалося доказати абсурдальність закидів, і дядько дістав порівняно невелику кару. Головним свідком оскарження в цьому процесі був відомий у Києві провідник російських чорносотенних студентів Голубев.

Мій дядько тоді був студентом Політехнічного інституту і членом нелегальної групи українських соціалістів - революціонерів. Звичайно, з політехнікуму його виключили, і він міг продовжувати студії тільки після революції 1917-го року. Але після окупації Києва більшовиками був введено арештований, як український націоналіст, і висланий на північ, де й загинув.

Ніхто з нашої родини не мав реакційних поглядів, навпаки, всі були настроєні революційно, та й не диво в тодішніх умовах царської дійсности. Більшість свідомого українського громадянства була радикальних або й

революційних поглядів, бо вважали російський царський устрій за найбільш реакційний, а Росію — за тюрму народів. Яким парадоксом здається це тепер з перспективи сучасних обставин у Советському Союзі! Царська влада тепер з перспективи могла б вважатись за ліберальну в порівнянні з новітньою тюрмою народів російського державного капіталізму.

Тільки ті члени нашої родини лишилися в живих, які опинилися за кордоном. Решта або вимерли під час страшного голоду на Україні, або згинули на висланні чи були розстріляні. Так, другий мій дядько був розстріляний за „економічну контрреволюцію” десь у 1924-1925 році. Була це людина винятково добра, лагідна, цілком не заангажована політично. За фахом був він інженер будови мостів. Уже після революції він відбудував два великих мости, за що був відзначений подякою.

Мало котра родина на Україні не зазнала втрат поміж своїми рідними під час терору, який продовжувався від 1918 року як воєнний терор, а пізніше як періодично організовані процеси в менших та більших розмірах. Одним з найбільших був процес проти Спілки Визволення України в 1930 році. У цьому процесі ми втратили цвіт нашої інтелігенції на чолі з академіком Сергієм Єфремовим.

Згадавши дещо про нашу родину, не можу не згадати про відому нашу драматичну артистку Любов Ліницьку, яка мешкала в нашому домі разом із своїм сином Славком, приятелем моїх юнацьких літ.

Любов Ліницька була чільною артисткою українського театру і достойною спадкоємицею Марії Заньковецької. Була це артистка з великим драматичним талантом і зовнішніми даними, які відігравали в її успіху не другорядну роль. Була вона висока, прекрасно збудована, з гарними сірими очима та мецо-сопраном дуже гарного тембру, з яким могла б зробити кар'єру в опері. Зрештою її виступи в „Утоплений” та „Катерині” цілком підтверджували це, і завжди це підкреслювалось у всіх рецензіях.

Маючи дуже дзвінкий голос, в житті вона завжди говорила тихо, спокійно, а сміялася дуже рідко. Але її сміх був захоплюючо чарівний. Чесна, правдива й принципова людина, вона захоплювала собою кожного, хто мав можливість її пізнати, бо товариству вона уділялась мало й була замкнена в собі. На ці риси її вдачі мало вплив її родинне життя з її першим чоловіком, відомим і здібним артистом Іваном Загорським. Тяжкі умови життя українських артистів в кінці XIX та в першій половині XX віку зробили з Ів. Загорського п'яницю, що дуже тяжко переживала Любов Ліницька. Другий її чоловік, з яким вона одружилась кілька літ по смерті Загорського, Віталій Малина, здібний український диригент, був батьком сина її Славка, але й з тим чоловіком не прожила вона щасливо своє життя, бо він її покинув, коли синові було шість літ. Від того часу Л. Ліницька всю свою любов перенесла на своїх дітей: доньку від першого чоловіка Наталку, і, зокрема, палко кохала свого сина Славка.

Однак, при своїй замкнутості, вона була між людьми при вільній хвилині, а в товаристві була неочініма. Хто знав Л. Ліницьку ближче, вона всіх полонила своєю милою вдачею. Наскільки вона захоплювала людей як людина й як артистка, свідчить факт, що одна з її прихильниць, українка - киянка, що мешкала в Індії, в Бомбеї, рік-річно приїздила до Києва побачитися з нею і відвідати український театр. Під час короткого перебування у Києві вона більшість часу перебувала в товаристві своєї улюбленої артистки. Ця багата жінка якогось високого англійського колоніального урядовця завжди обдаровувала Ліницьку різними пам'ятками та альбомами з Індії, що викликало великий інтерес у Славка й у мене, тоді ще гімназійних юнаків.

Чутливість та людяність були засадничими рисами характеру Ліницької, яка завжди активно ставала в обороні покривджених молодших співпрацівників, зокрема молодих дівчат. Скромність її була часом аж перебільшена, що їй шкодило як артистці.

Чутлива на всякі несправедливості й образи, вона навіть відмовилась від свого бенефісу, який мав відбутися в день 25-ліття її сценічної праці (здається, в 1913 році), коли в театрі створилась атмосфера інтриг, зрештою, звичайних за лаштунками цього храму мистецтва. Але проти волі „організаторів” і самої артистки її ювілей пройшов дуже урочисто, а публіка обсіпала свою улюблену артистку квітами. Український клуб „Родина” пізніше влаштував урочисту вечерю на честь ювілятки, на котрій зачитали всі телеграми й привітання, що надійшли в день ювілею.

Умовини праці в театрі М. Садовського в 1913-1914 роках для М. Ліницької та інших артистів не були сприятливі. М. Садовський, тоді якимось мало займався адміністративними справами й режисурою, які передав у невідповідні руки, що утворило нагягненні стосунки серед членів ансамблю. Інгеренція М. Садовського не лагодила відносин, бо треба сказати, що він був тяжкий у співпраці: владний, нерівний, запальний і необ’єктивний, він часто підпадав під вплив кліки або примадонни (бо не був байдужий до жіночої краси). Таке положення було й в роках 1913-1915, що викликало деякий занепад театру, внаслідок чого з трупи виступила низка артистів на чолі з І. Мар’яненком. В числі артистів, які виступили з трупи М. Садовського, була теж Л. Ліницька. Під орудою І. Мар’яненка та при участі П. Саксаганського й М. Заньковецької утворено Товариство Українських Артистів, яке почало грати навесні 1915-го року у Києві.

Любов Ліницька на сцені була чарівна, і критика часто її прирівнювала до Сари Бернар. Коли ж вона грала разом з М. Заньковецькою в Товаристві, то гра цих двох найкращих артисток українського театру мала винятковий успіх серед глядачів, бо були це артистки широкого діапазону і кожна з них мала свій оригінальний творчий профіль.

Ліницька була героїня, переважно трагедійна, і володіла великим репертуаром української побутової сцени кінця минулого та початків теперіш-

нього століття. Доля судила Л. Ліницької грати теж в п’єсах репертуару світових класиків, уперше в 1909 році на сцені театру М. Садовського, а в 1917-му році в Українському Національному Театрі в Києві у творах Мольєра, Шніцлера, Гаєрманса й інших світових авторів.

Гра Л. Ліницької завжди на мене робила велике враження — зокрема залишилась в пам’яті з моїх юнацьких літ Ліницька як Галя в „Назарі Стодолі”, в Лисенковій опері „Утоплена”, де вона виявила свій прекрасний мецо-сопрано — це з часів, коли ще грала молоді ролі, та гра в ролі матері Дорошенка в п’єсі Старицької-Черняхівської „Гетьман Дорошенко” і в ролі Пернель в комедії Мольєра „Тартюф”, одній із пізніших її креацій.

Після окупації Києва більшовиками, в тяжких економічних обставинах того часу, настали тяжкі часи для Л. Ліницької, яка грала до останніх днів свого життя (1924), але найбільше її зламала смерть коханого сина Славка. Славко був улюбленець Любові Ліницької, і вона рідко розставалася із своїм сином.

Вчився Славко в гімназії у Таганрозі, але перед війною якихось 2 або 3 роки вчився у Києві. Вже в гімназійних роках, коли на вакації щороку приїздив до матері, він почав захоплюватися театром і мріяв про сценічну кар’єру. Після скінчення середньої школи він студіював у Петербурзі одночасно в Психоневрологічному інституті й в Імператорській театральній школі при Александринському театрі. В Петербурзі мешкала його одружена сестра, у якої жив Славко, приїжджаючи на літо до матері у Київ. Славко був надзвичайно здібним і добре вчився, як в інституті, так і в театральній школі. Театр йому був ближче до серця, і вже за півроку в школі йому доручають грати менші ролі, що дуже тішило його та його мати. Проте, мати постійно прохала Славка, щоб скінчив високу освіту і щойно тоді посвятився театрові, знаючи з власного досвіду тяжкі умови життя українського актора.

Славко зовнішньо був дуже гарний парубок, високого зросту, ідеальної будови тіла, з прекрасною мистецькою шевелюрою. Його короткозорість надавала йому якогось особливого чару та інтимності.

Після революції 1917-го року, від літа, Славко вже лишається у Києві, бо мати не хотіла його відпустити до Петербургу в неспокійні, революційні часи. У Києві він вступає до Комерційного інституту й від літа 1917-го року починає грати в трупі Товариства Українських Артистів разом з матір'ю, а в 1918-му році грає в українській трупі Лук'янівського Народного Дому.

З Славком я пережив кілька літ парубочього приятелювання і часто бачив його на сцені згаданих двох театрів у 1917 і 1918 роках. Грав він з талантом, унаслідкуванням від батька і матері. Був він дуже інтелігентний, чутливий юнак і добрий, щирий товариш, з яким у вільні хвилини ходив я до театру, спільно захоплювались молодими адептками української сцени — Литвиненко й Гаккебуш. Перша була тоді починаючою співачкою театру М. Садовського, а друга — починаючою драматичною артисткою.

Обі іншої краси, іншої фізичної статури: Литвиненко — висока та огрядна українська молодиця з прекрасним голосом; Гаккебуш — струнка, жагуча брюнетка, здається, грецького чи болгарського походження, прекрасна драматична героїня-любовниця.

З приємністю згадую безтурботні юнацькі часи, коли з великими букетами квітів, потайки зібраних у садку мого батька, ми йшли до театру, щоб після вистави вручити букети своїм улюбленим артисткам, в яких обидва по-юнацьки були закохані.

Пригадую й часті дискусії з Славком на тему театру, який він кохав всіма фібрами своєї артистичної душі.

Всі, хто знав Славка, бачили в ньому здібного, багатонадійного артиста, бо все говорило за те, що незабаром Славко займе гідне місце серед артистів української сцени.

Але... в листопаді 1918-го року Славко помер від грипи, яка тоді лютувала у Києві. Сталося це внедовзі після могого від'їзду.

Його смерть була великим ударом для його матері Л. Ліницької, яка бачила в синові свого гідного наступника на українській сцені.

З ПОНЕРСЬКИХ ЧАСІВ У ДЖАМЕЙЦІ. Н. Й.

Джамейка є під Нью Йорком. Тепер до Нью Йорку можна заїхати підземною залізницею або автобусом, але 50 років тому не так воно було. Треба було їздити трамваями, так званими „стріткаррами”, що їх тягнули коні. Навколо були широкі лани, тут мешкали фермери, але багато землі — це були тоді болота, зарослі кущами, де було повно всякої гнилі, і люди часто нездужали на пропасницю. Доми були дерев'яні, освічувалося все газом, бо електрики тоді ще не було. Кімнати ogrівали круглими печами, від яких ішли бляшані рури по всіх кімнатах.

Тепер із того ані сліду. Фермерських будинків немає, всюди гарні будинки з електричним світлом; до

Джамейки прибували інші поселенці, і деякі українці виїздили з цієї місцевості, так що наша громада зменшувалася, а рештки належали до української католицької парохії при 7-ій вулиці, до церкви св. Юрія.

Треба ще додати, що наші люди, які прибували до ЗДА на початку цього століття, не привозили з собою такої національної свідомості, яку мали новоприбулі імігранти до цієї країни після другої світової війни. Це були „русини”, австріяки, буковинці, лемки, гуцули і т. д. Слово „українець” чути було дуже рідко тоді, а тепер воно здобуло собі загальне признание.

Не було тоді повної національної свідомості і на рідних землях, які національно прозріли аж в роках пе-

ред першою світовою війною та після неї, коли український нарід зірвався до боротьби за свою волю. Це все треба мати на увазі, коли хтось хоче писати про давнішу еміграцію в цій країні.

В Джамейці не могла розростися українська громада, бо тут не було добре платної і постійної праці. Пересічна платня виносила тоді по дол. 30-25 місячно, і то на фармі за 30 днів праці. Але та громада в Джамейці також зорганізувалися.

Яків Притика зорганізував у Джамейці Братство св. Юрія, 160-ий Відділ УНСоюзу. Якби тут так було, що „одні про одних не знали”, то з кого можна було б зорганізувати цей Відділ? Зорганізовано тоді Допомоговий Фонд, який був поза 160-им Відділом УНС. Влаштували тоді забави, пікніки і, іншими словами, українська громада виявляла свою діяльність. Під час війни і після неї Джамейка брала участь в маніфестаційному поході, де протестовано проти польських звірств на українських землях та передавано бонди народної допомоги Україні.

Тоді то я прибув із Канади до ЗДА. Я вибрав перші папери, став членом Братства св. Юрія, 160-го Відділу УНСоюзу, і 1923 року був вибраний на його секретаря, і той пост займаю й досі — вже 40 років! Я був делегатом на 6 Конвенціях УНСоюзу.

Я зладив „Книгу фінансів”, яка виявляє, що від 1907-го до 1950-го року 160 Відділ УНСоюзу видав дол. 59,877.38. Це є дуже поважна сума

на таку малу громаду українську, якою є Джамейка.

В 1929 році Джамейка разом із Буд Гейвеном зорганізувала „Горужанський Клуб”, який мав 46 членів. Він мав інформувати українців про перепис населення в 1930-му році. Головну промову на цю тему висловив був адвокат М. Пізнак із Нью Йорку. Як українці при переписі населення записалися були в районі Квінсу 560 осіб.

Тоді також зорганізовано і Союз Українок Америки при допомозі пані О. Лотоцької, і Відділ СЧА співпрацював із 160-им Відділом УНС. В жовтні 1931-го року зорганізовано православну парохію св. о. Миколая і о. Качор відслужив був першу св. Літургію в грецькій церкві. При парохії діяла і рідна школа, в якій навчалася 21 дитина. Парохія розв'язалася в березні 1933-го року, а з нею впала і рідна школа.

В нас відбувалися різні імпрези, на яких промовляли редактори „Свободи” О. Ревюк, д-р Лука Мишуга і ред. В. Кедровський.

Ось така моя пригадка про давніше життя в нашій громаді.

Бажаю, щоб теперішні організації в нашій громаді на правду розвинулися, щоб діяла і рідна школа, яка тут знову зорганізувалася, і щоб вони знали, що давніша еміграція також дещо зробила, як про це свідчать давні альманахи „Свободи”.

Матвій Костишин
секретар 160-го Відділу УНС

ВАСИЛЬ БАРВІНСЬКИЙ

(Слово на концерті, присвяченому творчості Барвінського, у виконанні піаністки Дарії Гординської-Каранович, в Нью Йорку 20 жовтня 1963 р.)

Написав З. Лисько

Минуло вже більше, ніж 50 років, з часу, коли український композитор Василь Барвінський написав 1908 року свої „Прелюди для фортепіано”, перший твір, що його він сам, — після попередніх молодечих спроб, — уважав за дозрілий продукт своєї творчості.

І це не простий випадок, що перший твір Барвінського, — твір інструментальний. Адже ж уся його дальша творчість, не зважаючи на різноманітність форм та всебічність музичного вияву, все таки виразно перехиляється вбік інструментальної музики. А саме такий характер творчості мав для української музики, особливо в Галичині, рідше значення.

З цього приводу львівський професійний журнал „Українська Музика” за березень 1937 р. писав: „На музичну культуру нації складається не лише її народна пісня, хоч би яка багата та мистецька, але й література авторська, що хоч органічно має виростати з народної, проте мусить розвинути більші форми й засоби та точку тяжкості пересунути з вокального примітиву на музику інструментальну й оперову”.

Власне, творчість Барвінського була тим зворотним моментом, що від нього неначе змінилось обличчя нашої музичної культури із специфічно вокального на зрівноважене вокально-інструментальне. Не зважаючи на свою „європеїзацію”, тобто на використання сучасних форм і засобів музичного вияву, це обличчя стало ще більш національне, ніж було перед тим, а разом воно включилося в орбіту всесвітнього музичного мис-

тецтва, як інтегральна й неодмінна його частина. Цю нову сторінку нашої історії започаткував Василь Барвінський 55 років тому, і сьогодні його інструментальні твори з прихильними рекомендаціями знаходяться вже в чужоземних каталогах, його ім'я лунає з концертних естрад та радіоголосників Європи, особливо після того, як він здобув собі доступ до такої всесвітньої видавничої фірми, як „Універсаль Едіціон”.

Оцінити всестороннє значення Барвінського для української музики ще дуже тяжко. Немає ще належної перспективи і, врешті, Барвінський ще до останнього часу, повернувшись з заслання, знаходився в творчій роботі і все ще збагачував свій композиторський доробок новими творами, що з ними познайомитися нема змоги. Але деякі підсумки з цієї діяльності, хоч може й неповні, спробуємо зробити вже й тепер.

Очевидно, вже й перед Барвінським існувала у нас інструментальна література, але це були лише спроби, що ні кількістю, ні якістю не могли заспокоїти наших музичних потреб, ні тим більше увійти до всесвітньої літератури. Наші давніші композитори, починаючи від Вербицького, були талаговити, але не мали ні відповідної освіти, ні відповідних засобів (симфонічних оркестр і взагалі відповідних виконавців) для того, щоб могли як слід розвинути важливу інструментальну ділянку музики. І довгий час українське музичне мистецтво було однібічне, обмежене переважно співом, і то навіть співом а капеля. Творчість Лисенка — це,

безумовно, епоха для української музики в багатьох ділянках, проте його найбільше значення лежить все це таки в ділянці вокальній. Численні фортепіянові твори Лисенка або його симфонічні інструменталії сходять на другий плян. У Галичині перше вікно в Європу відчинив Людкевич. Правда, його найбільші та найвартісніші твори також вокальні, але добру половину їх ролі Людкевич передає інструментальному супроводові, що в деяких випадках виростає майже на самостійні фортепіянові п'єси (у декотрих солоспівах) або на повні симфонічні картини („Кавказ”, „Останній бій” тощо). Барвінський зробив ще крок далі і головну увагу своєї творчості перекинув виразно убік чисто інструментальної музики.

Найбагатша і найбільш відома ділянка творчості Барвінського — це його фортепіянова творчість. Барвінський, сам піяніст, дає нам у фортепіянових творах надзвичайні зразки доброї фортепіянової фактури і через те не надто важкими технічними засобами досягає гарної і повної звучності, що повинно бути ідеалом кожного композитора. З цього погляду незрівнянні його „Мініатюри” на українські народні теми, що дочекалися вже кількох європейських видань („Універсаль Едіціон” у різних своїх виданнях). З важливіших фортепіянових творів Барвінського згадати ще треба „Прелюди” (видані друком в „Україні” ч. 13), „Варіяції ц-моль”, „Соната ціс-дур”, „Твори на фортепіан” (декотрі видані в „Україні” ч. 17), „Любов”, тричастинний монотематичний цикл (вид. „Універсаль Едіціон”), „Українська Сюїта” на народні теми, „Варіяції” на тему колядки „Ой дивнеє народження”, „Варіяції г-дур”, одночастинний „Концерт”, „Мініатюри” на теми лемківських пісень, „Коляди, колядки і щедрівки”, „Наше сонечко” й ін.

З інших інструментальних творів має Барвінський для віончелі „Варіяції”, „Сонату” і дрібні твори; для скрипки дрібні твори; для камерних ансамблів „Фортепіянове Тріо а-моль”, „Фортепіянове Тріо ес-моль”, „Варіяції” фортепіяновий секстет,

„Смичковий Квартет”, „Смичковий Квартет для молоді”. Для симфонічної оркестри „Українська Рапсодія”, увертюра до „Ой не ходи Грицю”.

Далі сольоспіви з оркестрою („Псалом Давида” і дві пісні до слів Франка), хори з оркестрою („Заповіт”, Кантата на честь митр. Шептицького, Кантата на ювілей Станиславівського Боляна) і врешті обробки українських народних пісень у різних формах.

Цей перелік творів Барвінського не претендує, звичайно, на повноту, а все таки й він уже показує, що його композиторська спадщина і щодо різноманітності та величини форм і щодо їх якості і навіть щодо кількості дуже поважна. Очевидно, рішальну роллю відіграє тут якість.

В українській музичній публіцистиці ввійшла в традицію вже певна така метода, що, оцінюючи українських композиторів, особливо давніших, ми не насвітлюємо їх творчості з точки зору всесвітнього музичного мистецтва. І не можемо так робити, бо, виходячи з такого становища, ми в більшості випадків мусіли б закинути нашим заслуженим композиторам або недостачу композиторської техніки і рутини, або примітивізм форм, або анахронізм стилю. Отже, обмежуємося з'ясуванням їх значення виключно для української музики.

Але Барвінський належить до тих небагатьох, що такого обмеження не потребують. Як відомо, він — вихованець високої чеської музичної культури і вийшов з-під руки такого майстра, як Вітеслав Новак. Усіми засобами композиторської техніки орудує він справно і певно. Скажу ще більше: у своєму стилі Барвінський просто неперевершений. Мелодійність його голосових ліній, контрапунктичне їх плетіння завжди виведені старанно і логічно. Гармоніка Барвінського, так само, як і його мелодика, очевидно цілком тональна, має загальний характер романтичний, з легким імпресіоністичним забарвленням. У порівнянні з сучасними йому „модерністами” (особливо 20-их років) Барвінський не допускає ніяких гармонічних перевертв, скоків і несподіванок, але, не зважаючи на те, в еволю-

ції своїх гармонічних функцій він досить відважний і завжди вмів вкласти в них різноманітність і барвистість. Взагалі, в тих естетично - стилевих рамках, які він сам собі свідомо накреслив, Барвінський дуже виразно проявляє свою мистецьку індивідуальність і дає кришталеву чисті зразки цього стилю. Національний український елемент у його творчості проявляється дуже сильно, і то не тільки загальним своїм характером, але й чистим використанням українських народних тем.

Барвінський ідеаліст, мрійник і глибокий лірик. Відчувається, що кожен його твір, малий і великий, це продукт переживання і певного мистецького ідеалу. Він завжди вдумливий і чутливий, ліризм просякає наскрізь всю його творчість. Навіть у його небагатих героїчних темах, чи творах, відчувається певна ніжність та м'якість, тим більше, що він їх завжди переплітає чисто ліричними вставками.

Про глибину, щирість і віру у свої естетично - музичні переконання свідчить факт, що Барвінський остається все той самий. Правда, певну еволюцію в його творчості можна добачати, але це еволюція зв'язана більше зі зміною віку, від молодечого до мужнього, що, звичайно, мала вплив на деякі ділянки психіки, але не на естетичні його поняття. У протилежності до декотрих інших українських композиторів (як, напр., Вериківського, Козицького, Лятошинського і ін.), Барвінський завжди остається вірний своєму стилеві.

Отаке загальне обличчя Барвінського, як композитора. Але композиторською діяльністю його значення ще не вичерпується. Він довгий ряд літ був директором і вів Вищий Музичний Інститут ім. М. Лисенка у Львові, тоді єдину нашу музичну школу на Західніх Землях, і довів до того, що, як писав той самий журнал „Українська Музика” (1937, ч. 7) — „Музичний Інститут зріс, не зважаючи на воєнну хуртовину та післявоєнну кризу в найповажнішу нашу музичну установу вже не льокального, а крайового характеру, яка претен-

дує на музичну консерваторію та конкурує успішно з найповажнішими музичними консерваторіями в Галичині й державі”. А щоб серед українських злиднених матеріальних обставин довести школу до такого розквіту, мусів Барвінський поконувати тисячі труднощів, боротися з явними та скритими ворогами, переносити багато всяких неприємностей і взагалі виконувати надзвичайно відповідальну і тяжку муравлину працю, що її як слід оцінити може тільки той, хто стояв близько і розумів це діло.

Поза чисто шкільними справами зверталось до Барвінського завжди багато людей, своїх і чужих, з найрізноманітнішими справами. Переглянути і виправити чиїсь композиції, укласти музичну програму якогонебудь свята, улаштувати комунебудь концерт, налагодити авдіцію в радіо і безліч інших справ полагоджував Барвінський щодня і допомагав щирим серцем кожному, хто до нього звертався.

Барвінський, як педагог, відомий був також широким музичним колам і в цій ділянці мав також добре заслужену репутацію. В Музичному Інституті викладав декотрі теоретичні предмети (гармонію) і вів фортепіанову клясу (вищі роки), в якій завжди було переповнення учнів. За час своєї педагогічної діяльності Барвінський „випровадив у люди” чимало своїх учнів; багато з них завершувало студії згодом ще й за кордоном, напр., з піаністів Роман Савицький і Дарія Гординська - Каранович. У композиції початковими учнями Барвінського були Зіновій Лисько і Антін Рудницький, хоч останній був менше учнем, а скоріш його антагоністом. . .

Взагалі Барвінський, як музичний публіцист, проявляв значну активність. Свої рецензії з музичних імпрез поміщував у різних періодиках; в останніх роках перед війною був сталим музичним рецензентом щоденника „Новий Час”, де вміщував рецензії з усіх львівських українських концертів і з важливіших чужоземних. Давав також у різних видавництвах довші або коротші історичні огляди української музики, напр., „Огляд іс-

торії української музики” (в „Історії української культури”, вид. І. Тиктора), „Нова доба української музики” (в „Українській Загальній Енциклопедії”). Не занедбував Барвінський інформувати чужинців про українську музику, як, напр., велика стаття “Музыка українська” (у “Lwowskich Wiadomościach muzycznych i literackich” за 1934) і ін. Врешті від самого початку постановня журналу „Українська Музика” (1937 р.) Барвінський увійшов у склад її редакційної колегії і зразу став найближчим її співробітником, постачаючи матеріяли майже до кожного числа, чи то рецензій з концертів, чи статті про різних музик (Б. Бартока, М. Равеля, спогади про М. Лисенка тощо).

Барвінський був головою Союзу Українських Професійних Музик (1935-39). Очевидно, як провідник і репрезентант цього товариства, полагджував також багато великих і дрібних справ, що раз-у-раз виникали на наших музичних теренах. Хто знайомий з діяльністю „Супрому”, той знає, які широкі програмові перспективи мала намічені в останньому часі ця організація і яка праця й відповідальність лежала на Барвінському.

Останні роки життя Барвінського,

коли він відбував 10-літнє заслання і після відбуття каторги вернувся доживати віку до Львова, — нам мало відомі. Знаємо тільки, що після якоїсь катастрофи з його композиціями він в останні роки займався передусім реставрацією свого композиторського доробку і komponував також нові твори та підготовляв у Львові свій власний авторський концерт. Одначе, дочекався його Барвінському не довелося. Знесилений фізично й морально, він умер у рідному місті 9 червня 1963 року, на 75-му році життя.

В історії української музики має Барвінський запевнене почесне місце між найвизначнішими постатями 20-го сторіччя. Натомість в Україні большевицький режим, після заслання, в останньому часі його ледве толерував.

І тільки українська еміграція у вільному світі має змогу й обов'язок публікувати монографії і статті з неприменшеними рисами його значення і пропагувати його творчість чи самостійними концертами, чи інтенсивним включуванням його композицій в репертуар окремих артистів, — робити все, щоб допомогти українській громаді безпосередньо відчувати благородний вплив його музичної культури і зберігати престиж його мистецтва серед молодшого покоління.

ПОЯВА АПОСТОЛА І БУКВАРЯ 390 РОКІВ ТОМУ У ЛЬВОВІ

ОГЛЯД НАЙНОВІШОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ЦЮ ТЕМУ

Написав д-р Ол. Соколшин

Цілий культурний світ уважає друкарство за основу розвитку культури й цивілізації. Друкарство появилось в Європі десь коло 1450 р., згл. 1454 р., коли Гутенберг видрукував Латинську Біблію в Майнці в Німеччині. З Німеччини воно поширилось по всій Європі і в слов'янських землях.

Серед слов'ян друкарство вперше появилось в Чехії, де в місті Пілзені 1468 р. вийшла перша друкована книжка. Другою слов'янською країною, де появилось друкарство, була Польща, де в роках 1473—1477 Каспер Штраубе видрукував чотири книжки. Всі слов'янські друки були латинською мовою.

Перший друк слов'янською мовою появилсь в 1483 р. у Венеції, був це — Римський Службеник, надрукований глаголицею для хорватів.

В той час у слов'ян в церковних Богослужбениках вживали до писання двох азбук глаголиці та кирилиці. З часом кирилиця виперла з ужитку глаголицю, і вона залишилася панівною надовго серед південних і східних слов'ян.

Перші кирилівські друки появились в Кракові 1491 р. Були це п'ять друків, випущених церковно слов'янською мовою кириличними черенками. Друкував Швайпольд Фіоль.

На початку XVI-го століття друкарство серед слов'ян поширилось, і в Празі 1517 р. Францішек Скорина надрукував церковно слов'янською мовою відомий „Псалтир” та „Руську Біблію”, що поширювалися по всіх українських землях. Скорина між 1517—1519 рр. видрукував 22 окремі

випуски Біблії, що свідчить про велике запотребування на ту книгу в той час. Скорина покинув Прагу і переїсся до Вільна, де 1525 р. заснував друкарню та видрукував „Апостола”.

Треба згадати й московське книгодрукування, що має свій початок в 1564 р., коли Іван Федорович та Петро Мстиславець видрукували в Москві „Апостол”. За це прогнали їх з Москви, а друкарню спалила юрба, підбурена переписувачами церковних книг.

Як засновано друкарню в Москві, — є різні думки. Тогочасний свідок постанов та розвитку московського друкарства Джайлс Флетчер¹ пише 1591 р. таке: „Кілька років тому, прийшла друкарня та черенки з Польщі, до Москви, де заложено друкарню”. Відомо нам, що 1569 р. прийшло до Люблинської унії, якою з'єднано Литовське князівство з Польщею, тому та територія Литовського князівства, в яку входили українські землі Волині й Галичини та Білоруси, зачали називати Польщею. Отже кирилична друкарня в Москві прийшла з українських земель, це свідчення не українця, а об'єктивного свідка тих подій. Про друкарню в Москві пише і німець Конрад Геблер,² що це за часів Івана Грозного (1530—1584) Вартоломей Готан удався до Москви з метою заложити там друкарню, але під час подорожі москвичі пограбува-

¹ Giles Fletcher: Of the Russe Common Wealth. London, 1591; fol. 85 v.

² Konrad Haebler: Die Erfindung der Druckkunst und ihre erste Ausbreitung in den Laendern Europas. Mainz, Verlag der Gutenberg-Gesellschaft, 1930. Seite 21.

ли його й убили. На запрошення царя данський король Христіян III-й вислав в Москву для заложення друкарні Ганса Месенгайма ще 1552 р. Тоді коло друкарського діла трудився і московський митрополит Макарій, але безуспішно.

Московська наука висуває твердження, що коло 1555 р. існувала в Москві анонімна друкарня, але це трудно доказати. Правдою є те, що перші датовані друки в Москві появилися аж завдяки заходам Івана Федоровича, званого з московська Федоров, та Петра Мстиславця. Вони видрукували 1564 р., в Москві „Апостол” кирилицею, їх за це вигнали, грозючи спаленням як еретиків, бо москалі друкарство уважали за „нечисту силу”. Вони спалили друкарню й надруковані нею книги.

Обидва вони втекли до Литовського князівства, де була свобода віри й більші можливості для їх друкарської праці. В литовській державі тоді панівною мовою була давня українська мова, і тому для них відкривалось нове поле до попису.

Вони там знайшли протектора в особі гетьмана Григорія Ходкевича, який запропонував їм заложити друкарню в Заблудові. Там вони в роках 1568—1569 видрукували „Учительну Евангелію” та „Псалтир” — кирилицею. 1569 р. Петро Мстиславець переїхав до Вільна, де заложив друкарню, а Іван Федорович, після смерти свого протектора Ходкевича, переїхав 1572 р. у Львів, що був у той час поважним осередком української культури. У Львові Ів. Федорович бажав продовжувати те „Боже діло” — друкарство і удався за допомогою до наших вельмож. В них не знайшов зрозуміння, і допомогли йому львівські українські міщани, як Семен Сідляр, який позичив йому 700 зол. Заложивши друкарню у Львові, Іван Федорович при помочі свого сина, теж Івана, розпочав 25 лютого 1573 р. друкування „Апостола”, якого закінчив аж в лютому 1574 р.³

І так появилася перший друк кирилицею церковно-слов'янською мовою на українських землях, якого Ювілей 390-річчя відзначаємо тепер. Рік 1574 є великою видатною датою в

історії розвитку української культури, тому слід його гідно відзначити всім українцям, тим більше, що Москва лагодиться до шумних відзначень 400-річчя появи московського друку.

Слід зазначити, що найновіші досліді вказують нам, що ще 1562 р., значить перед появою московського друку Федоровича, появилася була „Тяпинська Евангелія”, що вказувало б на те, таки, що друкартво постало на Україні скоріше як в Москві. Слід зазначити, що Іван Федорович видрукував у Львові в тім же самім 1574 р. „Буквар”, віднайдений аж 1953 року Гарвардською університетською Бібліотекою ЗДА.

Діяльністю Івана Федоровича почали цікавитися аж на початку XIX століття. В 250-річчя його смерті в 1883 р. занотовано згадки Ст. Пташинського, в 1893 р. І. І. Малишевського, 1903 р. знов Ст. Пташицького та 1907 р. Мих. Грушевського в 6-му томі його монументальної Історії України-Руси⁴ та Михайла Возняка в „Історії української літератури” з 1921 р.⁵ Академік Михайло Возняк, помістив у львівським „Громадським Віснику” ч. 8—9 за 12—13 січня 1923 р. статтю: „Батько українського друкарства”, та під тою самою назвою згадку в львівським Календарі „Просвіти” за 1924 р., стор. 90—94. Проф. Ів. Огієнко написав гарну розвідку про „Друкарську трійцю: Фіоль-Скорина-Федорович” в українським журналі „Літопис”, що виходив у Берліні за 1924 р. ч. 14—15. Він теж помістив обширну бібліографію про Федоровича в „Старій Україні”, за 1924 р. ч. II—V, стор. 62—74.

Більша увага до Івана Федоровича, основника друкарства в Україні була аж з нагоди 350-ліття появи друкарства на Україні. Тут слід зано-

³ Борис Романовський: Друкар Іван Федорович, життя його та діяльність. Київ, Український Науковий Інститут Книгознавства, 1925.

⁴ Михайло Грушевський: Історія України-Руси, Київ 1907, том VI, стор. 439.

⁵ Михайло Возняк: Історія української літератури, Львів, Просвіта, 1921, стор. 54-55, на стор. 56 заповдав репродукцію Львівського Апостола з 1574 р. та Федоровича надгробну плиту, з монастиря Василіян у Львові.

тувати розвідки наших науковців в „Старій Україні”, видаваній НТШ у Львові за редакцією Івана Кривецького в 1924, зокрема число 2—5 присвячені цій великій події в історії української культури. Тоді випущено навіть окрему медалью з плоскорізьбою Івана Федоровича та відбуто ряд імпрез. Ілярій Свенціцький видав 1924 р. в Жовкві свій твір: „Початки книгопечатання на українських землях” з гарними і цінними репродукціями наших перводруків. „Літературно Науковий Вісник”, видаваний у Львові, помістив в тім році статтю Гр. Галабурди⁶ та Волод. Січинського⁷.

Сергій Маслов надрукував у Києві розвідку про „Друкарство на Україні в XVI-XVII ст.”⁸ та проф. Ів. Огієнко видав в 1924 р. у Варшаві гарну книжку про „Свято української культури”⁹ та 1925 р. „Історію українського друкарства”,¹⁰ де багато місця присвячено тій події на українських землях. В 1925 р. Український Науковий Інститут Книгознавства в Києві видав розвідку Сергія Маслова „Етюди з історії стародруків” та німецькою мовою про „Українське друкарство XVI-XVIII ст.”¹¹ в 1926 р. Український Науковий Інститут Книгознавства у Києві теж в 1926 р. видав розвідки Миколи Макаренка „Орнаментация української книжки XVI-XVIII ст.” Про всі ті видання й їх авторів сучасна советська публіцистика не згадує нині, всі матеріали того інституту Москва знищила разом з їх авторами в 30-их роках під час кровожадної чистки всього українського. Нам у вільнім світі слід про ті наші цінні розвідки пам’ятати, бо вони вказують на нашу багату культуру, якою Москві годі похвалитися.

Після другої світової війни наші науковці присв’ятили належну увагу Іванові Федоровичеві. Відомий наш дослідник історії українського друкарства проф. Іван Огієнко вмістив в 1953 р. в другому Науковому Збірнику УВАН в Нью Йорку обширну розвідку з багатьома репродукціями під назвою „Перводрукований Львівський „Апостол” 1574 р.”¹² Дослідник історії українського граверства, п о к і й н и й проф. Володимир Січинський там

Друкар Іван Федорович

же помістив свою розвідку: „Початки українського граверства і друкарства” з репродукцією та бібліографією. Обі розвідки мають англійське резюме, що роблять їх доступними й для чужинецького наукового світу.

⁶ Гр. Галабурда: Іван Федорович, життя і діяльність. Львів. Літературно Науковий Вісник, травень 1924 р., стор. 46-48.

⁷ Володимир Січинський: Граверство українських перводруків. Львів, ЛНВ — травень 1924, стор. 150-158.

⁸ Сергій Маслов: Друкарство на Україні в XVI-XVII ст., Київ, Вибліотечні Вісті, 1924, ч. 1-3, стор. 32-35.

⁹ Проф. Іван Огієнко: Свято української культури, нарис з історії початків українського друкарства. Варшава, Видавн. Наш Світ, 1924. 34 ст., з репродукцією сторінки з Львівського Апостола з 1574 р.

¹⁰ Проф. Іван Огієнко: Історія українського друкарства, том 1-ий. Львів, Збірник Філологічної Секції НТШ, 1925, том XIX-XXI, стор. 35-49, розділ VII: Іван Федорович, фундатор постійного друкарства на українській землі. Бібліографія Федоровича, стор. 35-57. Біографію Івана Федоровича подав проф. Іван Огієнко в часописі „Стара Україна”, Львів, НТШ, 1924, ч. 2-5, стор. 21-34: Фундатор постійного друкарства на Україні, життя і діяльність.

В поневоленій Україні вряди годи появляються згадки про основника постійної друкарської штуки на українських землях Івана Федоровича. В 1961 р. в Києві появилася праця М. І. Марченка: „Історія української культури, 284 стор. з обширною бібліографією, переважно московських джерел „старшого брата”, де на стор. 121—128 подає про „початок книгодрукування на Україні”. Цікавим є факт, що ще 1925 р. в Києві Б. Романовський називав його Федорович, а під сучасну пору українські советські дослідники змушені називати його „Федоров”. Наш друкар сам себе підписував в кінцівках своїх друків Іван Федорович, а не Федорів. На окрему увагу заслуговує праця д-ра Л. Винара, видана англійською мовою 1962 р. „Історія раннього українського друкарства 1491-1600”, з численними ілюстраціями — репродукціями наших першодруків, в тім і Львівського „Апостола” та Букваря Івана Федоровича з багатою бібліографією.¹³ Гарну розвідку рівнож помітив директор канцелярії НТШ-а р Нью Йорк інж. Роман Кобринський про „Українські стародруки та їх мистецтво”, згадуючи оба Львівські друки Івана Федоровича з 1574 р. „Апостол” й недавно віднайдений Буквар.¹⁴

Про Івана Федоровича згадують польські дослідники історії друкарства. З найновіших польських джерел слід згадати обширну монографію Алодії Кавецької Гричовної, виданої у Вроцлаві 1960 р. 258 стор., в якій стрічаємо згадки про Івана Федорова, а не Федоровича.¹⁵ В монографії уживається анахронічної назви Мало-польська та „Земє руске”, і то тепер коли Польща є сателітом Москви. Та праця є цінна тим, що подає виказ всіх друкарень в Україні та мапу України, з розміщенням друкарень, називаючи Україну „Земями руске м і короннемі”.

На дальшу увагу заслуговує праця Гелени Швейковської: Книжка друкована XV-XVII ст., історичний нарис, виданий у Вроцлаві 1962 р. 251 стор. Там в 8-му розділі стрічаємо згадки про нашого друкаря Івана Федоровича, та його Львівський „Апостол” з 1574 р.¹⁶ Однак не згадує про

„Буквар” Федоровича, видрукований у Львові теж 1574 р.

Ще за царських часів маємо ряд російських праць, але вони вже перестарілі, і мають бібліографічне значення Новітня московська наука має ряд цінних публікацій, серед яких слід навести працю А. А. Сидорова: Древнерусская книжная гравюра, видана в Москві Академією Наук СССР в 1951 р., 392 стор., з численними репродукціями, порівняльними таблицями та бібліографією. На стор. 60—115 обговорює гравюри та друкарську техніку Івана Федоровича, подаючи репродукції його видань. Окрему монографію про Івана Федоровича видав 1952 р. в Москві П. Березов „Первопечатник Іван Федоров”, 230 стор., з репродукціями та бібліографією. Ціла книжка написана в такому дусі, що то „старший брат” дав Україні друкарство.

Львів не потребував взоруватися на Москві, бо українці мали свою

¹³ S. J. Masslow: Ukrainische Druckkunst des 16. bis 18. Jahrhunderts, mit Tafeln 2 bis 6. Guttenberg Jahrbuch 1926. Herg. von A. Ruppen. Mainz, Verlag des Guttenberg-Gesellschaft, 1926; 65-76. Таблиця ч. 2 містить репродукцію Львівського Апостола видрукованого Іваном Федоровим 1574 року у Львові, впроваджуючи його в світову літературу.

¹² Митрополит Іларіон: Перводрукований Львівський Апостол 1574 р. Нью Йорк, Українська Вільна Академія Наук в ЗДА, 1953. Науковий Збірник II, стор. 19-45. В. Січинський, стор. 46-57.

¹³ Lubomyr R. Wynar. History of early Ukrainian printing, 1491-1600. Denver, University of Denver, 1962. Graduated School of Librarianship, vol. 1, no. 2; Spring Quarter. J.: 60 & 63 or 53-73.

¹⁴ Роман Кобринський: Українські стародруки та їх мистецтво. Мюнхен, „Сучасність”, література, мистецтво, суспільне життя, 1962, Рік 2. ч. 10 (22), стор. 86 та 92., як також репродукція друкарського знака Івана Федоровича з його Львівського Апостола з 1574 р.

¹⁵ Alodia Kawecka-Gryczowna (et al.) Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku, zeszyt 6: Małopolska — Ziemie Ruskie. Wrocław-Kraków, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1960. Str. 82-98 та ilustracje, no. 12 Kartka tytułowa, Apostoł, Lwów, 1574 та no. 13 Elementarz, Lwów, 1574.

¹⁶ Helena Szwejkowska: Książka drukowana XV-XVIII w. Wrocław-Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1961; Str. 106 та 234.

друкарську традицію давнішу від тих, що прогнали Івана Федоровича, а його друкарню спалили. Наша наука слушно уважає Львів за місце заснування постійного українського друкарства на українських землях.

Е. И. Кацпржак 1955 р. в Москві видала книжку, де 16-ий розділ є присвячений Іванові Федоровичеві та його друкарській праці. В ній теж Львівський „Апостол” Федоровича — це перша книга видрукувана на території України.¹⁷ Під редакцією М. Н. Тихомирова та А. И. Назарова видано окрему збірну публікацію, присвячену 375-річчю смерті Івана Федорова, 1583—1958. Вона є цінна тим, що в ній є розвідка Т. Н. Протасьева: „Описание первопечатных русских книг”, де описує „Львівський Апостол” та „Буквар” Ів. Федоровича.¹⁸ Теж там М. В. Щепкина помістила розвідку про „Переводи предсловий и послесловий первопечатных книг”, де є подані репродукції та переклади з „Львівського Апостола”, Букваря та інших друків Івана Федоровича.

Спис львівських друків Івана Федоровича.

Московська, а за нею й українська советська наука все підкреслює, що рівно після десяти років від видрукування „Апостола” в Москві 1564 р., Іван Федорович видрукував у Львові знов „Апостол” в 1574 р. що мав би бути імітацією московського „Апостола”. Придивімся львівському „Апостолові” ближче, і тоді побачимо, чи слушні ті твердження. Ми маємо щастя мати один оригінальний примірник львівського „Апостола”, що є в Ньюйоркській Публічній Бібліотеці, в Слов’янському Відділі. Є там і оригінал московського „Апостола”, і не трудно порівняти їх.

Львівський Апостол з Ньюйоркської Публічної Бібліотеки не має заголовного листка, бо тоді був такий звичай. Перша сторінка є порожня. Львівський „Апостол” з 1574 р. обіймає 14 та 264 листків з ілюстраціями, численними заставками та дереворитами, кінцівкою чи колофоном, червоно чорної барви, формату 31 см. Черенки його нагадують нам зразу наші гарні рукописи Київської Укра-

їни - Руси з XI-XIV віку, як Остромирове Євангелія з 1056—1057 р. Збірники Святослава й т. п. В ній є гарний шриффт нашого клясичного уставу, стиль писання, що панував довші віки на Україні, коли замінив його півустав. На сторінці чисто й симетрично є розміщений друк в 25-ти рядках, з численними розмальованими ініціалами великих букв, якими розпочинається наука Апостолів червоною барвою. Також „зачала” є друковані червоною барвою для прикраси.

Львівський „Апостол” відрізняється від московського тим, що в ній є гравюра Євангелиста Луки інша, як в 1564 р. На звороті першого листка Федорович з вдячності помістив герб Ходкевичів на цілу сторінку. Гравюра Євангелиста Луки є на цілій сторінці другого листка б, перед Діянням. На останній сторінці є третя гравюра, це кінцівка Ів. Федоровича з гербами Львова і його та написом Іван Федорович, не Федорів, як фальшово московська наука подає.

На окрему увагу заслуговують численні заставки, яких не має московський друк, та ініціал й кінцівки. Всі вони в розкішнім ренесансовім стилі. Мова львівського „Апостола” відмінна від московського видання, має інші наголоси та правопис. Мова є забарвлена численними староукраїнськими архаїзмами, панівними в українській мові того часу. Цей друк свідчить про високу друкарську техніку Федоровича, бо друк чистий і чіткий, фарба виразна. Всюди стрічаємо надрядкові чи виносні букви в рівнянню рядків. На кінці „Апостола”, Федорович подав неначе свою автобіографію та історію друкарства українського Львова, що має особливе значення для дослідників історії української культури. Він там зазначає, що друк львівського „Апостола” тривав 354 днів, від 25 лютого 1473 до 15 лютого 1574 р

¹⁷ Е. И. Кацпржак: История письменности и книги. Москва, Искусство, 1955; Стор. 160-163.

¹⁸ У истоков Русского Книгопечатания, Москва, Изд. Акад. Наук СССР, 1959, стор. 187-189, 234-253.

Нам відомо нині про існування 15-ти примірників львівського „Апостола” Ів. Федоровича в світі. Докладний опис львівського „Апостола” за примірником, НТШ-а у Львові ч. 15350, дав нам у згаданій вже публікації УВАН за 1953 р. Митрополит Іларіон Огієнко. Цей український першодрук є цінний й тим, що в нім є історія львівського суспільства XVI ст. Були там українські вельможі, які мало цікавилися заснуванням друкарства у Львові. Допомогли йому львівські міщани, і за це честь їм і слава. Львівський „Апостол”, — це визначний пам’ятник української культури, особливої великої ваги та вартости, і тому слід було помістити його репродукцію в англомовнім виданню про Львів, що вийшло в Нью Йорку 1962 р. заходом НТШ. Його друкарську техніку наслідували довго інші українські друки, а зокрема його друкарські окраси продовжувалися ще два століття по смерті Федоровича, по всій Україні. В цім році припадає 390-річчя появи його „Апостола” й ця подія заслуговує на все-національне відзначення ювілейними святкуваннями по всім світі.

Львівський „Буквар” Івана Федоровича з 1574 р.

Всі наші дослідники знали про існування лише одного друку Івана Федоровича, випущеного у Львові 1574 р., тобто його львівський „Апостол”. Але найновіші досліді виявили існування й другого друку Івана Федоровича, випущеного у Львові 1574 р., тобто його львівського „Букваря”.

Як прийшло до його відкриття? Ще в 1927 р. московський емігрант балетмайстер Парижу Сергій Дягілев, що жив в роках 1872—1929, побуваючи в Римі, закупив дивну церковно-слов’янську книжку в італійського продавця старих книг. Він сам був збирачем рідкісних друків і мав у своїй бібліотеці чимало рідкісних книг, між якими були й українські першодруки. В десяту річницю його смерті, балетмайстер Сергій Ліфар, видав його біографію, в Парижі по московськи, яку в 1940 р. перекладено на англійську мову й видано в Нью Йорку,¹⁹ де була поміщена згадка

про те знайдення львівського „Букваря” Федоровича з 1574 р. Це була сенсаційна відомість. Це був перший український „Буквар”, який мав кінцівку, з якої відчитано його ідентичність. Він був власністю московського вельможі, Г. С. Строганова, який вивіз його до Італії, де мав свій палац та гарну збірку мистецтва. Той „Буквар” належав українцям, бо в нім стрічаємо українські записки.

1953 р. Бібліотека Гарвардського університету в ЗДА набула його на власність. Таким чином один існуючий примірник Федоровичового „Букваря” в світі знаходиться в ЗДА. Оба друки Федоровича зі Львова мають ті самі черенки й папір та чистий гарний і семетричний відтиск. Обширний опис „Букваря” та його цілу відбитку помістив проф. Роман Якобзон в Бюлетені Гарвардської Бібліотеки.²⁰

Цей перший „Буквар” український і всього слов’янського світу, надрукований кирилицею, церковно слов’янською мовою, складається з двох частин. Перша частина обіймає азбуку та її навчання з граматичними приписами, що обіймає більш як половину друку. Друга частина досить інтерна, містить тексти для читання та вивчання на пам’ять, молитви, приказки та науки для батьків та дітей. Присвячена вона боголюбивим учням християнським руського народу”. Він прохає прийняти „Буквар” з любов’ю та прохає молитися. На кінці є поміщений колофон, чи кінцівка, з двома гарними маленькими гравюрами гербів міста Львова і Федоровичового друкарського значка, з датою видання.

Той „Буквар” перевидавали і в 1652 р. було вже 16 видань. Азбука має 45 знаків. Формат малої вісімки, щоб могли носити в кишені учні. „Буквар” скоро нищився, й тому так тяжко його роздобути, залишився

¹⁹ Lifar, Serge: Serge Diaghilev, his life, his work, his legend. An intimate biography. New York, G. P. Putnam's, c 1940., p. 326 & 245, 379.

²⁰ Roman Jakobson: Ivan Fedorov's Primer. In "Harvard Library Bulletin", vol. IX, No. 1, Winter 1955, p. 5-39 with Primer's reproduction and bibliography: p. 2-45. Also Appendix by W. J. Jackson, p. 40-42.

один примірник. В нім стрічаємо вісім частин мови, розподілених гарними заставками. Цілість „Букваря” обіймає 40 листків гарного друку.

Грамотична частина носить назву Поортографія й розподіляється на 500 параграфів. Отже це доказує, що Федорович був теж видатним українським педагогом. Слова в „Букварі” мають часто українське забарвлення, в нім відчувається сильний вплив живої тогочасної української мови. Він має велике значення для дослідників українського мовознавства. Його „Буквар” наслідували на Україні ще два століття після його смерті.

„Буквар” став сильною опорою проти тиску польонізації українських земель та нагінки на українську православну церкву, бо уможлиблював навчання грамоти широких кол нашого суспільства. Він впроваджував у читання церковних книг.

Про знайдення „Букваря” Федоровича маємо мало згадок в нашій публіцистіці, коли не врахувати двох статей в „Свободі” ред. Б. Кравцева та д-ра Любомира Винара, поміщених ще 1958 р. В українській совєтській літературі теж маємо занадто скупі вістки про нього. Тут слід навести деякі публікації, що появилися в 700-ліття заснування Львова, як „Нарис історії Львова”, за редакцією акад. Івана Крип'якевича, виданої у Львові 1956 р., де на стор. 94—95 є поміщена згадка про Федоровича й оба його львівські друки „Апостол” та „Буквар з 1574 р., відбитку кінцівки якого поміщено там.

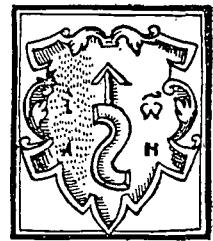
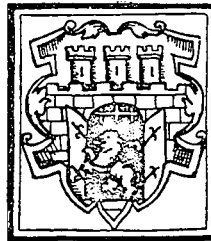
Львівський Державний Університет ім. Івана Франка у Львові теж в 700-ліття заснування Львова видав 1956 р. „Історію Львова”, за ред. проф. С. К. Лазаренка, де на стор. 32-ій стрічаємо таке ствердження відносно „Букваря” Федоровича: „це був перший друкований підручник з слов'янської мови”. За посередництвом того „Букваря” Федорович уможливив піднесення освіти на Україні й тут є друга його велика заслуга для української нації.

Поява „Букваря”, — це значна подія в розвиткові української культури, і тому слід йому присвятити належну увагу, тим більше, що цього

ДНМ БѢДѢТЬ ВѢШН ЛЮ
БВН . ПРІНМѢТЕ СІА СЛЮ
БѢВІЮ . АА НОННЫХЪ ПН
САМІНХЪ БЛГОУГОДНЫ СЪ
ВОЖДЕЛѢНІЕ ПОТРѢДІТИ
СА ХОЦІХЪ . АЦЕ БЛГОВОЛН
БГЪ , ВѢШНМН СЪТІМН

МОЛІТВАМИ

АМИНЬ .

ВІДРУКОВАНО ВОЛВІВѢ ,
РОКѢ , А , ФѢД .

Остання сторінка букваря, надруковано-го Іваном Федоровичем у Львові 1574 р.

року маємо 390-річчя його появи. Федорович в кольофоні до „Букваря” висказав бажання служити й працювати для українського народу, для піднесення його культурного рівня. Він закликав український нарід „духа не угашати”. Цей просвітитель України навіть одружив свого сина, теж Івана, у Львові з українкою. В 1575 р. стрічаємо його вже в князя Константина Острозького, де 1576 р. приступив до організування нової друкарні. В 1580 р. він видрукував Новий Завіт та в 1581 р. славетну Острозьку Біблію. В тім році знов вернувся до Львова, де помер 6-го грудня 1581 р.

В цім році слід спопуляризувати справу видань Федоровича відповідними публікаціями українською і чужими мовами, бо вони заслуговують на те та вказують багатство нашої культури.

ПЕРШІ ІМІГРАНТИ ДО АМЕРИКИ

Антропологи, на підставі наукових досліджень, доводять, що перші імігранти з'явилися на території американського континенту принаймні 10,000 років тому, а може й раніше. Це були, без сумніву, мандрівні мисливці з Азії, які перейшли Берінгову протоку на північному заході Америки, де зустрічаються Тихий океан з Арктичним.

Берінгова протока має тепер тільки 60 миль ширини. Зимовими місяцями можна перейти цю відстань по льоду. Цілком можливо, що наприкінці четвертого, тобто останнього льодового періоду континенти були ближче один до одного. Перші імігранти — це були люди, яких ми знаємо тепер, як американських індіан та ескімосів.

Дальша хвиля імігрантів, про яких ми знаємо, з'явилися з Європи вже у часах історичних. Норвезькі вікінги прибули з Норвегії через Ісландію та Гренляндію наприкінці 10-го століття, хоч дехто доводить, що й перед тим уже якісь поселенці або, принаймні, дослідники побували тут. Фенікійці та картагеняни могли досягнути берегів Америки десь близько 480 р. перед Христом. Римляни, правдоподібно, прибули до Америки у 64-му році після Р. Х., під час царювання імператора Нерона; китайський монах - буддист міг бути тут у 499 р. після Р. Х., а ірландські католицькі монахи — у 6 і 10 століттях.

Усе це викликає багато суперечок і здогадів. Однак, ми знаємо напевно, що перші неіндіанські імігранти, які мали намір оселитися тут на постійне життя, прибули спочатку на острів Гренляндію, що лежить недалеко від берегів Канади, з вікінгом Еріком Рудим на чолі, який відкрив цей острів у 982 році, а за три роки після того zorganizував тут колонію. Відкриття континенту Америки описав

його син Лейф Еріксон у 1000-му році. Його колонія була, ймовірно, десь у теперішній Новій Англії. Пізніше вона зникла, як і колонія його батька в Гренляндії.

Подорож Христофора Колумба, яка офіційно занесла американський континент на світову мапу, забезпечила йому честь називатися особою, що відкрила Америку. Він у 1492 р. висадився на острові Ватлінгс у групі Багамських островів у Карібському морі. Колумб був дослідником, а не імігрантом, але, зважаючи на те, що він прибув, як агент Іспанії, натурально, першими колоністами на континенті були іспанці, які колонізували Середню та Південну Америку.

Підвалини Іспанської імперії на території теперішніх З'єдинених Держав покладали були конквістадори та авантюристи, як ось Хуан Понс де Леон, який відкрив Флориду в 1513 р., Гернандо де Сото, який відкрив ріку Міссісіпі 30 років пізніше, та Франсіско Коронадо, який приблизно в той самий час провадив експедицію через теперішню Арізону, Нью Мехіко і далі на північ до Кензасу.

Англійці, які найдовше панували на території ЗДА, почали колонізацію нових земель після подорожі Джана Кабота вздовж північно-східних берегів у 1497 та 1498 роках.

Перша постійна англійська колонія була заснована в теперішньому стеїті Вірджинія. Називалась ця колонія Джемстаун. Ці англійські імігранти, а також ті, що прибули у Плімут Рок, Массачузетс, своїм кораблем „Майфлавер” у 1620 році, покладали підвалини того, що пізніше стало тринадцятьма американськими колоніями, які, після здобуття незалежності, створили З'єднані Держави Америки.

Американська Рада

100-РІЧЧЯ „РОСІЙСЬКОЇ ЛЕГЕНДИ“ В АМЕРИЦІ

Написав В. Дубровський

Що трапилося сто років тому?

1863-ий рік був напруженим і критичним моментом у перебігу Громадянської війни в ЗДА (1861-1865), що була найкровопролитнішою з усіх воєн, що їх зазнала Америка: 610.000 убитих і мільйони поранених, покалічених та вмерлих від пошесних хвороб.

Рішучий наступ генерала Конфедерації Р. Е. Лі з Вірджинії на північ у Пенсильванію закінчився в перших днях липня 1863 р. великою битвою коло Геттисбургу, де перемогли армії Півночі. Але до кінця війни ще було не так близько. На океані військові кораблі ЗДА блокували стежки Конфедерації, виснажуючи їх припиненням торгівлі з Європою. З свого боку кружляки Конфедерації успішно ганялися по океанах за торговельними кораблями ЗДА і нищили їх.

У Мехіко йшла велика війна, що її провадили війська інтервенціоністів — Франції, Англії й Іспанії, які уклали між собою 30 жовтня 1861 року конвенцію проти уряду Мехіко на чолі з лібералом Хуаресом, місцевим індіанцем. Першими прислала свої війська у порт Вера-Круц Іспанія, за нею — Франція й Англія. Але Іспанія й Англія скоро відтягнули свої війська з Мехіко, і окупацію тієї країни провадила сама Франція. 7-го червня 1863 року французьке військо окупувало столицю країни Мехіко-Сіті, але Хуарес відступив на північ, до кордону з ЗДА. Війна тривала, при чому уряд ЗДА явно був прихильний до уряду Хуареса і навіть підтримував його, але не міг виступити одверто для оборони доктрини Монро щодо недоторканости Америки збоку держав Європи.

Конфедерати явно співчували французькій інтервенції і сподівалися підтримки збоку мексиканського імператора Максиміліана, ставленця Франції, що вступив офіційно на мексиканський трон трохи пізніше (12 червня 1864 р.). Англія співчувала Конфедерації і її королева Вікторія проголосила 13 травня 1861 р. свою неутральність у війні ЗДА з Конфедерацією, тобто майже визнала Конфедерацію воюючою стороною. В Англії будували для Конфедерації кораблі, що нищили торговельні судна ЗДА. Конфедерати сподівалися й клопоталися про те, щоб Англія й Франція втрутилися у війну ЗДА з Конфедерацією, спочатку пропозицією перемир'я, що визначало б визнання Конфедерації незалежною державою, а потім і військовими силами, коли б уряд ЗА відхилив пропозицію перемир'я.

Французький імператор Наполеон III безсумнівно відважився б на інтервенцію в ЗДА, коли б Англія теж взяла в ній участь. Але Англія щойно закінчила першу війну з Китаєм (1859-1860), стояла напередодні другої війни, т. зв. „тайпінгського повстання“ (1864-1866) і сторожко придивлялася до дій своїх конкурентів на Далекому Сході. Американський комодор Перрі в 1854 р. примусив Японію підкоритися вимогам ЗДА.

Російська імперія вийшла до Тихого океану, заволівши китайськими територіями Приамур'я в 1858 р., за Айгунським договором, і Уссурійським краєм в 1860 р., за Пекінським договором. В 1863 р. англійці бомбардували японське місто Кагосіма, а в 1864 р. англо-американо-французько-голландська ескадра бомбар-

вала Сімоносеки. Отже, увага Англії була переважно на Далекому Сході¹.

Російська імперія трималася осторонь конфлікту в ЗДА, підтримуючи дружні дипломатичні стосунки з урядом у Вашингтоні й ігноруючи уряд у Річмонді. Росія в той момент не могла наважитися на активну зовнішню політику, бо в підросійській частині поділеної Польщі 22 січня 1863 року почалося повстання поляків. Становище в Європі й у всьому світі було в 1863-му році надзвичайно напружене.

І саме в такий момент до Нью Йорку, де вже стояли військові кораблі Англії і Франції, цілком несподівано у кінці вересня 1863-го року прибула російська ескадра під командою адмірала Лісовського. Першими, ніби на розвідку, увійшли до ньюйоркського порту корабель „Ослабя” і корвети „Варяг” і „Вітазь”. 24-го вересня прибули: флагманський корабель „Александр Невський” і кліпер „Пересвет”. 1-го жовтня по Бродвею вже сунулася ціла процесія російських офіцерів і матросів, що їм дозволено оглянути Нью Йорк.

Цікавість американців до такої масивної візити та ще в такий напружений момент, вперше в історії відносин між ЗДА і Росією, підсилилася надзвичайною інформацією адм. Лісовського, що її він передав американському видавцеві й політикові Дорлов Виду: що він, Лісовський, проплив сюди із запечатаним у пакеті наказом і що має його розпечатати тільки в тому разі, коли в ході Громадянської війни ЗДА будуть втягнені у війну з чужими державами².

Адм. Лісовський, як побачимо далі, видумав це для того, щоб заохотити американців до дружнього прийняття його флоту, — але з цього виникла легенда, що триває й досі, ніби російська ескадра прибула до Північних Американських Стейтів з метою підтримки їх. Довірливий і наївний Д. Від не сумнівався, що адм. Лісовський відкрив йому державну таємницю. Але адм. Лісовський все таки не сказав, що він буде допомагати президентові Лінкольну проти Конфедерації.

В усякому разі ця чутка (офіційно мета візити не була оголошена) так наелектризувала всіх єнки, що 5 листопада 1863 року Нью Йорк влаштував для російських офіцерів великий бал і бенкет. На столах красувалися величезні торти з фігурами президента Лінкольна, імператора Александра II, Джорджа Вашингтона й імператора Петра I. Хоч деякі американські газети засуджували таку гульню в той час, коли проливається кров американців, „братання” росія з американцями тривало з неослабленою енергією далі.

Після того Лісовський влаштував бал для американців на флагманському кораблі „Александр Невський”. Російські морські офіцери, що трохи знали англійську мову, танцювали з американськими леді 11 годин без перерви. Що саме вони при тому нашіптували на вухо цим леді, історія не зберегла до нашого часу. Але сміємо припускати, що нашіптували вони по секрету про „допомогу” російського царя президентові ЗДА.

Легенда ширилася, і росіяни скористалися з того повною мірою³. Лісовський наприкінці листопада пожертвував 4.700 доларів для „бідних” ньюйоркчан і відплив на південь, зрозумівши, що ситуація склалася настільки сприятливо, що можна спробувати сатуманити голову навіть урядові ЗДА.

Російська ескадра прибула до порту Гемптон - Ровд, Вірджинія, і на очах конфедератів попливла вгору рікою Потомак, дійшовши аж до Александрії, що коло Вашингтону. Невеликі російські кораблі неглибоко сиділи у воді. На тій стоянці влаштовано на кораблі „Ослабя” для американців бенкет, на якому були присутні державний секретар Сьюврд і дружина президента Лінкольна (сам президент був у той день „хворий”). Після цього чемність вимагала влаштувати бенкет для адм. Лісовського і його офіцерів у Білому Домі.

¹ „Международ. отношения на Дальнем Востоке, 1840-1949”, 1956 р., стор. 7-68, *passim*.

² “American Heritage,” June 1960, p. 38.

³ “American Heritage,” June, 1960, pp. 39-40.

Таким чином „російська легенда” досягла верхівки уряду ЗДА. За тиждень перед тим, як Потомак мав замерзнути, тобто пробувши коло Вашингтону досягти довго, російська ескадра відплила з Александрії до океану: три кораблі попливли до Вест Індії, два зупинилися в Аннаполісі, а один у Гемптон Ровді, „Гарперс Віклі” 7 листопада 1863 р. опублікував портрети російських „героїв”, які перипливли океан непомітно, під носом у англійців, для того, щоб „допомогти” ЗДА: адм. Лісовського, капітанів Зеленого, Бутакова, Федорівського, Копитова, Кремера і Люндта⁴.

Майже одночасно з цією подією інший російський контр-адмірал Попов прибув так само несподівано 12 жовтня 1863 р. до Сан Франсіско. То були корвети: „Богатир”; „Калевала”; „Ринда” і „Новик” та кліпери „Абрек” і „Гайдамак”. Вістка про цю візиту, коли вона дійшла до Нью Йорку й Вашингтону, дуже підсилила „російську легенду”. Санфрансісканці приймали російських мореплавців „ентузіастично”, бо поширилися чутки, що кружляки Конфедерації „Самтер” і „Алабама” можуть заатакувати Сан-Франсіско, що не було достатньої військової сили для оборони. Коли через три тижні після прибуття ескадри адм. Попова трапилася в Сан Франсіско велика пожежа, російські матроси допомагали гасити її. За це Міська Рада ухвалила резолюцію подяки й вручила її адм. Попову в спеціальній рямці. Адм. Попов підіграв дружні почуття особливою демонстрацією — „допомоги”: він наказав офіцерам своєї ескадри на випадок, коли б бодай один із конфедератських кружляків зайшов у порт Сан - Франсіско, одразу „розвести пару й приготуватися до акції”. Одночасно з цим один із офіцерів мав би вручити командирові конфедератського кружляка ноту з попередженням (за підписом тільки самого офіцера), що „кораблі російської ескадри зобов'язані допомагати владі кожного міста, де їй (ескадрі) буде засвідчено дружбу”. Якщо б конфедератський кружляк не звернув уваги на це попередження й почав би обстрілювати

Сан - Франсіско, то Попов мав би запропонувати цьому кружлякові залишити порт. А якщо б той кружляк відкинув цю вимогу Попова, то російська ескадра мала б його заатакувати⁵. При значній перевазі російської ескадри Попов міг ризикнути „малою війною” в чужому порту, без формального проголошення Росією війни Конфедерації, ще не признаній державі, що її не забезпечувало міжнародне право. Чутка про такий наказ адм. Попова швидко поширилася серед населення Сан - Франсіско, досягла Нью Йорку і Вашингтону й ще більше підсилила „російську легенду”.

Треба зауважити, що жадного нападу конфедератських кораблів на Сан - Франсіско не могло бути, бо „Самтер” плавав увесь час в північній частині Атлантику⁶, а під час візиту адм. Попова взагалі вибув з ладу. „Алабама”, що почала оперувати на рік пізніше за „Самтера”, плавала так само в інших морях: в Карібському архіпелягу, допливала до Бразилії, була у Кеп-Тавні, Південній Африці, в Сінгапурі, коло Суматри, а потім повернулася до Кеп-Тавну, а звідти до Європи, де її потопив військовий корабель ЗДА у французькому порті Шербург 19 червня 1864 р. В той час, коли адм. Попов збирався захищати від „Алабама” Сан - Франсіско, вона була ще в Індійському океані, і до Сінгапуру допливла тільки 21 грудня 1863 р. Отже, адм. Попов мав цілком вільну руку загрозувати конфедератським кораблям⁷.

Обидві російські ескадри пробули в водах ЗДА аж до весни 1964 р. Але наприкінці їхнього перебування у американців вже не було попереднього ентузіазму, бо вже минула по-

⁴ Ibidem, p. 40.

⁵ F. A. Golder — “The Russian Fleet and the Civil War” (“The Amer. Histor. Review,” July 1915, v. XX, # 4, p. 809).

⁶ “Rebel Raider” by H. A. Gosnell, 1948, pp. 195-198.

⁷ “The Cruise of the Alabama and the Sumter” by R. Semmes, London, 1864, pp. 318-333. “Military History of the Civil War, 1861-1865,” by W. B. Wood and Major Edmonds, 1959, Chapter XXVI, Naval operations.

треба в будь-якій російській „допомозі”, а у росіян минула потреба хотітися в американських портах.

Коли ескадра Лісовського повернулася в Петербург, то росіяни й американці знову обмінялися бенкетами. Російських моряків запросили 30 серпня 1864 р. до американського посольства, і там американський посол ген. К. Клей заявив: „Росія, велика держава Сходу, і ЗДА, велика держава Заходу, не маючи протилежних інтересів, повинні керуватися законами зближення... З часів Катерини II і з часу нашого народження, як нації, ми завжди були друзями...⁸. З цієї декларації не можна нічого витягнути (крім звичайної ввічливої фразеології) щодо „союзу” царя з президентом Лінкольном.

Того самого дня, 30 серпня 1863 р. відбулося на російському кораблі „Ослабя” в Кронштадті прийняття для американців, на якому секретар американського посольства Берг сказав: „Між нами існує дружба, що її не захмарюють жадні злі спогади. Вона триває при взаємному дотримуванні засади: не втручатися у внутрішні справи один одного”⁹. Така сама ввічлива дипломатична фразеологія, однак з багатозначним наляком про „невтручання”, бо для того, очевидно, були якісь причини.

Отже, річне перебування російських ескадр в ЗДА закінчилось нічим. Жадного договору, явного чи тасмного, не укладено. Але „легенда” залишилася і досі сидить міцно в головах нащадків її винахідників, що її вони витягають з архіву, коли для того надходить потреба.

Опінія про це в столиці Конфедерації

Конфедерати знали про візиту двох російських ескадр до ЗДА, і до їх столиці, Річмонду, дійшли чутки про „допомогу” царя Лінкольного. „Дейлі Річмонд Ексемінер” у редакційній статті з 23 жовтня 1863 року писав:

„Одночасна присутність російських військових кораблів у гаванях Нью Йорку і Сан - Франсіско, пов'язана з різними іншими обставинами, що вказують на тасмне порозуміння урядів

Александра й Абрагама (Лінкольна — В. Д.), дала підставу для балачок, якщо не алярму, по всьому світі. Чи не плянується якогонебудь злочинства? Які колосальні пляни всесвітнього панування складають ці велетні Сходу й Заходу? Світ дивиться на це з побоюванням, Люї Наполеон дрижить за свій новозбудований трон, Пальмерстон нервово радиться з Расселом, а Джефферсон Дейвіс прохає поради Брагга. Оце виявився один факт жажливого значення, який досить ясно показує, що ці видатні особи хвилюються не без підстави. Місис Лінкольна вчинила подвиг, незвичайний за всякого часу, але тепер особливої ваги: вона відвідала російський військовий корабель в Нью Йорку і запропонувала тост за російського імператора... „Цей тост і цей акт — пише один кореспондент — снікі — зустрінуть з ворожістю в палацах і аристократичних домах Європи, але з приємністю на льодовій Півночі й у степах Азії”... Від Віндзору до Потсдаму, від Стокгольму до Мадриду, всюди переляк і розгубленість серед пригноблювачів народів. Якщо ми підемо далі на північ і на схід, то видовище змінюється: кмітливий російський селянин радіє в своїй злиденній хаті, а примусовий вигнанець у мерзлих околицях Сибіру почувася, що його серце розвивається. Польща займає непевну позицію, і важко сказати, якою мірою поляків зворушила ця велика новина. Вони є малою і неважливою частиною населення Землі, і, подібно як і нарід південної Конфедерації, це є дуже маловажно, якої вони є думки про будь-що”.

Автор статті в „Ексамінер” дивується, що така дрібна причина викликає таке хвилювання в світі. „Є особлива подібність, — пише він, — у пов'язуванні спільними зв'язками радості володіння царя і президента, гранітові скелі Нової Англії і степи Азії. Різні пункти подібності між снікі і азіятом часто спостерігалось під час цієї війни: така сама чванькувата певність своєї чисельности, така сама жорсто-

⁸ „Очерки новой и новейшей истории США”, М. 1960, т. I, стор. 249.

⁹ Там же, стор. 249.

кість і нахабство, та сама підлість. Вражаюча подібність цих двох освічених вслодарів викликала переляк поміж варварськими королями й аристократіями Західньої Європи. Обидва займаються великою справою філантропії, а між тим кожен, — немає сумніву, що з мудрих і гуманних мотивів, — робить те, що для поверховних спостерігачів може здаватися єдиним винятком з його звичайної практики. Цар звільняє рабів з їхніх столітніх кайданів і спрямовує всю силу своєї імперії на те, щоб поневолити поляків. Лінкольн проголошує свободу для африканців, але намагається в той же час поневолити вільнонароджених американців. У цій разючій збіжності помічається подібність характеру й почуттів, що пояснюють їхню щільну дружбу, про яку раніше здогадувалися, а яку тепер явно продемонстровано перед розгубленим і зляканим світом завдяки тостові місис Лінкольн . . .”

Далі автор, порівнявши стару європейську систему (Британії, Франції, Австрії й Іспанії) з генієм Свободи Америки, що перемагає, пише: „Тому тут не може бути місця для здивування, що перспектива поєднання таких страшних сил деструкції, сполучених в щільному союзі з мілітарною могутністю Росії, могла викликати такі протилежні почуття страху й радості в різних країнах Європи і Азії. Короновані голови виснаженої Європи хитаються, почувши, що пані Лінкольн випила за здоров'я царя, не тому, що вони бажали б, щоб цей володар був вражений якою - небудь тілесною хворобою, але тому, що вони розглядають це як поганий знак на небі, — „з побоюванням щодо зміни розгублених монархів”. Таке ставлення цієї жінки в її сучасній явній позиції має деяке значення для світу, подібно до того, як вечері Людовика XIV на терасі Сен-Жермен викликали в Парижі відгуки, і як політичне виявлення рівне до пророчої новорічної промови Наполеона III”.

У продовженні цієї статті редакція звертає увагу на намір Наполеона III підкорити Франції, після Мехіко, також і Японію. Це дало б Франції ве-

личесні ресурси й обернуло б Пасифік у її море. Тоді Каліфорнію було б легко додати до його наступу, підтриманому багатьма різними джерелами багатства й влади. Справді, він повинен зважати на зустріч з опозицією в досягненні цих великих плянів. Росія, що є вже напередодні війни у зв'язку з польським питанням, була ще більше спонукана до ворожнечі, щоб запобігти поширенню Франції в тій місцевості, де її, Росії, власні інтереси так щільно заторкнуто. Підтримка південної Конфедерації могла б натурально прийти як частина політики французького імператора, але Росія і ЗДА, вже наставлені до порозуміння, були б втягнені в союз, і Японія була б, як це було б наслідком, через вплив Томмі, що про нього відомо, як про „друга” ЗДА, і через спільну небезпеку була б притягнена до союзу. Позиція Англії була б тяжка. Вона була б проти того, щоб підтримувати наміри Франції, і не могла б бути по стороні Росії. Вона, мабуть, трималася б сучасної поведінки щодо постачання всіх сторін зброєю і кораблями, розуміється, роблячи виняток тільки для Півдня (Конфедерації — В. Д.), що, при такому змаганні старих і легітимних потуг, зможе тільки бути трактований як щось „партизанське в кущах”. На думку редакції, Китай буде тоді нейтральним, хоч може стати й союзником царя в тій війні. В такому випадку Англія буде проти, побоюючися за свою Індію. „Ми маємо з цього, — пише далі редакція — блискучу комбінацію з Франції й Конфедерації проти Росії, Японії і єнки. Ця грандіозна перспектива виявляється для нас через просте ствердження подій в Японії і через рефлексії, що природно постають звідті”¹⁰.

Міркування цієї передовиці з „Ексамінеру”, що малюють уявлення про світову війну, можуть показати хід думок політичної еліти конфедератів. Їм теж далася взнаки „російська легенда”, викликавши почуття, протилежні до тих, що зродилися у північ-

¹⁰ “Daily Richmond Examiner,” Oct. 23, 1863, # 189.

них Єнкі після появи в Нью Йорку російської ескадри. Щождо офіційних кіл Конфедерації, то вони поводитися стримано. Коли на початку грудня 1863 р. президент Конфедерації Дж. Дейвіс звернувся з черговим Посланням до Стейтів Конфедерації, він докладно проаналізував міжнародну ситуацію з погляду Конфедерації (майже сторінка газетного тексту), але в тому огляді жадним словом не згадав про факт прибуття до ЗДА двох російських військових ескадр. Видно, уряд Конфедерації не надавав значення цій візиті¹¹.

Навіть і пізніше ні в мемуарах президента Конфедерації Дж. Дейвіса, ні в спогадах його дружини, ні в просторому трактаті А. Стефенса, віце - президента Конфедерації, нема жадної згадки про російські ескадри або про їхню допомогу президентові Лінкольну¹². І це після того, як вся ескадра адмірала Лісовського пропливла повз кордон Вірджинії і простояла на Потомачі довгий час!

Інша конфедератська газета „Совзерн Іллюстрейтед Ньюз” з 14 листопада 1863 р. опублікувала таку завагу:

„Польське питання досі монополізоване Автократом (тобто Александром II — В. Д.), у той час, як його флот плаває в водах Єнкі, а його офіцерів із захопленням приймають релігійні, політичні й фінансові набоби великих міст Єнкі”¹³. Отже, Конфедерація мала досить відомостей про перебування й поведінку російських моряків в американських водах, але не робила з того для себе великого клопоту.

Та й президент ЗДА Лінкольн, хоч виявив чемність до російських візиторів, але в своєму річному посланні до Конгресу, наприкінці 1863-го року, розглянув відносини ЗДА тільки з такими країнами, як Англія, Франція, Іспанія, Перу, Нікарагва, але жадним словом не згадав про Росію і російські ескадри¹⁴. Таке ставлення офіційних чинників обох частин ЗДА не випадкове: не мали їхні уряди нічого певного, щоб говорити про несподівану й незрозумілу візиту ро-

сійських ескадр до Нью Йорку і Сан Франсіско. Однак, треба зазначити, що газети Конфедерації щільно слідували за подіями в Польщі: там знаходимо статті про терор російського генерала Муравйова — „вішателя” у Вільні, про депортації польських повстанців до Сибіру, про бойові дії повстанців, про російський поліційний режим у Варшаві, про співчуття мешканців Конфедерації до долі поляків. При такому стані інформації про Європу, зокрема про Росію, відсутність офіційних згадок про російські ескадри й про ніби союз ЗДА з Росією сама за себе говорить.

Як росіяни роздмухують і використовують свою „легенду”

Російська легенда про „велику допомогу” російського царя президентові ЗДА в 1863-му році раз-у-раз спалахує в ті моменти, коли ССРСР потребує „дружби” й допомоги від ЗДА. Перші російські публікації щодо цього з’явилися тільки напередодні першої світової війни. Але навіть в університетському курсі історії Росії XIX століття доцента А. Корнілова ще нема жадної згадки про основу „російської легенди” — уявну допомогу царя Лінкольнові, хоч є дещо про повстання в Польщі тощо¹⁵. Це дивно, бо про експедицію російських ескадр до ЗДА в 1863-му році вже була стаття у Військовій Енциклопедії 1911 р.¹⁶ Російська імперія з початком першої світової війни була

¹¹ „Daily Richmond Examiner,” Dec. 9, 1863, # 229.

¹² „The Rise and Fall of the Confederate Government” by Jeff. Davis, N. 1881, vv. 1-2. „A Short History of the Confederate States of America” by Jeff. Davis, N. Y. 1890 (Chapter XXXI-XXXIV — Naval operations). „Jeff. Davis, ex-president of the Confed. States of America.” A Memoir by his wife,” N. Y. 1980, vv. 1-2.

¹³ „Southern Illustrated News,” Nov. 14, 1863, # 19, p. 148.

¹⁴ „Daily Richmond Examiner,” Dec. 14, 1863, # 23. — Наведено повний текст цього Послання през. Лінкольна.

¹⁵ А. А. Корнілов — „История России XIX века”, т. 2-ой, Париж (перевидання), стор. 474-476.

¹⁶ „Военная Энциклопедия”, СПб, 1911, т. XI, стор. 385-387.

явно зацікавлена в дружньому ставленні до себе збоку ЗДА (постачання припасами для війни). Тому саме в цей момент з'явилася перша стаття на тему „дружби” ЗДА і Росії. Стаття А. Беломора — „Вторая Тихоокеанская эскадра”¹⁷.

Вдруге легенда про „дружбу” запалала наприкінці 20-их і на початку 30-их років, коли Сталін почав заганяти українських селян у колгоспне кріпацтво, грабувати їх, щоб за ті награбовані капітали розбудувати „індустрію”, тобто військову промисловість. Сталін жадав політичної й матеріальної допомоги від ЗДА, бо розруха, що охопила ССРСР на початку 30-их років, була гірше будь-якої спустошливої війни. Тоді ЗДА дійсно прийшли на допомогу ССРСР, визнавши дипломатично цю „в'язницю народів”, встановивши з нею торговельні й політичні зв'язки, відкривши кредити і т. п. Тоді ця допомога врятувала режим Сталіна. Саме тоді з'явилися перші праці, присвячені уславленій „російській легенді”. Як першу з них реєструємо невелику працю — Е. Адамова: „Соединенные Штаты в эпоху гражданской войны и Россия” (документи з передмовою 1930 р.¹⁸). Услід за цією документальною, тобто не дослідчою, а змонтованою з документів, сирих джерел, працею, складеною для спеціального завдання, з'явилася кількома роками пізніше інша праця, вже ніби дослідчого характеру: М. Малкін — „К истории русско-американских отношений во время Гражданской войны в США”¹⁹, і його ж — Малкін М. „Гражданская война в США и царская Россия”, 1939 р. Ось ця остання книжка М. Малкіна й послужила за вихідну позицію для дальших „патріотичних” публікацій росіян.

В період сталінської ворожнечі із ЗДА і навіть Корейської війни жадних російських публікацій щодо „дружби” Росії з Америкою не було. Тільки після смерті Сталіна почалася „відлига”. Невдача в Корейській війні і незavidний стан господарства ССРСР примушували росіян вдруге шукати зближення із ЗДА. Знову ви-

тягається з архіву „російська легенда” 1863-го року.

Насамперед треба згадати книжку „Очерки истории США от открытия Америки до окончания Гражданской войны” (далі не було рації продовжувати „історію Америки”, якщо вже вичерпано в ній поширену версію „російської допомоги” в 1863-му році), члена-кореспондента Академії Наук ССРСР А. Єфімова, Москва 1958 р. В цій книжці спеціальний розділ присвячено питанню — „Гражданская война в США и Россия” (стор. 354-359), що в ньому майже весь виклад зосереджено на описі відвідин двома російськими ескадрами в 1863-му році Нью Йорку і Сан Франсіско. Виглядає так, що ця візита російських ескадр була головною подією Громадянської війни. Тенденція автора й мета тої тенденції прозорі. Це — агресивна історична фальсифікація. Тому на твердження Єфімова щодо візити російських ескадр у 1863-му році треба зупинитися докладніше.

А. Єфімов наводить думку якогось маловідомого американського (?) історика Келлегена (?) про те, що Росія ніби „послала свої фльоти в американські води, як доказ для всього світу її симпатії до справи ЗДА”, про те, що ніби існував тоді союз між ЗДА і Росією, і що російські військові кораблі послано для участі у Громадянській війні по боці Північних Стейтів²⁰. Отже, в цих думках цілком повторено, ще й підсилено „російську легенду” 1863-го року, як її засіяли росіяни в мозки Єнкі. Приймавши цю тезу, як істину, Єфімов підтягнув для обґрунтування її одну справу з Центрального Державного Військово-Історичного Архіву, Ленінградський Відділ („Дело №109, стор. 12-17). Але із зацитованих Єфімовим російських документів стає очевидним, що відрядження двох російських ескадр до ЗДА зовсім не мало на увазі будь-якого втручання в американську Громадянську війну, а було викликане

¹⁷ „Морской Сборник” за 1914 р.

¹⁸ „Красный Архив”, т. I. № 38), 1930 р., стор. 158-161.

¹⁹ „Красный Архив” № 3 (94), 1939 р., стор. 109-126.

виключно стратегічним пляном російського морського міністра Краббе.

Тяжка поразка Росії у Кримській війні проти Англії і Франції (1853-1856), втрата всієї чорноморської флотії в Севастополі і навіть заборона будувати її наново, — все це було надто свіже в пам'яті молодого царя Александра II, всіх його міністрів і всього російського вищого суспільства²¹. Російська імперія виявилася такою ж „хворою людиною” Сходу, якою була й Турецька імперія того часу. Тому, коли в 1863-му році спалахнуло повстання поляків, а Англія й Франція втрутилися дипломатичними засобами в цю справу, в Петербурзі був повний переляк, бо побоювались нової війни з Англією, Францією та ще й з Австрією. Не допомагали навіть гучні патріотичні маніфестації. Бо перед Краббе було ясним питання про майбутню долю російських ескадр в Балтику і в Тихому океані: англійці напевно або цілком б'ють ці ескадри, або знищать їх, як то трапилося під Севастополем вісім років перед тим. Англія вороже дивилася взагалі на існування російської морської сили, що могла перешкоджати її торгівлі. Тому Краббе цілком слушно вважав за потрібне вислати завчасно російські ескадри у відкриті моря для каперської війни проти англійських і французьких комерційних кораблів, якщо б спалахнула війна Росії з цими державами. Таким чином російські ескадри були б використані в найкращий та активний спосіб, руйнуючи англійську й французьку морську торгівлю й їхні зв'язки з колоніями. Навіть втрата Росією цих ескадр у бою з переважачими флотами Англії і Франції не була б такою безславною й безцільною, як була б їх загибель у Кронштадті або у Владивостоці.

У своєму первісному проєкті Краббе навіть не згадував про порти Америки, бо завдання цих ескадр не мало жадного зв'язку з американськими справами. Дуже дивно, що Єфімов, мавши повну можливість ґрунтовно дослідити за російськими державними архівами, не тільки морського мі-

ністерства, але й міністерства чужоземних справ, ради міністрів і власної канцелярії російського імператора, питання про реальні наміри й політику російського уряду в справі відносин його до обох боків у Громадянській війні в ЗДА, — не тільки не зробив цього, але вважав за краще повторити й популяризувати через сто років стару легенду про „дружбу” російського імператора з урядом ЗДА. Навпаки, він, Єфімов, наводить цитату невідомого (бо нема навіть посилання!) американського історика, в якій патетично описується прибуття російських ескадр в ЗДА (Єфімов, стор. 358). Чомусь Єфімов не згадає про статтю поважного американського історика Голдера саме про цю подію, з обґрунтуванням її на російських документах і давно опублікованих джерелах²².

Єфімов рішуче твердить, що „полсилка ескадр (російських — В. Д.), що її зроблено за почином морського міністерства (російського — В. Д.), привела да фактичного вступлення Росії й ЗДА у військово - політичний союз”. (Єфімов, стор. 357). Єфімов пише про „факти”, що їх не існувало: „До Сан-Франсіско підійшли два капери рабовласників - південців — „Самтер” і „Алабама” (Єфімов, стор. 357-358), — хоч відомо, що ці кораблі ніколи наближались до Сан-Франсіско! Такі твердження потрібні Єфімову для того, щоб умотивувати дії адмірала Попова і його „захист” Сан-Франсіско він нападу (уявного) конфедератських кораблів. Єфімов згадає, що адмірал Попов опублікував якогось листа в газетах в Сан-Франсіско про передбачений ним „захист” Сан-Франсіско від конфедератів, і додає таке: „Можна припускати, що про цей лист (адм. Попова — В. Д.) були повідомлені командири

²⁰ Encycl. Brit. т. 6, стор. 706-708, А. А. Корнилов „История России XIX века”, розділ XX.

²¹ J. M. Callagan — “Russo-American Relations during the Civil War,” 1908, pp. 1-2.

²² Див. F. A. Golder — “The Russian Fleet and the Civil War” (Amer. Histor. Rev.,) XX, July, 1915, p. 801-812).

каперів південців, бо вони відійшли (?!) від Сан-Франсіско" (Єфімов, стор. 358). Це, безсумнівно, додатковий домисел Єфімова до старої „російської легенди”²³.

Одночасно в 1960-му році вийшли дві книжки: „Очерки новой и новейшей истории США” (т. I-ий, Академія Наук СССР, Москва 1960 р.), що в ній нас цікавить розділ V — „Громадянська війна” (1861 - 1865)” і спеціально — згадка про візиту двох російських ескадр до ЗДА у 1863-му році (стор. 248-250). Автор цього V розділу — Р. Іванов пише про цю подію стриманіше, ніж Єфімов (бо марка Академія Наук трохи таки зобов'язує!), але всюди підкреслює деталі „російської легенди”, наприклад: „У 1863 р. трапилася важлива подія в дипломатичній історії Громадянської війни, що значно поліпшили становище Півночі... (далі досить об'єктивно, хоч й коротко, оповідається про причину відраження двох російських ескадр до ЗДА, — нема згадки, що їх послав цар на „допомогу” для ЗДА!) (стор. 249); „Американська громадськість (не уряд! — В. Д.) з великим задоволенням зустріла вістку про прибуття російських ескадр” (стор. 249). Далі нема подробиць про бенкети й прийняття в Нью Йорку, Вашингтоні, Сан Франсіско (чому?), нагомість відразу наводиться уривок з промови посадника Бостону, вже коли ескадра адм. Лісовського збиралася повертатися до Росії влітку 1864 року: „Російська ескадра не привезла нам з собою ні зброї, ні бойових припасів для придушення повстання, — ми їх не потребуємо(!), але вона принесла із собою більше, як все те: почуття міжнародного братерства, своє моральне сприяння” (стор. 249). Посадник Бостону сказав дуже влучно, що „допомога” Росії З'єдиненим Державам на потрібна: цим він розвіював російську легенду про „важливу російську допомогу”. Не зважаючи на це, Р. Іванов робить натягнутий висновок для „скріплення” легенди: „Відраження російської фльоти в ЗДА відіграло (не буо! — В. Д.) в умовах тривання Громадянської війни роллю дружньої демонстрації Росії

щодо федерального уряду. Позиція, що її зайняла Росія в 1863-му році, об'єктивно була спрямована на підтримку федерального уряду і відіграла значну роллю в укріпленні зовнішньополітичного становища ЗДА на другому етапі Громадянської війни (стор. 249). (Далі йде докладний переказ розмов американських представників після повернення адм. Лісовського до Петербургу, що досить порожньо - ввічливі і для нас не мають жадного інтересу). Нарешті Р.

²³ Насправді конфедератський корабель „Самтер” плавав всього 6 місяців — червень 1861 — лютий 1862 р.: в Мексиканській затоці, в Вест-Індії, в Атлантику до Кадіксу, в Гібральтарі був проданий приватній особі, як торговельний корабель і тоді ж перейменований на „Гібральтар”, що скоро після того був потоплений у Північному морі коло Європи (Adm. R. Semmes — “Memoirs of Service afloat during the War between States,” Baltimor-London, 1869, pp. 94-345; адм. Р. Семмес був командантом цього корабля). Таким чином у 1863-му році, коли Попов прибув до Сан-Франсіско, цей корабель взагалі вже не існував. Другий військовий корабель Конфедерації „Алабама”, побудований у Ліверпулі, в Англії, і спущений на воду 15 травня 1862 р., плавав по Атлантику: о. Мартиніка, о. Бланкїлла, о-ви Аркас, Ямайка, Гаїті, Сан-Домінго, Бразилія, порт Бахія, наприкінці липня 1863 р. був коло рогу Доброї Надії (стор. 636), потім був в Індійському океані — о-ви Петра і Павла, протока Сунд, о. Суматра, коло 9 грудня 1863 р. був коло о. Пульо Кольдаре, повернувся до Сінгапуру, — але адм. Семмес, капітан „Алабами” вирішив не листи далі до Шанхаю, бо торговельні кораблі ЗДА всі поховалися по портах, — він повернув в Зах. гемісферу (стор. 708-709) — Бенгальська затока, Малякка на Різдво 1863 р., Малябар, Арабське море, о-ви Коморо, Мозамбікська протока, знову коло рогу Доброї Надії — 20 березня 1864 р., коло о. Св. Олени — в травні 1864 р., прибув до Шербургу, Франція, — 11 червня 1864 р. і був потоплений у битві з кораблем ЗДА „Кьорсердж” — 19 травня 1964 р. (стор. 757). Таким чином „Алабама” ніколи не плавала в Пасифіку і навіть не думала загрожувати Сан-Франсіско! „Алабама” взагалі атакувала кораблі ЗДА тільки у відкритому морі. У той час в Сінгапурі стояло на кітві 22 північно-американських торговельних кораблів, але „Алабама”, відвідавши той порт, не атакувала їх, бо то ж був чужий, англійський порт, — хоч нагода була дуже зручна для того, щоб знищити таку масу комерційних кораблів!

Іванов робить загальний підсумок: „Росія була єдиною великою державою, що займала в роки Громадянської війни сприятливу позицію щодо Півночі (вірніше, щодо ЗДА в цілому, як завжди підкреслював князь Горчаков — В. Д.). Причина цього полягала в тому, що уряд Росії був зацікавлений у збереженні єдиних міцних ЗДА. Ця зацікавленість визначалася тим, що Англія й Франція, основні конкуренти Росії, намагалися розколоти й послабити ЗДА для того, щоб зміцнити свої колоніальні позиції в Америці” (стор. 249). Такий висновок про „зацікавленість” і прихильність Росії до ЗДА в той момент, виходячи з власних інтересів, все ж таки дуже далекий від фантастичної вигадки про „союз” Росії й ЗДА, що її намагався протягнути в свою „Історію” Єфімов.

У тому ж 1960-му році ця праця Р. Ф. Іванова вийшла окремою книжкою — для масової пропаганди — „Громадянська війна в США” (Ак. Наук СРСР, М. 1960, стор. 3-178), де на стор. 147-150 описано цей епізод візиту російських ескадр майже в тих самих рямцях і висловленнях, як і в „Очерках”, т. І-ий: „важлива подія”, „серйозний удар по плянах повстанців”, „офіційні урядові особи ЗДА” були готові прийняти допомогу російських моряків у випадку можливого англо - французького десанту (тобто на терен ЗДА! — В. Д.) (стор. 148), „перебування російських військових кораблів у ЗДА значно сприяло укріпленню міжнародних позицій Півночі, довело до „фактичного вступлення Росії і Північних Стейтів у військово - політичний союз” (тут переписано цілком думку Єфімова, хоч попередній виклад фактів нічим цього твердження не обґрунтовує! — В. Д.).

Нарешті найновішою російською ювілейною публікацією є книжка — „Столетня годовщина прихода русских эскадр в Америку”, що її видав книгар Віктор Камкін наприкінці 1963-го року (зазначено: Вашингтон, Д. С., але надруковано цю книжку в Мюнхені, Західня Німеччина, стор. 3-83, з ілюстраціями). Ця книжка є

1-им томом „Зарубежных Записок” і містить у собі статті таких авторів: В. Петров, доктор політичних наук, — „Русские эскадры в Америке. Сто лет тому назад” (стор. 3-38), А. Тарсандзе — „Прибытие русской эскадры в Нью Йорк” (стор. 39-52) і А. Долгополов — „Эскадра адм. А. А. Попова в Сан Франсиско в 1863-64 годах” (стор. 53-83). Всі три статті написані в дуже бравурному тоні (бож ювілейні!). Деякі зауваження з них заслуговують і нашої аналізи.

Торкаючись різних, протилежних пояснень щодо причини візиту російських ескадр у ЗДА, В. Петров зазначає: „Всі ці здогади викликано тим, що сам російський уряд тримав у секреті справжні причини цієї військово - морської демонстрації збоку Росії. Причини старанно приховано в архівах морського міністерства і міністерства чужоземних справ у Петербурзі до того часу, поки існувала Російська імперія” (стор. 7). Отже, Російська імперія чому-сь стримувалася проголосити про свій „військово - політичний союз” з президентом Лінкольном, але допоміжні ескадри для нього послала? Нісенітниця. Крім того, як могло трапитися, що Росія так старанно ховала свій секрет аж до революції 1917-го року, а Голдер ще в 1915-му році досить докладно опублікував документи щодо цієї візити? (див. вище).

Щодо впливу, який мало прибуття російських ескадр на політику Англії у відношенні до ЗДА, то В. Петров твердить: „... нема жадного сумніву в тому, що прибуття цих двох ескадр примусило Англію поспішно відмовитися від плянів прямої підтримки відсепарованих Південних Стейтів (стор. 9). Таке твердження цілком не відповідає дійсності. Англія зовсім не зважала на малу силу обох російських ескадр, що їх могла або забльскувати, або знищити в короткому часі. Англія зважала на обставини війни в ЗДА: хто там мав би перемагати — Південь чи Північ? Хоч після битви під Геттісбургом, в липні 1863-го року, явно перевага перейшла до Півночі, алеж у серпні 1863-го року прем'єр Англії лорд Пальмерстон із своїм мі-

ністром закордонних справ Расселом прийшли до думки, що треба виступити з посередництвом між ворогуючими стейтами на базі визнання Конфедерації. Якщо б ЗДА відкинули цю пропозицію, тоді Англія сама б визнала Конфедерацію. Франція була цілком з цим згідна. Росія відмовилась від тієї пропозиції, з огляду на свою позицію нейтральності (яка ж може бути мова про підтримку нею Лінкольна? — В. Д.). 6-го жовтня 1863-го року, коли в Лондоні вже знали про прибуття ескадри адм. Лісовського, член кабінету міністрів Англії Гладстон заявив у промові в Нью Кестлі таке: „Джефферсон Дейвіс (президент Конфедерації — В. Д.) і інші лідери Півдня створили армію, вони творять, як виявляється, і флоту, і вони створили, що значно важливіше, — націю. Ми повинні сприймати з певністю успіх Південних Стейтів щодо їхньої сепарації від Півночі”. Гладстон надто поспішив з такою заявою, бо це питання ще не було підготовлене в кабінеті. Тому Рассел примушений був нагло внести це питання на обговорення кабінету 13 жовтня. Багато членів кабінету виступили проти Гладсона і цього проєкту. Отже, Гладстон примушений був стриматися, і кабінет ухвалив 22 жовтня „чекати, поки війна покаже вирішальні наслідки”. Англійський кабінет навіть не згадав про російські ескадри аж з 16 кораблів²⁴. Адмірала Лісовський і Попов не були страшні для Англії (а решта російської флотії ще того менше). Зміна політики Англії настала трохи пізніше і із зовсім інших (внутрішніх) причин, що про них тут нема місця оповідати. Танцювальні подвиги російських морських офіцерів у Нью Йорку й Вашингтоні аж ніяк не впливали на рішення Англії.

В. Петров рішуче й справедливо заперечує твердження московської газети „Правда” з 3-го листопада 1957-го року, ніби „Росія послала свої ескадри в американські води у відповідь на вимоги офіційних кіл ЗДА (стор. 17-18), бо це є цілковитою вигадкою комуністичних публіцистів,

так би мовити, „совєтська суперлегенда”. Але В. Петров все ж таки вважає безсумнівним, що „прибуття ескадр справило глибокий психологічний ефект, як на Америку, так і на Англію та Францію” (стор. 27). Це невірно щодо Англії і Франції. Так само перебільшеним є твердження: „Прибуття російських ескадр в американські порти викликало крах (!) англо - французької коаліції, що її створено з метою втручання по боці повстанців - поляків у справі Росії, а також зупинило плян інтервенції Англії та Франції в ЗДА.

Щодо дійсних причин прибуття російських ескадр в ЗДА, то В. Петров відкидає обидві протилежні версії: ... в цьому рішенні не було ні бажання сховати їх (ескадри — В. Д.) в Америці (саме так і було — В. Д.), так само як ні відрядити їх в Америку з єдиною метою допомогти північним” (стор. 21). Отже, за Петровим виходить, що була все ж таки мета допомогти Лінкольнові? В. Петров ніби приєднується до висновку, найближчому до правди: „Відряджено ескадру в Америку не з метою врятувати її від ворогів, а для того, щоб «поставити її в умови найсприятливіші для початку воєнних дій з максимальною енергією й продуктивністю проти Англії і Франції” (стор. 26, — це запозичено у Малкіна, див. вище.

Якщо російські ескадри відігравали таку важливу міжнародну роль, перебуваючи в ЗДА, і якщо вони були в будь-якій мірі „союзниками” Лінкольна, то чому тоді дрібний політичний інцидент — убивство російського матроса Демідова в Аннаполісі 4-го лютого 1864-го року, тобто вже наприкінці візиту в ЗДА (і то через непомірне пияцтво й бешкетування того матроса), — мав би бути приводом для „розриву ЗДА з Росією, що міг би привести Англію до втручання у війну по боці Півдня”? (стор. 4-6 і 34-35). Це виглядає дуже дивним, що „військово - політичний союз” двох великодержав міг зруйнуватися внаслідок хуліганства й смерті якогось

²⁴ J. G. Randall — “The Civil War and Reconstruction,” 1937, p. 469.

п'яного російського матроса.²⁵ Намагання сполучити реальні факти з „російською легендою” неминуче приводить В. Петрова до плутанини в оцінці ситуації й мети російської візити.

Друга стаття А. Тарсаїдзе — „Прибытие русской эскадры в Нью-Йорк” складається з двох частин: уривку з його книжки — „К 90-летнему юбилею прихода русских эскадр в Америку, 1863-1953”, що її вміщено в журналі „Морские Записки”, 1953, т. XI, ч. 3, — мабуть, советського видання (стор. 45-52). Поруч з деякими цікавими новими подробицями, А. Тарсаїдзе стоїть теж під впливом „російської легенди”: „Хоч наша фльота з'явилася біля узбережжя Америки з метою знайти там базу для активних завдань на випадок війни, все ж таки вона подала велику моральну допомогу і Америці, що її роздирала Громадянська війна і що перебувала весь час під загрозою інтервенції з боку Англії і Франції. Наша фльота припинила це” (!?) (стор. 46). І відразу цього протилежне: „За останній час в Америці з'явилося дещо критиків, що обвинувачують старий російський уряд у брехні та лицемірстві, але справедливість вимагає сказати, що російський уряд ніколи не претендував на те, що він відрядив свої кораблі в Америку для допомоги ЗДА” (стор. 46). Виходить, що хоч росіяни й не мали на меті допомогти през. Лінкольнові, але якимсь робом „допомогли”! „Свою несподіванку появою російські моряки допомогли перемогам Америки і запобігли інтервенції і крахові самої держави” (тобто ЗДА! сторінка 47). Це все є наслідком надзвичайно плутаної уяви: помішання фактів з „російською легендою”, що не впливає з цих фактів, навпаки — розбігається з ними.

Третя стаття А. Долгополова — „Эскадра адм. А. А. Попова в Сан-Франциско в 1863-1864 годах” (стор. 53-83) подає переважно фактичні матеріали, але тримається в тій самій лівій „легенді”: „Несподівана поява російської фльоти в Америці справила бажаний вплив, (?). Англія, злякавшись за свою морську торгівлю, змінила свою політику щодо Росії й

Америку” (стор. 57). Переляку в Англії не було. Політика Англії, особливо щодо Росії, залишилася старою, бо поміж нею й Росією було дуже багато інших конфліктів, наприклад, в Азії.

В цілому цей збірник, не зважаючи на пропаганду „російської легенди”, наочно фактами доводить, що коли хто кому й допомагав у той 1863-ий рік, — то це була допомога ЗДА для Росії: російські фльоти знайшли добрий притулок в американських портах, де їх ремонтували й рятували (аварія корвета „Новик” 26-го вересня коло Сан-Франциско, стор. 60-66), а також врятували російську тоді Аляску від можливості завоювання її англійцями з Канади в разі війни: „Американський уряд вислав ноти Росії і Англії, попереджаючи, що він, американський уряд, не допустить до війни в Америці (за Аляску — В. Д.), а той, хто її почне, буде вважатися у стані війни з Америкою” (стор. 54, на жаль, нема жадного посилання про джерело для цього факту, звідки його запозичено, коли саме ті ноти послано і що саме в них було ультимативного?), та багато інших фактів американської допомоги для Росії. Всі ці автори цю американську допомогу вважають лише за „прояв дружби”, а не допомоги. Щождо російських моряків, то єдиною їх реальною допомогою була допомога в гашенні пожежі у Сан-Франциско 23-го жовтня 1863-го року (стор. 70-73).

Дуже цікавою є одна згадка в цьому збірнику. Не всі американські газети захлиналися в описуванні бенкетів і в похвалах росіянам. Були серед них і тверезі голоси. Газета „Мізурі Репаблікен” писала тоді: „Блідий

²⁵ Перебіг скандалу, що закінчився смертю матроса Демідова, дуже нескладний. Демідов з іншим російським матросом упився в таверні Аннаполісу. Коли власник таверни припинив давати їм далі пити, то вони почали бешкетувати. Солдат ЗДА випровадив їх з таверни. Росіяни на вулиці накинулися на того солдата. Солдат врятувався, сховавшись у сусідньому ресторані. Тоді Демідов з другим матросом напали на власника ресторану. Дружина власника дала йому пістоль, що з нього й вбито Демідова.

привид погромленої Польщі буде ко-
линебудь переслідувати Америку. Че-
рез деякий час ми, розуміється, буде-
мо носити російські борони, російські
„шуби” і російські штани, наші жін-
ки будуть носити російську білизну, а
наші неповинні діти щодня магатимуть
лекції російської системи урядування
із застосуванням канчука” (стор. 44,
на жаль, нема дати її числа цієї га-
зети). Дивно, чому автор (А. Г. Тар-
сайдзе) навів цю цитату, бож вона ди-
сонансус з усім іншим викладом цьо-
го збірника. Може для того, щоб по-
казати, що дійсно тепер це пророцт-
во починає якоюсь мірою здійснюва-
тися, маючи на увазі сучасне аме-
риканське советофільство й нахабст-
во Кремлю?

Підсумовуючи всі ці версії російсь-
ких істориків, можна помітити поміж
ними, не зважаючи на різниці дета-
лів, одну спільну рису: всі вони ми-
слять за формулою: хоч Росія не зби-
ралася в 1863-му році допомогти ЗДА,
але вона все ж таки допомагала. Пе-
реводячи такий спосіб думання в аб-
страктну логічну формулу, отримує-
мо таке рівняння: хоч $A \neq B$, але
одночасно $A \in B$. Така логічна систе-
ма називається діалектичною логі-
кою. Нормальна логіка не припускає
ствердження й заперечення одночас-
но. Це рівнозначне із сучасною фор-
мулою російських большевиків: „Хоч
ми хочемо з вами співпрацювати, але
ж ми вас поховасмо”. Чого саме вони
хочуть тепер? Про це треба догаду-
ватись. А чого росіяни хотіли в 1863-
му році? Про це далі.

Що ж було в дійсності?

Повстання в Польщі проти російсь-
кої окупації з метою національно-
державного визволення (22-го січня
1863 — кінець 1865 року) майже ціл-
ком хронологічно збіглося з Грома-
дянською війною в ЗДА (1861 —
1865 рр.). Причини цих двох воєн
були різні, і нема підстав їх пов'язу-
вати. Але безсумнівно, що вони обид-
ві притягли до себе увагу інших сві-
тових потуг, бо порушували нормаль-
не життя світу. Звичайно, що неут-
ральні країни заходилися повернути
воюючі партії до миру.

Коли почалося повстання у Поль-
щі, а імператор - „освободитель” по-
чав душити його кров'ю, вогнем і за-
лізом, Англія, Франція й Австрія за-
пропонували Росії скликати конгрес-
тих держав, які в 1815-му році у Відні
врегулювали західні кордони Росії,
ствердивши розподіл Польщі поміж
Росією, Прусією й Австрією. Ця про-
позиція здавалася для Росії невід-
ною, бо „другий Віденський Конг-
рес” міг би проголосити незалеж-
ність Польщі в її більш або менш
національних кордонах. Адже Росія
тоді була настільки слабкою й дезор-
ганізованою (після Кримської війни
1853 - 1856 р. та „визволення селян”
у 1861 р., яке викликало масові се-
лянські повстання), що вона навряд
чи змогла б супротивитися рішенню
більшості європейських держав сис-
теми „Віденського Конгресу”. Тому
Росія відкинула цю пропозицію, за-
явивши, що тільки три держави —
вона, Прусія й Австрія — беаті посі-
дентес — мають розв'язати своє вну-
трішнє польське питання.

Прусія явно підтримувала російсь-
ку позицію, уклавши у лютому 1863
року з Росією конвенцію про при-
душення польського повстання. Та-
ким чином перша нота трьох держав
з 5-го квітня 1863-го року зависла в
повітрі. Тоді Англія й Франція у
червні 1863-го року вислали Росії
другий, ультимативний протест, вима-
гаючи скликання нового „Віденсь-
кого Конгресу”. Росія знову відкинула
цю вимогу й почала готуватися до
війни: змобілізувала армію, підтя-
нула її до морів — Чорного й Балтій-
ського. Я пригадую, як мій покійний
дід, С. Ф. Яковенко, кавалергард цар-
ської гвардії в Петербурзі, оповідав
мені про те, як їхній полк відрядили
на балтійське узбережжя стерегти цей
кордон Російської імперії від можли-
вого англійського десанту, бо англій-
ська фльота тоді демонстративно „ві-
зитувала” Балтійське море. Але що
могли зробити кавалегарди в їхніх кі-
расах і з величезними палашами-
шабляками проти далекострільних
англійських рушниць та важких гар-
мат англійської фльоти? На пара-
дах на Марсовому полі в Петербур-

зі кавалергарди були окрасою імперії, але на полі битви з європейськими військами вони були б тільки принадою для розстрілу. Але що ж було робити з російською невеликою фльотою, що була в Балтику наче в мишолопці? Що робити з декількома кораблями в Тихому океані, що їх англійці там перелопатили б, як рудих щурів? Хоч Англія зовсім не збиралася воювати з Росією в той час та ще й за поляків (не було в Англії жадних проготувань до війни), бо мала багато інших клопотів, а „захист” нею Польщі — то був тільки моральний демарш, щоб виправдати себе перед світовою й національною опінією, де ліберали тривожилися нещасливою долею поляків (навіть Єфімов признає: „є всі підстави думати, що ні англійський, ні французький уряди не передбачали починати війну (з Росією — В. Д.) через польське питання” (Єфімов оп. цїт. стор. 357, прим. 4), — але ж російський великий князь Константин, що був тоді намісником імператора - „царя польсько-го”, тобто гавляйтером у Варшаві, і сам молодий нещасливий цар і всі його несамовиті бюрократи збентежилися жахливої перспективи війни з напівдемократичними європейськими державами, бо Кримська війна була для них доброю наукою. До того ж Росію нервували внутрішні розрухи революціонерів - народників. Ці підпільники могли б використати нагоду, якщо Росія знову зазнала б страшної воєнної поразки, подібної до севастопольської. Відповідно до російського прислів'я — „у страху глаза велики” — імператор і його міністри зробили „великі очі” й почали ховати те, що уявлялося їм під загрозою, тобто російську мізерну флоту. Ініціатором такого рятування російської фльоти був старий адмірал Меліхов, член Державної Ради, який 28-го травня 1863-го року подав імператорові меморіал „про потрібні заходи на випадок розриву з деякими європейськими державами”, пропонуючи вислати кілька кліперів у порти ЗДА для того, щоб, коли почнеться війна, вони могли б діяти проти комерційних кораблів ворога²⁶. Це

значило, що не передбачалося справжньої боротьби з військовою фльотою Англії і Франції, а передбачалось тільки партизанські дії проти їхньої торгівлі. Доцільність для слабосилої морської фльоти саме такого способу ведення війни на морі вже була продемонстрована кораблями Конфедерації в 1861 - 63 роках.

Але довелось таку ескадру для плавби до Америки в липні 1863 року збирати з різних портів: фрегат „Ослябя” був в Атонах, Греція, корвети — „Витязь” і „Варяг” — у Ревелі, а фрегати — „Александр Невський” і „Пересвет” і кліпер „Алмаз” — у Кронштадті. Крім того кліпери „Жемчуг” і „Ізмурд” мали приєднатися пізніше (але вони так і не приєдналися.²⁷ Коли б англійці бажали тоді воювати з Росією, то вони могли б захопити ці частини ескадри поодинокі (як пізніше японці запечатали російські кораблі в Чемульпо, Порт-Артурі і Владивостоці). Коли ж би ця ескадра хотіла воювати, вийшовши з ню-йоркського порту (про її перебування там англійці добре знали), то вони, англійці, могли б або потопити їх так само, як це зробили японці із значно більшою ескадрою адмірала Рождественського коло острова Цусіми, або переловити ті кораблі в океані, якщо б вони розпоршились для нищення комерційних кораблів Англії і Франції.

Так само й ескадра (10 кораблів) адм. Попова блукала тоді поодинокі по Тихому океану, заходячи в різні порти: Японії, Камчатки, Аляски, Канади, Південної Америки, Сингапуру, Гонг-Конгу, Шангаю, Сайгону і навіть Австралії. Адм. Попов хотів таким маневруванням створити в тихоокеанському просторі велике враження, наче російська ескадра там дуже численна. Думаємо, що не можна було обдурити англійців цими хитроцями. В момент початку „російської легенди” адм. Попов був на корветі „Богатир” у Південній гемісфері. Там же блукав і кліпер „Абрек”, що мав зустрітися з „Богатирем” у

²⁶ „Столетня годовщина”, стор. 47.

²⁷ Там же, стор. 48.

Новій Каледонії, коло Австралії. Інші кораблі були по портах: Гонг-Конг, Шангаї, Тяндзінь і Хакодате. Повернувшись до Шангаю в травні 1863 р. (!), адм. Попов довідався про польське повстання й загрозу війни з Англією. Попов негайно пересів на свіжий кліпер „Гайдамак”, поплив до Хакодате, наказав прийти туди ж корветам „Новик” і „Калевала”, запропонувавши й іншим своїм кораблям поспішити туди ж. Треба мати на увазі, що Росія тоді не мала військово - морських баз на Тихому океані, бо Владивосток ледве був зафундований у 1860 році. Крім того, не було телеграфного зв'язку з Петербургом, бо російський телеграф досягав тільки до Омська, а далі телеграми довозилося кінцями (!) до Тихого океану, в порт Ніколевськ над Амуром.

Тільки 8 липня 1863 р. Попов отримав „телеграму” Краббе з 12 квітня із наказом приготуватися для атаки ворожих кораблів у Тихому океані. Попов негайно поплив на промисловій шхуні „Сахалін” назустріч своїм кораблям, що з них він зустрів першим кліпер „Абрек” коло рогу Лазарева. Його ескадра складалась тоді з 10 кораблів: корветів — „Богатир”, „Новик” і „Ринда” і, що прибули перед тим з Європи, і старих кораблів: корветів — „Калевала”, „Посадник” і чотирьох кліперів — „Абрек”, „Гайдамак”, „Наездник” і „Разбойник” та човна сибірської фльотилії — „Моржа”, що зовсім не надавався для океанських баталій. Отже, хоч військового міністер не зазначив Попову, куди йому треба відступити для війни з ворогами, Попов сам догадався, що найліпшим місцем для схованки буде Сан-Франсіско, бо там є корабельні, де можна полатати його старі кораблі, там можна здобути постачання, там є дружні американці, що допоможуть в разі небезпеки, а то й захистять від англійців у своєму порті. Всього цього він не міг мати ні на російському, ні на китайському, ні на японському узбережжі. Тому, несподівано для американців і навіть для самих росіян, 6 кораблів ескадри Попова (корвети — „Новик”, що розбився, „Богатир”, „Калевала”, „Ринда”

і кліпери — „Гайдамак” і „Абрек”) прибули до Сан - Франсіско, що його Попов добре знав, бо відвідував раніше, в 1861 і 1862 роках, так, що і його там знали²⁸. Про те, що англійці пильно стежили за маневрами російських кораблів, видно з факту, що англійський фрегат „Сатлі”, що стояв у Сан-Франсіско, коли туди з'явилися кораблі Попова, відразу після візиту свого капітана на корабель Попова, відплив з Сан Франсіско, певно з донесенням про склад російської ескадри своєму урядові²⁹.

Мабуть для того, щоб уникнути подібного стеження ворогів, кораблі адм. Лісовського прибували до Нью Йорку не гуртом і вибирали незвичайні маршрути. Першим прибув „Ослаб” 30 серпня - 11 серпня 1863 р. з Пірею, Греція. Інші кораблі обплили Англію з Півночі, на що витратили 48 днів плави з Кілю і 55 днів плави з Кронштадту. „Александр Невський” і „Пересвет”, за наказом Лісовського, зайшли спочатку 9/21 вересня в порт Стонінген, Коннектикат, а звіди прийшли до Флорінг-Бею, Лонг Айленд, і тільки 13/25 вересня, довідавшись, що війни немає і тому немає небезпеки, увійшли через Іст-Рівер до Стейтен-Айленду, Н. Й. Дивна обережність, якщо ці кораблі йшли „захистити” ЗДА! „Варяг” і „Вітязь” прийшли через Санді-Хук 12/24 вересня, а „Алмаз” через Санді-Хук — 27. 11 - 11. 10³⁰. З цього виглядає, що „плян” Лісовського полягав у тому, щоб не справляти враження цілої ескадри (бо що тоді могли б подумати англійці?), а нібито окремі кораблі роблять рутинне плавання. Тільки в Нью Йорку вони сполучилися в цілу флоту. Дуже сумнівно, чи такі хитрощі могли б обдурити англійців! Але останні трималися надзвичайно спокійно й навіть миролюбно. Їм не потрібні були ні болота Петербургу, ні тундри Сибіру: вони мали значно більше інтересів у Китаї та інших країнах.

²⁸ „Столетня годовщина”, стор. 20-24, 66-68.

²⁹ „Столетня годовщина”, стор. 70.

³⁰ „Столетня годовщина”, стор. 48-49.

Тепер треба проаналізувати, які накази мали ці російські адмірали, тобто, що було справжньою метою візиту до ЗДА. Ініціатор цієї візиту адм. Меліхов, скоро після свого меморіалу імператорові, помер (3. 11. 1863 р.). Його меморіал був у руках морського міністра Краббе без руху аж до другої ноти Англії і Франції в червні 1863 р. Тоді Краббе доручив Комісії (контр-адм. Шестаков, кап. В. Римський - Корсаков, кап. Посьєт) розглянути цей меморіал. 23-го червня Краббе доповів імператорові, а 26 червня почалися спішні приготування до плавної³¹.

У первісному проєкті Краббе навіть не згадувалося за Нью Йорк чи взагалі за Америку. Корсаков запропонував: порти Бразилії або Північної Америки. Посьєт запропонував — один з північно - американських портів. Міністерство закордонних справ було рішуче проти цієї плавної (міністер кн. Горчаков і російський посол в Лондоні — барон Бруннов)³². З наказу кораблям адм. Лісовського видно ясно наміри цієї ескадри: 1) Якщо при виході з Бельту, Балтика, англійська ескадра йтиме за російською, то вона заатакує останню при першому ж сповіщенні про початок війни, — тоді Лісовський наказує всім кораблям розсіятися і пізніше знову зібратися в Нью Йорку; 2) Якщо початок війни станеться, коли російська ескадра буде в дорозі до Нью Йорку, тоді всі кораблі мають розсіятися для операцій по океані (терени крейсерування в наказі було більш-менш точно зазначено); 3) Якщо якийнебудь корабель відокремиться під час плавної, то має йти до Нью Йорку, якщо не буде війни, або на терен крейсерування, якщо війна почнеться (Єфімов знав про цей наказ).

Американський історик Голдер, який використовував, так само як і Єфімов, але на багато років раніше за останнього, справу ч. 109, подає до цього ще одну важливу подробицю, що її Єфімов (навмисне?) пропустив: Якщо б війну проголошено, то коло 15 жовтня місцем зустрічі буде острів Санта Катаріна, що коло Бразилії³³. Таким чином, в разі швид-

кої війни з Англією і Францією, зовсім не передбачалося відвідин російською ескадрою Лісовського портів Північної Америки, а, навпаки, вся російська ескадра мала б розпорозитися по Атлантику, нищити торговельні кораблі і тільки в середині жовтня 1863 р. знову зійтися коло одного з островів, далеко від ЗДА (якщо до того часу англійська фльота не знищила б цих пиратів!). Зрозуміло, що для концепції Єфімова така деталь наказу Лісовського не підходить, і він її пропустив.

Взагалі Єфімов чомусь не згадав (не знав або промовчав?) цю важливу й спеціальну статтю Ф. Голдера³⁴. З цієї праці Голдера, опублікованої ще під час першої світової війни, видно, що Голдер використав для неї не тільки справу ч. 109, відому й Єфімову, але також і „Дело” Канцелярії Морського Міністерства ч. 91 з Архіву Морського Міністерства, дуже цікаве звіттовлення адм. Попова, опубліковане в „Морском Сборнику” за серпень-вересень 1914 р., а також „Морской Сборник” за серпень 1913 р., Справу Канцелярії Морського Міністерства ч. 106 з Архіву Морського Міністерства, Протоколи 38-го Конгресу I-ої Сесії ЗДА, статті в „Военній Енциклопедії”. Це все могло б бути так само пристоупно й для Єфімова. Але советський історик Єфімов вважав за краще використати „російську легенду” XIX століття, бо це може бути вигідним для сучасної політичної гри советського уряду в „коєкзистенцію” і навіть „дружбу” із ЗДА. Об’єктивність в описі подій століттям раніше і в оцінці їх — не входять в завдання

³¹ „Столетня годовщина”, стор. 47-48.

³² Єфімов, стор. 357. Єфімов не може обминути того факту, що російський мін. закорд. справ кн. Горчаков і посол Росії в ЗДА бар. Стекль „явно побоювались політичного ефекту від відраджень ескадр в Америку” і тільки пізніше були задоволені цією акцією морського міністерства. А царський посол у Лондоні, „Нестор російської дипломатії” старий барон Бруннов, був навіть в розпачі від цього кроку”.

³³ Див.: F. A. Golder — “The Russian Fleet and the Civil War” (Amer. Histor. Rev. v. XX, July 1915. pp. 801-812).

³⁴ Див. Голдер, op. cit.

сучасної совєтської історичної „науки”.

В дійсності ж послідовність подій і реальні наміри й дії російського уряду в 1863 р. виглядали інакше, ніж то уявляли деякі північні американці в 1863-му році і як зображує їх тепер Єфімов. Як справедливо зауважив Голдер щодо візиту російських ескадр у 1863 р. до ЗДА, „в Росії це розглядали з точки зору європейської політики, а в Америці багато людей пов'язували це з Громадянською війною”³⁵. Коріння російської політики було видно вже задовго раніше: ще в січні 1862 р. вел. кн. Константин, що був генерал-адміралом усієї російської фльоти, інструктував адм. Попова, що „саме тоді спрямовувався до Азії, щоб командувати там російською тихоокеанською ескадрою, щоб в разі виникнення війни Росії з потугою, міцнішою за Росію, слабші кораблі його (адм. Попова. — В. Д.) мали бути спрямовані в безпечний порт (тобто сховані там — В. Д.), а з тими кораблями, що у нього залишилися б, Попов мав би руйнувати ворожу комерцію”³⁶. Таким чином Краббе діяв цілком в дусі попереднього наказу свого шефа в. кн. Константина. В цьому документі, що його Голдер докладно проаналізував, нема жадного натяку на існування чи тільки передбачення будь-якого союзу поміж Росією й ЗДА. Єфімов навіть не згадав про те, що зазначив Голдер, а саме, що російська „фльота була дуже слабою, навіть слабшою, ніж це виявилось на папері”³⁷. Єфімов тільки дуже загально згадав, що під час плавної до ЗДА трапилися якісь аварії в російській фльоті. Голдер докладно описав ці аварії на підставі „Морского Сборника” (серпень 1913 р., стор. 43)³⁸.

27-го липня Краббе дав на письмі адм. Лісовському тасмну інструкцію, що тепер зберігається в справі ч. 109, що була відома Єфімову. Але Єфімов тільки коротко згадав про цю інструкцію, не цитуючи й навіть не перераховуючи її змісту. Голдер же процитував її просторо в перекладі (стор. 803-804). Жадної згадки про будь-яку домовленість Росії із ЗДА в цій

інструкції нема, хоч напевно це було б згадано, якби така домовленість або договір існували, чи писані чи тільки джентльменські, тобто словесні. Навпаки, спрямовання російської ескадри до Нью Йорку відбулося без жадного попереднього домовлення з урядом ЗДА, що видно з таких слів цієї інструкції (в перекладі з англ. мови):

„Коли залишите Фінську затоку, то прямуйте просто до Нью Йорку. Це було б краще тримати всі кораблі в тому порту, але якщо така операція була б небажаною для американського уряду, Ви маєте, в погодженні з нашим представником у Вашингтоні (бар. Стюклем — В. Д.), розташувати ці кораблі по різних портах ЗДА на Атлантику”³⁹.

Хоч в інструкції згадано, що „капітан Кравн прибуде попередньо до З-

³⁵ Голдер, *op. cit.* стор. 801.

³⁶ Голдер, *op. cit.* стор. 802, на підставі Справи No. 91, ст. 1.

³⁷ Голдер, *op. cit.* стор. 802.

³⁸ Для порівняння з російською флотою наводимо чисельність англійської і французької ескадр в той час. У 1854 р. в Чорному морі англійська ескадра складалася з 22 великих кораблів, 9 канонерок і 3 транспортів, а французька — з 15 лінійних кораблів, 21 фрегат і менших кораблів. В той самий час в Балтику було 43 англійських кораблів, що до них прилучилося пізніше ще 3, а французька ескадра складалася з 9 кораблів. Під час атаки на м. Керч було 33 англійських кораблі. В Озівському морі коло Бердянського оперували 14 англійських і 4 французьких кораблі. Наприкінці Кримської війни в Чорному морі було 49 англійських кораблів і 20 канонерок (С. D. Yonge — “The History of the British Navy,” v. III, London, 1866, pp. 261-357). У 1856 р. в Китайському морі оперувало 25 англійських кораблів і багато канонерок (там же, стор. 423). В 1859 р. англійський адмірал Гоуп заатакував китайські форти на р. Пейхо з 7 великими кораблями і 9 канонерками (там же, стор. 466). Майже всі англійські й французькі кораблі мали парові двигуни а російські мали такі двигуни не всі, та й ті, що мали, користувалися паром тільки у важливих моментах, а звичайно ходили під парусами. Для російських ескадр було б самогубством вступати в бій з переважаючими силами Англії й Франції. Тому єдиною певною стратегією було: сховатися в нейтральних портах дружньої країни — ЗДА.

³⁹ Голдер, *op. cit.*, стор. 803.

ДА, щоб підготувати Ваше прибуття”⁴⁰, але при тому нема згадки, щоб кап. Кравн мав ширші політичні завдання, крім суто технічної підготовки. На жаль, нема повніших відомостей про діяльність кап. Кравна, крім згадки, що він, кап. Кравн, „у липні виїхав до Нью Йорку для того, щоб пояснити плян М. Стюклеві, російському міністрові у Вашингтоні, і приготувати для прибуття Лісовського”⁴¹. Отже, дещо про наміри російського уряду й завдання для російської ескадри знав тільки посол Стюкль, але певно тримав те в таємниці.

Єдиним завданням Лісовському було: „В разі війни нищити ворожу торгівлю і атакувати його слабо захищені позиції”, — отже нема жадної згадки про будь-які спільні операції російської флоту з північно - американською. Мало того, перебування Лісовського в Нью Йорку і взагалі коло атлантийського узбережжя Північної Америки розглядалося тільки як перший етап операції, — потім флоту Лісовського мала б відплисти на велику відстань від ЗДА, — отже жадної думки про захист ЗДА цією російською флотою не припускалося:

„Хоч Ви спочатку передбачали оперувати на Атлантику, але Ви вільні перемістити Вашу діяльність в інші частини глибоу і розділити Ваші сили так, як Ви вважаєте за найкраще”⁴².

„Якщо Вас повідомлять про початок війни, то розпоряджайтесь Вашими кораблями і плянуйте Вашу кампанію так, як здаватиметься (Вам) за найліпше”⁴³.

„Цю інструкцію зроблено навмисне в загальному для того, щоб дати Вам вільну руку діяти відповідно до Вашого міркування й доцільности”⁴⁴.

Передбачалося можливість сполучення флоту Лісовського й Попова, тобто пересунення флоту Лісовського до Тихого океану, чи навпаки: „Якщо б Ви зустрілися з адм. Поповим, то радьтеся з ним щодо курсу, яким треба плисти”⁴⁵.

В інструкції з такими широкими й туманними вказівками мала б, розуміється, бути згадка про кооперацію дій з „союзними” ЗДА, якщо б справді був договір чи принаймні домовлен-

ня Росії з ЗДА. Документи й факти не тільки не дозволяють про це думати, а, навпаки, заперечують можливість такого припущення. Вибір росіянами північноамериканських портів Нью Йорку й Сан - Франсіско залежав виключно від обрахунку адм. Лісовським і Поповим власних інтересів і вигід для російських ескадр, що надзвичайно переконливо довів Голдер майже півстоліття тому⁴⁶, а ніяк не від думки підтримувати або захищати Північні Стейти. Вибір Нью Йорку, як місця першої зустрічі й відпочинку, після тривалого походу російських кораблів (та й то тільки в тому випадку, якщо не було б ще війни!), залежав безсумнівно від того, що ескадра Лісовського, після виходу з Бельгу на захід, мала обійти Великобританію з півночі, тобто обминаючи Ляманш і взагалі уникаючи морських шляхів, щоб опинитися в Атлантику несподівано для потенціальных ворогів⁴⁷.

З листа Лісовського до кап. Кравна, що був написаний відразу після отримання Лісовським інструкції, видно, що Лісовський плянував прибути до Нью Йорку десь коло 1-го вересня 1863 р. Але спочатку він мав відрядити в цей порт тільки один корвет, щоб „вивчити становище справ. Якщо війна ще не почалася, то він (корвет) повинен увійти з усією його силою. Якщо ж, можливо, конфлікт вже стався б, то постачання для нього було б спрямоване до о. Санта Катаріна, Бразилія, так, щоб прибути туди поміж 1 і 20 листопада. Постачальні кораблі так само повинні бути наготові коло 15 березня 1864 р. в Льюїто Бей, Бенгуеля, Зах. Африка, і коло 15 липня в Сан Матіас Бей, порт Сан Антоніо, Аргентина⁴⁸. Таким чином видно, що у випадку війни, а це вважалося тоді майже неминучим, — російська флоту не мала б зовсім за-

⁴⁰ Голдер, *op. cit.*, стор. 804.

⁴¹ Голдер, *op. cit.*, стор. 805.

⁴² Голдер, *op. cit.*, стор. 803.

⁴³ Голдер, *op. cit.*, стор. 804.

⁴⁴ Там же, стор. 804.

⁴⁵ Там же, стор. 804.

⁴⁶ Голдер, *op. cit.*, стор. 805.

⁴⁷ Там же, стор. 806.

⁴⁸ Там же, стор. 806.

ходити до портів ЗДА, тобто не мала б нічого спільного з ЗДА, — а мала б маневрувати поміж Африкою, Бразилією й Аргентиною.

Отже, фактами й документами доведено, що російська атлантийська ескадра не мала жадних завдань боронити ЗДА. Виникнення ж легенди про ніби „підтримку” їх росіянами Голдер приписує збігові висловлювань російських офіцерів цієї флотії та північних американців у їхніх промовах і привітаннях: „Всякі згадки щодо європейської ситуації навмисно оминалось. Це була спритна дипломатія, бо, з одного року, вона приховувала реальну мету цієї візити а, з другого — підсилювала думку американців, певних, що ця ескадра прийшла спеціально для їхньої користі. Той факт, що ця думка досі панує в нашій країні, показує, як спритно ведено ту гру. Можна з певністю сказати, що цю ідею не принесла ця ескадра, але вона, ідея, зродилася на американському ґрунті”⁴⁹.

Інакше кажучи, Росія не мала жадного наміру підтримувати Північні Стейти в їхній боротьбі проти Конфедерації, а північні американці бажали цього і вважали присутність російської ескадри в Нью Йорку за доказ цього, хоч в дійсності причина того була зовсім інакша. Мабуть, необізнаність широких кіл північноамериканського громадянства в європейських відносинах щодо Польщі відіграла свою роль в цьому непорозумінні⁵⁰. Тим часом політичні кола обох партнерів грали кожен свою роль. Обидва партнери не заважали один одному в цій грі, їхня поведінка збігалася для взаємної користі, хоч і з різних інтересів.

У листопаді 1863 р., після третьої ноти Англії - Франції в серпні того року, напруження поміж Росією й Англією досягло такої гостроти, що Лісовський телеграфував до Краббе, прохаючи дозволу останнього відплисти з Нью Йорку до Вест-Індійських островів, щоб почати там воєнні операції проти англійців і французів, розпорозивши свої кораблі по Атлантику. Але в грудні 1863 р. Краббе запропонував Лісовському залишатися

в Нью Йорку і не боятися, що англійці зможуть заблюкувати його там, бо російський посол у ЗДА бар. Стюкль мав би попередити його своєчасно, коли б треба було втікати з Нью Йорку в океан⁵¹.

Зображення російськими істориками дій обох російських адміралів — Лісовського й Попова, як військової підтримки Росії для Північних Стейтів проти Конфедерації, дуже далеке від дійсності. А. Долгополов звідкись притягнув такий аргумент на підтримку „російської легенди”:

„На запитання газетних репортерів: „На чьому боці симпатії росіян?” — адмірала (??), посміхаючись, казали, що вони (??) прийшли в порти Півночі, а не Півдня”⁵². Джерела цієї інформації не зазначено. Так само незрозуміло, які це „адмірала” дали таку відповідь. В Нью Йорку був тільки один російський контр-адмірал — Лісовський. Але для кожного могло бути ясним, що на тихоокеанському узбережжі не було портів Конфедерації, так що Попов не міг цього сказати, а на атлантийському узбережжі порти Конфедерації не могли бути базами для російської ескадри з політичних і військово-технічних причин. Отже, вибір російськими адміралами північноамериканських портів залежав не від їхніх симпатій до Півночі, а від реального обрахунку корисності.

Єдину перемогу, що її ескадра адм. Лісовського здобула, перебуваючи в північноамериканських водах, була перемога офіцерських шлунків над американськими стравами й напоями. Патріотичний російський історик В. Петров не ухилився від того, щоб повідомити читачів, що на балю для

⁴⁹ Голдер, *op. cit.*, стор. 808.

⁵⁰ У своїх донесеннях міністрові Горчакову посол Стюкль дуже невисоко оцінював знання американського міністра Сьюарда: “Stoeckl was disgusted with Seward irresoluteness, his lack of strong convictions, his ignorance of international affairs, his arrogance, his posing as a grand man” (“The American Civil War through the Eyes of a Russian Diplomat by F. A. Golder — Amer. Hist. Review,” v. XXVI, Apr. 1921, # 3, p. 459).

⁵¹ Голдер, *op. cit.*, стор. 808.

⁵² „Столетняя годовщина”, стор. 57.

російських офіцерів 5 листопада 1863 р. в Ньюйоркській Музичній Академії спожито: „12.000 устриць, 12 величезних лососів, по 30 фунтів ваги кожний, 1.200 диких птахів, 250 індиків, 400 курчат, 1.000 фунтів м'ясного філе, 100 пірамід тортів і кейків, 1.000 великих боханців хліба і 3.500 пляшок вина...”⁵³. При цій танцювально - випивальній баталії російські „герої” виглядали, однак, дуже своєрідно. Журнал „Гарперс Віклі” описував їх становище так: „Гей-гей! Бідолахи росіяни! Як ми знаємо, або повинні знати, ці слов'янські герої не належать до найдебеліших представників людської породи — насправді вони дуже невеликого зросту — і що можуть поробити маленькі люди в такому натовпі? На початку балю, точніше скоро після початку танців — ми бачили декого з них в обіймах неймовірних мас мусліну й кринолінів, захоплених в крутіж стрімкого потоку, з очима вилупленими, з розтріпанним волоссям, з виявом енергійного одчаю і, без сумніву, з нестримним бажанням вихопитися з цього крутежу. Що з ними трапилося там, ми не можемо сказати” (кореспондент сором'язливо стримався описати, чим все це скінчилося для російських „героїв”)⁵⁴.

При статті А. Г. Тарсаїдзе подано фоторепродукцію з ілюстрації в цьому числі „Гарперс Віклі”: там ми

можемо бачити російських офіцерів, що тримають пляшки горілки в руках або підносять їх понад голови танцюристів (стор. 44-45). Треба ж було за цю ніч знищити не англійську флоту, а 3.500 пляшок горілки й вина. Тяжка морська операція для 150 офіцерів ескадри Лісовського, не виключаючи й гардемаринів!

Натомість, зовсім без війни, ці дві російські ескадри спромоглися втратити в 1863 р. один корабель — новий гвинтовий корвет „Новик”, що спочатку став протікати (всі російські кораблі були дерев'яні, без панцеру), а потім наскочив 26 вересня 1863 р. на берегову міліну й був розбитий хвилями; рештки його адмірал продав з аукціону за 1.700 доларів. Причиною загибелі „Новика” було те, що капітан Скриплев хотів увійти в затоку Сан - Франсіско вночі, щоб здивувати там американців вранці. Росіяни офіційно пояснювали цю катастрофу тим, що штурман „Новика”, Скребцов, користувався англійською мапою⁵⁵. Отже, за опінією росіян, „Новика” потопили злочинні вороги англійці своєю мапою. Немає чого росіянам вихвалитися тим, що без війни вони втратили один корабель аж на 309 тонни місткості.

⁵³ „Столетняя годовщина”, стор. 32-33.

⁵⁴ Там же, стор. 31, за „Гарперс Рев'ю”, листопад 21, 1863 р., стор. 746.

⁵⁵ „Столетняя годовщина”, стор. 60-66.

А. ГОНЧАРЕНКО Й Т. ШЕВЧЕНКО

Написав Юліян Каменецький

Агапій Гончаренко жив у добі Шевченка і Кирило - Методіївського братства, в родинній атмосфері давньої козацької традиції. Прадід батька був козацьким полковником, а мати виводила свій рід від київських Богунів. Батько Агапія був висоосвіченою людиною. Закінчив Київську Духовну Академію, цікавився літературою і наукою, мав багату бібліотеку. Можна сподіватися, що в тій бібліотеці був і „Кобзар” Шевченка петербурзького видання з 1840-го року.

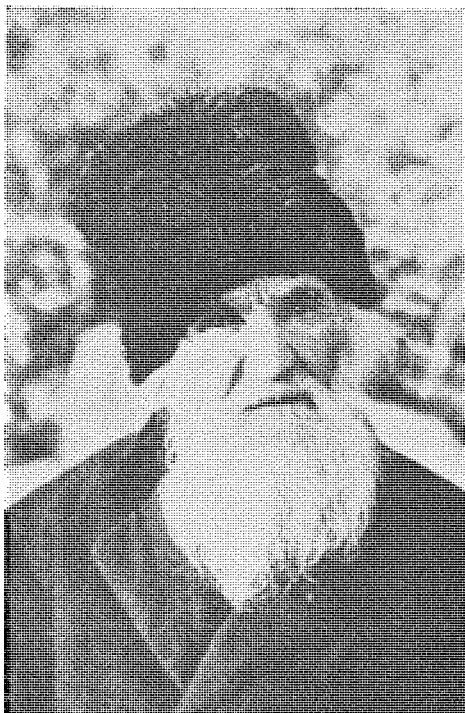
Ю. Гайдар пише в „Свободі” у січні 1962-го року, що Агапій піс із духового кореня Т. Шевченка і що 14-літнім хлопцем, як учень духовної семінарії, був на весіллі П. Куліша в Чернігівщині, щоб побачити там Поета. Тому не підлягає сумніву, що молодий Агапій читав „Кобзаря” і знав його у більшості напам'ять. Пізніше, як редактор, цитував уривки з його політичних поем у видаваній ним в Сан Франціско газеті.

Т. Шевченко мав на нього непереможний вплив. Свідками цього є його ідеалістичний світогляд, його вороже наставлення до кріпацтва, до царського деспотизму, до офіційної московської православної церкви, а при тому глибока релігійність, безмежна любов до України та мрії про віднову козацької держави. Це всі ті самі елементи, що позначили творчість Шевченка.

Коли б не щаслива втеча о. Агапія з царської тюрми в 1860-му році, його постигла б та сама доля, що й Поета - Кобзаря: заслання на Соловецькі острови або в далеку сибірську тайгу.

***

Про смерть Поета довідався о. Агапій вже на еміграції в Лондоні і

о. Агапій Гончаренко

глибоко її переживав. Працюючи в той час із А. Герценом над видаванням „Колокола”, написав він коротку згадку про відхід Поета у вічність. Герцен під впливом московських та польських революціонерів довго отягався з поміщенням цієї згадки. Щойно по двох тижнях з датою 1-го квітня 1861-го року появилася згадка о. Агапія в „Колоколі” такого змісту:

„... І без того тяжко-важко нам блукати на далекій чужині. Але все була потіха, все таки була надія. Був у нас дома Кобзар. Він виспівував діла батьків наших. Розказував про козацьку славу, хто ми, чий діти, коли самі не хочемо знати. А тепер його

нема. Смерть скосила його. І на душі ще тяжче стало. На кого тепер надія? Хто буде потішати наш люд у неволі? Є вірні діти України, треба правду казати, але є, далєбі, діти нерозумні, а ще більше перевертні в недоляшків” . . .

Ця нехїть А. Герцена і його групи до Т. Шевченка була, між іншим, одною з причин, що спонукала Гончаренка покинути Лондон і повернутись до Греції восени 1861-го року.

По кількох роках мандрівки по Греції і Близькому Сході, де скрізь чигали за ним царські агенти, щоб схопити або вбити, А. Гончаренко переїжджає до Америки в січні 1865-го року і осїдає в Нью Йорку. Тут розвиває широку релігійну та публіцистичну діяльність. В тому часі Америка купує від Росії Аляску. В о. Агапія наростає новий плян: перенестися на Захід Америки, до Сан-Франсіско, а звідти і до Аляски, і видавати там газету, перекидати її на Східній Сибір, поширювати там революційні та свободолюбні ідеї, підважуючи в такий спосіб царський деспотизм.

Плян його набрав конкретних форм. Тодішній секретар Державного Департаменту Стюард, запропонував йому видавати для населення Аляски двомовну газету в англійській і російській мовах і забезпечив це видання урядовою допомогою.

Вже з початком березня 1868-го року появилося перше число двотижневика „Аляска Гералд і Свобода”. В ній друкував він статті про Америку, її конституцію, права і обов'язки громадян для місцевого населення, — а також статті про відносини в Росії для сибіряків. Часто вмїщував статті про українські справи та уривки з політичних поем Т. Шевченка: „Думи мої”, „Кавказ”, „Послание”. З тих поем добирав він такі місця, в яких Шевченко змальовував гніт Москви над Україною та іншими народами, закликав українців вчитися чужого, але і свого не забувати, вивчати добре, славне минуле України, вчитися свої мудрости, а не тільки тієї, що її навчають чужинці.

Крім віршів Шевченка, містив він в „Аляска Гералд Свободі” статті на

українські теми: „Козаки Малої Росії”, писав про М. Гоголя та його твори: „Тарас Бульба” і „Мертві душі”. На особливу увагу заслуговує його стаття „Поневолений нарід України”, в якій він пише: „Наша релігія є релігією мучеництва”. Завтра буде релігією перемоги! Я вірю, що працювати для звільнення козаків, означає відкрити джерела Свободи і Поступу. Ми поручаємось молитвам всіх народів”.

Згадуючи про Кримську війну, радіє, що Франція і Англія спинили царську агресію, а рівночасно сумує з приводу голоду в Україні, причиною якого був господарський хаос в часі війни і після неї.

А. Гончаренко був першим на терені Америки, що друкував вірші Т. Шевченка, перекладав їх на англійську мову, і першим, що вмїщував в своїй газеті статті українською мовою та на українські теми.

* *

„Кобзар” Т. Шевченка, традиції Кирило - Методіївського братства та Козацької держави виплекали в Гончаренка глибоку національну свідомість, глибоку любов до України, яку він виявляв скрізь, де тільки заходила цього потреба.

До журналу „Прогрес”, що виходив у Нью Йорку і Шикаго в 189-1894 роках, писав: „Я не москаль. Я маю свою народність і горджуся нею”.

У своїх „Споминах”, виданих окремою книжкою М. Павликом в Коломиї в 1894-му році, А. Гончаренко пише:

„Україно, моя ньєнко! Козакуючи по світу вже стільки років між всяким людом, я не бачив ще нічого кращого за Тебе, Українська Земле. Ой любя моя, Мамо моя! Я не підю жити з Тобою, бо там москаль-сквернивець панує. Він скажений вже запоганив дітей слов'янських, тільки ще не вкусить йому козацьких дітей своїми червивими зубами, бо вони дуже міцні для москаля” . . .

. . . „Моя ньєнко Україно, джерело козацтва. Як фєнікс воскреснеш на добро людам, на вічну славу, правду і волю. З цією вірою я закриваю свої очі навіки” .

КАНАДІЙСЬКИЙ ПАРЛЯМЕНТ

ВРАЖЕННЯ І ДУМКИ ВІДВІДУВАЧА

Написав В. Жила

Оттава — столиця Канади лежить на південному березі ріки тієї ж назви. Триста років тому це було місце для зустрічі білих людей з індіанцями — гуронами й альгонквінами. Перша біла людина оселилася в цих околицях на стрімкій скелі, звернений в сторону ріки Оттави десь у 1811 році. В 1827 році інженерна група англійської корони розпочала будову каналу Рідо, щоб відкрити певний і безпечний шлях з Монтреалу до великих озер. У 1837 році Оттава ще не мала своєї теперішньої назви, а називалась Байтавн, але вже тоді була значним поселенням, в якому мешкало коло 1,300 душ. До інкорпорації цієї місцевості минуло десять років. Торгівля будівельними матеріалами стала великим економічним поштовхом у розвитку майбутньої столиці. В 1955 році Байтавн змінило свою назву на Оттава, а в 1857 році королева Вікторія призначила Оттаву на столицю Канади. З того часу почався швидкий розвиток міста, який проходив упарі з розвитком країни, що з колонії виросла на незалежну державу — члена Спільноти Народів під Бритійською Короною.

Населення Оттави постійно зростало і в 1962 році сягнуло 270,967 душ, а населення метрополітальної Оттави — 440,000.

Оттава — місце осідку канадійського уряду. На розкішному пагорку примістився розлогий будинок парламенту, що складається з Сенату й Палати Громад.

Сенат — це верховна палата парламенту. В цій палаті засідають сенатори, які виконують свої законодавчі обов'язки і репрезентують усі десять

Бл. п. Сенатор Василь Вал

провінцій країни. Сенаторів згідно з законом покликає генеральний губернатор Канади в імені Корони на рекомендацію прем'єр-міністра. Обов'язки свого уряду вони виконують до кінця життя. Сенат нараховує 102 сенатори. Кожна провінція зберігає за собою означене законом число сенаторів. Отже, Онтаріо й Квебек мають по 24 сенатори, Нова Шкотія і Нью Бронсвик — по 10, Манітоба, Бритійська Колумбія, Саскачеван, Алберта й Ньюфавндленд — по 6, Принс Едвард Айленд — 4.

Сенат розміщується в правому крилі парламентського будинку. Від кольторів, що домінують у цьому будинку іноді називають його червоною палатою. Палата Сенату збудована з

Михайло Стар
Кол. міністер праці Канади

вапнякового каміння і оздоблена панеллю з дуба. Картини, що прикрашають бічні стіни зображують сцени з першої світової війни. Палата вистелена червоними килимами, що надають їй поваги й специфічного характеру. В цій палаті я відчув наявність авторитету з усіма атрибутами влади.

Праця Сенату проходить в двох мовах, в англійській і французькій. Модерна система одночасного перекладу дає можливість як сенаторам, так і пресі та високим урядовцям, слідувати за працею Сенату в їх рідній мові.

В кінці палати на підвищенні стоїть трон, що ним користується королева або її заступник в Канаді, генеральний губернатор. Трон цей уживається тільки під час церемоніальних нагод, як, наприклад, відкриття парламенту тощо. По лівій стороні цього трону стоїть малий трон, призначений для чоловіка королеви або для генерального губернатора, залежно від обставин. Під час присутності в палаті королеви, або генерального губернатора крісло, яким користується перед троном, усувається в сторону. Голова палати й яке звичайно стоїть

В Палаті Сенату відбуваються такі акти, спільні для всього парламенту: відкриття та розв'язання парламенту і надання королівської санкції законам. Під час таких нагод голова Палати Громад та її члени, коли для цього скликані, збираються біля перегороди („бар”) Сенату.

Голова Сенату головує на засіданнях цієї палати. Тоді він займає призначене йому крісло, що стоїть перед троном. Голова урядової партії сидить по правій стороні голови палати, а голова урядової опозиції — по лівій. Символом влади Сенату є скипетр („мейс”), що під час засідань лежить на столі службовця Сенату в центральному проході. Пресова галерія розміщується над троном, і звідси виходять всі повідомлення про працю і рішення Сенату. Над фронтовою частиною знаходиться галерія для відвідувачів. З цієї галерії я обсервував двічі засідання Сенату. Звідси громадяни Канади і туристи приглядаються, як виглядає канадійська демократія на практиці.

В додаток до обов'язків, що їх мають виконувати сенатори на засіданнях Сенату, вони беруть участь в постійних і спеціальних засіданнях урядових комітетів, приймають відвідувачів у своїх бюрох, ведуть кореспонденцію, працюють в парламентській бібліотеці, підготовляючи матеріали для законів або промови. Час від часу уряд делегує сенаторів репрезентувати Канаду в інших країнах світу, брати участь в різних конференціях і засіданнях, як, наприклад, у засіданнях організацій Об'єднаних Націй тощо.

В Сенаті 26-го парламенту, що розпочав свої сесії в 1963 році, засідають два сенатори українського роду: п. І. Гнатишин (число місця 43), який репрезентує Саскатун у Саскачевані й проф. Павло Юзик (число місця 49), який репрезентує Форт Геррі в Манітобі. Згадані сенатори належать до урядової опозиції і є членами Консервативної партії. Своє призначення до Сенату вони дістали під час урядування прем'єр-міністра Джана Діфенбейкера. Пан Гнатишин був призначений сенатором у 1959 році, а проф. Юзик — в лютому 1963 року. Пер-

шим сенатором українського роду був сл. п. Василь Вал (Волохатюк), що дістав своє високе призначення за урядування Ліберальної партії в 1955 році. Сенатори українського роду беруть активну участь в міжнародному житті, виїжджаючи на засідання Об'єднаних Націй, конференції НАТО тощо, з уваги на їх знання слов'янських мов, політичних справ Європи й Советського Союзу. Сен. Вал був у складі канадійської делегації до Об'єднаних Націй і брав участь у конференціях НАТО в Парижі тощо. Сен. Гнатишин брав участь в засіданнях Об'єднаних Націй і в конференції НАТО. Сен. Юзик дістав недавно призначення до канадійської делегації про Об'єднаних Націях в Нью Йорку. Сенатори українського роду є нашою гордістю в цій верховній палаті парламенту, де вони гідно виконують свої обов'язки.

Сенатор Павло Юзик

3-го липня цього року я був присутній в Сенаті при третьому читанні законопроекту про фундацію ім. Тараса Шевченка. Тоді я відчув, що ми, українці в Канаді, є невід'ємною частиною канадійського народу і що потреби нашої спільноти знаходять зрозуміння і підтримку влади, яка рахується зі зростаючою силою українців у всіх ділянках життя.

Палата Громад є другою складовою частиною канадійського парламенту. Тут здійснюється наша парламентська демократія. Кожний законопроект публічного характеру, згідно з парламентською процедурою, проходить через три читання в цій палаті, а опісля через три читання в Сенаті. Тоді цей закон дістає санкцію Корони від генерального губернатора, або від самої королеви, якщо вона присутня в парламенті.

Приватні закони, як, наприклад, закон про фундацію ім. Тараса Шевченка, починаються в Сенаті і після третього читання переходять до Палати Громад, де проходить також через три читання, а опісля санкціонуються Кораною. Сенат має право відкидати законопроекти, що виходять з Палати Громад, за винятком законопроектів про фінансове господарство країни. Закон, відкинтий Сенатом, повертається до Палати Громад,

де він може бути знову схвалений, звичайно, у змодифікованій формі. Цей закон переходить тоді через три читання й стає діючим законом, коли його санкціонує Корона.

Палату Громад іноді називають зеленою палатою від кольору килимів, що в ній розстелені. Ця палата збудована з тиндальського вапнякового каміння і дубового дерева. Тут засідають представники народу, що їх вибрано під час народного голосування в десяти провінціях і двох територіях Канади. Вони виконують свої законодавчі обов'язки й контролюють всі галузі уряду. Прем'єр-міністр і члени його кабінету, згідно з канадійським законом, є членами Палати Громад. Уряд виконує свої обов'язки так довго, як довго має підтримку більшості членів палати, що складається з 265 послів.

Члени уряду 26-го парламенту і їх прибічники, члени Ліберальної Партії, сидять по правій стороні голови Палати Громад. По лівій стороні голови сидять провідник урядової опозиції і його прибічники, члени Консервативної партії; далі вниз від них сидять члени Партії Соціального Кредиту, а за ними в кінці палати члени Нової Демократичної партії.

Посол Іван Мандзюк

Палата Громад користується також апаратурою одночасного перекладу, уможливаючи таким чином паралельне користування англійською і французькою мовами членам палати, пресі й вищим урядовцям.

Засіданнями Палати Громад проводить голова палати, який сидить у великому кріслі, що приміщується в північному кінці палати. Це крісло є точною копією подібного крісла з Вестмінстеру в Англії, що було зруйноване під час бомбових налетів у 1941 році. Символом влади палати є традиційний скіпетр („мейс”), який під час засідань лежить на столі службовця палати в центральному проході.

Представники преси під час засідань палати знаходяться на пресовій галерії, що приміщується над кріслом голови палати. По другій стороні є галерія для відвідувачів.

Посли федерального парламенту, окрім участі в засіданнях палати, мають ще інші зобов'язання, як участь в нарадах численних постійних і спеціальних комітетів, приймання виборців у своїх бюрох, ведення кореспонденції з виборцями по округах, праця в парламентській бібліотеці, читальні, підтримування зв'язків з міністерствами, урядовими департаментами та участь в пресових конференціях.

У 26-му парламенті, що розпочав свою працю в 1963 році, засідають такі послы українського роду: В. Скорейко (число місця 228) із східного Едмонтону в Алберті, І. Мандзюк (число місця 174) з Маркету в Манітобі, М. Стар (число місця 151) з Онтаріо, д-р Й. Слоган (число місця 236) з Спрінгфілду в Манітобі й С. Корчинський (число місця 210) з МекКензі в Саскачевані. Всі послы українського роду належать до Консервативної партії і, за винятком п. Старра, репрезентують степові провінції Канади, де в основному живуть українці. Першим українцем, якому доля судила розпочати активну участь в Палаті Громад, був М. Лучкович, що здобув свій мандат у Вегривілі, Алберта в 1926 році. З того часу майже в кожному парламенті були репрезентовані українці Канади. В 1940 році вийшов послом з цієї округи Вегривіл А. Глинка, який став у канадійській Палаті Громад передовим оборонцем прав українських втікачів у Європі й одним із найбільших парламентаристів українського роду. Значних успіхів добився в парламенті також посол Федір Заплітний, який ввійшов до парламенту в 1945 році й з того часу вигравав у кожних виборах аж до 1958 року. Він належав до ССФ партії, що прибрала тепер назву Нової Демократичної Партії. Великих успіхів добився в парламенті також п. Стар, якому доля судила бути першим федеральним міністром українського роду. Від 1957 по 1963 рік він займав пост міністра праці, що в ті роки був одним з найтрудніших і найбільш відповідальних. Однак, не зважаючи на всі труднощі, п. Стар зумів не тільки втримати це становище, але також ввести багато дечого нового з метою ліквідації безробіття. На передове місце серед послів українського роду вививається п. Мандзюк, який має глибоке знання українських справ у Канаді й поза її межами і вмів їх обстоювати гідно й з повагою. Він вносив в Палаті Громад законопроект про фундацію ім. Тараса Шевченка після того, як цей законопроект пройшов через третє читання в Сенаті. Цей проєкт зако-

ну завдяки його вмілому ставленню справи став остаточно діючим законом в Канаді.

Відвідуючи минулих вакацій Сенат, зайшов я також і до Палати Громад. Своїм зовнішнім виглядом ця палата не справила на мене великого враження. Її світлий кольор зовсім не притягає ока, а, навпаки, затирає красу палати. Вона виглядає сіро й зовсім не приковує уваги відвідувача. Мені пощастило побувати в цій палаті під час дебат над бюджетом, коли стиралися різні погляди й концепції щодо економічного життя і розвитку Канади. Тоді я мав нагоду прислухатися канадській демократії на практиці. Після двох сесій я виніс глибо-

ке переконання, що демократія — це один з кращих способів правління, бо тут народ через своїх вибраних представників заявляє свою волю і своє законне бажання жити вільно й творити для свого добра.

Під час цих сесій з великою приємністю я слідував з галерії за обличчями наших послів і гордився їх присутністю в парламенті Канади, що стала нацією прибраною батьківщиною, в якій маємо можливість виявляти нашу волю і наше бажання. В Україні цього не дозволяють, там український нарід живе в умовах жорстокої диктатури, що здушує вияв народної волі й народного бажання.

НОВИНИ НАУКИ І ТЕХНІКИ

МАЛЮНКИ НА ПАВУТИННІ

Це надзвичайне мистецтво народилося в долині Пуастерія в Південному Тиролі, поблизу м. Бруніко. Творці його — тирольські селяни. До нас дійшло близько 100 мініатюр, виконаних на павутинні.

Як „полотно” для картин використовувалось або павутиння звичайних павуків, або шовкові прозорі ниточки, що їх виробляють гусениці шовковика. Перед тим, як перетворити в „полотно”, павутиння піддавали деякій обробці: очищали і натягали на картон. Щоб воно стало міцнішим, просочували його молоком, розведеним водою.

Більшість картин на павутинні — це мініатюри, виконані акварелею з домішкою білка. Частина картини фарбами не вкривали — створювали прозорий фон. Такі деталі, як очі, волосся, наносили легкими мазками, а квіти, гірлянди і стрічки, що оточували центральне зображення, малювали густим шаром фарб. В кутку мініатюри мистець зображував маленького павука, який символізував те, що „полотно” виготовлене з павутиння.

Є кілька мініатюр, виконаних китайською тушшю, за допомогою пензля. Малюнок такий ніжний, що важко вірити, що його малювали пенз-

лем, а не пером. Проте, не треба забувати, що перо обов'язково прорвало б павутиння. Мабуть, малярі працювали тонесенькими пензликами, виготовленими з пір'ячка бекаса.

Малюнок на павутинні вражає своєю прозорістю. Якщо картину вмістити на світлі, то її можна проглядати із другого боку. Нерідко ці картини селян розміщували на вікнах, щоб їх можна було розглядати на світлі. Картини виконані на павутинні, не перевищують розмірів сучасної поштової листівки. Найменша з картин, що дійшли до нас, має в довжину 10 см. і в ширину 7 см.

ОДИНИЦЯ З ДВАДЦЯТЬМА ЗЕРАМИ

У стародавній Індії і Греції вважали, що нас оточує не більше як 5-6 тисяч зірок. Таку кількість небесних світил можна побачити вночі неозброєним оком.

В епоху Галілея і Ньютона, коли вже були невеликі телескопи, зірок налічували близько мільйона. В міру вдосконалення техніки ця цифра з року на рік збільшувалась. Ще три десятиріччя тому вважалось, що зірок є кілька мільйонів, а тепер їх кількість визначають одиницею з двадцятьма зерами.

БЕЗБАРВНІ ФІЯЛКИ

Якось група садівників Ньюкестлу звернулася до Фарадея з проханням пояснити, чому фіялки, вирощені у місті, мають білий колір. Зацікавлений цим явищем, Фарадей припустив, що причиною цього є атмосфера Ньюкестлу. Він зробив аналіз повітря і виявив у ньому значну кількість сірчистого ангідриду, який виділяється при згорянні кам'яного вугілля, багатого на сірчаний колчедан. Так відкрито вибілювальні властивості сірчистого ангідриду, який відтоді використовується у промисловості для вибілювання тканин.

ЗАЛІЗО З ПОПЕЛУ

У попелі, що залишається після згорання вугілля під кітлами електричень, міститься близько 5 відсотків заліза, Польський інженер Збігнєв Пташинський розробив метод вилучування заліза з попелу за допомогою спеціального обладнання, головною частиною якого є обертальні електромагнети.

СПІВУЧІ МИШІ

Чи можуть миші співати?

Так, можуть. І дуже мелодійно. Іноді люди помилково приймають спів мишей за спів птахів.

Один музика, вивчивши спів миші, встановив, що вона має голос на дві октави і змінює темп його звучання від двох до шести нот на секунду. Вчені припускають, що майже всі миші співають, однак часто їх голоси лежать поза діапазоном чутності людського вуха.

ВИРОЩУВАННЯ ВЕЛЕТНІВ

У країні Руанда - Урунді, що межує з Конго, живе плем'я двометрових велетнів ватусі. Цікаво, що в цього племені є спеціальний спосіб харчування дітей. До двох років малят годують лише молоком матері. Наступні два роки діти їдять городину і квасне молоко. І лише на п'ятому році життя вони починають вживати бананів, овочів і інколи м'яса. Учені вважають, що оця традиційна дитяча дієта і сприяє тому, що ватусі виростають велетнями.

АРИТМИКА КАЖАНА

Підраховано, що кажан, переслідуючи свою жертву, випускає 200 сигналів - писків на секунду. Пояснюється це тим, що відстань до мети або до перешкоди на своєму шляху він визначає з різницею в часі між надісланим і відбитим імпульсом. Якщо мета знаходиться приблизно за 15 сантиметрів від нього, то проміжок часу між сигналом і ехом становитиме одну тисячну секунди. На зразок радіовисильні з частотною модуляцією, кажан модулює частоту свого сигналу. У звичайному польоті він дає сигнали з частотою в 100 000 герц, потім переходить на 40 000 герц. Наближаючись до мети, кажан вже створює сигнали в 30 000 - 20 000 герц. Це один з найбільш пронизливих звуків.

Напрямок, в якому знаходиться мета, кажан знаходить, порівнюючи ехо, яке звучить в одному вусі, з ехом — в другому. Якщо кажана позбавити слуху на одне вухо, він ще зможе уникнути зіткнення з великою перешкодою, але зловити здобич вже не зуміє.

Мозок кажана з швидкістю електронічної машини обчислює дані, необхідні для точного польоту.

НАЙБІЛЬША ТЕМПЕРАТУРА

Один французький журналіст нещодавно повідомив про дуже важливу наукову новину. Американський вчений у своїй лабораторії в Лос-Аламосі на одну мільйонову частку секунди одержав температуру 80 мільйонів за Цельсієм. Це в п'ять разів перевищує тепло сонця. Як бачимо, людина може штучно викликати такі явища, яких не існує в природі нашої сонячної системи.

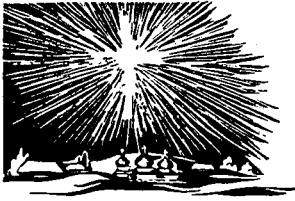
ВОДА БЕЗ КИСНЮ

На дні озера Овретан (Норвегія) знайдено гроту з водою, яка не містить розчиненого кисню. Радіоактивний метод допоміг визначити, що цій воді 7-8 тисяч років. Вона виявилась доброю консервуючою речовиною. В ній збереглися залишки риб, тварин, рослин, які жили кілька тисяч років тому. Як твердять учені, воду, позбавлену кисню, можна використовувати для консервування харчів тощо.

КАЛЕНДАР

Подяка: Календарні місяці від січня до грудня репродуковано фотографічним способом з календаря О. О. Василян „Світло”, Торонто, на 1964-ий рік.

Січень - January

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 19	С Грудень 1963. Боніфатія	Н. Р. 1964. Обріз. Г. Вас. В. Сильвестра папи
2 20	Ч Ігнатія священомученика	Малахії пророка
3 21	П Юліанії-мучениці	Суб п. Пр. Собор 70 Ап.
4 22	С Субота перед Різд. Анастасії	
5 23	Н Перед Різд. 10 мч. у Криті	пер. Пр. Нав. Бог., Теоп.
6 24	П Навечір'я Різдва. Євгенії ☾	Богоявлення Господнє
7 25	В Різдво Христове	Собор св. Ів. Хрестителя
8 26	С Собор Пр. Богород., Йосифа	Юрія й Еміліяна прп.
9 27	Ч Стефана первомученика	Полієвкта мч.
10 28	П Мучеників у Нікомидії	Григорія Ниськ., Дометія
11 29	С Дітей убитих у Вифлеємі	Суб. по Просв. † Теод. пр.
12 30	Н по Різдві. Анисії мучениці	по Просв. Татіяни мучен.
13 31	П Меланії препедобної	Єрмила і Стратоника
14 1	В Н. Рік 1964. Обр. Госп., Вас. ☉	Отців у Синаї й Раїті
15 2	С Сильвестра папи	Павла Тив. й Івана Кушч.
16 3	Ч Малахії пророка	Поклін оковам Ап. Петра
17 4	П Собор 70 Апостолів	† Антонія Великого прп.
18 5	С Субота пер. Просв. Нав. Бог.	Атанасія і Кирила
19 6	Н Богоявлення Господнє	Митаря і Фар. Макарія п.
20 7	П Собор св. Івана Хрестителя	† Євтимія Вел. преподоб.
21 8	В Юрія й Еміліяна	Максима ісповідника
22 9	С Полієвкта	Тимот'я ал. й Анастасія
23 10	Ч Григорія Ниського, Домета ☽	Климентя священомуч.
24 11	П † Теодосія преподобного	Ксенії преподобної
25 12	С Суб. по Просв. Татіяни	† Григорія Богослова
26 13	Н по Прос. Єрмила і Стратон.	Блудн. Сина. Ксен. й ин.
27 14	П Отців убитих у Синаї	† Перен. мощів св. Ів. З.
28 15	В Павла й Івана ☺	Єфрема прп.
29 16	С Поклін оковам Ап. Петра	Перен. м. св. Ігнатія Бог.
30 17	Ч † Антонія Великого	Трьох Святителів
31 18	П Атанасія й Кирила	Кира й Івана. Помин. суб.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

1. січня: Новий Рік (New Year's Day)

Лютий - Февраль

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1	19 С Макарія	Трифона
2 20 Н 30 по Сош.	† Євтимія В. преп.	М'ясоп. Стрітєння Госп.
3	21 П Максима ісповідника	Симеона й Анни пр.
4	22 В Тимотея ап., Анастасії	Ісидора прп.
5	23 С Климента священомуч. ☉	Агафії мч.
6	24 Ч Ксенії преподобної	Вукола преп.
7	25 П † Григорія Богослова	Паргенія преп.
8	26 С Ксенофонта	Теодора Стратилата
9 27 Н 31 по С.	† Перен. м. св. Ів. Зол.	Сироп. Никифора муч.
10	28 П Єфрема преподобного	Харалампія мученика
11	29 В Перен. моцїв Ігнатія Богон.	Власія сщм.
12 30 С Трьох Святителїв		Мелетія св.
13	31 Ч Кира й Івана безсребрен. ☉	Мартиніяна прп.
14	1 П Лютењ. Трифона	† Прест. Кирила, уч. слов.
15 2 С Стрітєння Господње		Онисима ап.
16 3 Н 32 по С.	Симеона й Анни	1 Посту. Памфіла і тов. м.
17	4 П Ісидора преподобного	Теодора Тирона мч.
18	5 В Агафії мучениці	Льва папи
19	6 С Вукола Преподобного	Архипа ап.
20	7 Ч Паргенія й Луки ☉	Льва, еп. Катанського
21	8 П Теодора Тирона	Тимотея прп. і Євстатія
22	9 С Никифора	Найд. моц. муч. у Євгенії
23 10 Н Митаря й Фар.	Харалампія	2 Посту. Полікарпа сщм.
24	11 П Власія священомученика	† 1 і 2 Найд. Гол. Ів. Хр.
25	12 В Мелетія святителя	Тарасія св.
26	13 С Мартиніяна преподобного	Порфірія св.
27	14 Ч † Прест. Кирила уч. слов. ☉	Прокопія прп. ісп.
28	15 П Онисима апостола	Василія прп. ісповідника
29	16 С Памфіла і тов. мч.	Касіяна прп.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

12. лютого: ..... Уродини Лінкольна (Lincoln's Birthday)
 22. лютого: Уродини Вашингтона (Washington's Birthday)

Березень — March

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

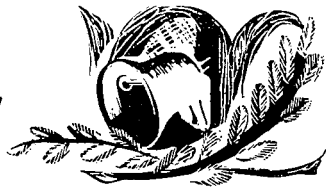
н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю.
1 17	Н Блудн. Снна. Памфіла мч.	Хрестопокл. Євдокії прп. Теодота сщм.
2 18	П Теодора Тирона	Євтропія сщм.
3 19	В Льва папи	Гарасима прп.
4 20	С Архипа апостола	Конона мч.
5 21	Ч Льва, сп. Катанського	42 мч. в Аморії
6 22	П Тимотея преподобного ☉	Василія й сщм. у Херсоні
7 23	С Найд. моц. мч. у Євгенії	
8 24	Н М'ясопусна. Полікарпа	4 Посту. Теофілакта
9 25	П † 1 і 2 найд. Гол. Ів. Хрест.	† 40 мч. у Севастії
10 26	В Тараса свяителя	Кондрата й ін. мч.
11 27	С Порфірія свяителя	Софронія патр. ер. Покл.
12 28	Ч Прокопія прп. ісповідника	Теофана ісп., Григор. Дв.
13 28	П Василя преп. ісповідника ☉	Пер. моцїв св. Никифора
14 1	С Березень. Євдокії	Акаф. суб. Венедикта пр.
15 2	Н Сиропусна. Теодота	5 Посту. Агапія й ін. мч.
16 3	П Євтропія сщмученика	Савина й Папи мч.
17 4	В Герасима преподобного	Алексія, чоловіка Божого
18 5	С Конона	Кирила еп.
19 6	Ч 42 мч. в Аморії	Хрисанта й Дарії мч.
20 7	П Василя і ін. свщм. у Херс. ☉	ОО. убитих в обит. Сави
21 8	С Теофілакта ісповідника	Лазар. Субота. Якова ісп.
22 9	Н 1 Посту. † 40 муч. Севаст.	6 Посту. Квітна. Василя
23 10	П Кондрата й ін. мучеників	Никона прпм. і ін. мучен.
24 11	В Софронія патр. Єрусал.	Захарії і Якова прп.
25 12	С Теофана, Григорія Двоєслова	Благовіщення Пр. Діви
26 13	Ч Перен. моцїв св. Никифора	Вел. Четв. Соб. Гавриїла
27 14	П Венедикта преподобного ☉	Вел. П'ятниця. Матрони
28 15	С Агапія й інших мучеників	Вел. Суб. Іларіона прп.
29 16	Н 2 Посту. Савина муч.	Великдень. Марка й Кир.
30 17	П Алексія, чоловіка Божого	Св. Понеділок. Івана Лїст.
31 18	В Кирила єпископа	Св. Вівторок. Іпатія прп.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

27. березня: Велика П'ятниця (Good Friday)

Квітень - Архі

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 19	С Хрисанта й Дарії мч.	Марії Єгиптянки Тита прп.
2 20	Ч ОО. в обителі Сави	Никити іспов.
3 21	П Якова іспов.	Йосифа й Георгія
4 22	С Василя сщм.	
5 23	Н 3 Посту. Хрестопокл. Никона	1 Томина. Теодула
6 24	П Захарії прпм. ☾	† Прест. Methodія Георг. Мітилинського
7 25	В Благовіщення	Іродіона й ін. ап. Євсихія мч.
8 26	С Собор Гавриїла Архангела	Терентія й ін. мч.
9 27	Ч Матрони мучениці	Антипи сщм.
10 28	П Іларіона мученика	
11 29	С Марка й Кирила	
12 30	Н 4 Посту. Івана Ліствич. ☽	2 Мироносиць. Василя ісп. Артемона сщм.
13 31	П Іпатія преподобного	Мартина папи, Антонія
14 1	В Квітень. Марії Єгипетської	Аристарха й ін. апост.
15 2	С Тита преподобного. Поклони	Агапії, Ірини й Хіонії мч.
16 3	Ч Никити ісповідника	Симеона й Акакія прп.
17 4	П Йосифа й Георгія	Івана прп.
18 5	С Теодула й Агатона ☾	
19 6	Н 5 Посту. † Преставл. Methodія	3 Розсл. Івана Старопеч. Теодора Трихіни прп.
20 7	П Георгія Мітилинського прп.	Януарія й ін. сщм.
21 8	В Іродіона й інших апостолів	Теодора й Віт., Преп. пр.
22 9	С Євсихія мученика	Георгія Вмч. (на неділю)
23 10	Ч Терентія й інших мучеників	Сави Стратилата мч.
24 11	П Антипи сщмученика	† Марка ап. і євангелиста
25 12	С Василя сщмч. Лазарева Суб.	
26 13	Н 6 П. Квітня. Артемона ☽	4 Самар. Василя сщм. Симеона, Стефана волин.
27 14	П Мартина папи, Антонія й ін.	Ясона й Сосипатра апост.
28 15	В Аристарха й інш. апостолів	9 мч. у Кизиці
29 16	С Агапії й інших мучениць	† Якова апостола
30 17	Ч Симеона й Акакія прп.	

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 18 П Вел. П'яти. Івана преподобн.		Єремії прор.
2 19 С Вел. Субота. Івана Старопеч.		Атанасія Вел. патр.
3 20 Н Великдень. Теодора Трихона		5 Сліпор. † Теод. Печ. пр.
4 21 П Св. Понед. Януарія Свщм. ☉		Пелагії мч.
5 22 В Св. Вівторок. Теодора преп.		Ірини мч.
6 23 С Георгія вмч. (на неділю)		Йова многострад.
7 24 Ч Сави Стратилата свщмч.		Вознесення Госп.
8 25 П † Марка апост. і євангелиста		Івана Богослова (на нед.)
9 26 С Василія Амасійського свщм.		† Пер. мощ. св. Николая
10 27 Н 1 Томина. Симеона, Степана		6 Св. Отців. † Симона Знл.
11 28 П Ясона й Сосипатра, Дади. ☉		† Кир. і Мет., уч. слов.
12 29 В 9 муч. у Кизиці, Мемнона		Єпіфанія й Германа св.
13 30 С † Якова ап.		Глікерії мч.
14 1 Ч Травень. Єремії пророка		Ісидора
15 2 П Атанасія Вел.		Пахомія В., Ісаї Ростов.
16 3 С † Теодосія Печерського прп.		Теодора Освященного
17 4 Н 2 Мироносиць. Пелагії муч.		Сошествіє Св. Духа
18 5 П Ірини мч., Никифора мед. ☉		Пр. Тройці. Теодота мч.
19 6 В Йова многострадального		Патрикія сщм. ітов. мч.
20 7 С Явлення Чесного Хреста		Талалея мч.
21 8 Ч Івана Богослова (на неділю)		† Константина й Єлени
22 9 П † Перен. мощів св. Николая		Василиска мч.
23 10 С † Симона Зилота ап.		Михайла ісп. Євфросинії
24 11 Н 3 Розслабл. † Кирила і Мет.		1 по С. Всіх Святх. Сим.
25 12 П Єпіфанія і Германа св.		† 3 Найд. Голови Ів. Хр.
26 13 В Глікерії муч.		Карпа ап.
27 14 С Ісидора мч. Препол. П'ятдес. ☉		Терапонта сщм.
28 15 Ч Пахомія Вел., Ісаї Ростов.		Пр. Євхар. (на н.) Никити
29 16 П Теодора Освяченого		Теодосії прпмч.
30 17 С Андроніка й інших муч.		Ісаакія прп.
31 18 Н 4 Самарянки. Теодота		2 по Сош. Єрмія

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

30. травня: Поминковий День (Memorial - Decoration Day)

Червень - June

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 19 П Патрикія і тов. сщмч.		Юстина мч. і друж.
2 20 В Талалея мч.		Никифора патр. іспов.
3 21 С † Константина й Єлени ☾		Лукиліяна і ін. мч.
4 22 Ч Василиски		Митрофана
5 23 П Михайла ісп., Євфрозинії П.		Пр. Серця Іс. (на н.) Дор.
6 24 С Симеона Дивногорця прп.		Висар. і Іл. Состр. П. Бог.
7 25 Н 5 Сліпор. † 3 Найд. Гол. Ів. Хр.		3 по С. Теодота Анкир.
8 26 П Карпа ап.		Пер. м. Теодора Тир. вмч.
9 27 В Терапонта	☉	Кирида Олександрійськ.
10 28 С Никити преп.		Тимотея сщм.
11 29 Ч Вознесення Г. Теодосії прп.		† Вартоломея й Варнави
12 30 П Ісаакія прп.		Пр. Онуфрія
13 31 С Єрмія ап.		Акилини мч.
14 1 Н Червень. 6 Св. Отців. Юстина		4 по С. Єлисея прор.
15 2 П Никифора патр.		Амоса пр., Єроніма прп.
16 3 В Лукиліяна і тов. мч.	☽	Тихона Апатунського
17 4 С Митрофана патріярха		Мануїла і ін. мч., Іпатія
18 5 Ч Доротей сщм., Висаріона пр.		Леонтія мч.
19 6 П Іларіона Нового		† Юди Тадея ап.
20 7 С Теодора Анкирського		Методія Патарського сщ.
21 8 Н Сош. Св. Духа. П. м. Теод. Т.		5 по С. Юліяна Тарсійс.
22 9 П Пр. Тройці. Кирила Олекс.		Євсевія сщм. Самосат.
23 10 В Тимотея свщмч.		Агрипіни мч.
24 11 С † Вартоломея й Варнави ☽		Різдво Ів. Хрестителя
25 12 Ч Онуфрія прп., Петра Атон.		Февронії прпмч.
26 13 П Акилини мч., Трифілія		Давида Солунського прп.
27 14 С Єлисея прор., Методія Царг.		Сампсона прп.
28 15 Н 1 по С. Всіх Святих. Амоса		6 по С. Пер. м. Кира й Ів.
29 16 П Тихона Апатунського		Петра й Павла ап.
30 17 В Мануїла, Савела й Ісмаїла		† Собор 12 Апостолів

Липень - July

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 18 С	Леонтія мч.	Косми і Дам'яна безср.
2 19 Ч	Пр. Євхар. (на нед.) † Юди ☾	† Полож. Ризи Пр. Богор.
3 20 П	Методія сщм.	Якова мч.
4 21 С	Юліяна Тарсійського мч.	Андрія Крит., прп. Марти
5 22 Н 2 по Сош.	Євсевія свщмуч.	7 по С. † Атанасія Атон.
6 23 П	Агрипіни мч.	Сісоя Вел. прп.
7 24 В	Різдво Івана Хрестителя	Томи й Акакія прп.
8 25 С	Февронії прпмч.	Прокопія вмч.
9 26 Ч	Давида преподобного ☉	Панкратія сщм.
10 27 П	Пр. Серця Іс. Самсона прп.	† Антонія Печерськ. прп.
11 28 С	Пер. моц. Кира й Івана безср.	Євтимії мч., Ольги кн. укр.
12 29 Н 3 по Сош.	Петра й Павла	8 по Сош. Прокла й Ілар.
13 30 П	Собор 12 Апостолів	Собор Гавриїла Арханг.
14 1 В	Липень. Косми й Дам'яна	Акили ап., Кирика й Юл.
15 2 С	† Полож. Ризи Пр. Богор.	† Володимира В. кн. Укр.
16 3 Ч	Якинта мч. ☽	Атиногена сщм.
17 4 П	Андрея Критського, Марти	Марини вмч.
18 5 С	† Атанасія Атонського прп.	Якинта й Еміліяна мч.
19 6 Н 4 по Сош.	Сісоя Вел. прп.	9 по С. Св. Отців. Макр.
20 7 П	Томи й Акакія	Ілїї прор. (на неділю)
21 8 В	Прокопія вмч.	Симеона і Івана, Єзек.
22 9 С	Панкратія свщмученика	Марії Магдал., Фоки сщ.
23 10 Ч	† Антонія Печерського	Трофима, Теофіла й ін.
24 11 П	Євфимії, Ольги княг. Укр. ☺	† Бориса й Гліба мч. укр.
25 12 С	Прокла й Іларія, Михаїла Ч.	† Успення св. Анни
26 13 Н 5 по Сош.	Св. Отців 6 Соб.	10 по С. Ермолая й ін.
27 14 П	Акилини ап., Кирила і Юліти	† Пантелеймона вмч.
28 15 В	† Володимира Великого кн.	Прохора й ін., Інокентія
29 16 С	Атиногена сщмученика	Калініка мч.
30 17 Ч	Марини вмч.	Сили й ін. ап.
31 18 П	Якинта й Еміліяна ☾	Євдокима прав.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

4. липня: День Незалежності (Independence Day)

Серпень - August

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 19	С Макрини й Дія	Проісх. Ч. Хр., Макав. мч.
2 20	Н 6 по Сош. Іллі пророка	11 по Сош. Пер. м. Стеф. Ісаакія, Далмата й Фавста
3 21	П Симеона й Івана, Єзекіїла	7 молодців у Єфезі усн. Євсигнія мч.
4 22	В Марії Магдалини, Фоки	Преображення Господне
5 23	С Трофима, Теофіла мч.	Дометія прпм., Пасива
6 24	Ч † Бориса і Гліба, укр. князів	Еміліяна ісп. еп.
7 25	П † Успення св. Анни ☉	
8 26	С Єрмолая щчмученика	
9 27	Н 7 по Сош. † Пантелеймона	12 по Сош. † Матія ап. Лаврентія мч.
10 28	П Прохора ап., Інокентія папи	Євпла мч.
11 29	В Калініка ап.	Фотія й Аникити мч.
12 30	С Сили й інших апостолів	Максима ісповідника
13 31	Ч Євдокима	Міхея пр., † П. м. Теод. П.
14 1	П Серпень. Проісх. Ч. Хр. ☽	Успення Пр. Богородиці
15 2	С Перен. мощів св. Стефана	
16 3	Н 8 по Сош. Ісаакія й ін. муч.	13 по С. Пер. Нерук. Обр. Мирона мч.
17 4	П 7 молодців у Єфезі уснувших	Флора й Лавра мч.
18 5	В Євсигнія мч.	Андрія Стратопед. мч.
19 6	С Преображення Господне	Самуїла прор.
20 7	Ч Дометія прп.	Тадея ап., Васси й дітей
21 8	П Еміліяна ісп. еп.	Агатоніка і ін. мч.
22 9	С † Матія апостола	
23 10	Н 9 по Сош. Лаврентія ☽	14 по С. Лупа мч., Іриня Євтиха щчм.
24 11	П Євпла мч.	Возв. мощ. Вартол. й Тита
25 12	В Фотія й Аникити	Апріяна й Наталії мч.
26 13	С Максима ісповідника	Пімена прп.
27 14	Ч Міхея пр. † Пер. м. Теод. П.	Мойсея Мвр., Августина
28 15	П Успення Пр. Богородиці	Усік. Гол. Ів. Хв. (на нед.)
29 16	С Перен. Нерук. Образу І. Хр.	
30 17	Н 10 по Сош. Мирона ☽	15 по С. Олександра й ін. † Полож. пояса Пр. Бог.
31 18	П Флора й Лавра	

Вересень — September

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 19	В Андрея Стратоп. мч.	† Поч. церк. року. Сим. Маманта мч., Йоана арх.
2 20	С Самуїла пр.	Антипа сщм., Теоктиста
3 21	Ч Тадея ап., Васси й дітей мч.	Вавили сщм. Мойсея пр.
4 22	П Агатоніка мч.	Захарії й Єлисавети
5 23	С Лупа мч. ☾	
6 24 Н 11 по Сош.	Євтиха	16 по С. Чудо Арх. Мих. Созонта мч.
7 25	П Возвр. м. Вартоломея й Тита	Різдво Пресв. Богородиці
8 26	В Адріана й Наталії	Йоакима й Анни Богоот.
9 27	С Пімена прп.	Минодори й ін. мч.
10 28	Ч Мойсея Мур., Августина еп.	Теодори прп.
11 29	П Усікн. Г. Івана Хр. (на нед.)	Автонома сщм.
12 30	С Олександра патр., Йоана	
13 31 Н 12 по С.	† Пол. пояса М. Б. ☽	17 по С. Обн. Храму, К. Воздвиження Ч. Хреста
14 1	П Вересень. † Поч. церк. р. Сим.	Никити вмч.
15 2	В Маманта мч., Йоана архиеп.	Євфимії вмч.
16 3	С Антипа сщм., Теоктиста	Софії і її дітей мч.
17 4	Ч Вавили сщм., Мойсея	Євменія прп.
18 5	П Захарії і Єлисавети	Трофима й ін. мч.
19 6	С Чудо Арх. Михаїла в Хіоні	
20 7 Н 13 по Сош.	Созонта	18 по С. Євстатія й род. Кодрата ап.
21 8 П Різдво Пр. Богородиці ☽		Фоки сщм.
22 9	В Йоакима й Анни Богоот.	Зачаття Івана Хрестителя
23 10	С Минодори й ін. муч.	Теклі первомуч.
24 11	Ч Теодори прп.	Євфрозини прп.
25 12	П Автонома сщмученика	Прест. Ів. Богосл. (на нед.)
26 13	С Обн. Храму, Корнилія сщм.	
27 14 Н 14 по Сош. Воздв. Ч. Хреста		19 по С. Калистрата мч.
28 15	П Никити вмч. ☾	† Харитона прп.
29 16	В Євфимії вмч.	Киріяка отш. прг.
30 17	С Софії мч. і її дітей	Григорія сщм.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

7. вересня: День Праці (Labor Day)

Жовтень ~ October

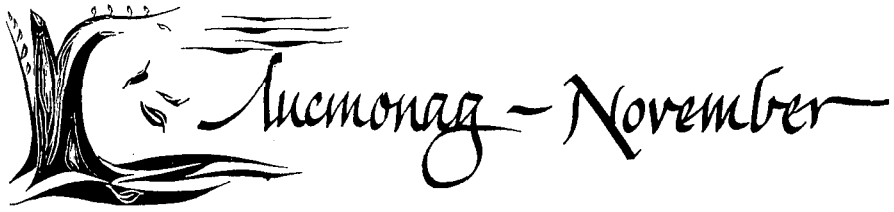

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 18 Ч Євменія прп.		Покров Пр. Д. (на нед.)
2 19 П Трофима й інших мучеників		Кипріяна сщм., Юстини
3 20 С Євстатія мч.		Діонісія Ареопagit. сщм.
4 21 Н 15 по Сош. Кодрата		20 по С. Єротея сщм.
5 22 П Фоки сщмученика	☉	Харитини мч.
6 23 В Зачаття Ів. Хрестителя		† Томи ап.
7 24 С Теклі первомуч.		Сергія і Вакха мч.
8 25 Ч Євфрозини прп.		Пелагія і Таїсії прп.
9 26 П Івана Богослова (на неділю)		† Якова Алфея ап.
10 27 С Калистрата мч.		Євлампія і Євламπίї мч.
11 28 Н 16 по Сош. † Харитона		21 по С. Св. Отців 7 Соб.
12 29 П Киріяка прп.		Прова й ін. мч.
13 30 В Григорія сщмученика	☽	Карпа й ін. мч.
14 1 С Жовтень. Покров М. Б. (н. н.)		Параскевії прп.
15 2 Ч Кипріяна сщмуч., Юстини		Євтимія прп., Лукіяна пр.
16 3 П Діонісія свщмученика		Лонгіна сотн. мч.
17 4 С Єротея сщмученика		Осії пр., Андрія Крит.
18 5 Н 17 по Сош. Харитини мч.		22 по С. † Луки ап. і св.
19 6 П † Томи апостола		Йоїла прор. Уара
20 7 В Сергія і Вакха мч.	☽	Артемія вмч.
21 8 С Пелагії і Таїсії прп.		Іларіона Великого прп.
22 9 Ч † Якова Алфея ап.		Аверкія св. чудотв.
23 10 П Євлампія і Євламπίї		Якова ап., Ігнатія патр.
24 11 С Филипа ап., Теофана прп.		Арета мч.
25 12 Н 18 по Сош. Празник Хр. Царя		23 по С. Празн. Хр. Царя
26 13 П Карпа й інших мучеників		Дмитрія вмч.
27 14 В Параскевії прп.	☽	Нестора мч., Капітолینی
28 15 С Євтимія прп., Лукіяна		Параскеви мч.
29 16 Ч Лонгіна сотн. мч.		Анастасії прпм., Авраамія
30 17 П Осії пророка, Андрія Крит.		Зиновія й Зиновії мч.
31 18 С † Луки ап. і сванг.		Стахія й ін. ап., Маври

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

12. жовтня: День Колюмба (Columbus Day)

Листопад - November

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 19	Н 19 по Сош. Йоїла пр.	24 по С. Косми й Дам'яна Акиндина й ін. мч.
2 20	П Артемія вмч.	Акепсими й ін. мч.
3 21	В Іларіона Великого прп.	Йоанікія В. преп., Нікан.
4 22	С Аверкія св. чудотв. ☉	Галактіона й Спістими м.
5 23	Ч Якова ап., Ігнатія патр. царг.	Павла аспп. царгород.
6 24	П Арета мч.	Мелитинських мч., Лазаря
7 25	С Маркіяна й Мартирія	
8 26	Н 20 по Сош. Дмитрія Вел.	25 по С. Собор Мнх. Ар. Матрони й Теоктиста пр.
9 27	П Нестора мч., Капітоліни	Ераста й ін. ап.
10 28	В Параскеви мч.	Мини, Віктора і Вінкентія
11 29	С Анастасії прпм., Авраамія	Йосафата сщм. (на нед.)
12 30	Ч Зиновія й Зиновії мч. ☉	† Івана Золотоустого св.
13 31	П Стахія й інших апостолів	† Филипа ап., Іпатія
14 1	С Листопад. Косми й Дам'яна	
15 2	Н 21 по Сош. Акиндина й ін. мч.	26 по С. Гурія й ін. мч.
16 3	П Акепсими й ін. мч.	† Матея ап. і еванг.
17 4	В Йоанікія В., Нікандра, Єрмея	Григорія чудотв. св.
18 5	С Галактіона мч.	Платона й Романа мч.
19 6	Ч Павла архиеп. царгор. ☺	Авдія прор., Варлаама мч.
20 7	П Мелитинських мучеників	Григорія прп., Прокла св.
21 8	С Собор св. Михаїла Архистр.	Введення в храм Пр. Діви
22 9	Н 22 по Сош. Матрони й Теокт.	27 по С. Филимона, Кекилії
23 10	П Ераста й інших апостолів	Амфілохія й Григорія св.
24 11	В Мина й інших мучеників	Катерини вмч., Меркурія
25 12	С Йосафата сщм. (на нед.), Ніла	Клим. папи і Петра Ол.
26 13	Ч † Івана Золотоустого ☺	Алипія прп.
27 14	П Филипа ап., Іпатія	Якова перського мч.
28 15	С Гурія і інших мучеників ісп.	Стефана прпм., Іринарха
29 16	Н 23 по Сош. † Матея ап. і св.	28 по С. Парамона, Філ.
30 17	П Григорія чуд. св.	† Андрія ап.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

26. листопада: День Подяки (Thanksgiving Day)

Грудень - December

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. Дні	Старого Стилю	Нового Стилю
1 18	В Платона й Романа	Наума прор., Філарета
2 19	С Авдія прор., Варлаама мч.	Авакума прор.
3 20	Ч Григорія і Прокла мч.	Софонія прор.
4 21	П Введення в Храм Пр. Діви	Варвари вмч., Ів. Дамаск.
5 22	С Филимона ап., Кекилії	† Сави Освящ. прп.
6 23	Н 24 по Сош. Амфілоха і Григ.	29 по С. Николая чудотв.
7 24	П Катерини вмч., Меркурія	Амврозія еп. Медіолян
8 25	В Климента папи, Петра Олекс.	Патапія прп.
9 26	С Алипія прп.	Непор. Зачаття Пр. Діви
10 27	Ч Якова перського вмч.	Мини, Ермогена й Є. мч.
11 28	П Стефана прпм., Іринарха	Даниїла Стовпника прп.
12 29	С Парамона мч. Філумена	Спиридона прп.
13 30	Н 25 по Сош. † Андрія ап.	Праотців. † Євстр. і ін. м.
14 1	П Грудень. Наума, Філарета	Тирса й Левкія мч.
15 2	В Авакума прор.	Елевтерія сщм., Павла
16 3	С Софонія прор.	Аггея прор.
17 4	Ч Варвари, Івана Дамаскина	Даниїла прор.
18 5	П † Сави Освящ., прп.	Севастіяна й ін. мч.
19 6	С Николая чудотворця	Боніфатія мч.
20 7	Н 26 по Сош. Амврозія Медіол.	Пер. Різдв. Отців. Ігн. Б.
21 8	П Патапія прп.	Юліянії мч.
22 9	В Непор. Зачаття Пр. Діви	Анастасії вмч.
23 10	С Мини й інших мучеників	10 мч. на Криті
24 11	Ч Даниїла Стовпника	Навеч. Різдва. Євгенії м.
25 12	П Спиридона прп.	Різдво Христове
26 13	С † Євстратія й ін. мучеників	Собор Пр. Б. Йосифа Об.
27 14	Н Праотців. Тирса й ін. муч.	По Різдві. Стефана перв.
28 15	П Елевтерія сщм., Павла латр.	С. Мучеників у Нікомид.
29 16	В Аггея прор.	Дітей убитих у Вифлеємі
30 17	С Даниїла прор.	Анісії мч., Зотика
31 18	Ч Севастіяна й інших муч.	Меланії прп. римлянки

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ:

25. грудня: Різдво Христове (Christmas)

УРЯДОВІ СВЯТА В КАНАДІ

Новий Рік, Велика П'ятниця, Великодній Понеділок, День Вікторії — 24 травня, День Народження Королеви — дату проголошувється, День Домінії (Держави) 1-го липня, День Праці — 1-ий понеділок у вересні, День Подяки — назначується, День

Замиріння — 11-го листопада, Різдво — 24-го грудня.

У римо-католицькій провінції Квебек святкують ще й ці свята: Богоявлення, Попелева Серeda, Вознесення, св. Івана Хрестителя, Всіх Святих, Непорочне Зачаття.

ДЕРЖАВНІ СВЯТА В ІНШИХ КРАЇНАХ

Австралія — 26 січня — День Австралії.

Англія — 7 червня — День уродин королеви Єлисавети II.

Аргентина — 25 травня — Травнева Революція, 1910. — 9 червня — Деклярація Незалежности, 1816.

Бельгія — 21 липня — День Незалежности, 1831.

Бразилія — 7 вересня — День Незалежности, 1822.

Голляндія — 30 квітня — День уродин королеви Юліяни. — 5 травня День Визволення, 1945.

Греція — 25 березня — День Незалежности, 1821.

Домініканська Республіка — 27 лютого — День Незалежности, 1844.

Індія — 26 січня — День Республіки, 1950.

Ірляндія — 17 березня — День св. Патрика.

Італія — 4 листопада — День Перемоги, 1918.

Китай — 17 лютого — Новий рік. — 10 жовтня — День Республіки, 1911.

Куба — 20 травня — День Незалежности, 1902.

Мехіко — 16 вересня — День Незалежности, 1810.

Нова Зеландія — 26 вересня — День Домінії, 1907.

Норвегія — 17 травня — День Конституції, 1814.

Пакістан — 14 серпня — День Пакістану, 1947.

Перу — 28 липня — День Незалежности, 1821.

Південна Африка — 31 травня — День Унії, 1910.

Польща — 3 травня — Конституція 3-го травня, 1791. — 11 листопада — День Визволення, 1918.

СССР — 7 листопада — Жовтнева Революція, 1917.

Туреччина — 29 жовтня — День Республіки, 1923.

Франція — 14 липня — Збурення Бастилії, 1789.

Чехо-Словаччина — 28 жовтня — День Незалежности, 1918.

Швайцарія — 1 серпня — Національне Свято.

Швеція — 6 червня — День Конституції, 1809.

ВИКАЗ СЛОВ'ЯНСЬКИХ СВЯТИХ

Богодар 9. листопада.
Богомир 13. січня.
Богуслав 29. квітня.
Богухвал 18. березня.
Богдан 19. березня.
Богданна 6. лютого.
Богдар 27. травня.
Бойомир 6. січня.
Божена 14. березня.
Божеслава 31. травня.
Болеслав 22. липня і 19. серпня.
Борис і Гліб 9. серпня.
Боян 28. березня.
Бронислав 16. жовтня.
Будислав 1. березня.
Ванда 23. червня.
Вислав 7. червня і 9. грудня.
Витослав 22. січня.
Вірослав 27. лютого.
Властимир 23. жовтня.
Войтіх 23. квітня.
Володимир 16. I., 9. IV. і 28. VII.
Володимира 9. січня і 11. серпня.
Володислав 3. квітня.
Володислава 13. грудня.
Всеволод 6. листопада.
Вячеслав 15. квітня і 28. вересня.
Гліб 2. травня, 24. липня, 5. вересня.
Годислав 22. березня.
Годимир 31. жовтня.
Горислав 28. листопада.
Гнівомир 8. лютого.
Гримислав 12. жовтня.
Дам'ян 27. вересня.
Держислав 16. липня.
Добриня 20. лютого, 2. березня.
Добромир 4. січня і 5. червня.
Доброслав 10. січня.
Довгослав 18. січня.
Домослав 15. січня.
Збігнєв 17. березня і 1. квітня.
Збоїслав 28. червня.
Здислав 29. січня.
Здобислав 30. липня.
Земислав 13. жовтня.
Зимовит 19. жовтня.
Ізяслав 6. липня.
Казимир 4. березня.

Казимира 21. серпня.
Красислав 17. квітня.
Любомир 1. травня.
Любомира 21. III., 24. III. і 24. VII.
Любослав 12. квітня.
Любомир 10. листопада.
Людослав 30. листопада.
Лютослав 26. жовтня.
Мечислав 1. січня.
Милослав 3. липня.
Милош 25. січня.
Мирон 17. серпня.
Мирослав 26. лютого.
Мирослава 26. липня.
Мстислав 8. січня.
Мстислава 9. березня.
Олег 7. серпня.
Ольга 24. липня.
Остромир 4. серпня.
Пребислав 22. жовтня.
Предислав 23. лютого.
Перемислав 13. квітня і 30. жовтня.
Прибислав 27. січня.
Радивой 10. липня.
Радомир 28. січня і 16. листопада.
Радослав 15. липня.
Ратимир 19. січня.
Ратислав 2. червня.
Радослав 2. березня і 8. квітня.
Ростислав 17. січня і 4. вересня.
Світлана 20. лютого.
Слабовій 25. лютого.
Славомир 17. травня і 5. листопада.
Славомира 23. грудня.
Станислав 5. II., 8. V. і 18. XI.
Станомир 2. жовтня.
Судомир 2. квітня.
Святополк 1. червня і 25. вересня.
Святослав 7. січня і 3. травня.
Святош 12. березня.
Томир 27. листопада.
Томира 24. травня.
Томислав 21. грудня.
Шастибог 14. грудня.
Шчастислава 1. лютого.
Яромир 11. квітня і 28. травня.
Ярополк 18. січня.
Ярослав 21. січня і 25. квітня.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК У США

THE UKRAINIAN ACADEMY OF ARTS AND SCIENCES IN THE U. S., INC.

Українська Вільна Академія Наук заснована в Німеччині в 1945 році, а в Сполучених Штатах Америки — заснована в 1949 році.

Академія має чартер і Tax Exempt Privilage granted by U. S. Treasury Department.

Українська Вільна Академія Наук у США продовжує традиції Української Академії Наук у Києві, заснованої у вільній Українській Державі у 1918 році.

В найбільших державних та університетських бібліотеках світу є науковий англomовний журнал "The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S.," та інші видання Академії українською і англійською мовами.

За допомогою українського громадянства в 1961 році Академія придбала власний будинок у Нью-Йорку, 206 West, 100th Street, бувше приміщення Публічної Бібліотеки в Нью-Йорку. В цьому приміщенні розміщені — Бібліотека, Музей-Архів Академії, президія та секретаріат і зали для наукових засідань, конференцій і мистецьких виставок.

За час своєї діяльності Академія знайшла визнання в науковому світі своїми науковими публікаціями, науковими конференціями і засіданнями.

ПІДТРИМУЙТЕ НАУКОВУ ТА ВИДАВНИЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У США:

- пожертвами на сплату боргу за будинок Академії
- внесками до Фондації Академії
- пожертвами на наукову та видавничу діяльність загальну і за спеціальним призначенням: на видання англomовного журналу „Анали”; на видання історичних збірників українською мовою; на видання Річників Української Бібліографії; на видання Збірника пам'яті Михайла Ветухова; на видання великої праці (понад 1000 стор. друку) Ольги Косач-Кривенюк „Хронологія життя і творчості Лесі Українки”; на видання інших цінних праць, готових до друку; на Музей-Архів і Бібліотеку Академії.

Українська Вільна Академія Наук у США тепер провадить свою наукову та видавничу діяльність тільки на базі тих пожертв і внесків, що їх складає українське громадянство, підтримуючи розвиток української вільної науки, у формі щорічних внесків — (члени Фондації \$25, прихильники — \$10), у формі пожертв на загальні цілі та за спеціальними призначеннями.

ЗАМОВЛЯЙТЕ ТА НАБУВАЙТЕ ВИДАННЯ АКАДЕМІЇ

для себе, для подарунків рідним, друзям, знайомим і чужинцям.

Видання українською мовою:

Наукові збірники ч. 1, 2; Літературно-Науковий збірник 1; Річники Шевченка 1, 2, 3-4, 5, 6, 7, 8-9; Автограф Шевченка; Д. Чижевський „Історія української літератури”; Симон Петлюра „Статті, листи, документи”; Є. Чикаленко „Спогади”; М. Куліш „Твори”; В. Підмогильний „Місто”; Т. Осьмачка „Із-під світу”; Улас Самчук „Темнота”; Д. Гуменна „Мана”; В. Винниченко: „Статті та матеріали”, „Пророк та невидані оповідання”.

Видання українською і англійською мовами:

Катедра св. Софії у Києві, Олекса Повстенко. 336 ілюстрацій, стор. 472.

Видання англійською мовою:

На ВІДЗНАЧЕННЯ СТОЛІТТЯ СМЕРТИ Т. ШЕВЧЕНКА Академія видала у світовому видавництві Моутон і Ко. Збірник „Тарас Шевченко 1814-1861”. (“Taras Shevchenko 1814-1861 A Symposium”); The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S., Nos.: 1, 2, 3-4, 5, 6, 7, 8, 9, 10-12, 13, 14-15, 16-17, 18-20, 21-22, 23-24, 25-26, 27-28 і тепер у друковій ч. 29-30.

Внески, пожертви та замовлення надсилати на адресу:

The Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S., Inc.
206 West 100th Street — New York 25, N. Y. 10025

34 РОКИ НА СЛУЖБІ СВОГО НАРОДУ!

УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖНЕВИК

Новий ШЛЯХ

Видає

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ КАНАДИ

Річна передплата в Канаді і ЗДА — \$6.00. На два роки — \$10.00
так, що заощаджуєте \$2.00. Передплата в інших краях — \$7.00.

„Новий Шлях”

впродовж 34 років служить українській спільноті в Канаді і ЗДА
та визвольній справі України.

„Новий Шлях”

повинен бути в кожному українському домі!

- Передплачуйте „Новий Шлях”
  - Читайте „Новий Шлях”
  - Оголошуйтеся в „Новому Шляху”.

ЖАДАЙТЕ
БЕЗПЛАТНИХ ЗРАЗКОВИХ ЧИСЕЛ „НОВОГО ШЛЯХУ”!

The New Pathway

105 Edwin Avenue — P. O. Box 165, Stn. “D” — Toronto, Ont.
184 Alexander Ave. — P. O. Box 785 — Winnipeg, Man., Canada

ІСТОРІЯ
ЗБІРНИК-АРХІВ-ПАМ'ЯТКА
Historic-Collections-Archives-Mementoes

ЗАКЛИК

**ЗБІРКИ УКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК
ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ
ТА УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА**

1359 STEELE STREET — DENVER, COLO.

АРХІВ-МУЗЕЙ ЗВЕРТАЄТЬСЯ ОЦИМ ДО ВСІХ УКРАЇНСЬКИХ ВЕТЕРАНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ТА ДО ПООДИНОКИХ ОСІБ, УЧАСНИКІВ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ А ТАКОЖ І ВСЬОГО НАШОГО ГРОМАДЯНСТВА З ЗАКЛИКОМ!

Надсилати до нашого Українського Музею все що пов'язане з визвольним змаганням та українським мистецтвом.

1) Прапори військові та різних організацій, частини уніформ військових, зброя, відзнаки військові, тризуби з шапок чи на гудзиках, різні знімки, як з фронту, також і поодиноких осіб в уніформах, та різні групові організацій.

2) З мистецтва: образи, вишивки, різьба, кераміка, скульптури, писанки, килими та інші мистецькі вироби.

3) З Видавництв: книжки, журнали, різні часописи, календарі, документи та різні вартісні листи визначних осіб.

Ласкаво просимо все надсилати, бо по домах приватно, все знищиться, а в музею переховується, як історичний матеріал для нашого майбутнього покоління та для наших істориків.

Надсилати на адресу:

P. OLEXIENKO — 1359 Steele Street, DENVER 80206, Colo.

П. ОЛЕКСІЄНКО

Керівник Збірника Історичних Пам'яток Визвольної
Боротьби України в Денвері, Колорадо

MANOR JUNIOR COLLEGE

Fox Chase Manor

Jenkintown, Pa.

(10 миль від Філядельфії)

ПЕРША УКРАЇНСЬКА ВИЩА ШКОЛА ДЛЯ ДІВЧАТ

- БУРСА НА 100 ОСІБ •

ПРОГРАММ:

Гуманістична і
Секретаріально-
Торговельна

Проводять:

СЕСТРИ ВАСИЛІЯНКИ

Тел.: ESsex 9-2361

CATHOLIC JUNIOR COLLEGE FOR WOMEN

Resident and Day

LIBERAL ARTS:

Transfer and Terminal

SECRETARIAL:

Legal, Medical, & Executive

ASSOCIATE DEGREES

In Arts and Science

Conducted by the

**SISTERS OF ST. BASIL
THE GREAT**

For information write:

REGISTRAR

Phone: ESsex 9-2361

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ЧИТАЙТЕ!

ПОШИРЮЙТЕ!

С В І Т Л О

Видають ОО. Василіяни

ВИХОДИТЬ ЩО МІСЯЦЯ У ВИГІДНІМ ДО ЧИТАННЯ
ФОРМАТІ З ГАРНОЮ, МИСТЕЦЬКОЮ ОБГОРТКОЮ.

ПЕРЕДПЛАТА ТІЛЬКИ 3.00 ДОЛЯРИ РІЧНО.

Адреса:

The Basilian Press 286 LISGAR STREET
TORONTO 3, Ont., Canada Tel.: LE 5-6483

Ваші знайомі чи рідні будуть Вам вдячні весь рік, коли як Різдвяний
Дарунок замовите для них „СВІТЛО”.

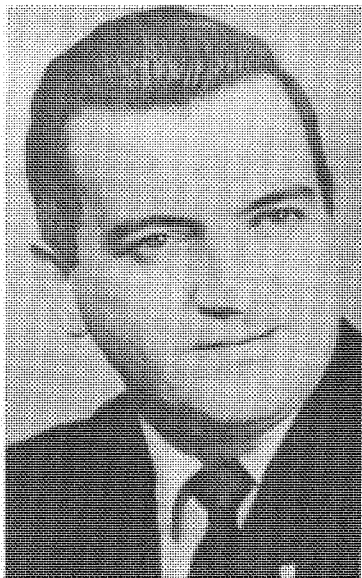

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІЯН

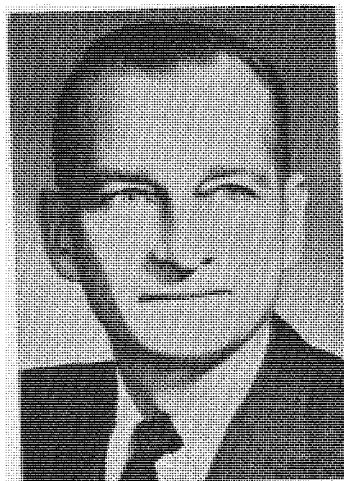
ІЗ ВЛАСНОЮ ПЕРЕПЛЕТНЕЮ

виконує сумлінно й за умірковані ціни всякі друкарські роботи:
ЧАСОПИСИ, ЖУРНАЛИ, КНИЖКИ, ВІДОЗВИ, АФШІ, ЛЕ-
ТЮЧКИ, КАНЦЕЛЯРІЙНІ ДРУКИ, КОВЕРТИ, ВІЗИТІВКИ,
ВЕСІЛЬНІ ЗАПРОШЕННЯ, ДРУКИ У ДВОХ АБО Й ВІЛЬШЕ
БАРВАХ, ТОЩО.

The Basilian Press 286 LISGAR STREET
TORONTO 3, Ont., Canada Tel.: LE 5-6483

JOSEPH J. GRZECKI
 Мейор м. Гемтремку
 Передає щирий привіт
 з нагоди 70-річчя
 існування УНСоюзу

Compliments and Best Wishes

from

CONGRESSMAN
John LESINSKI
 16th DISTRICT of MICHIGAN

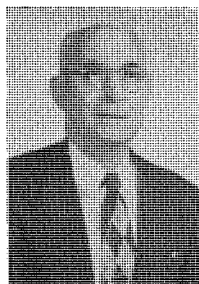

З нагоди 70-річчя Українського Народного Союзу засилаю щирий привіт для головних урядників, як рівнож і всіх членів Українського Народного Союзу. Це є гордість та радість для нас всіх українців.

Нехай Господь Бог благословить та дасть сили до дальшої та успішної праці ще на других 70 літ.

Іван Бойко

бувший довголітній дяковчитель в Балтімор, Меріленд.
 6102 Dunroming Road — Baltimore 21212, Maryland
 Telephone ID 3-3283

Нехай пам'ять про життя, труди і великі заслуги
 Пробудителя України живе во віки вічні між нами!

Йосиф Осередчук

На протязі 30-ти років є предсідником 362-го Відділу
 Українського Народного Союзу в Bristol, Pa.

■

Вся родина, яка начисляє 25 осіб з дітьми і внуками,
 є членами Українського Народного Союзу.

Перший ряд з долини: Соня Окрух, Роман Воробель і Юлія Воробель.

Другий ряд: Леся Окрух, Роза Окрух, Соня Лешко і Галина Поліщук.

Третій ряд: Степан Окрух, член Контр. Комісії, Степан Паньків, голова, Іван Воробель, секретар, Микита Сенків, голова Контр. Комісії, Іван Шатинський, член Контр. Комісії, Михась Шатинський. (Неприсутні члени Управи: Юрій Вагманюк, заст. голови і Григорій Чомко, заст. секретаря).

Четвертий ряд: Антон Бурдук, Микола Шатинський, Йосип Нісевич і Іван Подільський.

УПРАВА ТА ВСІ ЧЛЕНИ

176-го Відділу УНС ім. Т. Шевченка

— складають —

ГЛИБОКИЙ ПОКЛІН НАШОМУ ПАТРОНОВІ

— з нагоди —

150-их РОКОВИН ЙОГО УРОДИН.

Ми раді та горді, що живемо в часі, коли вся спільнота в ЗДА загальним зусиллям осягнула дозвіл на здвигнення Пам'ятника-Монумента Шевченкові саме в столичному городі землі Ю. Вашингтона, який й Йому був дорого-вказом.

Свобода, що її Великий Президент здобув для Американського народу, є загальним прагненням й Українського народу в поневоленій Москвою Україні.

Пам'ятник Генієві України в столиці наймогутнішої сьогодні держави в світі, буде символом безкомпромісової боротьби нашого народу за право на волю, на свободне життя — та одночасно символом солідарности Українського народу із всіми вільними народами світу.

Б-во св. Стефана Відділ 221 Українського Народного Союзу

в ШИКАГО, Ілл.

УРЯДОВЦІ ВІДДІЛУ 221 УНСОЮЗУ

1-ий ряд зліва сидять: Іван Михальцевич, кас., д-р Семен Кочій, тростіст, Михайло Гікавий, рекр. секр., Петро Куліш, предс., Михайло Ольшанський, заст. предс., Тарас Шпікула, фін. секретар, Іван Карпа, тростіст.

Стоять зліва: Микола Думич, впорядчик, Михайло Рошко, надз. хворих, Марія Шпікула, заст. фінс. секретаря, Олена Чуба, надз. хворих, Іван Арлинський, Контр. Комісія і Михайло Цісовський.

Бракує на знімці: Дмитро Німилович, Контр. Комісія, Агафія Фіца, надз. хворих, Іван Салач, надз. хворих, Дмитро Забняк, хорунжий.

У 70-РІЧЧЯ УНСОЮЗУ

**ПРИВІТ І ПОБАЖАННЯ ЩЕ БІЛЬШИХ УСПІХІВ ДЛЯ
ДОБРА УНСОЮЗУ І УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.**

ZAPOROZSKA SITCH SOCIETY
Branch 325 Ukrainian National Ass'n
of BROOKLYN, N. Y.

1963

EXECUTIVE BOARD

Standing — L. to R.: Emil Bilenky, John Chupa, Bohdan Bezkorowajny, Edmond Bartosiewich, Dmytro Chupa, John Malko, Peter Pelech. Seated — L. to R.: William Chupa, Andrew Chupa, Walter Klawnsnik, John Bishko, Wasyl Troc.
Not present in Photo Harold Bochonko.

■

GREETINGS TO ALL FELLOW MEMBERS ON THE 70TH ANNIVERSARY OF THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION AND A PROUD SALUTE TO THOSE MEMBERS WHOSE CONTRIBUTIONS OVER THE YEARS IN TIME, EFFORT, AND MONEY MADE OUR ASSOCIATION THE LARGEST UKRANIAN FRATERNAL ORGANIZATION IN THE FREE WORLD.

COMPLEMENTS OF

ST. NICHOLAS SOCIETY – U.N.A. BR. 276

President — **Michael HUKÉ**
Fin. Sec. Trea. — **Stephen EVANITSKY**
Rec. Sec. — **Joseph PROKOPOVICH**

... Встане Україна
І розвіє тьму неволі
Світ правди засвітить
І помоляться на волі
Невольничі діти ...

В безмежній пошані та поклоні Безсмертному Кобзареві України
ТАРАСОВІ ШЕВЧЕНКОВІ
В СТОП'ЯТИДЕСЯТИРІЧЧЯ ЙОГО НАРОДЖЕННЯ

Б-во „Просвіта" Відд. 362 УНС в BRISTOL, Pa.

Відділ засновано в місяці січні 1927 році із 19-ма членами, а в сьогоднішній день начисляє 153 членів в загальному. В 1936 р. Відділ набув свою домівку при Українсько-Американському Горожанському Клубі, де відбуває свої сходи щодругої суботи в місяці. При клубі з членів Відділу засновано Союз Українок Америки.

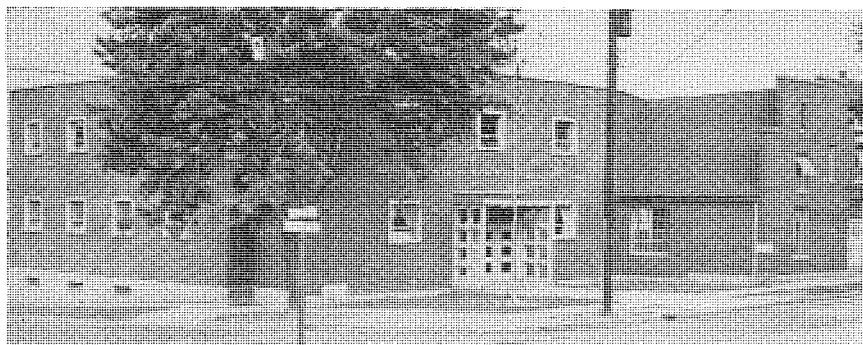
УПРАВА ВІДДІЛУ:
Йосиф ОСЕРЕДЧУК, предс.
Федір ПЕТРИК, секретар

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ:
Микола ВАСЮРКА
Костянтин ФОРОСТЯК
Юстин БОЙЧУК

УПРАВА КЛЮБУ:
Іван ХОМА, предсідник
Михайло КУРКО, секретар
Марко ЛЬЧЕНКО, касир

ST. NICHOLAS SOCIETY – BRANCH 38

UKRAINIAN NATIONAL CLUB — 113 Cottage St. AUBURN, N. Y.

OFFICERS:

President — **Michael FROMEL** — Vice President **Steve CHERNANSKY**
Treasurer — **Paul FALLAT** — Sec. Fin.-Rec. **Stephen GONZA**

Organized May 6, 1900

COMPLIMENT OF

**BRANCH 191
U.N.A.**

In picture are the officers of the Branch 191.

**Peter PINIAHA, Harry BABIC, Panko GINGERESKY, John COTCH,
Nykola VERENC and Russel KOLODY**

385 Відділ УНСоюзу

в МІННЕАПОЛІС, Мінн.

В 50-ЛІТТЯ СВОГО ІСНУВАННЯ

— ВІТАЄ —

УНСОЮЗ З ЙОГО 70-ЛІТТЯМ

Ярослав КАРІГЯК, секретар

CONGRATULATIONS TO

U.N.A. ON ITS 70th ANNIVERSARY

U.N.A. Branch No. 236

SAYRE, Pa.

СЛОВА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА —

Свого не цурайтесь
І чужого научайтесь...

Т-во Клуб Поступовий Відд. 70 УНС

Іван ПАТУЛЯК, предсідник

Петро КОСТИК, секретар

Тарас ШЕВЧЕНКО:

„Свою Україну любіть
Любіть її во врем'я люте,
В останню, тяжкую мінуту,
За неї Господа моліть!”

С-во Благовіщення Відд. 125 УНС

**в ШИКАГО, Ілл.
УРЯД НА 1963 РІК:**

**Сва ОЛИВКО, предсідник — Євгенія МИСЬКА, місто предсідник
Іванка ПОДОЛА, фін. секр. - Анна КИСТА, касир - Ольга ГОРОХ, рек. секр.**

Кондрольна Комісія:

Євгенія РОХТИЦЬКА — Анна АНДРУС — Міра МАЛИИ

Б-во св. о. Николая Відд. 5 УНС

в АСТОРІІ, Н. Й.

СКЛАДАЄ НАЙЩИРІШ ПОВАЖАННЯ В СІМДЕСЯТУ РІЧНИЦЮ
УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ СОЮЗОВІ І „СВОБОДІ”.

■

Сподіваємося, що Ювіляти і в майбутньому сповнятимуть так гідно
як і до тепер службу для української спільноти.

ЗА УРЯД:

ЛЕВИЦЬКИЙ, предс. — **СИДОР**, секр. — **КЛИМИШИН**, касир

Т-во ім. Івана Франка Відд. 372 УНС

в ПЛЕЙНФІЛД, Н. Дж.

УСІ ЧЛЕНИ ЗГАДАНОГО ВІДДІЛУ КЛОНЯТЬ ГОЛОВИ
ПЕРЕД БАТЬКОМ ТАРАСОМ ШЕВЧЕНКОМ

З НАГОДИ

150-РІЧЧЯ ЙОГО НАРОДЖЕННЯ.

ЗА УРЯД:

С. ДУБЕЙ, предсідник — **І. ГОЛОВКА**, касир — **И. ЯРЕМА**, фін. секретар

П. ШИЛО, рек. секретар.

Надзирателі Хворих:

М. ДУБАС — **А. ЯРЕМА**

Контрольна Комісія:

В. РЕНОВЕЦЬ — **Н. ЯРЕМА**

НАЙКРАЩИХ ОСЯГІВ В ПРАЦІ БАЖАЮТЬ:

Михайло МАРТИНЕНКО, секретар 245 Відділу УНСоюзу

Михайло П. ОТРОК, секретар 14 Відділу УНСоюзу.

У 70-РІЧЧЯ УНСОЮЗУ УСПІХІВ В ПРАЦІ ДЛЯ
АМЕРИКАНСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ
І ПОНЕВОЛЕНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

бажає

Т-во „Українська Січ” 170 Відділ УНС

ЗА УПРАВУ:

Павло МЕЛЕНЬ — предсідник, **Василь ПЛЕЧОНЬ**, касир
Іван ГРАБАР, секретар

TRIDENT Savings & Loan Association

760 CLINTON AVENUE — NEWARK 8, N. J.

МОДЕРНІ Й ПРОСТОРИ НОВІ НАШІ КІМНАТИ
СТАНОВЛЯТЬ НОВИЙ МЕЖОВИЙ КАМІНЬ
НА ШЛЯХУ НАШОГО РОЗВИТКУ,
ЯКИЙ РОЗПОЧАВСЯ
В 1922 РОЦІ.

ВСЕБІЧНА ФІНАНСОВА ОБСЛУГА :

- Забезпечені щадничі конта
- Позики на купно домів
- Грошові перекази (Money orders)
- Чеки для подорожуючих (Travelers checks)
- Різдвяні і вакаційні ощадності
- Виміна і продаж державних бондів

4 1/4%
РІЧНО

платить від
вложених грошей
чотири рази в році.

БЕЗПЛАТНЕ ПАРКУВАННЯ !

TRIDENT

Т
Р
И
З
У
Б

Savings & Loan Association

760 CLINTON AVENUE — NEWARK 8, N. J.

(Corner Leslie Street)

Phone: ESsex 1-1120

ЩИРИЙ ПРИВІТ ВІД

**БРАТСТВА СОШ. СВ. ДУХА
ВІДДІЛ 295 УНС**

АКРОН, Огайо

Теодор КОСТ, голова
Станіслав МОТРОВИЙ, касир
Василь ПУЛК, секретар

**Б-ВО СВ. о. МИКОЛАЯ
ВІДДІЛ 293 УНС
в БРУКЛІНІ, Н. Й.**

Сімдесять літ, це довгий шлях
тяжкої праці і зусиль.

Щастя Боже на будуче!

ЗА УРЯД:

Дмитро ЛАСЕВИЧ, голова
Марія ДУШНИК, м-голова
адв. Василь МИЗАК, касир
Марія ДЕМИДЧУК, секретар

ЧЛЕНИ

**Б-ВА- СВ. ІВ. ХРЕСТИТЕЛЯ
ВІДДІЛ 292 УНС**

долучуються до радості всіх
українців, з приводу побудови
пам'ятника Тарасові Шевченкові
у Вашингтоні, та вітають всіх
тих, що причинилися до
здійснення того великого
діла.

**Б-ВО СВ. ВОЛОДИМИРА
ВІДДІЛ 130 УНС
в НЬЮ ЙОРКУ, Н. Й.**

яке цього року обходить
60-ЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ СВОГО
ІСНУВАННЯ

складає цією дорогою найкращі
пожання УНСоюзів в його 70-
річчя, дальшого невинного росту
для добра Української Спільноти.

ЗА УПРАВУ:

Василь ПИХ, предсідник
Михайло КРАВЧУК, касир
Іван МАЛЕЦЬ, секретар

Поклін Пророкові і Генієві
України Тарасові Шевченкові,
в 150-річчя Його народин
і відкриття пам'ятника
у Вашингтоні.

**„УКРАЇНСЬКА СІЧ”
ВІДДІЛ 39 УНС
в СИРАКЮЗАХ, Н. Й.**

УПРАВА:

Олекса ПИМОКАЛЮК, предсідник
Іван ПІГУЛЯК, касир
Володимир РЕВЮК, рек. секретар
Іван ПИНДУС, фін. секретар

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

**„ВЕСЕЛКУ”
ЖУРНАЛ ДЛЯ ДІТЕЙ**

Річна передплата \$4.00

TAZAB OF LONDON

Найбільша висилкова фірма гарантує задоволення Твоє і Твоїх близьких на
Україні і у всіх інших країнах,

п о р у ч а ю ч и

☛ **БАГАТИЙ ВИБІР НАЙКРАЩИХ:** одягових матеріалів, взуття,
білизни, светерів і швейцарських хусток.

☛ **ЯК ТАКОЖ:** капи на ліжка, стінні диваники, акордеони “Hohner”,
машинки до шиття “Singer-a”, машинки до писання.

☛ **Великий вибір стандартних харчових пачок.**

Домагайтеся ілюстрованих каталогів в українській і інших мовах.

Писати або телефонувати:

TAZAB of LONDON

100 East 10th Street — New York, N. Y. — Tel.: AL 4-4161

ESsex 4-4400

**ALEXANDER E. SMAL
AGENCY**

776 Springfield Ave. Irvington, N.J.

1. Посередничить у продажі нерухомостей.
2. Приймає всі роди обезпечень. (Від вогню, крадежі, особ. відповідальности (liabilities), автомобілеві, та інші).
3. Перекладає і завірює документи з чужих мов.
4. Виповняє довірочно і фахово податкові зізнання (Income Tax returns).

MANOR JUNIOR COLLEGE

For Girls

FOX CHASE MANOR
JENKINTOWN, Pa.

LIBERAL ARTS COLLEGE

For Women

Transfer & Terminal Curricula
Concentrations in:

Education — English — Science
Social Science
Secretarial Curricula

Concentrations in:

Executive — Legal — Medical
Ukrainian language course

Conducted by the SISTERS
OF ST. BASIL THE GREAT

Phone ESsex 9-2361

ROYCE PAPER CO., INC.
ROYCE BAG MFG. CORP.

**MILL
AGENTS and DISTRIBUTORS**

of a

**COMPLETE LINE
OF INDUSTRIAL PACKAGING**

Wrapping Paper, Tissue Paper, Corrugated Boxes, Corrugated Rolls, Gummed Tape, Drinking Cups, Paper Towels, Poly Bags, Pressure Sensitive Tape, Toilet Tissue, Cutting Room Papers, Card Board, Furniture Bags, Twines, Other Products.

606 Bergen St. Brooklyn 38, N.Y.
NEvins 8-1200

**COSMOS PARCELS EXPRESS
CORPORATION**

Parcels to U.S.S.R. Duty Prepaid

ЦЕНТРАЛЯ:
11333 Jos. Campau Avenue
Detroit 12, Mich.

Власник В. СПІСАРЧУК, тел. ТО 7-1575

7300 Michigan Avenue
Detroit 10, Mich.

Менеджер В. ГРИВНЯК, тел.: VI 1-5355

Фірма висилає різного роду пачки, акордеони, телевізори, машинки до писання, холодильні й інші речі включно з автами.

На складі великий вибір різних товарів.
Кредит для всіх без відсотків!

Кожен, що закупить товар на одну пачку, дістане один купон матерії на убрання!

Пані СПІСАРЧУК провадить крамницю з готовим жіночим одягом!

Адреса крамниці:

9350 Jos. Campau Avenue
Detroit 12, Mich.

Телефон: 873-1666

HEnderson 4-5131

JOHN KOWALCHYK
Home for Funerals

---

129 GRAND STREET

JERSEY CITY 2, N. J.

Phone: 274-6908

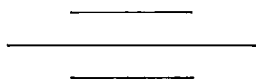

STANLEY'S TAVERN

"WHERE ALL FRIENDS MEET"

Your Hosts

FALINSKI and WINIARSKI

482 MAIN STREET

PATERSON, N. J.

УКРАЇНСЬКИЙ ПОГРЕБНИК

ПЕТРО ЯРЕМА

Займається — **ПОХОРОНАМИ** — понад 50 років

В

**BRONX — BROOKLYN — NEW YORK
І ОКОЛИЦЯХ.**

---

*КОНТРОЛЬОВАНА ТЕМПЕРАТУРА.
МОДЕРНА КАПЛИЦЯ ДО УЖИТКУ — ДАРОМ*

PETER JAREMA

129 EAST 7th STREET

NEW YORK, N. Y.

Tel.: ORchard 4-2568

2351 WEST CHICAGO AVENUE
CHICAGO 22, ILLINOIS

HUmboldt 9-0520
HUmboldt 9-0521

Федеральна Кредитова Кооператива „САМОПОМІЧ“

ПРИЙМАЄ ВКЛАДИ • УДІЛЯЄ ПОЗИЧКИ

- ✓ Вклади обезпечені до висоти \$10,000.00 в Credit Union Share Guaranty Corporation.
- ✓ Позички обезпечені до висоти \$10,000.00 в Credit Union National Association на випадок смерті або сталої непрацездатності довжника.

Години праці: від ВІВТІРКА до П'ЯТНИЦІ — 9:00 - 2:00
в СУБОТУ — 10:00 - 1:00
Вечорами ВІВТОРОК і П'ЯТНИЦЯ — 6:30 - 8:30

Acres HIGH DRY \$749 PER ACRE

Right between the New Sunrise Highway Extension and New York to Riverhead Expressway. New Factory for employment nearby.

We are not selling homesites, there are no utilities. However, the potential of land in Long Island at this low price will be easily recognized by the smart investor. The land we sold five years ago for \$99 per acre has since been resold for \$3,000 per acre. Who would have believed it then? Make your money grow in growing Long Island. Don't miss your golden opportunity. INVEST NOW!

\$49 Down \$10 Monthly

Model Bungalow on Jericho Turnpike, Route 25 — Three miles past Smithtown. ALSO NEW OFFICES on Jericho Turnpike, Route 25 — One mile east of Smithtown Bypass and 376 Jericho Turnpike, Selden.

K. H. LEEDS — LAKE RONKONKOMA, L. I.

З НАГОДИ 70-РІЧЧЯ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
НАЙКРАЩІ ПОВАЖАННЯ ПЕРЕСИЛАЄ

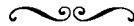

Павло Гарматій

ВЛАСНИК ФІРМИ

STUYVESANT SUPER MARKET

249 STUYVESANT AVENUE — NEWARK, N. J. — Tel.: 373-6271

ПРОДУКТИ ВЛАСНОГО ВИРОБУ.

COMPLIMENTS OF

KOWBASNIUK TRAVEL AGENCY

286 EAST 10th STREET — NEW YORK 9, N. Y.

Established 1920

AIR & STEAMSHIP TICKETS
to all parts of the
WORLD

CRUISES • TOURS • HOTELS

GENERAL INSURANCE

Anthony SHUMEYKO

Vera KOWBASNIUK SHUMEYKO

Phones:

ALgounquin 4-8779/8717

ОДИНОКА УКРАЇНСЬКА ФІРМА В НЮАРКУ Й ОКОЛИЦІ

П. СМУК, СИН І Е. ЛОЗОВИЙ

ВЛАСНИКИ

SMOOK AND SON OIL CO.

HEATING OIL AND COAL
INSTALLATIONS — SALES — SERVICE

26-28 LESLIE STREET

NEWARK 8, N. J.

24 HOURS SERVICE
Phone: ESsex 2-6812

AUTOMATIC HEATING
OIL BURNERS - BOILERS

**KING OF POLISH
LEAN KIELBASY**

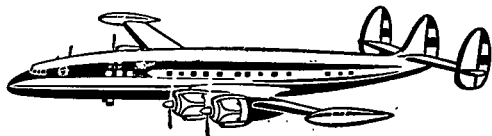
PASCO

**NOW... IN REGULAR
OR VACUUM PACK**

Щоденні ВІЇЗДИ до Польщі й інших частин світу

**СПРОВАДЖУВАННЯ
РОДИН І КРЕВНИХ
ДО АМЕРИКИ.**

Товари РЕКАО і до ВИБОРУ

ПЕРЕСИЛКА ГРОШЕЙ в ЗЛОТИХ або в ДОЛЯРАХ

Корабельні і летунські карти по компанійних цінах. — Поодинокі і збірні прогульки — резервація в готелях. — Цінники. — Брошури про подорожі. — Інформації безплатні. — Купони Орбісу. — Візи.

Acting as agent for Am. Travl. Express

W. TWARDOWSKI

18 SAINT MARK'S PLACE
(East 8th Street)

NEW YORK 3, N. Y.
Tel.: GRamercy 5-5588

Навпроти Польського Народного Дому.

WILLIAM COHEN
PRES.

RUBIN COHEN
VICE PRES.

COHEN'S QUALITY BAKERY INC.

*BAKERS OF FINE
SPECIALTY BAKED PRODUCTS*

89 CENTER STREET
ELLENVILLE, N. Y.

Tel.: ELL. 213

COMPLIMENTS OF —

YOUR FULL-SERVICE BANK

**Commercial Trust Company
Of New Jersey**

BAYONNE — JERSEY CITY — UNION CITY

Member Federal Deposit Insurance Corporation

BODYWORKS • FRONTEND • COMPLETE GENERAL REPAIRS

Huff Auto Body

**ОДИНОКА ЦЬОГО РОДА УКРАЇНЬСЬКА КОМПАНІЯ
В СТЕЙТІ НЬЮ ДЖЕРЗІ**

904-906 S. ORANGE AVE. • NEWARK, N. J. • ES 2-9807

НАЙКРАЩИХ УСПІХІВ БАЖАЄ

Fred's Auto Service

767 So. 18th STREET — NEWARK, N. J.

власник

ПЕТРО СЕМЕНЮК

СПЕЦІАЛІЗУЄМОСЯ

**В АВТОМАТИЧНИХ ТРАНСМІСІЯХ і ПЕРЕБУДОВІ МОТОРІВ
ДОСТУПНІ ЦІНИ.**

ES 1-2315

ESsex 5-5555

Lytwyn & Lytwyn

UKRAINIAN FUNERAL DIRECTORS

AIR CONDITIONED ■ ОБСЛУГА ЩИРА І ЧЕСНА
Our Services Are Available Anywhere in New Jersey.

801 SPRINGFIELD AVENUE
NEWARK, N. J. — IRVINGTON, N. J.

Globe Parcel Service, Inc., Mpls. Branch

FE 2-4908

Ukrainian Gift Shop

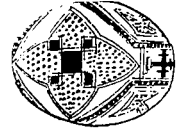
GIFTS FROM MANY LANDS

EMBROIDERED BLOUSES — CERAMICS — PEASANT DOLLS
EASTER EGGS — EASTER EGG DECORATING KITS

217 EAST HENN.

MINNEAPOLIS 14, MINN.

Marie Procai — Luba Perchysyn — Johanna Luciw

WESTCHESTER-HUDSON

Coat, Apron, Towel & Linen
Supply Co., Inc.

114 MAIN STREET

POUGHKEEPSIE, N. Y.

Phone: FE 1-0770

Compliments of

“YOUR COMFORT IS OUR CONCERN”

**Kingston Oil Supply
Corp.**

BOX 304

KINGSTON, N. Y.

West End Dairy, Inc.

37 CANAL STREET — ELLENVILLE, N. Y.

•

Servicing the Hotel Industry with

DAIRY — FRESH and FROZEN FRUITS & PRODUCE PROVISIONS

ЗНАНА ВІД 10 РОКІВ ЗІ СВОЇХ

НЕПЕРЕВЕРШЕНИХ М'ЯСАРСЬКИХ ВИРОБІВ

М'ЯСАРНЯ

В. КРАМАРЧУКА

125 EAST HENNEPIN — МІННЕАПОЛІС, МІНН.

щиро вітає УНСоюз з його 70-річчям.

**Українсько-Американська Видавнича
Спілка**

ДРУКАРНЯ І КНИГАРНЯ

UKRAINIAN-AMERICAN PUBLISHING AND PRINTING CO. INC.

2315 — WEST CHICAGO AVENUE • CHICAGO, ILL., USA. 60622

CONGRATULATIONS TO UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION

on its

SEVENTIETH ANNIVERSARY DEDICATED TO THE MEMORY
OF THE GREAT UKRAINIAN PATRIOT
TARAS SHEVCHENKO

Ink & Chemical Co., Inc.

CLIFTON, NEW JERSEY

IN ULSTER COUNTY, NEW YORK
Home of Ukrainian National Resort Association

Wm. H. Deyo & Co., Inc.

Established 1869

LUMBER — MASONS MATERIALS — HARDWARE
INSULATION — COAL — FURNACE OIL

MAIN OFFICE AND YARD
216 Canal Street
ELLENVILLE, N. Y.

Tel.: Ellenville 600

BRANCH LUMBER YARD
Main Street
KERHONKSON, N. Y.

Tel.: Kerhonkson 2311

MElrose 5-4422

WALTER KOZICKY

REAL ESTATE — INSURANCE
BROKER

391 East 149th Street
Bronx 55, N. Y.

PAPPAS RESTAURANT, INC.

254 West 14th Street
New York 11, N. Y.

Tel.: OLdfield 3-2650

**GOTHAM CARD & PAPER
CO., INC.**

334-340 Hoboken Avenue
Jersey City 6, N. J.

STAN-BURT SUPPLY CO.

HOTEL & CAMP SUPPLIES

Monticello, N. Y.

Louis E. Halprin

SABLOFF'S

46 So. Main Street
Liberty, N. Y.

GRANT PAPER CO.

New York—Philadelphia

HE 4-1772

WOODWARD & WILLIAMSON

INSURANCE OF EVERY
KNOWN KIND

■
1 Exchange Place
Jersey City 2, N. J.

H. G. K. CORPORATION
УКРАЇНСЬКА М'ЯСАРНЯ

Самообслуга.
Різне м'ясиво і м'ясні вироби.
Під керівництвом
п. П. КОЗАР і п. Г. ДОББУШ

1079 South Broad Street
Trenton 10, N. J.
Phone: OWen 5-6843

Привіт від

ANDREW HRADOWSKY
FUNERAL HOME
ПОХОРОННЕ ЗАВЕДЕННЯ

4141 Clippert Street
Detroit, Michagan

Tel.: TA 5-4426

L O n g a c r e 5-2768

U N I O N 7-3281

B E L L
PHOTOENGRAVING CO.
QUALITY & SERVICE

2814 Jeannette Street

Union City, N. J.

THE SEIGEL AGENCY
REAL ESTATE—INSURANCE

324 Pacific Avenue
Jersey City, N. J.

Привіт від:

VARIETY BAZAAR

428 Springfield Avenue
Newark 3, N. J.

GLOBE
MERCHANDISE & SERVICES

6460 Michigan Avenue
Detroit 10, Mich., U.S.A.

Tel.: TA 5-7560

P. Rohatynskyj, owner

Compliments

TENNENBAUM'S
Air Conditioning — Refrigeration
Television — Stereos
Radios

■
Ellenville, N. Y.

Tel.: PO 1-5679

PETER'S
ELECTRICAL CONTRACTING
ПЕТРО ЖИДОВСЬКИЙ

виконує
ЕЛЕКТРИЧНІ ІНСТАЛЯЦІЇ
І ПОПРАВКИ

■
53 Hughes Street
Maplewood, N. J.

Congratulations and Best Wishes
On Your
Seventieth Anniversary

UKRAINIAN-AMERICAN
CITIZEN'S ASSOCIATION

847-53 North Franklin Street
Philadelphia 23, Penna.

**МЕТРОПОЛІТАЛЬНИЙ ВІДДІЛ
УКРАЇНСЬКОГО КОНГРЕСОВОГО
КОМІТЕТУ
в ДІТРОЙТІ**

вітає Український Народний Союз з нагоди 70-ліття його існування та бажає йому якнайкращих успіхів у дальшій праці для добра української спільноти.

ЗА УПРАВУ:

Михайло БАЖАНСЬКИЙ — голова
Франц ЛИПЕЦЬКИЙ — кор. секр.

Donald A. Sprague Frank Decker

SPRAGUE and DECKER, Inc.
INSURANCE and REAL ESTATE

Tel.: 2300

Ellenville, N.Y.

**GLOBE
PRINTERS SUPPLY, Inc.**

407 Mulberry Street
Newark 2, N. J.

**WOLFE,
CORCORAN and LINDER**

Consulting Actuaries
Insurance Accountants
Employee Benefit Plan Consultants

116 John Street
New York 38, N. Y.

BAKER SALES CO.
Liberty 1855

10-14 Chestnut Liberty, N. Y.

Headquarters for
Nationally Advertised Brands of
Supplies and Equipment
CHINA — GLASS — SILVER
KITCHEN UTENSILS
PAPER GOODS

Chemicals and Detergents for
Hotels, Camps, Restaurants,
Institutions, Bars

КНИЖКОВА НОВИНКА!

Іронічна повість про китайських селян, один з найвидатніших творів китайської літератури!!!

Лу Сінь

**ДОСТЕМЕННА ІСТОРІЯ
А-К'Ю**

Переклад Л. Голубничої.
В-во „На горі” Ціна — 1 долар
Замовлення шліть на адресу:
Mrs. Lydia HOLUBNYCHY
Cathedral Station, Box 62
New York, N. Y. 10025

Tel.: TA 3-8407

ПЕЧАТКИ

в різних мовах, друкованими і
писаними черенками
з ЕМБЛЕМАМИ

— виробляє —

ROMAN IWANYUKYJ
2883 Wilkinson Ave. Bronx 61, N.Y.

Печатки на три лінії в двох інчах
з пересилкою 2 дол.

Якщо бажаєте собі мати присмні
вакації над озером Lake George,
N. Y. то їдьте до:

TWIN BAY VILLAGE

Bolton Landing, N. Y.

Тел.: Area Code 518-644-9777

Жадайте кольорових проспектів
і ціників.

СТЕФАН і ЛЕОНІЯ ХОМЯК
— власники —

Tel.: HEnderson 3-1642

HANDY HARDWARE HOUSE

Hardware — Factory Supplies
Paints and Oils

STEPHEN PILEWICZ

180 Ocean Ave. Jersey City 5, N.J.

Tel.: 534-9286

Найкраще обслужить Вас
українська фірма

**PROGRESS
REAL ESTATE LIMITED**

(B. Synyshyn)
1064 Bloor St. W.
Toronto, Ont. Canada

**GLUSKER—EMKAY SALES
CORP.**

WHOLESALE

Candy — Tobacco — Drugs & Toys

91 Center Street
Ellenville, N. Y.

**IRVING SAVINGS AND LOAN
ASSOCIATION**

126 Market Street
Paterson, N. J.

OR 3-4949 Established Since 1916

ROBERT I. MORRIS

OPTOMETRIST

Contact Lens Specialist
Hours: 10 A. M. to 7 P. M.
Friday to 6 P. M.
Closed Sunday

60 Avenue A New York 9, N. Y.
(Bet. 4th & 5th Sts.)

DElaware 3-8973

L. MIGDOLL CO.

ELECTRICAL CONTRACTOR
GIFT SHOP

219 Monticello Avenue
(Cor. Fairview Ave.)
Jersey City 4, N. J.

**FRESKEETO
FROZEN FOODS, Inc.**

Servicing — Hotels — Restaurants,
Luncheonettes — Camps within a 50
Mile Radius of Ellenville, N. Y. For
Refrigerated Zero temperatures
delivery service.

Route 209, P. O. Box 207
Ellenville, N. Y.

Call — Ellenville, N. Y. 780 or 783

**DARMOPRAY
REALTY CO., INC.**

517 W. Girard Avenue
Philadelphia 23, Pa.

CENter 2-6252

Walker 5-0100

**MANHATTAN
LINOTYPE SUPPLY
INCORPORATED**

GRAPHIC ARTS MACHINERY
BOUGHT & SOLD
Philip Bonacuro

204 Elizabeth Street
New York 12, N. Y.

Compliments of

**BRIKER BROTHERS
LIBERTY CANDY CO., INC.**

11 Clements Street
Liberty, N. Y.

**SULLIVAN COUNTY
GRASS CO.**

GLASS — MIRRORS
ALUMINUM DOORS -- WINDOWS

364 Broadway Monticello, N. Y.

SEAHORSE RESTAURANT

2095 Lakeshore Blvd. W.
Humber Bay, Toronto 14, Ont.

Compliments of

**SULLIVAN COUNTY
PLUMBING and HEATING
SUPPLY CORP.**

&
**LIBERTY ELECTRICAL
SUPPLY CO.**

100 Mill Street Liberty, N. Y.

TW 1-9832

**KOHUT'S MEAT MARKET
DELICATESSEN**

Baked Goods, Hams, Sausage, Bacon
Cheese, Eggs, Dairy Products.
We Deliver.

13810 Jos. Campau
Detroit 12, Mich.

TO 8-8137 Res.: TW 3-1756

**ROSELAND FLORIST
УКРАЇНСЬКА КРАМНИЦЯ
З КВІТАМИ**

Поручас: квіти на всякі okazji,
українську кераміку, писанки
і картки.

Р. Цембринська

11647 Jos. Campau
Hamtramck 12, Mich.

Тел.: ES 4-2182

**П. БОГДАНСЬКИЙ
REAL ESTATE & INSURANCE**

760 Clinton Avenue
Newark, N. J.

УКРАЇНСЬКА ПЕРЕПЛЕТНЯ

BIBLOS, Co.

107½ ST. MARK'S PLACE — NEW YORK 9, N. Y.

Tel.: ORegon 7-0370

ПРИВІТ ВІД ВЛАСНИКА

Пекарні „ЛІДІЯ”

ПЕТРА ПЕТРУШЕВСЬКОГО

ПЕКАРНЯ „ЛІДІЯ” МАЄ З СКЛАДИ:

2219 W. POTOMAC AVE.
2216 W. CHICAGO AVE.
2616 W. DIVISION ST.

CHICAGO, ILL.

Phone: CHickering 4-0613

UKRAINIAN FURRIER
STEPHEN KOPIEC

MANUFACTURER of FINE FURS
259 W. 30th St. New York 1, N. Y.
3rd Floor — Bet. 7 & 8th Ave. —

1 Block from Penna Station.
Womans Best Friend — Furs

We carry all types:
COATS, JACKETS, STOLES, etc.

We also make to
ORDER, REPAIR, REMODEL
— STORAGE —

UKRAINIAN-AMERICAN LEAGUE of CHESTER

Michael Edynak, Jr., Pres.
Joseph Olinick, Vice Pres.
William Nowak, Treas.
Walter Kowalchuk, Fin. Sec.
Peter W. Tracy, Rec. Sec.
Walter Wolansky, Mgr.

В КНИГАРНІ „СВОБОДИ” МОЖНА НАБУТИ:

Василь Барка: РАЙ — роман	\$3.00
Іван Смолій: У ЗЕЛЕНОМУ ПІДГІР'І	2.50
Лука Луців: МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ — Біографія і характеристика творчости	2.00
ШЕВЧЕНКОВІ ДУМИ І ПІСНІ — У сторіччя смерти поета	1.50

“S V O B O D A”

83 Grand Street — Jersey City 3, N. J.

В книгарні „СВОБОДА” можна набути:

	М'яка оправа	Тверда оправа
Іван Смолій: У ЗЕЛЕНОМУ ПІДГР'І , повість	\$2.50	\$3.25
ШЕВЧЕНКОВІ ДУМИ І ПІСНІ. В українській і англійській мовах	1.00	1.50
Микола Шербак: ВІРШОВАНА АБЕТКА	1.50	
УКРАЇНСЬКИЙ НАР. СОЮЗ У СВІТЛІ ЧИСЕЛ. Уложив: Ярослав Падох	1.00	
Роман Завадович: КОБЗАРЕВА ГОСТИНА	0.50	
Володимир Бандурак: КОЗАЦЬКА ДИТИНА	0.50	
Ірина Наріжна: КАЗКА ПРО ТРЬОХ ВЕДМЕДИКІВ	0.50	
Василь Барка: РАЙ — роман	3.00	
THE MUSE IN PRISON	1.00	
IVAN FRANKO — The Poet of Western Ukraine. Selected Poems ..		4.50
Martha Chyz: WOMEN AND CHILD IN THE MODERN SYS- TEM OF SLAVERY — U.S.S.R.		2.00
N. L. Chirovsky: THE ECONOMIC FACTORS IN THE GROWTH OF RUSSIA		3.75
Clarence A. Manning: HETMAN OF UKRAINE IVAN MAZEPA		3.50
Clarence A. Manning: UKRAINE UNDER THE SOVIETS		3.50
Clarence A. Manning: TWENTIETH CENTURY UKRAINE		3.50
THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY IN FIGHT FOR FREEDOM		3.00
O. S. Pidhaini: THE UKRAINIAN-POLISH PROBLEM IN THE DISSOLUTION OF THE RUSSIAN EMPIRE — 1914 - 1917		2.50
M. Prychodko: ONE OF THE FIFTEEN MILLION		3.00
UKRAINIAN RESISTANCE. — The Story of the Uk- rainian National Liberation Movement in Modern Times		3.00
Snowyd: SPIRIT OF UKRAINE		1.00

Замовлення і належність (чеками або Money Order) надсилати:

S V O B O D A

P. O. Box 346 — Jersey City 3, N. J. Zip Code: 07303

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

з вдволенням повідомляє Українське Громадянство про дальше поліпшення своєї вже 70-річної служби своїй національній громаді на полі життєвого забезпечення:

З ДНЕМ 1-го ВЕРЕСНЯ 1963 року УНСоюз збільшив число своїх численних модерних забезпечених грамот новою, незвичайно корисною й дешевою

АКЦИДЕНТОВОЮ ГРАМОТОЮ

для забезпечення перед наслідками смерти чи каліцтва, тобто втраченою рук, ніг чи зору, що їх спричинили нещасливі випадки, вдома, при праці чи в дорозі.

СУМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: \$5,000.00 у випадку смерти або подвійного каліцтва (втрата двох ніг, рук чи зору обох очей, або руки й ноги, руки й ока) та \$2,500.00 у випадку поодинокого каліцтва. Коли б нещасливий випадок трапився забезпеченому, як пасажирові в автобусі, залізниці, літаку чи в іншому публічному засобі пасажирської комунікації, тоді УНСоюз виплатить належне забезпечення **В ПОДВІЙНІЙ ВИСОТІ**, а саме у випадку смерти та подвійного каліцтва \$10,000.00, а при обмеженім каліцтві \$5,000.00.

Крім цього забезпечені користають з права **ДО ДОДАТКОВОЇ ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ** у випадку поважної недуги і каліцтва, незалежно, чи вони сталися внаслідку акциденту, чи ні.

Для набуття цього забезпечення **НЕ ПОТРІБНО ЛІКАРСЬКИХ ОГЛЯДИН**. Досить підписати аплікацію та після прийняття до УНСоюзу заплатити вкладку.

Забезпечитися акцидентовою грамотою можуть і повинні всі, однаково члени, як нечлени УНСоюзу, у віці поміж 16-им та 54-им роком життя.

ВКЛАДКИ за це забезпечення є незвичайно низькі. Ось вони подані в цій таблиці:

Вік	Місячно	Квартально	Піврічно	Річно
16 — 40	\$ .85	\$2.45	\$4.30	\$ 9.20
41 — 49	1.10	3.20	6.30	12.20
50 — 54	1.35	3.95	7.30	15.20

Особи, які ще не є членами УНСоюзу доплачують \$1.30 річно, або 15 центів місячно.

ЧЛЕНИ УНСОЮЗУ! Скористайте з цієї виїмкової нагоди, щоб доповнити своє дотеперішнє забезпечення високою сумою акцидентового забезпечення.

ГРОМАДЯНИ! Забезпечіться негайно перед наслідками нещасливих випадків. За невеличку суму 3 до 5 центів денно, або 85 центів до \$1.50 місячно здобудете для себе й своїх рідних високе забезпечення, від якого може залежати Ваша та їх доля. Ще сьогодні зверніться до місцевого секретаря чи організатора УНСоюзу або пишіть прямо до Головної чи Канадійської Канцелярії УНСоюзу.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, INC.

Головна Канцелярія:
81-83 GRAND STREET
Jersey City 3, N. J.
ZIP Code: 07303

Канадійська Канцелярія:
297 COLLEGE STREET
Toronto 2 B, Ont.
Canada

ЗМІСТ

1. Американський і український національний гимни	4
2. <i>Тарас Шевченко</i> : Заповіт (вірш)	5
3. — : Передмова	6
4. <i>Т. Шевченко</i> : Ісаїї, глава 35 (вірш)	7
5. <i>М. Дербуш</i> : Кобзареві (вірш)	8
6. <i>А. Драган</i> : Будеш, батьку, панувати	9
7. <i>Б. Лепкий</i> : Шевченко у пустині (вірш)	40
8. <i>Л. Луців</i> : Незмінний Шевченко	41
9. <i>І. Кедрин</i> : Актуальний Шевченко	53
10. <i>В. Давиденко</i> : Шевченко у спогадах сучасників	63
11. — : Я пів землі пройшов (вірш)	78
12. <i>Б. Кравціє</i> : Світова слава Шевченка	79
13. <i>Ів. Сеїт</i> : Чужомовні енциклопедії про Шевченка	89
14. <i>Я. Ш.</i> : Т. Шевченко — національний герой України	97
15. <i>О. Грицай</i> : Твердия замор'я (вірш)	99
16. <i>А. Кацнельсон</i> : У білі ночі (вірш)	100
17. <i>Я. Падох</i> : Шевченко — Патрон УНСоюзу	101
18. <i>М. І. Мандрика</i> : Літо (вірш)	105
19. <i>В. Щурат</i> : Гимн американських українців (вірш)	106
20. <i>А. Драган</i> : Чого не ділить океан	107
21. <i>О. Грицай</i> : Українська твердиня — Народний Союз (вірш)	118
22. <i>І. Керницький</i> : Прийшла осінь	119
23. — : Тут ходив Григорій Сковорода	120
24. <i>Ст. Куропась</i> : Образки з України	121
25. — : Українські міста і їх назви	124
26. <i>Л. Васильківський</i> : У старому Києві	125
27. <i>М. Костишин</i> : З піонерських часів у Джамайці, Н. Й.	131
28. <i>З. Лисько</i> : Василь Барвінський	133
29. <i>Ол. Соколушин</i> : Поява Апостола і Букваря 390 років тому	137
30. <i>Американська Рада</i> : Перші імiгранти до Америки	144
31. <i>В. Дубровський</i> : 100-річчя „Російської легенди” в Америці	145
32. <i>Ю. Каменецький</i> : А. Гончаренко й Т. Шевченко	165
33. <i>В. Жила</i> : Канадійський парламент	167
34. — : Новини науки і техніки	171
35. Календар на 1964 рік	173
36. Урядові свята в Канаді та інших країнах	186
37. Виказ слов'янських святих	187
38. Оголошення	188

Printed in U.S.A.

Svoboda — 81-83 Grand Street, Jersey City, N.J.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

ЦЕ

70 РОКІВ — НАПОЛЕГЛИВОЇ ПРАЦІ
70 РОКІВ — БЕЗПЕРЕРВНОГО РОСТУ
70 РОКІВ — БЕЗПРИКЛАДНИХ УСПІХІВ

ІМПОЗАНТНІ ДОСЯГНЕННЯ СОЮЗОВОГО
СІМДЕСЯТИРІЧЧЯ ЦЕ:

ПОНАД

83,000 ЧЛЕНІВ
\$ 28,000,000 МАЙНА
\$ 70,000,000 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

НАЦІОНАЛЬНА СЛУЖБА УНСОЮЗУ — це:

- Неопінений в своїх наслідках вклад праці понад 83.000 союзової громади в загально-національне життя американських українців;
- Імпозантна громадська активність 500 союзових відділів, розкинутих по 28 стейтах ЗДА та 7 провінціях Канади;
- Сотки тисяч добровільних пожертв на народні цілі;
- Ціла бібліотека українознавчих книжок про Україну в англійській мові, видана заходом й коштом УНСоюзу, яка ввела Україну у свідомість американського населення;
- Енциклопедія Українознавства в англійській мові, яку видав УНСоюз своїм заходом та коштом коло 100,000 доларів;
- Найбільший у вільному світі український щоденник „Свобода”, англійський тижневик „Юкрейніан Віклі” та дитячий ілюстрований журнал „Веселка” — наймогутніші голоси української правди у вільному світі;
- Літня Оселя в чудових кетскільських горах „Союзівка” із курсами українознавства для молоді і табором для дівчати, — справжній „шматок України на вільній американській землі”.

ГОСПОДАРСЬКА СЛУЖБА УНСОЮЗУ — це:

- Забезпечення українських громадян перед злиднями на випадок смерті, недуги й наслідків нещасних випадків до імпозантної суми 100,000 доларів, запевнення нашій молоді коштів їх студій й то по найдешевших цінах та на найбільш догідних умовах;
- Моргеджі на будову народних та приватних домів, церков і шкіл.
- Позички членам у кожній потребі за найнижчим опроцентуванням всього 4 відсотків та грошова допомога недужим й пошкодженим у їхній потребі.

УКРАЇНСЬКІ ГРОМАДЯНИ АМЕРИКИ І КАНАДИ!

ВСІХ ВАС, ЩО ЦЕ ДОСІ НЕ ЗНАЙШЛИСЯ В РЯДАХ УНСОЮЗУ,
К Л И Ч Е М О

СТАВАЙТЕ ЧЛЕНАМИ У. Н. СОЮЗУ У 70-РІЧЧЯ

ЦЬОЇ СПРАВЖНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАМОРСЬКОЇ ТВЕРДИНИ!

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, INC.

Головна Канцелярія:
81-83 Grand Street
Jersey City 3, N. J.
ZIP Code: 07303

Канадійська Канцелярія:
297 College Street
Toronto 2 B, Ont.
Canada

На о б к л а д и н ц і : голова Тараса Шевченка — фрагмент з пам'ятника,
що має стояти у Вашингтоні. Скульптура Леоніда Молодожанина.

В ДІТРОЙТІ

НАЙМЕНША, АЛЕ НАЙВІДПОВІДАЛЬНІША ФІРМА

Івана Журківського

ВИСИЛАЄ ПОСИЛКИ ДО ВСІХ КРАЇН СВІТУ.

Вже сім років тисячі клієнтів найкращої думки про фірму і власника ІВАНА ЖУРКІВСЬКОГО. На жаль в других містах Америки чи Канади відділів не має. І тому за сотні миль їдуть до ЖУРКІВСЬКОГО, або полагоджують висилкові справи з далекої Каліфорнії чи Канади.

- ✓ Товари на складі в великому виборі, як імпортовані, так і американського виробу.
- ✓ Ціни установлені ринком.

GENERAL DRY GOODS CO. EXPORT TO U.S.S.R.

11415 Jos. CAMPAU — DETROIT (Hamtramck) 4212, Michigan
Tel.: TO 8-7940

“THE RAINBOW”
— “VESELKA” —

published monthly

by the

Ukrainian National
Association

ЖУРНАЛ ДЛЯ ДІТЕЙ КОЖНОГО ВІКУ

З КОЛЬОРОВИМИ ІЛЮСТРАЦІЯМИ

Виходить кожного місяця у В-ві „СВОБОДА”
заходом УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ.
Редагує Колегія з членів Об’єднання Працівників
Дитячої Літератури.

- Річна передплата становить у ЗДА — 4.00 долари, у інших країнах — рівновартість цієї суми.
- Ціна окремого числа — 40 центів.
- Ціна подвійного числа — 60 центів.
- Subscription \$4.00 per year.

АДРЕСА:

“SVOBODA”—“Veselka”, P. O. Box 346, Jersey City 3, N. J., U.S.A.

ВАМ ОПЛАТИТЬСЯ ЩАДИТИ У НАС

Якщо Ви є консервативною людиною, Ви все хочете мати „більше для Вашої родини”, тоді якраз у нас є місце для відкриття **ЩАДНИЧОГО КОНТА.**

- ✓ **ВАМ СПОДОБАЮТЬСЯ ДОХОДИ, ЯКІ МИ ВИПЛАЧУЄМО ВІД ВАШИХ ОЩАДНОСТЕЙ.**
- ✓ **ВАШІ ОЩАДНОСТІ У НАС Є ОБЕЗПЕЧЕНІ ДО \$10.000.00 ЧЕРЕЗ АГЕНЦІЮ ФЕДЕРАЛЬНОГО УРЯДУ.**
- ✓ **ВАМ СПОДОБАЄТЬСЯ НАША МИЛА І ПОМІЧНА УСЛУГА.**

4 **1/2%**
PER ANNUM
CURRENT RATE

**ALL SAVINGS
ACCOUNTS!**

TRIDENT SAVINGS & LOAN
ASSOCIATION
1935 W. 51ST STREET, CHICAGO 9, ILL. PROspect 8-5800